

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГРИЦЕВИЧ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 811.161.2'28:398](477.81/.82)(043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДІАЛЕКТНИЙ КОМПОНЕНТ
У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ІЗ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ**

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. В. Грицевич

Науковий керівник: Громик Юрій Васильович,
кандидат філологічних наук, доцент

Луцьк – 2018

АНОТАЦІЯ

Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2018.

На межі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. методологічні принципи дескрипції діалектного матеріалу еволюціонували: дослідники дедалі частіше зорієнтовані на текст як джерело вихідної лінгвальної інформації. Сучасний науковий дискурс позначений упровадженням нової лінгвістичної парадигми – текстоцентризму. Текст займає вершинне положення в структурній архітектоніці лінгвістичних об'єктів. У діалектній текстології вчені традиційно виділяють спонтанні тексти (зв'язне побутове мовлення носіїв говірок), частково регламентовані та усталені. До останніх зараховуємо зразки усної народної творчості. Витоки діалектної природи таких відносно формально-мовних усталених текстів криються в територіальному чиннику поширення й побутування фольклору та усній формі його породження й реалізації.

У дисертації вперше в лінгвоукраїністиці детально прокоментовано співвідношення мови фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок. Аналіз збірників фольклору з діалектологічного погляду дав можливість текстово (з урахуванням корпусу емпіричних даних сучасної діалектології) прочитати фонетичні та морфологічні (словозмінні) риси говіркової системи, підтвердити функціонування сподіваних словоформ та удокладнити наявні в науковому обігу дані. Західнополіський ареал становить значний інтерес для синхронної та діахронної діалектології, оскільки репрезентує одну з архаїчних зон слов'янського простору, де збережено мовні релікти, та виявляє виразну специфіку на всіх рівнях мовної системи. Виокремлення аналізованого мовного континууму як окремого об'єкта дослідження зумовлено також тим, що фольклор Західного Полісся представлений у багатьох збірниках різних років

видання. Інформаційний діапазон таких джерел здебільшого не зазнав впливу редакторів-упорядників, які науково об'єктивно підійшли до видання фольклорних матеріалів, цілком виправдано зберігаючи локальні явища й забезпечуючи в такий спосіб евристичну цінність зафіксованих творів для діалектологічних досліджень.

Окреслено стан вивчення текстів фольклору як діалектографічних матеріалів. Узагальнено висновки мовознавців, які практично одностайні в тому, що діалектні одиниці становлять органічну частину мовного корпусу текстів фольклору; існує, проте, інша думка, за якою мова фольклору позбавлена локальних рис середовища, у якому побутує.

Зосереджено увагу на висвітленні діаметрально протилежних позицій учених у сфері остаточно не з'ясованого, відкритого та дискусійного питання взаємозв'язку мови усної народної творчості та говіркового мовлення. З'ясовано, що мову фольклору кваліфікують як літературний варіант діалекту (діалект у його естетичній функції); як наддіалектне утворення; як інтердіалект, окремий художній діалект; як функційно-стильовий різновид діалекту, генетично однорідний із діалектно-побутовим мовленням і відмінний від останнього своєю функційною та жанровою диференціацією. Висновки різних учених дали підстави вважати теоретично переконливою та засадничою для визнання останню тезу.

Установлено, що мова аналізованих фольклорних текстів виразно віддзеркалює фонетичні та словозмінні риси, притаманні західнополіському діалекту української мови. Сформовано корпус локальних лінгвальних явищ і визначено ступінь та характер їхнього представлення в усній народній творчості Західного Полісся. Усі виявлені діалектні одиниці систематизовано і прокоментовано за походженням, послідовно простежено факти їхньої фіксації в інших діалектографічних матеріалах, зокрема в текстографічних збірниках записів спонтанного побутового мовлення західних поліщуків.

На матеріалі значного масиву текстів із погляду вияву в них говіркових рис на фонетичному й словозмінному рівнях критично переосмислено постулат

про наддіалектний характер мови фольклору, що дало змогу в підсумку переконливо констатувати виразну органічну кореляцію народнопоетичного і розмовного стилів народного мовлення (безумовно, якщо фіксація фольклорного фактажу передбачала послідовне збереження говіркових рис на всіх мовних рівнях).

Проаналізовано говіркові риси текстів фольклору на рівнях вокалізму та консонантизму. Детально прокоментовано рефлексії всіх давніх голосних, позиційні варіанти сучасних голосних. Подано опис відмінностей від літературної мови в навантаженості приголосних. Розглянуто специфіку рефлексії сполучень голосних із плавними сонантами. Значну увагу приділено особливостям перебігу комбінаторних звукових змін: метатези, протези, афери, синкопи, апокопи й епентези, процесів асиміляції та дисиміляції.

Спостережено, що значну кількість діалектних одиниць морфологічного рівня досліджуваних фольклорних текстів становлять архаїзми, які досі добре збережені в українських говорах, зокрема релікти двоїни; форми іменників II відміни середнього роду, які зберігають закінчення *-'e*; нестягнені прикметникові форми; закономірні вияви давального-місцевого відмінків займенника 1 особи однини; колишні структури знахідного відмінка предметно-особових займенників жіночого та середнього родів; форми інфінітива на *-чи* та *ін*.

Встановлено, що парадигми іменних частин мови марковані також аналогічним вирівнюванням, яке полягає передусім у взаємовпливі градем роду, числа, відмінка, змішуванні флексій твердого та м'якого типів відмінювання. Систему дієслівних форм детермінує головним чином взаємодія на флексійному рівні I та II дієвідмін. Арсенал закінчень частини словоформ зазнав впливу типових для західнополіських говірок фонетичних закономірностей (процеси депалаталізації приголосних, позиційно зумовлені зміни голосних).

Простежено, що явища фонетичного та морфологічного рівнів, зауважені у фольклорних текстах із Західного Полісся, корелюють із мовною ситуацією в місцевих говірках (за даними діалектографічних праць). Закцентовано на тому, що основні тенденції звукової системи та парадигматики однакові в спонтанному

побутовому діалектному мовленні і в корпусі залучених для дослідження автентичних, достовірно записаних текстів. Констатовано, що окремі говіркові явища фонетичного та морфологічного рівнів досі зафіксовано лише у фольклорних текстах, а отже, цим доповнено емпіричну базу української діалектологічної науки. Зроблено історичний та ареалогічний коментарі до відзначених звукових та морфологічних явищ, простежено внутрішнє членування західнополіського говору.

У дисертації на конкретному регіональному матеріалі розглянуто важливу проблему взаємозв'язку мови фольклору з мовою локального діалектного середовища, де побутує текст. У результаті комплексного аналізу різних збірок зроблено обґрунтований висновок про безсумнівний евристичний потенціал фольклорних текстів як діалектографічних джерел.

Ключові слова: фольклорний текст, мова фольклору, Західне Полісся, діалект, говірка, фонетика, вокалізм, консонантизм, словозміна, західнополіський говір, діалектизм, діалектографія, текстоцентризм.

SUMMARY

Hrytsevych Yu.V. Dialectal component in the Western Polissian folklore texts. – Qualifying scientific paper on the rights of manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology, specialty 10.02.01 – Ukrainian language. – Lesia Ukrainka Eastern European National University. – Lutsk, 2018.

At the turn of the second half of the 20th – early 21st century the methodological principles of the dialectal material descriptions have evolved: increasingly, the researchers lay emphasis on the text as the source of the original lingual information. Modern scientific discourse is distinguished by the introduction of a new linguistic paradigm – textocentrism. The text takes the vertex position in the structural architectonics of the linguistic objects. In dialectal textology scholars traditionally differentiate between spontaneous (everyday speech of the dialect native speakers), regulated and fixed texts. The latter include the samples of oral folk art. The genesis of the dialectical nature of such formally-linguistic fixed texts is determined by the

territorial factor of the folklore material spread and existence and the oral form of its generation and actualization.

In the dissertation, for the first time in the Ukrainian linguistic studies, the correlation between the language of folk texts from the Western Polissia and local dialects is considered in detail. Analysis of the folklore materials collections from the dialectological point of view gives a possibility to consider phonetic and morphological (inflexion) features of the dialect system textually, taking into account the empirical data of modern dialectology, to confirm the expected word forms functioning and to supplement the data available in scientific circulation. The Western Polissian areal is of particular interest for synchronous and diachronic dialectology, since it represents one of the archaic zones of the Slavic space, where the language relics have been preserved, and it manifests a distinct specificity at all levels of the language system. The singling out of the analyzed speech continuum as a separate object of research is also argumentated by the fact that folklore of Western Polissia is presented in many collections of different years of edition. The information range of such sources mostly has not been distorted by the editors-compilers, whose scientific and objective approach to the publication of folklore materials has promoted preserving of local phenomena in their authentic form and thus provided the heuristic value of the fixed works for dialectological research.

The study elucidates the state of folklore texts research regarding the dialectographical materials. The key findings of the linguists, who are practically unanimous in their conclusions, indicate that dialectal units form an integral part of the linguistic cadastre of folklore texts. There is, however, another opinion, that folklore language is devoid of the local features of the environment in which it exists.

The emphasis is laid on illuminating the diametrically opposite positions of scientists concerning the controversial, unclear, open and debatable issue of the relationship between the language of oral folk art and colloquial speech. The study has revealed that scholars classify the language of folklore as a literary version of the dialect (dialect in its aesthetic function), as supradialect formation or an interdialect, a separate artistic dialect; and as a functional-stylistic kind of a dialect, genetically

homogeneous with the dialectical-everyday speaking but differs from the latter by its functional and genre differentiation. The systematization of the research findings gives grounds to assume the last standpoint as theoretically convincing and fundamental for recognition.

The comprehensive analysis of the reliable data proves that the language of the folklore texts clearly reflects the phonetic and dialectical features inherent for the Western-Ukrainian dialect of the Ukrainian language. The corpus of the local lingual phenomena has been compiled and the extent and nature of their representation in the oral folk art of Western Polissia has been determined. All the revealed dialectal units are systematized and commented on in accordance with their origin. The study has traced sequentially the facts of dialectal lexicon representation in other dialectographic materials, in particular, in the textographic records of the spontaneous everyday speech of Western Polischuks.

As a result of a large array of texts study in terms of revealing in them dialectal features on the phonetic and inflectional levels, the postulate of the supradialectic nature of the folklore language has been critically redefined, which eventually made it possible to elucidate the distinct organic correlation of the folk poetic and dialectical styles of the colloquial language (of course, if the fixation of the folkloric factum presupposed the consistent preservation of dialectical features at all language levels).

The thesis analyzes dialect elements in folklore texts at the levels of vocalism and consonantism and provides detailed commentaries on the reflexes of all ancient vowels and positional variants of modern vowels as well as the description of the dialect forms differences from the literary language in terms of consonants usage frequency. The specifics of reflexation of vowel sound-combinations with smooth sonantes are considered. The emphasis is laid on the peculiarities of combinational sound-change processes: metathesis, prosthesis, apheresis, syncope, apocope, and epenthesis, processes of assimilation and dissimilation.

It has been revealed that a significant number of dialect units in the studied folklore texts at the morphological level are represented by archaisms which have been well preserved in the Ukrainian dialects. It concerns first of all the relicts of duality;

forms of neuter nouns of the second declension, which have preserved ending *-e*; unabridged (full-length) forms of adjectives; regular manifestations of the dative-locative case of the pronoun in the first person singular; the old structures of the accusative case of the subject-personal pronouns of the female and neuter gender; forms of the infinitive with the ending *-uu*, etc.

The paradigms of the nominal parts of the language are also marked by a similar leveling, which implies primarily interplay of the grammema of gender, number, and case, mixed flexes of two main categories of declension, the so called «Strong» and «Weak» ones. The system of verbal forms is determined mainly by the interaction of the verbs of the first and second declension at the level of flexions. Some of the word-form endings were subjected to the influences of the phonetic patterns typical for the Western-Polissian dialects (processes of depalatalization of consonants, positionally caused changes in vowels).

The comprehensive study of the phenomena of phonetic and morphological levels, found out in the folklore texts from Western Polissia, shows that they correlate with the linguistic situation in the local dialects (according to the data of the reliable dialectographic sources). The key findings of the research suggest that the main tendencies of the sound system and paradigmatics are identical in the spontaneous everyday dialectal speech and dialect forms involved in the case study from the authentic, veritably recorded texts. Some of the dialect phenomena at the phonetic and morphological levels can be found only recorded in the folklore texts, and therefore, these findings can significantly complement the empirical basis of the Ukrainian dialectal science. The provided historical and areallogical comments on the sound and morphological phenomena revealed in the folklore texts and the internal division of the Western Polissian dialect disclosed in the processed materials are of great importance.

The case study of the specific regional material contributes to better understanding of the folklore language interconnection with the language of the local dialect environment, where the text operates. The results of the complex and integrated analysis of various folk texts collections provide basis to draw substantiated

conclusions about the undeniable heuristic potential of the folklore texts as a kind of the dialectographical sources.

Key words: folklore text, folklore language, Western Polissia, dialect, patois, phonetics, vocalism, consonantism, inflexion, Western Polissian dialect, dialecticism, dialectography, textocentrism.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Грицевич Ю. В. Фонетичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». 29–30 вересня 2013 р. : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 141–143.

2. Грицевич Ю. В. Граматичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі». 10–11 жовтня 2013 р. : збірник наукових праць у 8 т. Дніпропетровськ, 2013. Т. 6: Наукові дослідження з філології. С. 25–28.

3. Грицевич Ю. В. Фонетичні особливості підляських говірок у записах місцевого фольклору // Типологія та функції мовних одиниць : науковий журнал. Луцьк, 2014. № 1. С. 55–66.

4. Грицевич Ю. В. Особливості волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Калиновий квіт Полісся» // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 5 (8). С. 56–59.

5. Грицевич Ю. В. Особливості консонантизму підляських говірок у фольклорних записах І. Ігнатюка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). Вінниця, 2014. Вип. 19. С. 102–107.

6. Грицевич Ю. Особливості говірок Волинського Полісся у фольклорних записах О. Кондратович // Студії з філології та журналістики. Випуск 2 :

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 62–67.

7. Грицевич Ю. В. Діалектні явища іменної словозміни в українських підляських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 12 (15). Ч. 1. С. 212–217.

8. Грицевич Ю. В. Діалектна лексика волинськополіських говірок у фольклорних записах О. Кондратович // Scripta manent : молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. Вип. 2. С. 13–15.

9. Грицевич Ю. Комбінаторні звукові зміни у волинськополіських говірках (на матеріалі фольклорних записів із Ратнівщини) // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17–18 травня 2016 р.) : у 3 т. Луцьк, 2016. Т. 3. С. 269–271.

10. Грицевич Ю. В. Відображення позиційної реалізації голосного [ʔа] в текстах західнополіського фольклору // Лінгвістика : збірник наукових праць. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. № 1 (34). С. 43–51.

11. Грицевич Ю. Варіації родової приналежності іменників у західнополіських фольклорних текстах // Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 303–305.

12. Грицевич Ю. Діалектна специфіка онімного простору західнополіських фольклорних текстів // Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2016. Вип. 5. С. 33–42.

13. Грицевич Ю. Назви хвороб у західнополіських фольклорних текстах // Південний архів. Філологічні науки : збірник наукових праць. Херсон, 2017. Вип. LXVIII. С. 18–22.

14. Грицевич Ю. В. Дифтонгічні рефлекси *o в західнополіських фольклорних текстах // Мовознавство. 2017. № 3. С. 76–80.

15. Грицевич Ю. В. Діалектна природа конструкцій мовленнєвого етикету в західнополіських фольклорних текстах // International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research»: Conference proceedings, October 20–21, 2017. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 11–14.

16. Грицевич Ю. В. Тенденції наголошування в західнополіських говірках (на матеріалі фольклорних текстів) // Слобожанська бесіда: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листопада 2017 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 38–42.

17. Грицевич Ю. Множинна парадигма іменників у фольклорних текстах із Західного Полісся // Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2017. Vol. XVI. P. 430–437.

18. Грицевич Ю. Залишки двоїни в західнополіських фольклорних текстах // Міфологія і фольклор: загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. № 1–2. С. 71–82.

19. Грицевич Ю. Метатеза в західнополіських фольклорних текстах // Scripta manent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк, 2018. Вип. 5. С. 9–10.

20. Грицевич Ю. В. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві // Львівський філологічний часопис: науковий журнал. Львів, 2018. № 3. С. 72–76.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ.....	13
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ У ЗВ'ЯЗКУ З МІСЦЕВИМ ДІАЛЕКТОМ.....	27
1.1. Мова фольклору та діалектна мова як лінгвістична проблема.....	27
1.2. Дослідження фольклорного тексту як діалектографічного матеріалу в українському мовознавстві.....	39
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	46
РОЗДІЛ 2. ЗВ'ЯЗОК ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ ІЗ ГОВІРКАМИ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ.....	48
2.1. Вокалізм.....	48
2.2. Консонантизм.....	98
2.3. Комбінаторні звукові зміни.....	112
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	132
РОЗДІЛ 3. СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕКСТІВ ФОЛЬКЛОРУ ТА ГОВІРОК НА МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНІ.....	134
3.1. Словозміна іменників.....	134
3.2. Словозміна прикметників.....	162
3.3. Формотворення займенників.....	170
3.4. Формотворення дієслів.....	185
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	194
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	202
ДОДАТКИ.....	224

Перелік умовних скорочень назв джерел

1. **АУМ** – Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол. : І. Г. Матвіяс, Я.В. Закревська та ін. К. : Наук. думка, 1988. Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. 407 к.
2. **Б** – Булгаковській Д. Г. Пинчуки. Етнографическій сборникъ. Пѣсни, загадки, пословицы, обряды, примѣты, предрасудки, повѣрья, суевѣрья и местный словарь. Санктъ-Петербургъ, 1890. Т. XIII. Вып. 3. 202 с.
3. **БП** – Ігнатюк І. Народні піснї з Подляшшя. Балади й гісторичні піснї. Лаймен, 1984. 36 с.
4. **ВВ** – Ворокомлівське весілля у запису Лукаша Назарчука. Луцьк, 2006. 68 с.
5. **ВОР** – Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи XIX – поч. XX ст. Рівне : Волинські обереги, 2004. 140 с.
6. **ВП** – Ігнатюк І. Обрядові піснї з Подляшшя. Весільні піснї. Люблін, 1982. 170 с.
7. **ВС** – Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс]. URL: <http://zagorodde.na.by/folk.html> (06.06.2017).
8. **ВСХ** – Аркушин Г. Л. «Всього на світі хватає...» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах) : вибране. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 212 с.
9. **Г-1** – Гунчик І. Із okazіонально-обрядового фольклору Західного Полісся. Лікувально-профілактична сфера // Вісник Львівського університету. Серія : Філологічна. Львів, 2003. Вип. 31. С. 292–312.
10. **Г-2** – Гунчик І.В. Тео- й агіонімічні персонажі у структурі західнополіських okazіонально-обрядових текстів від вроків // Treści i mechanizmy przenikania kultur na pograniczu polsko-ukraińskim. Ryki : WSUPIZ, 2003. S. 147–165.
11. **ГБ** – Аркушин Г. Л. Голоси з Берестейщини (Тексти). Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2012. 536 с.

12. **ГВП** – Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2010. 542 с.
13. **ГП** – Аркушин Г. Голоси з Підляшшя : тексти. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2007. 534 с.
14. **ГФЗ** – Галайчук В. Фольклорні записи з Полісся // Вісник Львівського університету. Серія : Філологічна. Львів, 2003. Вип. 31. 247–291.
15. **ЕСП-2** – Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Рівне : Перспектива, 2002. Вип. II. 120 с.
16. **ЕСП-3** – Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. Рівне : Перспектива, 2003. Вип. III. 136 с.
17. **ЕСП-4** – Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне, 2003. Вип. IV. 256 с.
18. **ЕСП-5** – Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне : Перспектива, 2004. Вип. V. 256 с.
19. **ЕСП-6** – Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне : Перспектива, 2005. Вип. VI. 200 с.
20. **ЕСП-7** – Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкування В. П. Ковальчука. Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. Вип. VII. 304 с.
21. **ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
22. **ЕЧ-1** – Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Рівне, 1996. Вип. 1. 255 с.
23. **ЕЧ-2** – Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Рівне, 1997. Вип. II. 340 с.
24. **ЕЧ-3** – Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Рівне, 1998. Вип. III (Зарічненський район Рівненської області). 319 с.
25. **З** – Губарэвіч Д. С. Загадкі з вёсак Вулька Сіманаўская і Сіманавічы Драгічынскага раёна // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні. Мінск : Беларуская навука, 2014. Вип. 3. С. 169–172.

26. **ЗП-1** – Західне Полісся : історія та культура. Науковий збірник. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю Сарненського історико-етнографічного музею, м. Сарни, 3–4 грудня 2004 року. Рівне, 2004. Вип. I. 273 с.
27. **ЗП-2** – Західне Полісся : історія та культура. Науковий збірник. Матеріали краєзнавчої конференції, присвяченої 60-літтю утворення Зарічненського району та 20-літтю аварії на ЧАЕС. Рівне, 2006. Вип. II. 304 с.
28. **ЗП-3** – Західне Полісся : історія та культура. Науковий збірник. Матеріали краєзнавчих конференцій, присвячених 35-річчю Сарненського історико-етнографічного музею та 100-річчю від дня народження письменника Б. Шведа / Редактор-упорядник Алла Українець. Рівне, 2009. Вип. III. 160 с.
29. **ІФУМ** – Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків : Акта, 2002. 1054 с.
30. **К** – Кондратович О. П. Весілля на Поліссі. Народні звичаї та обряди. Луцьк : Надстир'я, 1996. 111 с.
31. **ККП** – Кондратович О. П. Калиновий квіт Полісся : народні пісні. Луцьк : Надстир'я, 1994. 226 с.
32. **КП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Подляшшя. Кавалірські пісні. Лаймен, 1984. 54 с.
33. **КТ** – Котилася торба з високого горба : дитячий фольклор із Північного Підляшшя / зап. і опрац. А. Артем'юк. Більськ на Підляшші, 2011. 136 с.
34. **ЛП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Подляшшя. Любовні пісні. Лаймен, 1985. 69 с.
35. **ЛУ-9** – Українка Леся. Зібрання творів : у 12-ти т. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 9. : Записи народної творчості. Пісні, записані з голосу Лесі Українки. 429 с.
36. **МДН** – Мелодії древнього Нобеля / Записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. Рівне : Перспектива, 2003. 128 с.

37. **НБН** – Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. Більськ-Підляський : Союз українців Підляшшя. 1991–2017.
38. **НЗ** – Назарчук Л. І слово – то є Бог. Замовляння. Луцьк, 2004. 30 с.
39. **НМ** – Ковальчук В. П. Народна музика Рівненського Полісся : Обрядові пісні. 2-е вид. Рівне : НУВГП, 2009. 188 с.
40. **НМР** – Народна музика північної Рокитнівщини / Упоряд. Ю. П. Рибак, Л. Д. Гапон. Львів : Сполом, 2002. 108 с.
41. **НОТ** – Семенюк Л. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я : монографія. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. 200 с.
42. **НПВ** – Цехміструк Ю. Народні пісні Волині : Фонографічні записи 1936-1937 років / заг. ред. Б. Луканюка. Львів ; Рівне, 2006. 480 с.
43. **НПП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Підляшшя. Люблін, 1983. 37 с.
44. **НППН** – Кравчук Н. В. На Підляшші – пісні наші (проблеми регіональної специфіки та національної ідентичності) : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 280 с.
45. **НПР** – Народні пісні Рівненщини : Фонографічний збірник / Редактор-упорядник Надія Супрун-Яремко. Рівне, 2013. 460 с.
46. **П** – Клімчук Ф. «А в нашого свата... (прыпывки з вёскі Сіманавічы Брэсцкай вобласці)» // Діалектологічні студії. 3. Львів, 2003. С. 494–516.
47. **ПВ** – Ігнатюк І. Подляськії веснянки. Люблін, 1982. 62 с.
48. **ПВП** – Пісні Волині й Полісся : хрестоматія / Упоряд. О. І. Коменда. Луцьк, 2015. 214 с.
49. **ПД-1** – Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник / Упоряд. В. Давидюка і Г. Аркушина. Вип. 1. Луцьк, 1991. 188 с.
50. **ПД-2** – Поліська дома: Вип. 2: Весна / Зібрав, упорядкував та прокоментував Віктор Давидюк. Рівне : Волинські обереги, 2003. 176 с.
51. **ПД-3** – Поліська дома / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. Вип. III : Літо. 404 с.
52. **ПДК** – Шепелевич В. В. Песни деревни Ковнятин Пинского района. Пинск : Паляшук, 2014. 160 с.

53. **ПЗ** – Полесские заговоры (в записях 1970 – 1990 гг.) / Сост., подготовка текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. Москва : Индрик, 2003. 752 с.
54. **ПЗВ** – Пісні з Волині / упоряд. О. Ф. Ошуркевич. Київ : Музична Україна, 1970. 332 с.
55. **ПЗМ** – Мойсієнко В. Поліські замовляння // Древліани : збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. Львів, 1996. Вип. 1. С. 121–165.
56. **ПЗН** – Під зорями новорічними : традиційні щедрівки, рядження / фольк.-етнограф. записи О. Ошуркевича. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2009. 100 с.
57. **ПК** – Пісні з Колодяжна. Фольклорний збірник / Записи, упоряд. і прим. О. Ошуркевича. Луцьк : Надстир'я, 1998. 152 с.
58. **ПЛК** – Пісні Лесиноного краю : записи укр. нар. пісень у місцях перебування Лесі Українки на Волині / записав О. Ф. Ошуркевич ; нотація мелодій М. В. Мишанича. 1985. 682 с.
59. **ППЗ** – Ігнатюк І. Прислов'я, приказкі і загадкі. 19 с.
60. **ППС** – Клімчук Ф. Прыказкі і прымаўкі з вёскі Сіманавічы Драгічынскага раёна // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні Мінск : Беларуская навука, 2014. Вип. 3. С. 157–168.
61. **ПСП** – Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипція і впорядкування Т. В. Гнатюк. Рівне, 2003. 130 с.
62. **ПТО** – Денисюк І. О. Пісні з-над берегів Турського озера : пісні і коментарі. Луцьк : Надстир'я, 2004. 256 с.
63. **ПФ-1** – Раговіч У. І. Песенны фальклор Палесся. Мінск : Чатыры чвэрці, 2001. Т. 1. Песні святочнага календара. 527 с.
64. **ПФ-2** – Раговіч У. І. Песенны фальклор Палесся. Мінск : Чатыры чвэрці, 2002. Т. 2. Вяселле. 592 с.
65. **РПП** – Ігнатюк І. Народні пісьні з Подляшшя. Родинно-побутові пісьні. Лаймен, 1985. 64 с.

66. **СБФ** – Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. Москва : Наука, 1978. 268 с.
67. **СБФ-84** – Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. Этногенетическая общность и типологические параллели. Москва : Наука, 1984. 287 с.
68. **СБФ-86** – Славянский и балканский фольклор: Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. Москва : Наука, 1986. 288 с.
69. **СБФ-95** – Славянский и балканский фольклор: Этнолингвистическое изучение Полесья. Москва : Индрик, 1995. 400 с.
70. **СДЗ** – Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав : Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині. Люблін ; Луцьк : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2003. 177 с.
71. **СЗГ** – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
72. **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
73. **ТПУ** – Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / упорядкув., вступ. ст. і нотні транскрипції Л. Лукашенко. Львів : Камула, 2006. 308 с.
74. **УЗ** – Українські звичаї: Народини. Коса ж моя... / О. П. Кондратович. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. 240 с.
75. **ФЗ** – Фольклористичні зошити / НАН України, Полісько-Волинський народознавчий центр ; ред. В. Давидюк. 2005. Вип. 8. 222 с.
76. **ФЗП-1** – Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя. Люблін, 2003. 77 с.
77. **ФЗП-2** – Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя. Люблін, 2005. 76 с.
78. **ФМБП** – Клімчук Ф. Фольклорні матеріали з-під Біловезької пущі // Вісник Львівського університету. Серія : Філологічна. Львів, 2003. Вип. 31. С. 313–354.

79. **H** – Чы я в лузі не каліна : pieśni białoruskiej wsi Husaki. Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2013. 20 c. + CD.
80. **K-36** – Kolberg O. Dzieła wszystkie. Kraków ; Warszawa, 1964. T. 36 : Wołyń. 450 s.
81. **LO** – Oleszczuk A. Ludowe obrzędy weselne na Podlasiu. Lublin : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1951. 208 c.
82. **P-1** – Podlasie / Janina Szymańska ; redakcja naukowa Ludwik Bielawski. Warszawa : Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2016. Cz. 1. Pieśni i obrzędy doroczne. 431 s.
83. **PP** – Kondarewicz J. Pieśni Polesia : na Ziemi Lubuskiej w świetle zbiorów własnych. Lublin ; Brześć : Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, 2011. 132 s.
84. **PZB** – Pieśni Ziemi Bielskiej : gmina Orla / zebrał i oprac. Stefan Kopa. Bielsk Podlaski : Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2006. 223 s.
85. **RP** – Ruś Podlaska : Podlasie w opisach romantyków / Wyboru dokonał i oprac. J. Hawryluk. Bielsk Podlaski, 1995. 148 s.
86. **SZ** – Stachwiuk V. Siva zozula. Biłostuok, 2006. 183 s.
87. **ŚP** – Śpiewnik podlaski. I / pod red. Doroteusza Fionika. Białystok : Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej, 1998. 154 s.
88. **Z-2** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1994. Zesz. 2. 116 s.
89. **Z-3** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Folklorystyczny Zespół Śpiewaczy Tyniewiczanki z Tyniewicz. Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1995. Zesz. 3. 128 s.
90. **Z-4** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. Zespół Śpiewaczy Orzeszki / zapis pieśni, transkrypcja, kopiowanie nut, zapis i systematyzacja tekstów, układ pieśni, wstęp i korekta Stefan Kopa. Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 2003. Zesz. 4. 161 s.

ВСТУП

Сучасний розвиток української діалектології вимагає перегляду засад вивчення структурних рівнів говірок. Насамперед це стосується вибору джерел діалектографічного матеріалу, апробації нових методологічних принципів лінгвістичної інтерпретації говіркових елементів. У новітніх працях вектор наукового пошуку спрямовано на докладний аналіз явищ фонетичного, граматичного та лексичного рівнів крізь призму записів зв'язного мовлення діалектоносіїв. Координація дескриптивних лінгвістичних студій у плані широкого залучення діалектних текстів засвідчує перехід до нової наукової парадигми – текстоцентризму. Діалектний текст тлумачать як мовний простір, що відображає реальне співвідношення елементів говіркової структури в їхніх синтагматичних зв'язках (П. Ю. Гриценко [63], М. С. Делюсто [75]), «живе діалектне мовлення, породжене дією одиничного мовленнєвого акту» (Н. О. Руснак [175, с. 18]), «фрагмент говіркового мовлення носія діалекту, зафіксований на письмі чи аудіо-, відеоносіях, спонтанно творений, цілісний, тематично окреслений» (І. Р. Романина [172, с. 22]).

Мова фольклору, безперечно, – одне з джерел формування нової літературної мови. Однак фахово записані та відповідально впорядковані тексти фольклору, у яких зафіксовано мовний автентизм виконавців народних творів зі збереженням усіх діалектних особливостей, акумулюють різноманітну за обсягом та якістю інформацію про релевантні риси місцевих говірок. Незважаючи на те, що такі усні за своєю природою та формою мовленнєвої презентації тексти не продукують спонтанно, а відтворюють у вже готовому вигляді, фольклорні зразки глибоко закорінені в питоме говіркове оточення, матеріалізують художній (народнопоетичний) стиль діалектного мовлення.

Просторова неоднорідність мовних засобів усної народної творчості давно зацікавила науковців різних галузей, зокрема діалектологів і фольклористів, проте евристичні можливості фольклорного тексту як джерела відомостей про місцеву говірку вивчені мало, хоч і становлять одну з перспективних проблем для наукового пошуку. Більшість представників вітчизняної школи

лінгвофольклористики зорієнтована на монографію С. Я. Єрмоленко «Фольклор і літературна мова» [87], у якій дослідниця обстоює наддіалектний характер українського фольклорного мовлення. Цінні, часом інші узагальнення про зв'язок мови фольклору з діалектним середовищем зробили Г. Л. Аркушин [8], І. В. Гороф'янюк [37], П. Ю. Гриценко [62], Ю. В. Громик [64–69], Н. О. Данилюк [71–74], Й. О. Дзендзелівський [78; 80–81], Р. С. Зінчук [93–97], Б. О. Коваленко [108–112], Н. С. Колесник [114–116], І. Г. Матвіяс [138–139], А. М. Поповський [162–165], Л. Д. Фроляк [186–189] та ін.

Обґрунтування вибору теми дослідження. В українському мовознавстві досі не реалізовано ідеї системного аналізу характеру співвідношення конкретного діалекту чи наріччя та місцевих фольклорних текстів. Наявний у розпорядженні мовознавців фольклорний матеріал, що може бути неоднорідним із погляду відтворення рис діалектної мови, актуалізує його спеціальний комплексний аналіз щодо евристичного потенціалу як джерела лінгвальної інформації. Відповідність текстів усної народної творчості критеріям філологічно точного, дослівного запису та подальшої публікації в нередагованому вигляді дозволить відкоригувати та наповнити новим змістом поширений у лінгвоукраїністиці постулат про наддіалектний характер мови фольклору.

У зв'язку з цим, а також з огляду на активізацію уваги вчених до локальних форм існування мови, з урахуванням інтенсивного розширення емпіричної бази лінгвістичних досліджень шляхом залучення регіонального фактичного матеріалу перспективно проаналізувати фольклорні тексти із Західного Полісся в їхньому співвідношенні з місцевими говірками.

Західнополіський ареал, який виявляє виразну специфіку на всіх рівнях мовної системи, представлено багатьма фольклорними збірниками різного часу; упорядники таких видань здебільшого зберегли локальні явища, забезпечивши в такий спосіб евристичну цінність зафіксованих уснопоетичних творів для діалектологічних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з науковою темою «Поліфункційний статус української мови в синхронії та діяхронії» кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Тему роботи затверджено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 26 листопада 2015 р.), уточнено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 29 березня 2018 р.).

Мета роботи – з'ясувати характер зв'язку фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок і простежити евристичну цінність уснопоетичних творів як діалектографічного матеріалу.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких конкретних **завдань**: 1) окреслити теоретичні засади вивчення фольклорних текстів у їхніх зв'язках із місцевими говірками та систематизувати напрацювання вчених у цій галузі; 2) визначити корпус фольклорних текстів, які віддзеркалюють лінгвальні особливості різних говіркових груп західнополіського діалекту; 3) змоделювати на основі наявних діалектологічних праць (атласів, збірників текстів зв'язного мовлення діалектоносіїв, словників тощо) набір релевантних рис західнополіського діалекту північного наріччя української мови та простежити їхнє відображення у фольклорних текстах; 4) систематизувати діалектні елементи за рівнями мовної системи, а в межах кожного рівня – за походженням; 5) простежити ступінь і характер представлення у фольклорних матеріалах різнорівневих релевантних рис західнополіського говору; зробити висновок про зв'язок мови фольклорного тексту та місцевої говірки; 6) з'ясувати цінність та перспективність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Об'єктом дослідження обрано західнополіські фольклорні тексти, **предметом** – локальні фонетичні та словозмінні явища, простежені у цих текстах.

Методика дослідження. Дослідження фактичного матеріалу виконано в аспекті синхронії методом лінгвістичного опису із властивими йому прийомами зовнішньої (діалектні явища певного рівня проаналізовано у зв'язку з елементами інших мовних рівнів та з позамовними явищами) та внутрішньої (для інвентаризації, диференціації та класифікації лінгвальних елементів) інтерпретацій. Для виявлення регіональної специфіки і системно-функційних закономірностей мови фольклорних текстів, а також для порівняння уснопоетичних творів та даних діалектографічних праць використано прийоми зіставного методу. Частково застосовано прийоми внутрішньої та зовнішньої реконструкцій (щоб з'ясувати походження поліських діалектизмів залучено мовні елементи різної давності та матеріал споріднених мов).

Джерельна база дисертації. В основі дослідження – фольклорні (уснопоетичні) тексти, співвідносні з різними говірковими групами західнополіського діалекту, зокрема з волинськополіським, берестейським та підляським ареалами (редактори-упорядники: Г. Л. Аркушин, Ю. Гаврилюк, І. В. Гунчик, В. Ф. Давидюк, І. О. Денисюк, І. Ігнатюк, Ф. Д. Клімчук, В. П. Ковальчук, О. Кольберг, Я. Кондаревич, О. П. Кондратович, Л. В. Лукашенко, В. М. Мойсієнко, О. Ф. Ошуркевич, Є. Рижик, Л. С. Семенюк, Р. В. Цапун та ін.). Крім цього, для порівняння залучено фактаж «Атласу української мови», збірників записів зв'язного мовлення поліщуків, інших діалектографічних джерел.

Наукову новизну дисертації визначає те, що вперше в українському мовознавстві системно проаналізовано співвідношення мови фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок. Сформовано корпус локальних лінгвальних явищ і визначено ступінь та характер їхнього представлення в уснопоетичних творах. Виявлені в текстах діалектні явища систематизовано і прокоментовано за походженням, послідовно простежено факти їхньої фіксації в інших діалектографічних матеріалах, зокрема в спонтанному побутовому мовленні поліщуків. На конкретному регіональному матеріалі критично переосмислено постулат про наддіалектний характер мови фольклору, натомість

переконливо констатовано виразний органічний зв'язок художнього (народнопоетичного) і розмовного стилів діалектного мовлення (звичайно, за умови, що фіксація фольклорного фактажу передбачала послідовне збереження говіркових рис на всіх мовних рівнях). Зроблено висновок про безсумнівну евристичну цінність фольклорних текстів як діалектографічного матеріалу.

Теоретичне значення праці полягає в розвитку й поглибленні окремих теоретичних положень про зв'язок мови фольклору й діалектної мови, про надійність фольклорного тексту як діалектографічного джерела. Загальні відомості про характер співвідношення мови фольклору і діалектної мови доповнено конкретною інформацією про вияви цього зв'язку на матеріалі західнополіського говору північного наріччя. Випрацювані засади слугуватимуть методологічним підґрунтям для розгортання нових студій над фактажем з інших частин українського діалектного континууму.

Практичне значення праці. Дібраний та опрацьований матеріал може бути використаний в узагальнювальних працях з історії української літературної мови, української діалектології, лінгвостилістики, усної народної творчості, краєзнавства, лінгвофольклористики, в практиці викладання філологічних дисциплін у вищій школі, а також у зведеному словнику поліських говорів.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення і практичні результати дисертації автор отримав самостійно. Усі опубліковані праці написано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Рукопис дисертації, основні теоретичні положення та висновки було обговорено на засіданнях кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, апробовано в доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науковій конференції «Лінгвостилістика ХХІ століття: стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 4–5 жовтня 2013 р.), ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Наука в інформаційному просторі» (Дніпропетровськ, 10–11 жовтня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів

«Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.), X Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 17–18 травня 2016 р.), VI Міжнародних наукових читаннях «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука (Рівне, 25 травня 2016 р.), Міжнародній науковій конференції «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія» (Луцьк, 28–30 червня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, студентів та аспірантів «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук» (Луцьк, 15 грудня 2016 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченій пам'яті професора Дмитра Бучка (Тернопіль, 3 листопада 2016 р.), XV Всеукраїнській науковій конференції молодих філологів «Vivat academia: Національно-визвольні змагання в українській літературі» (Львів, 28 квітня 2017 р.), III Міжнародній науковій конференції «Лінгвостилістика XXI століття: стан та перспективи розвитку» (Луцьк, 2–4 вересня 2017 р.), X Всеукраїнській науковій конференції «Слобожанська бесіда» (Старобільськ, 23 листопада 2017 р.), Міжнародній науковій конференції «Modern philology: relevant issues and prospects of research» (Люблін, 20–21 жовтня 2017 р.), XVI Всеукраїнській науковій конференції молодих філологів «Vivat academia: Тенденції розвитку української філологічної науки нової доби (до 220-ліття виходу «Енеїди» Івана Котляревського» (Львів, 20 квітня 2018 р.), Міжнародній науковій конференції «Народна творчість українців у просторі та часі» (Луцьк, 10–11 серпня 2018 р.), а також на секційних засіданнях щорічної підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів СНУ імені Лесі Українки «Фестиваль науки» (Луцьк, 2014–2018 рр.).

Публікації. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в 20 публікаціях, зокрема в 10 статтях, 6 із яких опубліковано в провідних наукових виданнях, затверджених МОН України як фахові, 1 – у вітчизняному фаховому періодичному виданні, яке зареєстровано в наукометричних базах, 2 – в інших

вітчизняних наукових журналах, індексованих у наукометричних базах, 1 – в закордонному виданні. Решта публікацій – тези доповідей, виголошених на міжнародних і всеукраїнських конференціях, та праці, видрукувані в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, в якому обґрунтовано вибір теми та її актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, визначено методи, об'єкт і предмет дослідження, окреслено його наукову новизну, теоретичну і практичну цінність, трьох розділів («Теоретичні засади вивчення фольклорного тексту у зв'язку з місцевим діалектом», «Зв'язок фольклорних текстів із говірками на фонетичному рівні», «Співвідношення текстів фольклору та говірок на морфологічному рівні»), висновків, у яких узагальнено результати роботи, списку наукової літератури (220 позицій), переліку умовних скорочень використаних джерел і додатків (Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження). Загальний обсяг дисертаційної роботи – 227 сторінок, основного тексту – 201 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ У ЗВ'ЯЗКУ З МІСЦЕВИМ ДІАЛЕКТОМ

1.1. Мова фольклору та діалектна мова як лінгвістична проблема

Дослідження мови фольклору – одна з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Багатоаспектний аналіз мови усної народної творчості знайшов висвітлення в наукових студіях славістів: В. М. Ляшук [132–133] (Республіка Білорусь), Я. Адамовського [207–208], Є. Бартмінського [209–213], М. Лесіва [127–129; 215], Є. Сероцюка [217–218] (Республіка Польща), Р. Шрамека [219] (Чеська Республіка), Я. Оравця [216] (Словацька Республіка) та ін. Російську лінгвістичну думку представляють три школи лінгвофольклористики (термін увів 1974 р. О. Т. Хроленко [192]) – напряму мовознавства, пов'язаного з вивченням мови усної народної творчості як із погляду внутрішньої мовної структури (частково як окремого функційного стилю літературної мови), так і в плані зв'язку мови фольклору з психологією народної творчості, з відображенням у вербалізованих формах світогляду народу [185, с. 315], а саме: курська (М. О. Бобунова [23], І. С. Климас [106], Т. М. Малихіна [134], С. П. Праведников [168–170], Т. О. Павлюченкова [178], А. С. Холтобіна [191], О. Т. Хроленко [192–197] та ін.), воронезька (Є. Б. Артеменко [10], Н. В. Беляєва [20], О. В. Волощенко [32], С. І. Доброва [82], Т. І. Мальцева [136], В. І. Собінникова [181] та ін.), петрозаводська (О. О. Калашникова [103], Л. П. Михайлова [143], О. М. Петров [160], В. А. Порошина [166], З. К. Тарланов [183] та ін.). І. К. Зайцевій [92] та Я. Оравцю [216] належать перші спроби розробки методики зіставлення говору конкретного ареалу (відповідно Воронезької області Російської Федерації та села Розбіги Синицького округу на території Словаччини) і місцевих уснопоетичних текстів. На матеріалі української усної народної словесності спеціальні дослідження підготували О. В. Барабаш-Ревак [11], Т. П. Беценко [18–19], А. І. Білоконенко [22], З. С. Василько [28], В. В. Галайчук [34], О. В. Грайворонська [38], О. В. Гриценко [59], Н. О. Данилюк

[71–74], С. Я. Єрмоленко [87–88], Н. М. Журавльова [90–91], Н. В. Іовхімчук [100], Н. О. Колесник [114–116], Н. П. Маліневська [135], П. Є. Мишуренко [144], А. М. Поповський [162–165], С. С. Савицький [177], Р. Л. Сердега [179], К. Ф. Шульжук [200] та ін.

Аналіз національного та світового мовознавчого досвіду уможливив виокремлення двох основних тенденцій розгляду питання «мова фольклору»: а) стилістичні особливості й формально-мовні ознаки мови усної народної творчості; б) діалектність / наддіалектність мови фольклору. Відкритість та дискусійність останньої теоретичної проблеми актуалізує потребу поглибленого її студіювання. «Статус мови усної поезії у межах загальнонародної мови досі не визначений, хоча фольклорний компонент органічно входить до стилістичної системи української літературної мови, найбільше взаємодіючи з діалектами й текстами художнього стилю», – резюмує Н. О. Данилюк [74, с. 87].

Свої роздуми про місце фольклору в системі народної культури висловив Б. М. Путилов: «Фольклорна традиційна культура у своєму конкретному наповненні завжди регіональна і локальна. Її природне, нормальне життя пов'язане з життям визначеного, обмеженого тими чи тими рамками колективу, включене в його діяльність, необхідне йому і реалізується в характерних для нього соціально-побутових нормах. Обумовленість фольклорної культури, її змісту, структури, функцій регіональними й локальними факторами соціоетнічного порядку не викликає сумніву» [171, с. 156–157]. Подібне положення становить основу міркувань засновника московської школи етнолінгвістики академіка М. І. Толстого, який обстоює таку позицію: «Уся народна культура діалектна. [...] Усі її явища та форми функціонують у вигляді варіантів, територіальних та внутрішньодіалектних варіантів із різним ступенем відмінності. Це знаходить своє яскраве відображення у фольклорі, в якому реально побутують численні варіанти текстів» [184, с. 20].

Діалектна і літературна мови, зауважують учені, мають функційно-стильову диференціацію. «Спостереження над мовною ситуацією в народній культурі, культурі відносно примітивній, довело, що навіть проста культура має

два стилі – розмовний і поетичний. Це типова ситуація: не буває людського суспільства без поетичної творчості, без поетичного стилю» [130, с. 5].

Проблема співвідношення мови фольклору та діалектної мови в слов'янському мовознавстві давня, але остаточно не розв'язана. Більшість російських мовознавців одностайні: «Експансія діалекту в мову фольклору здійснюється різним ступенем вияву на різних мовних рівнях та в різних фольклорних жанрах» [151, с. 423]. У лінгвоукраїністиці досі відсутнє спеціальне дослідження, у якому б на матеріалі автентичних фольклорних текстів, що не зазнали редакторського втручання, було перевірено евристичні можливості цього типу джерел лінгвальної інформації для проведення діалектологічних студій.

Із цього приводу славісти висловлюють діаметрально протилежні думки. Дослідники П. Г. Богатирьов [24–25], А. П. Євгенєва [85–86], В. І. Собінникова [181] трактують фольклор як *літературний варіант діалекту; діалект у його естетичній функції*.

На думку А. П. Євгенєвої, говір «населення, яке живе на певній території, поруч із різноманітними формами мови обов'язково включає в себе опрацьовану, «літературну» мову цього говору, яка знаходить вираження в усній народній творчості, що живе в ареалі поширення цього говору: у прозі (казці, бувальщині) – більш вільну, менш опрацьовану, в поезії – більш досконалу й обмежену традицією. Але у створенні й розробці усної творчості беруть участь всі діалекти, взаємно збагачуючи й доповнюючи один одного» [85, с. 17], звідси – «мова усної поезії – це жива мова для її творців та носіїв, а не така, що прийшла ззовні чи «спустилася зверху» й механічно засвоїлася. Діалектні риси цієї мови – це не зовнішня пізніша оболонка, а органічна невід'ємна частина уснопоетичного твору, яка пронизує всі його сторони. “Система” мови (граматична, лексична) усного твору – це “система” того говору, в ареалі поширення якого вона живе, але в той же час це у своїх визначальних рисах і система російської мови в цілому, а діалектні відмінності у ній незначні» [85, с. 339]. А. П. Євгенєва дотримувалася наукових засад системного вивчення говіркових тенденцій у мові фольклору. Грубою помилкою, на її думку, було б

відривання фольклору від живомовного середовища і розгляд його як чогось особливого. Відповідно до такого принципу основу мови фольклорного тексту становить сучасний виконавцю діалект, піднятий на високий рівень художності. У монографії «Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII–XX вв.» А. П. Євгенєва зауважила, що мова фольклору базована на діалекті, який стає головною умовою еволюції усної народної творчості: «В мові усної поезії ми завжди спостерігаємо живий рух, відчуваємо сучасність. Це виявляється в безкінечних змінах, які охоплюють всі рівні мови усної поезії та пов'язані зі змінами говору та російської мови в цілому» [85, с. 340]. Дослідниця не погоджується з дефініюванням «говору» тільки як побутового мовлення і тлумачить це поняття ширше – як мовленнєву діяльність представників говору в усьому розмаїтті її функцій: «Поняття “говір” охоплює не тільки побутово-розмовну мову, а й кращі зразки говору, які потрібно шукати не тільки у зв'язному мовленні, але й обов'язково в усній народній творчості» [85, с. 16].

П. Г. Богатирьов, розглядаючи діалект у двох площинах – комунікативній та естетичній функціях, – підкреслював: «В основі мови літератури лежить літературна мова, в основі мови фольклору – діалект. Мова літератури – це літературна мова в її естетичній функції, мова фольклору – це діалект у його естетичній функції. [...] Неможливо виявити специфіку мови фольклорного твору того чи того жанру, не знаючи діалекту, яким виконується цей твір, діалекту в його комунікативній функції» [25, с. 106]. Водночас дослідник застерігав, що діалектологічна емпірична база свідчить про значні відмінності між мовою фольклору та діалектом на рівні фонетики, морфології та синтаксису, а тому народнопоетичну мову не можна ототожнювати з мовою розмовно-побутовою. Зорієнтованість на теоретичні постулати відомого словацького вченого Я. Оравца, який стверджував, що народнописенна мова має свої специфічні риси, які не завжди можна пояснити лише на підставі навіть дуже детального опису діалекту в його комунікативній функції, дала змогу П. Г. Богатирьову зробити висновки: «Мова фольклору на відміну від мови в її комунікативній функції іноді має більш вузький запас мовних засобів, з іншого боку, мова пісень значно

багатша, ніж розмовна мова діалекту, оскільки в мову пісень входять архаїзми, запозичені елементи з інших діалектів. Лінгвістичний запас, яким розпоряджається пісня, значно більший, ніж лінгвістичний запас розмовної мови, і творці, і виконавці фольклорного твору більш вільно використовують лінгвістичний матеріал порівняно з мовою розмовною. Дійсно, якщо рима чи ритм пісні цього потребують, то виконавець чи автор пісні може ввести форму чи слово з іншого діалекту, може ввести архаїзми» [25, с. 107–108].

В. І. Собінникова інтерпретує мову фольклору як емоційно-експресивну форму діалекту. На переконання вченої, уснопоетична мова може бути кваліфікована як діалект у його образно-естетичній функції та як художній тип діалектної мови: «Підкреслюємо, що мовний засіб, який здається специфічно фольклорним, побутує в повсякденній діалектній мові, і що фольклор черпає з неї свої мовленнєві прийоми, посилюючи їх яскравими фарбами і перетворюючи у стабільний фольклорний засіб» [181, с. 79].

Н. О. Данилюк [71–74], С. Я. Єрмоленко [87–88], Є. Б. Артеменко [10], О. М. Веселовський [29], А. В. Десницька [76], М. А. Кумахов [122], Й. А. Оссовецький [154–157] та ін. вважають, що *мова фольклору – це наддіалектне утворення*.

У монографічному дослідженні «Фольклор і літературна мова» С. Я. Єрмоленко стверджує, що мова всіх типів фольклору великою мірою наддіалектна, розуміючи наддіалектність як інтегрувальну одиницю, як витоки, що об'єднують носіїв усіх діалектів [87, с. 11–12]. Розглядаючи місце фольклору серед інших форм існування національної мови, дослідниця зацентрувала увагу на наддіалектному характері мови українського фольклору: «Фольклор виконує роль каталізатора уніфікуючих, спільних тенденцій, що творять літературну мову на ґрунті народнорозмовного мовлення» [87, с. 11]. Водночас «літературна мова, співвідносячись із певною діалектною основою, розвивається на народнорозмовному наддіалектному ґрунті. Наддіалектний характер має також і мова усної поетичної творчості» [87, с. 12]. Роздуми над зазначеною проблемою, численні спостереження над мовою фольклорних текстів дали змогу авторці

постулювати: «Наддіалектний характер української народнопісенної мови виявляється не тільки в тому, що виразні діалектні особливості нейтралізуються або що спостерігається міграція слів з одного територіального різновиду мови в інший. Народнопісенна мова прагне до тривалого збереження елементів давньої літературної мовної практики» [87, с. 13].

Подібні думки розвинула й обґрунтувала в монографії «Поетичне слово в українській народній пісні» [74] Н. О. Данилюк, яка вважає, що народнопісенну мову не можна віднести до власне діалектного різновиду через низку аргументів: «Хоча тексти усної словесності й виникають на певній території, однак згодом вони поширюються, утрачаючи свою територіальну закріпленість. У народній поезії можуть співіснувати діалектні явища, властиві різним регіонам. Кількість діалектизмів у творах усної словесності порівняно невелика, вони часто виконують певні стилістичні функції. Важливо також, що діалектне та фольклорне мовлення мають різне функціональне призначення: уснорозмовне – передусім виступає засобом спілкування, народнопоетичне – підпорядковане художньо-естетичним потребам людей. Усе це засвідчує їхній відмінний статус у системі загальнонародної мови» [74, с. 66].

У цьому контексті варто згадати думки А. М. Поповського, який уперше глибоко й усебічно дослідив мову сусідніх із наддніпрянськими і найближчими до них фольклорних зразків, подав загальну характеристику фольклорних джерел і художніх творів цього регіону, визначив їх роль у розвитку української літературно-національної мови, розглянув лексико-фразеологічні, фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості мови фольклору й художніх творів, які сприяли формуванню загальноукраїнської літературно-мовної норми, пор. спостереження дослідника над морфологічним рівнем текстів фольклору з Південної України XIX – початку XX ст.: «Морфологічна система мови фольклору відзначається впорядкованістю відстояних у живому народному мовленні граматичних форм. Вона в основі своїй має ті ж граматичні категорії, які притаманні й сучасній українській літературній мові. Звичайно, на формування цієї системи не могли не вплинути місцеві живомовні елементи.

Проте вони нечисленні й виступають як морфологічні паралелі до основних форм» [162, с. 123]. Автор порівняв лінгвальні особливості південноукраїнської народної творчості із середньонадніпрянським, північноукраїнським та південно-західним фольклором: «У фольклорних фіксаціях східнополіських говорів, незважаючи на їх територіальну близькість до середньонадніпрянських, знаходимо багато своєрідних місцевих рис. <...> Ще більше відрізняється місцевими мовними особливостями від південноукраїнського фольклору південно-західний. Тут поширені старі граматичні форми, численні риси південно-західного мовлення, а також іншомовні запозичення» [162, с. 170]. Разом із середньонадніпрянськими південноукраїнські фольклорні зразки «визначили ті нормативні тенденції, які дали міцну основу для формування української літературно-національної мови» [164, с. 61], адже «на всіх рівнях побудови фольклор давав високоякісні, добірні факти, живі, народні, відстояні у фольклорних творах. Він формувався протягом тривалого часу, пройшов всебічне мовне шліфування, удосконалення. Через те мовно-літературна норма не могла не використати таких надбань, таких багатих покладів, які є у фольклорі» [165, с. 62].

О. М. Веселовський помітив, що існує залежність між жанром та мовним втіленням творів усної народної творчості. Казки, на його думку, звичайно оповідають діалектом; поезію, особливо високу, виконують мовою, яка своїм узагальненим характером близька до літературної форми загальнонародної мови. Як аргумент дослідник наводить слова К. Бругмана, який зауважив таку кореляцію між прозовим та пісенним фольклором і відповідним ступенем вияву діалектних рис на різних структурних мовних рівнях: мова литовських казок дуже відрізняється від пісенної, адже остання тримається високого стилю, лексика і граматики в багатьох випадках відрізняються від звичайної розмовної мови, суфікси не дають можливості говорити про характер місцевих говірок [29]. О. М. Веселовський звернув увагу на історію формування народнопоетичного койне, високого поетичного стилю, близького до літературної мови: «На великих історичних шляхах і взагалі у сприятливих умовах сусідства та взаємовпливів

діалекти спілкувалися, зближувалися форми та словник, виходило щось середнє, що наближалось до літературної мови» [29, с. 359].

На думку Й. А. Оссовецького, мова фольклору – це «складне явище системного характеру, визначений континуум» [155, с. 69], де «найтісніше спаяні в органічну єдність говір з його загальноросійською основою, широкий міждіалектний фонд та специфічні факти поетичної мови» [155, с. 71], а отже, «мову фольклору не можна відривати від її підґрунтя – народних говорів, однак не можна не помічати й того, що їх відрізняє. Мова фольклору має таку систему характеристик, яка виводить її далеко за межі конкретного говору з усіма його стилями» [155, с. 70]. Й. А. Оссовецький в основу своєї концепції про наддіалектну природу текстів усної народної творчості поклав принципи традиційності, архаїчності мови фольклору, наявності в ній багатьох елементів, які вийшли з ужитку в розмовному мовленні. Сутність своєї позиції Й. А. Оссовецький сформулював так: «Кожний твір фольклору виконується тим діалектом, яким володіє виконавець, але з більшими “виходами” за межі цього діалекту» [154, с. 106]. Ці «виходи» відображено найперше на лексичному та синтаксичному рівнях, однак фонетика і морфологія теж мають свої особливості. Й. А. Оссовецький переконаний, що фонетичні розбіжності не настільки великі, щоб вважати їх визначальними для розмежування двох типів мови: «Фонетичні відмінності мови фольклору не забарвлені стилістично, ці особливості ніяк не формують мову фольклору як таку. Фонетика в цілому перебуває за межами стилістичних категорій мови фольклору» [154, с. 107].

У статті «Мова фольклору та діалект» Й. А. Оссовецький констатував: «Жанрово-тематична й образно-поетична “спільність”, схожість російського фольклору різних місцевостей, а також міждіалектні мовні зв’язки призводять, зокрема, до того, що у фольклорі виробляються мовні утворення, які виходять за межі поширення даного діалекту; створюються тексти, мову яких не можна обмежити вузькими рамками одного діалекту. Така, наприклад, мова багатьох ліричних пісень. [...] Великий регіон поширення таких пісень і специфіка їхньої художньої форми вказують, що мова цих пісень – явище загальнонародне, а не

тільки діалектне. Ще більшою мірою це стосується мови епічної поезії (билин та історичних пісень)» [156, с. 173]. У розвідці «Деякі спостереження над мовою віршованого фольклору» Й. А. Оссовецький підкреслював: «Мова фольклору має ідіоматичний набір одиниць різного рівня, які виходять далеко за межі як одної якоїсь мовної системи, так і діалектної мови. Цей набір дозволяє трактувати фольклор як особливу іманентну, замкнуту в собі систему художньої мови, яку не можна зіставити ні з яким-небудь конкретним говором, ні з діалектною мовою в цілому» [157, с. 204].

А. В. Десницька, розглядаючи мову фольклору в історичній ретроспективі, з'ясувала: «Із ліквідацією патріархально-родової системи основне для неї лінгвістичне протиставлення: місцеві говори – наддіалектна усна форма мови, яка відповідає вищим рівням комунікації, виявляється знятим, що відкриває собою шлях впливу діалектів на мову фольклору. На зміну знятому в нових соціальних умовах можуть розвиватися нові протиставлення: місцеві говори – народнорозмовні койне, місцеві говори – літературна мова (в її писемній та усній формах). Стара наддіалектна форма мови фольклору, ставши вже не нормою, а стилістичним варіантом діалектного мовлення, поступово все більше й більше розмивається, втрачає свій узагальнений характер, частково розчиняється в діалекті. Сучасний (або близький до нашого часу) стан фольклорної традиції більшою мірою свідчить уже не про класичне співвідношення мови фольклору з діалектом, але про більш чи менш просунуті стадії процесу його ліквідації» [76, с. 79].

Л. І. Баранникова [12–13], О. І. Богословська [26], Б. О. Ларін [126], С. П. Праведников [168–170], Ю. М. Руснак [176], О. Т. Хроленко [193–197] та ін. одностайні в тому, що *фольклор – функційно-стильовий різновид діалекту, генетично однорідний із діалектно-побутовим мовленням і відмінний від останнього своєю функційною та жанровою диференціацією*. Уперше такий лінгвістичний статус мови фольклору запропонував 1926 р. Б. О. Ларін у статті «Матеріали з литовської діалектології» [126].

О. І. Богословська, порівнявши в мовному аспекті билини виконавців Рябініних та місцеву говірку, носіями якої були співці, зробила висновок: у билинах та в говірці представлено те саме мовлення. Мовознавець простежила: «Основою мови навіть такого традиційного жанру, як билина, стає місцевий, сучасний їй діалект, в ареалі поширення якого вона записана» [26, с. 62], тому мову фольклору дослідниця кваліфікує як особливий функційно-стильовий різновид місцевого діалекту.

Л. І. Баранникова вважає, що структуру кожного діалекту формують два функційно-стильові аспекти: розмовно-побутове мовлення та народнопоетична мова. Лінгвіст указує, що спочатку «в основі народнопоетичної мови лежала діалектна за своєю природою фонетична, граматична і значною мірою лексична система того діалекту, у межах якого поширений цей народнопоетичний твір, але в той же час у поетичному мовленні в складі рідних діалектів вироблялися спільні риси: спільні поетичні формули, спільні принципи відбору лексики, характерні типи граматичних конструкцій і навіть спільна тенденція у ставленні до фонетичного матеріалу, зумовлена специфікою ритмізованої мови» [11, с. 76]. Узагальнюючи свої роздуми, Л. І. Баранникова пропонує розглядати народнопоетичну мову в двох аспектах: а) як мову діалектну за мовним матеріалом; б) як мову наддіалектну стосовно цього матеріалу та принципів його відбору та використання, тобто лінгвостилістичних характеристик. Слушною вважаємо вказівку дослідниці: «Підкреслюючи спільність діалектної основи розмовно-побутової мови та народнопоетичної мови, не можна разом з цим нехтувати і специфікою народнопоетичної мови, її відмінностями від мови побутової» [12, с. 24]. Зважаючи на це, Л. І. Баранникова виділила такі типи відмінностей між цими різновидами мови: а) пов'язані з жанровими особливостями фольклорних творів; б) відносно велика стійкість архаїчних рис говору в народнопоетичному мовленні; в) послаблення, а часом відсутність у народнопоетичній мові вузькодіалектних елементів, поява окремих інодіалектних та інтердіалектних фактів [12].

Ю. М. Руснак висловлює думку, що «для сучасного стану українських говірок властивий дихотомічний стильовий поділ: високий стиль (мова фольклору) і нейтральний (розмовно-побутове діалектне мовлення)» [176, с. 622]. Таке твердження корелює зі спостереженнями відомого польського етнолінгвіста Є. Бартмінського: «Народні діалекти, що донедавна трактувалися як стилістично недиференційовані, насправді мають два стилі: розмовно-побутовий і художній» [15, с. 342].

Неоднорідність мови зразків різних жанрів фольклору спонукала дослідника ломаської говірки Сідлецької губернії І. Бессарабу ще на початку ХХ ст. до таких висновків: стосовно паремійного фонду вчений висловив міркування, що «складъ рѣчи въ этихъ пословицахъ вполнѣ народный, и служитъ образцомъ современнаго народнаго Ломазскаго говора; а если встрѣчаются отклоненія отъ разговорной рѣчи, то очень рѣдко» [140, с. 84], натомість «народныя пѣсни данной мѣстности, какъ это справедливо замѣчено этнографами, не могутъ вполнѣ служить образцомъ мѣстнаго говора, такъ какъ онѣ сложились по большей части подъ вліянiемъ другихъ говоровъ в мѣстностяхъ иногда довольно отдаленныхъ [...]; но нѣкоторыя пѣсни, очевидно, мѣстнаго происхожденія, такъ какъ по складу народной рѣчи и особенностямъ ея формъ весьма близки къ подляшскимъ говорамъ» [140, с. 85].

Статтю Г. Л. Аркушина «Мова фольклору та говіркове мовлення» також базовано на зіставленні мови фольклору з жанром народного твору. Дослідник встановив, що «найменше діалектних відмінностей – у пісенному фольклорі, досить багато – у прозовому, а найбільше – у так званих складанках-характеристиках говірок» [8, с. 206]. Твердження Г. Л. Аркушина, що «характеризувати мову фольклору потрібно не за адаптованими текстами, а за магнітофонними записами безпосередньо від виконавців або за відеозаписами» [8, с. 214], вважаємо, має стати вихідним принципом неупередженого аналізу та інтерпретації лінгвістичної інформації, яку містять фольклорні тексти.

Питання «мова фольклору – діалект» стало одним із ключових у працях представників курської школи лінгвофольклористики. Фольклор, на думку

курсських учених, «відмінний від діалекту своєю функційною та жанровою диференціацією. Ця відмінність сприяє появі в уснопоетичному мовленні окремих мовних явищ, властивих лише цьому різновиду мови, а також зміні валентного потенціалу елементів, характерних для всіх різновидів діалекту. Сумарні відмінності невеликі й не дають змоги вважати мову фольклору явищем наддіалектним» [197, с. 92]. Авторитетна дослідниця лексики російської усної народної творчості І. С. Климас [106] з'ясувала, що у фольклорних текстах діалектизми становлять найбільш помітний пласт серед груп слів, які не належать до загальноновживаних. С. П. Праведников обґрунтував доцільність виділення спеціальної наукової дисципліни – фольклорної діалектології [169]. У статті «Формирование фольклорных диалектов» учений докладно проаналізував запропоновані в різний період компромісні вирішення проблеми взаємозв'язку мови фольклору та говіркового оточення. Наприклад, М. Н. Сперанський розглядав співвідношення мови фольклору та діалектного мовлення на двох рівнях – мови і мовлення, вважаючи, що мовлення – явище діалектне, в той час як мова твору перебуває поза діалектом. Окремі дослідники, спираючись на те, що твори фольклору в основі мають простонародне койне та місцеву діалектну форму національної мови, трактували мову усної народної творчості як наддіалектно-діалектне утворення [168].

Особливу позицію в питанні фольклорно-діалектної взаємодії займають Я. Оравець [216], Є. Бартмінський [209–210; 212], Є. Сероцьок [217–218] та ін., які оперують термінами «художній діалект», «інтердіалект», дефініюючи останній як «сукупність наддіалектних відмінностей народної мови, позначених спільністю елементів, що відрізняють їх від повсякденного мовлення, а також літературної мови» [217].

А. В. Десницька констатувала: «Безсумнівна складність питання про співвідношення мови фольклору з мовою діалектного середовища, в якому фольклор побутує, полягає в необхідності враховувати не тільки історично зумовлену актуальність цього співвідношення тепер або в недалекому минулому, але також історію цього співвідношення, яка не обмежується періодом складання

територіально-лінгвістичних одиниць в умовах феодального ладу, але й стосується лінгвістичних єдностей більш віддаленого часу» [76, с. 42].

О. Т. Хроленко, аналізуючи аргументи прихильників різних позицій стосовно проблеми діалектності / наддіалектності мови фольклору, вважає, що остаточне вирішення цього теоретичного питання ускладнене такими факторами: а) єдністю національної мови, яка визначає монолітність мови фольклору; б) єдністю фольклорної картини світу для усіх носіїв національного поетичного фольклору; в) універсальністю характеристик розмовної мови, які лежать в основі уснопоетичної мови; г) міграцією фольклорних текстів [76, с. 91]. Науковець також справедливо зауважує, що територіальні особливості народного мовлення найяскравіше віддзеркалює фонетичний рівень, слабше – морфологічний та лексичний, найменше диференціює говори рівень синтаксису. Імовірно тому, припускає О. Т. Хроленко, ідея наддіалектності мови фольклору така пріоритетна для дослідників синтаксичного ладу творів російської усної народної творчості [76, с. 91]. Проте на сучасному етапі розвитку науки, констатує вчений, більше аргументів на свою користь мають «діалектологи» [76, с. 92].

1.2. Дослідження фольклорного тексту як діалектографічного матеріалу в українському мовознавстві

У лінгвоукраїністиці тексти фольклору неодноразово ставали джерелами наукових студій. Сучасна лінгвістика переживає, за влучним висловом З. Г. Коцюби, «фольклорний бум»: «Матеріали різних фольклорних жанрів широко використовують у лінгвокультурологічних, етнолінгвістичних, психолінгвістичних дослідженнях» [117, с. 34]. О. О. Потебня одним із перших в українському мовознавстві висловив думку про фольклор як предмет мовознавчих досліджень: «Народна пісня становить матеріал для мовознавства, етнографії, психології та ін. Але цим наукам потрібна зовсім не пісня, а, наприклад, мовознавству – звук, слово, форма, зворот і т. п.» [167, с. 154].

«Для української діалектології, – на думку П. Ю. Гриценка, – як і для інших слов'янських, актуальними є проблеми: *що з усієї складної структури діалектної мови необхідно досліджувати, для чого і за допомогою яких дослідницьких прийомів і процедур* студіювати цей феномен» [62, с. 145]. У зв'язку з цим «для відтворення говірки як функціонуючої системи необхідним є залучення до аналізу значних за обсягами діалектних текстів, які є наближеним до фотографічного відтворенням не лише окремих звуків, словоформ, а й послідовності розгортання тексту як цілості у мовленнєвому потоці. <...> Багато дослідників здавна усвідомлювало особливу евристичну цінність текстів, додаючи до своїх описових діалектологічних праць зразки зв'язних текстів, окремі вирази, фольклор з досліджуваної місцевості (О. Брех, В. Гнатюк, І. Панькевич та ін.)» [36, с. 8–9].

В узагальнювальній праці С. П. Бевзенка «Українська діалектологія» зауважено: «У великій пригоді можуть стати діалектологіві різноманітні етнографічні і фольклорні матеріали. У ряді випадків вони є єдиними свідченнями про українську діалектну мову певних місцевостей свого часу» [16, с. 20–21].

Евристичний потенціал фольклорних записів як джерела вивчення особливостей діалектної мови на різних рівнях залишається недостатньо дослідженим, хоча, безсумнівно, це питання заслуговує детального вивчення. Залучення етнографічних і фольклорних текстів у діалектологічних працях донині має спорадичний характер, проте, як відзначає П. Ю. Гриценко, «опора на давніші етнографічні студії задля з'ясування динаміки говірок, зокрема для поліхронного картографування мовних одиниць, виявилася вельми результативною й переконливою» [62, с. 146] (учений мав на увазі монографію К. Д. Глуховцевої «Динаміка українських східнословобожанських говірок» [35]).

Етнографічні та фольклорні записи, в яких збережено й філологічно точно відтворено автентичне народне мовлення, уможливають висновок про доцільність їхньої наукової інтерпретації та кваліфікації з методологічних позицій діалектології. Ю. В. Громик підкреслює: «Надійними

діалектографічними джерелами можна вважати фольклорні збірники, щоправда, за умови, що фіксація такого фактажу передбачала збереження діалектних рис на всіх мовних рівнях» [69, с. 163].

Об'єктом дослідження П. Ю. Гриценка в статті «Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій» стала праця В. Кравченка про традиційну культуру с. Беги Коростенського району Житомирської області. Аналізуючи цю мовну пам'ятку з ареалу середньополіського говору, мовознавець описує окремі фонетичні явища, локальні граматичні форми, лексичні елементи, акцентуаційні явища. Узагальнюючи прокоментовані факти, П. Ю. Гриченко слушно вказує: «Той факт, що опис традиційної культури с. Беги – праця етнографічного і часткового фольклористичного спрямування – виявився джерелом цінної мовної інформації (розширено репертуар елементів діалектної мови, презентовано невідомі значення багатьох одиниць), доводить необхідність ширшого залучення таких студій до пізнання діалектів» [62, с. 153].

Й. О. Дзендзелівський у «Конспекті лекцій з курсу української діалектології» радив студентам під час збирання зразків мовлення в тому чи тому регіоні України записувати як окремі слова, так і суцільний текст, у якому їх використано: «Щодо форми і способів збирання розрізняються два види цього типу джерел: а) записи суцільних текстів живої розмовної мови – народних казок, розповідей, анекдотів, пісень, прислів'їв, загадок, окремих виразів та слів; б) записи відповідей на питання спеціально для цього складених програм чи анкет. Записи першого виду важливі тим, що на основі їх можна вивчати мовну структуру в цілому, тобто фонетичну, морфологічну, синтаксичну системи говору чи діалекту. Чим більше цих записів і чим вони різноманітніші щодо жанрів, змісту і т. ін., тим діалектологічний опис буде повнішим і детальнішим» [77, с. 38].

У короткій передмові до третьої частини «Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області України (лексика)» Й. О. Дзендзелівський акцентує на особливості ілюстративних матеріалів видання: «Тут, як і в опублікованих частинах картографованих лексем, автор

намагався ілюструвати зібраними ним народними приказками та прислів'ями, що наводяться в кінці коментарів до карт. У цій частині ілюстративний матеріал дещо розширено за рахунок народних повір'їв, заборон (табу) та різних народних сентенцій. При цьому зверталася увага на варіанти прислів'їв, приказок тощо, щоб у такий засіб дати певну уяву про здиференційованість досліджуваного регіону в цих галузях фольклору» [80, с. 5]. У статті про фольклориста В. Гнатюка Й. О. Дзендзелівський підкреслював надзвичайну користь від поєднання діалектологічних і фольклористичних зацікавлень: «Протягом 1921 – 1924 рр. В. Гнатюк багато зробив у справі підготовки обласного словника говорів Закарпаття, розписавши для нього велику кількість фольклорних, художніх та інших текстів. Говорячи про В. Гнатюка як діалектолога, не можна не відзначити винятково важливого значення для цієї галузі науки його численних публікацій транскрибованих записів фольклорного матеріалу. Записуючи фольклорні тексти, В. Гнатюк ставив перед собою також цілі діалектологічні, розроблена ним спрощена фонетична транскрипція практично виявилася досить вдалою. Його записи відзначаються високою точністю передачі звукового складу живої розмовної мови. Це відзначали Є. Тимченко, І. Панькевич. Гнатюкові тексти широко використовувалися, використовуються і використовуватимуться в діалектологічних і взагалі мовознавчих дослідженнях як високоякісний матеріал» [81, с. 404].

Відомо, що важлива запорука успішного розвитку діалектології – повнота емпіричної бази. Водночас зауважимо, що до відбору текстів фольклорного та етнографічного змісту як джерел лінгвальної інформації про особливості говірок того ареалу, в якому вони побутують, варто ставитися критично, оскільки самі тексти можуть бути різноякісними з погляду відтворення структурних рис діалектної мови. Не завжди фіксація фольклорних зразків проходить сумлінно, з максимальною точністю, збереженням фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей. Нерідко упорядники наближають тексти усної народної творчості до норм літературної мови, через що багато діалектних рис просто втрачено (пор. коментар упорядників IX тому повного академічного зібрання творів Лесі

Українки, в якому вміщено фольклорні записи письменниці: «У своїх фольклорних записах Леся Українка зберігала діалектні форми і характер вимови певних слів та виразів. Однак при підготовці пісенних текстів даного тому діалектна вимова збережена лише в таких випадках: а) при римуванні (*качура – вечéра, їсти – вісти, палив – волив* та ін.); б) у власних іменах (*Мар'юся, Гмитро, Віхтор*); в) в словах з придиховим *г* (*гочі, горати, гонучі, гулиця* поруч із *юлиця* і *вулиця, говес, горел, год – од* поруч з *від* тощо); г) прикметникові форми з суфіксами *-ейк-* (*чорнейкий*). <...> В томі уніфіковано різну передачу Лесею Українкою ряду форм слів і вимови їх. Уніфікація проведена в напрямі наближення до літературної мови» (ЛУ-9, с. 375–376)). Поділяємо думки Й. О. Дзензелівського, який цілком виправдано обстоював позицію точної фіксації фольклорних матеріалів: «Слід, правда, зауважити, що записи ці, особливо минулих періодів, провадилися переважно звичайним письмом (не транскрипцією) і тому вони часто не відбивають багатьох особливостей місцевої вимови. У зв'язку з цим для дослідження різних рис діалектів та говорів етнографічні і фольклорні записи мають неоднакове значення. Чим докладніше у фольклорних і взагалі етнографічних записах відбиті особливості місцевого діалектного мовлення, тим для діалектолога вони цінніші» [77, с. 44].

Попри існування різних поглядів на евристичну цінність мови фольклору для пізнання діалектної мови, в російській лінгвістичній практиці бачимо конкретні результати наукової суперечки щодо діалектності / наддіалектності мови фольклору: в джерельній базі «Словаря русских народных говоров» знаходимо чималий перелік фольклорних збірників; залучення діалектних слів з народної творчості до реєстру цієї лексикографічної праці визнано обов'язковим. Як обґрунтовують самі укладачі, «неврахування народнопоетичної мови як одного з джерел свідчень діалектної лексики призвело б до вилучення зі складу Словника важливих ланок лексико-семантичної системи російських говорів, до викривленої картини територіального розподілу великої кількості лексем» [121, с. VII]. Отже, одним із надійних джерел для «Словника українських говорів», роботу над укладанням якого розпочато, має стати усна народна творчість.

Багатство надійного фактичного матеріалу вирізняє статті Ю. В. Громика [64–70] та Р. С. Зінчук [93–96]. Ю. В. Громик, характеризуючи фонетичні особливості говірок берестейсько-пінського Полісся на основі двотомного збірника «Песенны фальклор Палесся», упорядкованого білоруським дослідником В. Роговичем, зауважує, що більшість прокоментованих явищ – власне українські інновації, ареал яких охоплює всі північноукраїнські діалекти [64–65]. Цінними для вивчення діалектної словозміни в контексті суперечливого статусу берестейсько-пінських говірок, які розміщені на межі двох близькоспоріднених мов, стали спостереження дослідника над системою іменної та дієслівної словозміни [66; 68].

Аналізуючи особливості субстантивної та ад'єктивної словозміни в західнополіських говірках, Р. С. Зінчук [93–95] детально коментує засвідчені у фольклорних записах словоформи. У статті про займенникове формотворення [96] авторка описала характерні особливості фонетичної та морфемної будови і словозміни займенників у західнополіських та суміжних говірках. Про надійність обраних дослідницею фольклорних матеріалів свідчать зауваження в передмовах до збірників, як-от: «Усі діалектні відміни, спостережені збирачами, збережено всюди буквально» (НПВ, с. 17). На основі проведеного прискіпливого аналізу тенденцій формотвірного процесу, відображених у текстах західнополіського фольклору, Р. С. Зінчук постулює: «Фольклорні тексти, зберігаючи як давні мовні явища, так і фонетико-морфологічні новотвори, типові для певного діалектного ареалу, можуть слугувати одним із джерел вивчення його специфічних рис» [96, с. 283].

І. Г. Матвіяс зосередив увагу на діалектних одиницях у мові українських пісень та народних дум. Дослідник з'ясував: «Незважаючи на те, що мова фольклору великою мірою наддіалектна і постає живим компонентом української літературної мови, говіркові особливості в історичних піснях і народних думах широко відображені. Наявність діалектизмів в історичних піснях і народних думах зумовлюється виникненням і функціонуванням їх серед народу в різних місцевостях України» [138, с. 53]. Північноукраїнські діалектні риси, на

думку вченого, відображено в найменшій кількості історичних пісень та народних дум. І. Г. Матвіяс в аналізованих фольклорних текстах простежив такі західнополіські лінгвальні явища: *под, в войні, овса, в щирум, сестрьонка, к тобі, ме питати, жеб, бодай*. У пізнішій статті [139] І. Г. Матвіяс описав говіркові особливості в текстах колядок та щедрівок.

Б. О. Коваленко, до кола мовознавчих зацікавлень якого входить подільський говір, детально прокоментувавши діалектні явища у фольклорних записах ХІХ ст. з території Поділля (збірники З. Доленги-Ходаковського, К. В. Шейковського, А. П. Свидницького, матеріали фольклорно-етнографічної експедиції П. П. Чубинського), підсумовує: «Цей цікавий матеріал, який презентує основні ознаки подільського говору, може слугувати цінним і надійним джерелом для вивчення динаміки діалектного мовлення Поділля, а проаналізовані фольклорно-етнографічні матеріали свідчать про розуміння записувачами (упорядниками) важливості фонетичного принципу. За вимоги писати державною мовою, якою тоді була російська, усе ж таки перемагав науковий підхід, який дозволив зберегти в текстах територіальні особливості, що дає право вважати фольклорні записи цінним матеріалом для визначення рис подільського говору у формуванні літературного стандарту» [111, с. 184]. У статті «Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень» [109] мовознавець порівняв опубліковані в збірниках М. Драгоманова та М. Левченка казки в записах А. І. Димінського. Шляхом текстологічного аналізу мови казок автор виявив таку суттєву різницю в підходах упорядників до фольклорного фактажу: «І. Рудченко, який подавав М. Драгоманову матеріали, вважав за можливе переробляти рідну для А. Димінського подільську мову на полтавський лад. Загалом у текстах цих збірників розбіжностей різного плану – фонемного складу, морфемної структури лексем, граматичних форм слів, синтаксичного оформлення словосполучень і речень – виявлено чимало, що заслуговує спеціального опису. М. Левченко, на відміну від попередників-видавців, мав твердий і непохитний принцип – додержуватися всіх індивідуальних особливостей оригіналу й не виправляти орфографію записувачів, навіть якщо

вона була не систематичною і не витриманою. Саме такий підхід дає змогу виявити лінгвальні особливості збирачів фольклору на різних мовно-структурних рівнях» [109, с. 38–39].

І. В. Гороф'янюк на основі польових записів різножанрових текстів усної народної творчості, зроблених у с. Чечелівка Гайсинського району Вінницької області, простежила кореляцію мови фольклору та діалектної мови і своїм дослідженням засвідчила евристичний потенціал мови фольклору для вивчення подільського діалекту [38]. Д. Кравчук [118–119] регіонально репрезентативним емпіричним матеріалом для вивчення діалектного мовлення подолян вважає вміщені О. Б. Курило в «Матеріалах до української діалектології та фольклористики» [124] фольклорні тексти з 9 населених пунктів Вінницької області.

Посилені акценти на проблемі евристичних можливостей фольклорних текстів для вивчення говіркового мовлення різних частин українського діалектного простору помітні в студіях М. В. Бігусяка [21], В. М. Мойсієнка [145] (Гуцульщина), Н. О. Данилюк [71–73], Л. Д. Фроляк [186–189] (Підляшшя, Холмщина), Г. Л. Аркушина [8], О. А. Бойчук [27], З. С. Мацюк [141], Л. А. Пикалюк [161] (Західне Полісся), Т. Л. Видайчук [30] (Східне Полісся), студентських публікаціях Н. Вівчар [31], І. Носка [152–153] та ін.

Висновки до розділу 1

Пріоритетність повноти корпусу емпіричних діалектних даних детермінує залучення нових джерел фактичного матеріалу та осмислення їх аксіологічного статусу. Текст – найскладніший об'єкт в ієрархії лінгвістичних одиниць. Значний за обсягом пласт діалектної інформації містять фольклорні тексти, які вже давно перебувають у полі зору лінгвістів. Незважаючи на те, що зразки фольклору – відносно стійкий мовленнєвий жанр, графічно відтворені, невідредаговані тексти виступають матеріальним втіленням високого стилю діалектної мови. Кореляція фахово записаних фольклорних матеріалів та місцевих говірок, територіальна неоднорідність мови фольклору актуалізувала лінгвістичну оцінку її діалектного

підгрунтя у спеціальних наукових розвідках ряду українських та зарубіжних вчених.

Відсутність одностайності в тлумаченні характеру співвідношення фольклорної мови та діалекту серед лінгвістів пов'язана, очевидно, з тим, що чимало дослідників зорієнтовані на видання, які через редакторське втручання зазнали значних інформаційних втрат. Адже очевидно, що витoki арсеналу мовних засобів, якими послуговуються виконавці фольклорних текстів, варто шукати в рідних для респондентів говірках. Оперування інформацією збірників, у яких філологічно точно відтворено лінгвальні особливості зразків усної народної творчості, підтверджує наявну в науковому обігу тезу про фольклор як функційно-стильовий різновид діалекту та евристичну цінність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Задекларовані в проаналізованих наукових студіях ідеї дослідження говіркового мовлення різних частин українського діалектного простору крізь призму фольклорних текстів відкривають перспективу цілеспрямованого лінгвістичного осмислення характеру співвідношення мови фольклору і діалектної мови та вивчення конкретних виявів цього зв'язку на матеріалі західнополіського говору північного наріччя української мови.

Основні положення розділу відображено в одній публікації [58].

РОЗДІЛ 2

ЗВ'ЯЗОК ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ ІЗ ГОВІРКАМИ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ

2.1. Вокалізм

Рефлекси *o. Карти II тому «Атласу української мови» в говірках Західного Полісся ілюструють такі вияви давнього *o в новоутвореному закритому складі: під наголосом – в^(o)[i]з, хв^(o)[i]ст, ст^(o)[i]л, пор^(o)[i]г; в[иⁱ]з, хв[иⁱ]ст, ст[иⁱ]л, пор[иⁱ]г; в[ÿ]з, хв[ÿ]ст, ст[ÿ]л, пор[ÿ]г; в[yo]з, хв[yo]ст, ст[yo]л, пор[yo]г; в[ui]з, хв[ui]ст, ст[ui]л, пор[ui]г; в[і]н, в[ÿ]н, в[и]н (АУМ, к. № 51–52), у ненаголошеній позиції – у к'[i]нц'і, у к[y]нц'і, у к[o]нц'і, 'рад[o]ст', 'рад[y]ст' (АУМ, к. № 53); у прийменниках / префіксах *від*, *зі*: [од], [од]лига, [в'ід], [зо] м'нойу (АУМ, к. № 251–252). Г. В. Воронич серед релевантних рис західнополіського говору виділяє рефлексію наголошеного *o в новозакритих складах через монофтонги [y], [и], [i], [iⁿ], а також (у надбузько-поліських говірках) дифтонги [yo], [ye], [yi] (їх поступово витісняють монофтонги, зокрема [ÿ]) [33, с. 196]. За Ю. Шевельовим, «утрата дифтонгів найдалі зайшла на Західному Поліссі, мабуть, унаслідок переселенців із півдня в залюдненні цього краю. Типовим рефлексом дифтонга *uo* в наголошених закритих складах тут виступає голосний у... Щоправда на Берестейщині це може бути *и* та *ÿ*, а поблизу Пружан *uo* (що переходить в *и*), тимчасом як деінде на північ від Прип'яті ще й досі віднаходяться *uo* (що переходить в *o*)...» (ІФУМ, с. 931). Наведені свідчення доповнюють спостереження Г. Л. Аркушина над спонтанним мовленням діалектоносіїв із Волинського Полісся, Берестейщини та Підляшшя. У збірниках діалектних текстів, які впорядкував учений, відзначаємо такі континуанти *o в закритому складі: в наголошеній позиції – [y^o]: *n'irp^oz^x* (ГП, с. 382), *кy^on'* (ГП, с. 190), *вy^oн* (ГП, с. 44); [ÿ^u]: *кÿi^un'* (ГП, с. 168); [o]: *по^oкоїни* (ГВП, с. 188), *вхот* (ГВП, с. 152), *'кончилос'а* (ГВП, с. 38), *по^oтом* (ГБ, с. 370), *с^oпосного* (ГП, с. 333); [y]: *голо^oдувка* (ГВП, с. 152), *свуї* (ГБ, с. 186), *муст* (ГБ, с. 190), *в нус* (ГБ, с. 374), *вун*, *'кун'с'киї* (ГП, с. 190); [и]: *до духту^oрив*, *'кин'ми* (ГВП, с. 161), *'ридн'а* (ГВП,

с. 22), *вин, пист* (ГВП, с. 280), *низдрину* (ГБ, с. 470), *рив, постий, за нич* (ГБ, с. 462), *одийде* (ГП, с. 438); [i]: *зб'їж':а* (ГВП, с. 88), *пудб'їл'шали, в'їн* (ГБ, с. 456), *сирит'н'їс'т'е* (ГП, с. 164); в ненаголошеній позиції – [о]: *пошла* (ГВП, с. 28), *градусов* (ГБ, с. 372), *кончайец':а* (ГБ, с. 374), *к:он'цу* (ГП, с. 418), *ов'са* (ГП, с. 340); [и]: *на кагатним* (ГВП, с. 176), *потим* (ГБ, с. 96); [у]: *ву'сом* (ГВП, с. 198), *їакув* (ГВП, с. 148), *загоншч'їкув* (ГБ, с. 410), *кул'ки* (ГБ, с. 418), *гур'кавий* (ГП, с. 170). У структурі префіксів представлено такі ненаголошені відповідники *о: *пуд'р'с* (ГП, с. 394), *сподниц'ї* (ГБ, с. 376), *одво'рожит'* (ГБ, с. 420), *пупуд'ростали* (ГБ, с. 456), *од'ризали* (ГВП, с. 268).

Численні факти специфічної рефлексії *о простежено у фольклорних текстах, співвідносних із різними говірковими групами Західного Полісся. Дифтонг [yo] послідовно відображено упорядниками підляського фольклору. Загалом із-поміж інших західнополіських говірок підляський мовно-територіальний простір вирізняє саме функціонування дифтонгів у наголошеній позиції на місці давнього *о. «Далеко краща доля, – констатує Ю. Шевельов, – судилася дифтонгам на Західному та Північному Підляшші, де й дотепер поширені *ио, ио, ие, иу, иу*, а в деяких селах – навіть *иа*» (ІФУМ, с. 931). Пор. підляські фольклорні репрезентанти: *не буюйтеся* (ПВ, с. 13), *гнуой* (ВП, с. 61), *доруожшей, солудшей* (ВП, с. 74), *туолько* (БП, с. 2), *на двур* (КП, с. 4), *руозни* (РПП, с. 14), *за стуол* (ТПУ, с. 37), *пуозно* (ТПУ, с. 61), *муой* (ТПУ, с. 101), *піруог* (ТПУ, с. 117), *поклуон* (ТПУ, с. 149), *вуон* (ТПУ, с. 153), *гуорко* (ТПУ, с. 174), *з розбуойніком* (ТПУ, с. 245), *Антуон, за хвуост* (ТПУ, с. 268), *в горуодці* (НППН, с. 130), *найбуольш* (НППН, с. 122), *туолько* (НППН, с. 177), *буор* (НППН, с. 112), *чирвуончикі* (НБН, № 89, с. 29), *доруожку* (НБН, № 121, с. 24), *потуом* (НБН, № 7–8, с. 30), *куонь* (НБН, № 57–58, с. 48), *куошкі* (НБН, № 139, с. 34), *муој* (Н, с. 14), *напуој, нуос* (Н, с. 16), *не буол'но, на всхуод, голуовка* (Н, с. 18), *злуость* (КТ, с. 93), *непокуорна* (КТ, с. 106), *куот, через плуот, куошку, за живуот* (КТ, с. 27), *куолько, туолько* (КТ, с. 35), *постуой, нуожку* (КТ, с. 46), *муоцно* (КТ, с. 31), *perebuor, за pluot* (SZ, с. 98), *w duot* (SZ, с. 116), *buobr* (SZ, с. 149), *voruožka* (SZ, с. 163), *siruotka, na zychuod* (SZ, с. 172),

muoj (Z-2, с. 20), *buolno* (Z-3, с. 85), *nioczku, w zapuoł* (Z-3, с. 24), *kraj holuoŏki, w hołuwci* (Z-3, с. 25), *ne buojsie* (Z-3, с. 8), *puozno* (Z-4, с. 20), *huorsz* (Z-4, с. 86), *Antuon, za chwuost, niožkamy* (Z-4, с. 44), *куолько, нуон* (ŚP, с. 101), *Рыгуор, куот* (ŚP, с. 143), *нуочка, доруожка* (ŚP, с. 28), *tuolko* (RP, с. 112), *potuom* (RP, с. 89), *za hoduowlu* (LO, с. 118), *ruod* (LO, с. 66), *u woruot* (LO, с. 109), *za druobnymi* (Z-4, с. 75) та ін., пор: «*Куот ложкі мые, куот почынкі мые, а Рыгуор свою жуонку дубіною біе*» (ŚP, с. 143), «*Pole z vona, pole, toj perebiraje, a perebuor ziyela za płuot vykidaje*» (SZ, с. 98), «*Їде, їде її мати, на двур најжджає, а вже її дитинонька свою жизнь кончає*» (КП, с. 4). Із локальними особливостями рефлексії етимологічного голосного пов'язане оформлення субстантивного закінчення **-овь*: *kutiow* (Z-3, с. 66), *burakuow* (Z-4, с. 46), *пиргуов* (ŚP, с. 143), *рукавуов* (ŚP, с. 61), *на раниов* (SZ, с. 118), пор: «*Naj'ielasia burakuow, napilasia kwasu, try dn'ie w peczy ne palila, bo ne m'ielä czasu*» (Z-4, с. 46); прикметникового закінчення **-ои*: *тп'іе толодоуј* (Z-4, с. 47). Цей же дифтонг у закритому наголошеному складі спостережено навіть у книжних за походженням словах, де в літературній мові **о* збережено, як-от: *Буог* (КП, с. 29; БП, с. 9; ВП, с. 3), *Виош* (SZ, с. 159; Z-3, с. 57; Z-4, с. 34), *Пан Буог* (ŚP, с. 22), *Виош* (LO, с. 119) тощо, пор: «*Ой, нэ трэба мніе, ой нэ трэба мніе, твого посагу браті: обіцявся мніе, обіцявся мніе, Пан Буог із нэба дати*» (ŚP, с. 22). Одиначним випадком представлено дифтонг [iу]: *сподобався віун мні* (ВП, с. 61).

Дифтонг [уо], зумовлений, очевидно, аналогією до наголошеної позиції, засвідчено й у закритих ненаголошених складах (зокрема в закінченнях родового відмінка множини іменників та місцевого відмінка прикметників): *ввуойшла* (ТПУ, с. 35), *дуождати* (ТПУ, с. 59), *Захуод* (БП, с. 6), *пуошла* (НПП, с. 13), *дуостану* (ПВ, с. 14), *здуюймів* (ПВ, с. 20), *дуождати* (ПВ, с. 22), *пуойди* (БП, с. 11), *пуошли* (ЛП, с. 7), *зуорниці* (ЛП, с. 6), *явуор* (ПВ, с. 8), *ягуод, розкуош* (РПП, с. 1), *пуознала* (КП, с. 7), *радуюсть* (РПП, с. 28), *нэ пуойду* (ŚP, с. 64), *до розбойнічкуов* (ŚP, с. 28), *hosteńkiow* (SZ, с. 77), *u chłopczykuow* (SZ, с. 112), *чарруов* (ЛП, с. 32), *з приймуов* (РПП, с. 2), *по рум'януом* (ТПУ, с. 70), *w wiszniowuom* (Z-3, с. 105), *na rokitowuom* (Z-4, с. 144), *po bohaćkuom, na*

siruoćkuom (SZ, с. 179), *w zyloniuom* (RP, с. 92), *w noweńkuoj* (Z-2, с. 17), *na tisowiuoj* (Z-3, с. 78), *на майовуой* (ТПУ, с. 51), *в правуой* (ЛП, с. 15), пор.: «*Чи вас циганка того навчила? Чи вам ворожка чарруов дала?*» (ЛП, с. 32).

За аналогією до новозакритих складів дифтонг [yo] розвинувся й у відкритому складі, де з історичного погляду мав би зберігатися [o]: *груозитьсѧ* (ВП, с. 102), *пуошевши* (РПП, с. 37), *кунець* (КП, с. 21), *много* (ВП, с. 73), *тпионо* (PZB, с. 144), *з пуожок* (ЛО, с. 66), пор.: «*Замуж пуошевши треба всім зажуритись, бути дівкою муть люди говорити*» (РПП, с. 37).

На пограниччі західно- та середньополіського діалектів, зокрема в текстах, співвідносних із говіркою с. Немовичі Сарненського району Рівненської області, зафіксовано різноманітні вияви голосних неоднорідної артикуляції внаслідок рефлексії *o: *до зуркі* (ВОР, 116), *вуен* (ВОР, с. 106), *на муей, твуйей* (ВОР, с. 117), *Буог* (ВОР, с. 110), пор.: «*Де наш зять подиувса, чи вуен у клочче увертиувса*» (ВОР, с. 106); *моуй* (ВОР, с. 107, 109), пор.: «*А млін меле, вода рінє, а колесо повернулосо, а до тебе моуй міленькі да й серденько привернулося*» (ВОР, с. 107); *воин* (ВОР, с. 77), пор.: «*Старості шеляг дати, аби з ним погуляти... я б йому і чотирі, аби воин чорнобривий*» (ВОР, с. 77); *на двиер* (ВОР, с. 117), пор.: «*Наєхало семсот бояр на муей двиер, познай, познай, молода Наталочко, котри твуйей*» (ВОР, с. 117), пор. діалектний фактаж АУМ із села Немовичі та найближчих населених пунктів: хв[уй]ст, ст[уй]л, в[уй]з, ву_oз (АУМ, к. № 51). Явищем дифтонгізації охоплено й відкриті склади: *доруоженьку* (ВОР, с. 112), пор.: «*Бо вже місяць доруоженьку засветиув, а уже ветіор воруетечка прочиниув*» (ВОР, с. 112). «У середньополіських говірках, – на думку Ю. Шевельова, – дифтонги, посталі з *ě, e, o*, виступають залишково й зазвичай бувають заступлені монофтонгами *и, ó* або *у* на місці *o*» (ІФУМ, с. 964).

Спорадично в суміжних західно-середньополіських говірках представлено явище розпаду дифтонгів на дві окремі фонемі. За спостереженнями Ю. Шевельова, «у деяких місцевостях слабший компонент перетворювався на приголосний, а саме: *ue > ve: stolъ > stu_ol > stu_el > st_uel > stvel* (літ. укр. *cmil*). У середньополіській зоні між Дніпром і Случчю переважає дифтонг *uo* (у понизов'ї

Прип'яті – *uo*), але західніше (Сарни – Дубровиця) та деінде в межиріччі Случі та Стиру можна подибати *iu*, *ie* та похідний від нього *ve* (з перетворенням першого складника дифтонга на приголосний): *stvel* 'стіл', *kven* 'кінь'» (ІФУМ, с. 929–930), пор. інші приклади розпаду дифтонга: *тви^ек*, *стви^ел* (Смородськ, Дубровицького району) (АУМ, к. № 51), *квин'* 'кінь', *квит* 'кіт' (Більська Воля та Рудка-Більськовольська Володимирець), *кв^ешка* 'кішка' (с. Сарни Сарн), *нвуж* 'ніж', *крв'ит* 'кріт', *колв^удка* 'колідка', *свил'* 'сіль', *рвиг* 'ріг', *порв^усна* 'порісна' (Городище Дубровиць) [6, с. 52], *за|звен* [104, с. 69], *др|вебнен'к'і* [104, с. 16], *квен'* [104, с. 282], *козл'а|квеу* (Смородськ, Дубровицького району) [104, с. 23]. Показовими щодо вияву явища розпаду дифтонгів стали фольклорні записи кінця ХІХ ст. із с. Курозвани Гоцанського району Рівненської області: *гвиркий* (ВОР, с. 78), *гвир* (ВОР, с. 90), *соквил* (ВОР, с. 94), пор.: «*Наїхали семигироньки с семи гвир, навезли вони скрипок, цимбалів на ввесь двир*» (ВОР, с. 90), «*Бодай тобі такий вік, як у мене чоловік, – такий гвиркий, як полин, таке міні життя з ним*» (ВОР, с. 78), «*З дороги, вороги, з дороги, да не переходьте дороги. Да нехай перелетить сивий соквил*» (ВОР, с. 94).

Відповідно до етимологічного **o* переважно в північно-східній частині західнополіського діалекту, суміжних західно-середньополіських говірках на території Рівненщини, а також на Берестейщині та Підляшші в наголошених новозакритих складах маніфестовано монофтонг [o]: *спокойно* (ЛП, с. 38), *коров* (РПП, с. 46), *твой* (КП, с. 8), *стол* (БП, с. 5), *поп* (ВП, с. 74), *вол* (ВП, с. 89), *па двор* (РР, с. 49), *оп* (РР, с. 66), *пор* (РР, с. 78), *пoczka-кupałnoczka* (РР, с. 48), *petnožko* (РР, с. 66), *pyroh*, *požki* (Р-1), *koń* (Z-3, с. 89), *rokojnik* (Z-3, с. 91), *skonczyto* (Z-3, с. 53), *дом* (КТ, с. 41), *з войська* (МДН, с. 8), *нимножко* (МДН, с. 20), *ночка* (ПК, с. 82), *род*, *столько*, *мой* (ŚP, с. 137), *в головцы* (СБФ-86, с. 250), *коскамы* (СБФ, с. 213), *в бой* (СБФ, с. 200), *дом* (ВСХ, с. 29), *потом* (ВСХ, с. 34), *конь* (ПТО, с. 71), *войско* (ПТО, с. 73), *з-пуд ньогтику* (Г-1, с. 303), *помошниця* (Г-1, с. 299), *соль* (Г-2, с. 162), *wojsko* (К-36, с. 69), *конь-сивоконь* (ПВП, с. 44), *ножками* (ПВП, с. 130), *з косточкою* (ПЗМ, с. 131), *боль* (ПЗМ, с. 147), *конські* (НПР, с. 11), *вон, на рок* (ПСП, с. 19), *ночку* (ПСП, с. 31), *рос*

(ПСП, с. 57), *постой-но* (ПСП, с. 42), *гость* (НМР, с. 12), *нож* (НМР, с. 50), *кончик* (НМР, с. 17), *только* (НМР, с. 26), *позняя* (НМР, с. 35), *Тро́йц'у* (СДЗ, с. 10), *пост* (СДЗ, с. 54), *потом* (СДЗ, с. 32), *на бо́йн'у* (СДЗ, с. 60), *ножки* (НПВ, с. 50), *розбойники* (НПВ, с. 260), *спокойный* (ППС, с. 165), *на горку, вол* (З, с. 171), *кость* (ПЗ, с. 31), *розбойники* (ККП, с. 44), *горко* (ККП, с. 61), *позни* (ФЗ, с. 78), *сыроцкая* (ПФ-1, 30), *розбой* (ПЛК, с. 512), *больша* (ЕЧ-2, с. 292), *о́кна* (ЕСП-6, с. 15), *горко* (ЕЧ-3, с. 169), *ножки* (ЕЧ-3, с. 190), *стой* (ЗП-1, с. 265), *на злость, больша* (ЕЧ-2, с. 292), *до зорки* (ЕЧ-2, с. 264), *помог* (НМ, с. 17), *на двор, об пурог* (НМ, с. 110), *із солькою* (НМ, с. 19), пор. також флексії іменників родового відмінка множини: *mostow* (РР, с. 48), *hołubow* (РР, с. 68), *razow* (РР, с. 97), *рушничков* (НПР, с. 280), місцевого відмінка прикметників жіночого роду: *на золотой* (ТПУ, с. 35), *на крутой* (ПЗМ, с. 156) тощо, пор.: «*Як приехав Іванко до тестя на двор, стукнув-бразнув чоботочком об новий пурог*» (НМ, с. 110), «*Спокойный: як спыть, то с кыём можна пройты*» (ППС, с. 165), «*A szto ź to leżyт za pokojnik, czy to car, gieneral, czy polkownik*» (Z-3, с. 91). Цілком закономірно збережено *o в прислівниках *впосля* (ККП, с. 115), *пос'л'а* (СДЗ, с. 22), *пос'л'е* (СДЗ, с. 24), пор.: «*Ой а впериш одную, а впосля другую, іди, вражий сине, юв землю сирую*» (ККП, с. 115).

Більшу активність на всьому просторі Західного Полісся виявляє [o] на місці *o в ненаголошених закритих складах: *кончай* (ФЗП-2, с. 16), *півноч* (ЛП, с. 12), *ночная* (ЛП, с. 19), *на війні* (РПП, с. 52), *mołodość* (РР, с. 76), *z woutorka* (РР, с. 51), *robotnicіu* (РР, с. 88), *czarownycі* (PZB, с. 110), *окно* (P-1), *do woutyirka* (Z-2, с. 56), *jawor* (SZ, с. 122), *овса* (КТ, с. 24), *спознилася* (МДН, с. 34), *маковку* (МДН, с. 76), *явор* (ПК, с. 44), *чаровници* (ПК, с. 80), *клопот* (ŚP, с. 34), *шчирость* (СБФ-86, с. 275), *овса-сіна* (СБФ-86, с. 258), *чаровныці* (СБФ, с. 197), *на кінці* (ВСХ, с. 12), *на пирожкі* (ВСХ, с. 75), *на добраноч* (ВОР, с. 106), *ластовкою* (ПТО, с. 130), *овсяну, окно* (ПТО, с. 212), *чаровниця* (ГФЗ, с. 252), *допозна* (ГФЗ, с. 255), *кончяйіцьця, тройчяста, роскош, пырожкы, чоботкы* (ВС), *posznaja* (K-36, с. 151), *jawor* (K-36, с. 65), *ночне* (ПЗМ, с. 141), *помочником* (ПЗМ, с. 148), *ягодници* (ПСП, с. 35), *до коньца* (ПСП, с. 39), *ровняла*

(НМР, с. 10), *спознилася* (МДН, с. 34), *маковку* (МДН, с. 76), *конці* (НОТ, с. 119), *старос'т', не радос'т'* (СДЗ, с. 43), *в окні* (СДЗ, с. 60), *на войну* (К, с. 91), *ягодки* (ККП, с. 127), *окно* (ККП, с. 135), *на стільці* (ФЗ, с. 68), *увогнулися* (ФЗ, с. 87), *ольховий* (ПФ-2, с. 223), *дойнычка* (ПФ-1, с. 364), *родню* (ППС, с. 165), *радость, старость, старосьць* (ППС, с. 165), *конці* (ППС, с. 168), *споткнуўся* (ПЗ, с. 221), *слабость* (ПЗ, с. 261), *ночныцы* (ПЗ, с. 52), *помоч* (ПЛК, с. 489), *на войну* (ЛУ-9, с. 14), *повтори копи* (НМ, с. 19), *явор* (ЕЧ-2, с. 216), *овса* (ЕЧ-2, с. 292), *чаровница, в правой* (ЕЧ-2, с. 300), *зровняй, ровенько* (ЕСП-7, с. 186), *у Роздві* (ЕСП-7, с. 190), *дождали, конці* (ЕЧ-3, с. 287), *позвольняем* (ЕСП-6, с. 18), *пирожка* (ЕСП-6, с. 112), *помеж стожками* (ЕСП-6, с. 81), *в чоботку* (ЗП-3, с. 89), *користь-радость, Піліповку* (НМ, с. 56), *ровняла* (НМ, с. 22), *ягодничок* (НМ, с. 16), *остров* (НМ, с. 31); зокрема й у префіксах **по-, *подъ-, *одъ-, *до-, *поль-* та прийменниках **подъ, *одъ: поїдем* (РПП, с. 3), *rodniiti, rodwela* (РР, с. 97), *rodjidiat* (РР, с. 59), *rodkusyla* (Z-2, с. 75), *познаваты* (СБФ-86, с. 256), *подперезалася* (ГФЗ, с. 262), *подкідають, подлівають* (НМ, с. 28), *сподныця, познатыся* (ВС), *ro rodkiwoczkach roznaју* (К-36, с. 72), *подтерти* (ФЗ, с. 90), *пойшла* (ЕЧ-2, с. 224), *ны дождав* (П, с. 504), *од конца* (КП, с. 45), *оддалілася* (ФЗП-2, с. 11), *odczepiś od мене* (Z-3, с. 77), *од сніданя, од обієда* (КТ, с. 22), *одреклися* (МДН, с. 84), *одпишіте, одкажіте* (ПЗВ, с. 79), *одчиніте* (ПК, с. 54), *одгану* (СБФ, с. 209), *одриж* (СБФ-86, с. 256), *rooddawaw* (К-36, с. 90), *оттяла* (ВСХ, с. 71), *одсьпивують* (ВОР, с. 89), *одчини-но* (ПТО, с. 127), *не одказуйте, одвіртайте, одступіте, од коси, од жел, од Івана* (Г-2, с. 164), *откідаю, од кості, од криві, одскакай, од сокіри* (ПЗМ, с. 146), *подпіла, под'єла* (НПР, с. 299), *од'їцає* (ФЗ, с. 72), *подмітати* (ПЛК, с. 500), *одпаде* (ЕЧ-2, с. 238), *одвідає* (ЕЧ-2, с. 289), *rodjdy* (ЛО, с. 159), *повзолотого* (ФЗ, с. 68), *повкорца, повгарца* (ПСП, с. 39); зрідка – у флексіях родового відмінка множини іменників: *хлопчиков* (НПР, с. 13), *косариков* (НПР, с. 40), пор.: «*Ой у нашыйі дружкы хвартушына с палюшкы і сподныця в тры полы, шэ й байструк на прыполы*» (ВС), «*Ох, сядьмо ж, пчулки, порадымоса, у которий ж нам й остров летіти*» (НМ, с. 31), «*Мист выгнуўся, кинь споткнуўся, шоб тэбэ, раб Божий, удар мынуўся*» (ПЗ, с. 221).

З історичного погляду закономірно збережено *o у відкритих складах: *оконцьом* (ФЗП-2, с. 9), *пошов* (ФЗП-2, с. 17), *безконечний* (БІП, с. 25), *ноченьку* (ВП, с. 31), *подковоньками* (ВП, с. 60), *stožok* (SZ, с. 101), *lastowońka* (PZB, с. 27), *pożeńki* (Z-3, с. 18), *rud okienkom* (SZ, с. 148), *без окон* (КТ, с. 35), *много* (МДН, с. 33), *по пырожок* (СБФ-95, с. 378), *в чоботочку* (ВСХ, с. 35), *подошва* (ВОР, с. 46), *у воконечко* (ПТО, с. 50), *до ножок* (ВВ, с. 15), *Троїця* (Г-2, с. 158), *rodoždaty* (К-36, с. 151), *мноho* (К-36, с. 127), *в оконечко* (ПВП, с. 93), *від ножок* (ПЗМ, с. 148), *в конец* (ПСП, с. 22), *дробен* (НМР, с. 12), *окониці* (НОТ, с. 186), *батожок* (СДЗ, с. 159), *ночинька* (ФЗ, с. 81), *от ножок* (ПЗ, с. 64), *много* (ППС, с. 159), *зорок* (З, с. 170), *ластовочка* (ЕЧ-2, с. 299), *на петровочці* (ЕЧ-2, с. 301), *в оkenце* (НМ, с. 29), пор.: *«Ой один гостьо – да й дробен дощок»* (НМР, с. 12), *«Ніхто не вгадає, що в тому короваю: залізная в йому подошва, а мідянії обручі»* (ВОР, с. 46), *«Дэ нянёк много, там дытына быз носа»* (ППС, с. 159).

Закономірна поява [o] на місці *ъ, зокрема в префіксах *въз-, *одъ-, *зь-, прийменнику *изъ тощо: *возьмутъ* (ВС), *дождалась* (ВСХ, с. 20), *odotkni* (RP, с. 86), *зо Львова, одоспить* (ФЗ, с. 163), *одорвала* (СДЗ, с. 10), *зо мною* (ПД-3, с. 44), *zotni* (Z-3, с. 31), *зопсовав, зотхнула* (ВС), *зов'яв* (ЕЧ-3, с. 297).

У межах східної частини описуваного масиву, в говірках перехідного типу, в анклавних берестейських і підляських говірках давній *o відповідно до фонетичних особливостей західнополіських говірок у наголошеному новозакритому складі рефлексує як монофтонг [y]: *живут* (ФЗП-1, с. 23), *пузьно* (ФЗП-1, с. 24), *скулько* (ФЗП-1, с. 27), *грум, дум* (ФЗП-1, с. 28), *руд* (ФЗП-1, с. 33), *нэ буйся* (ŚP, с. 107), *позвуть* (СБФ-86, с. 274), *на двур* (СБФ-86, с. 264), *в вуз* (СБФ-86, с. 262), *вул* (СБФ-95, с. 374), *знув* (ПФ-1, 354), *настульничьок* (ВСХ, с. 32), *кут* (ВСХ, с. 66), *не стуй* (ВСХ, с. 23), *друбного* (НПВ, с. 313), *рудненькая* (НПВ, с. 287), *вун* (НМР, с. 20), *в Петрувку, спасувка* (СДЗ, с. 18), *кун'* (СДЗ, с. 27), *пуст, на свуй* (СДЗ, с. 59), *на муй* (ЕСП-7, с. 158), *бульше* (ЗП-3, с. 88), *вуйско* (НМ, с. 43), *за стул* (НМ, с. 108), *пируг* (НМ, с. 19), *на крутуй* (СБФ, с. 203), *од рудної* (ЕСП-7, с. 166), *в однуй* (СДЗ, с. 157), *дарув* (НОТ, с. 129), пор.: *«Нэ буйся нэв'іестко добрэ тоб'іе будэ: самы жорна мэлют, сама ступа товчэ»*

(ŚP, с. 107), «*A муї мілий недочоває, итири парі да запрегаїе*» (НМ, с. 19). Розвиток [y] на місці *o у наголошеній позиції представлено непослідовно: в одному і тому ж фольклорному тексті можуть бути представлені різні вияви рефлексії етимологічного голосного, пор.: «*Коньом виграє, вуйско рубає. Дорубавса вон до цара на двор*» (НМ, с. 43), «*Я думала, що пируг з сиром, а мнє кажут: “Твой женіх – Сідор”. Я думала, що пірог з медом, а мнє кажут: “Твой женіх – Федор”*» (НМ, с. 19).

Гіперичне заступлення *o через [y] можливе в наголошених відкритих складах, що викликано аналогією: *вусюм* (ВП, с. 54), *пукі «поки»* (ФЗП-1, с. 50), *нижок* (РР, с. 36), пор.: «*Но й баба вплине, то й дід бабу вкіне, дотуль впливала, пукі перестала*» (ФЗП-1, с. 50).

Практично в усіх говіркових групах Західного Полісся рефлекс [y] представлено в закритому складі відповідно до ненаголошеного *o (очевидно, за аналогією до наголошених новозакритих складів): *розкуш* (ФЗП-2, с. 22), *вувторок* (КП, с. 30), *чобут* (ВП, с. 53), *piruška* (P-1), *klopūt* (Z-2, с. 103), з *јагудками* (Н, с. 14), *под вукном* (ПК, с. 39), *провудничка́* (ГФЗ, с. 255), *румнесийкі* (ВВ, с. 51), *помуч* (Г-2, с. 163), *ягуд* (НПВ, с. 52), *нучныцы* (ПЗ, с. 59), *вуўса* (СДЗ, с. 42), *на кулка́х* (СДЗ, с. 152), *Йа́куў* (СДЗ, с. 60), *у кунці* (ФЗ, с. 180), *спузниласа* (ФЗ, с. 71), *пиружки* (ФЗ, с. 79), *під вукном* (ЕСП-7, с. 175), *стужки* (НОТ, с. 149), *кулком* (ПЛК, с. 571); зокрема й у флексіях давального й місцевого відмінків ад’єктивів чоловічого та жіночого родів: *на бідной* (ФЗП-1, с. 31), *na dibowit* (Z-3, с. 91), *молодэнькуй* (П, с. 504), *в чорн’ус’ен’кум, в зел’онус’ен’кум* (Н, с. 18), *na sołodkum* (ЛО, с. 76), *на солодум, на гіркуй* (ВП, с. 34); в оформленні родового відмінка множини субстантивів чоловічого роду: *мініструв* (КП, с. 13), *synoczkiw, hołiboczkiw* (SZ, с. 84), *кониченькув* (ПК, с. 76), *басурманув, магомэтанув* (СБФ, с. 213); у фонетичних модифікатах прийменників та префіксів: *подь-, *одь-, *поль-, *по- тощо: *пудганяє* (ЕЧ-3, с. 180), *пудмаже* (ЕЧ-2, с. 307), *пудрели* (ПД-1, с. 53), *пудтета* (ФЗ, с. 188), *пудлитати* (НОТ, с. 139), *пудляшіе «жителі Підляшшя»* (КТ, с. 32), *пудляшанці* (ТПУ, с. 68), з *Pudlasza* (Z-4, с. 24), *spudnicu, pudmanuła* (РР, с. 97), *пуд’яжу*

(ВСХ, с. 37), *ни вудгадаю* (ВВ, с. 38), *пуйшла* (ЕСП-6, с. 14), *познаваты* (СБФ-86, с. 256), *зупсовав* (ТПУ, с. 110), *с пувсобаки^е*, *с пувсвин'і*, *пувр'оку* (СДЗ, с. 165), *пувкошика* (ПТО, с. 144), пор.: «*Прошла мати дочку на солодкум медочку, на гіркуй горілонци з зяттьом в коморонци*» (ВП, с. 34), «*Травне́ва роса́, ко́н'ум лу́ч:е ву́са́*» (СДЗ, с. 42), «*Бієгли мишки чередою, впали в ямку із водою. Котік лапку подавав, по одненькуй витягав*» (КТ, с. 53).

В окремих групах говірок (насамперед у північній діалектній зоні) спостережено монофтонг [и] як ще один західнополіський рефлекс давнього *о в наголошеному новозакритому складі: *ничку* (РПП, с. 27), *кинь* (КП, с. 16), *в тий* (БП, с. 9), *ро zastyilju* (Z-2, с. 47), *гыршую* (СБФ, с. 211), *на загын* (СБФ, с. 212), *роскышна* (СБФ, с. 217), *кыпкы* (СБФ, с. 211), *сылъ* (СБФ-95, с. 363), *нычку* (СБФ-95, с. 377), *не ридняя* (ВСХ, с. 25), *надвирничьок* (ВСХ, с. 32), *в бик* (ВСХ, с. 75), *рид* (ВОР, с. 39), *на дьвир* (ВОР, с. 84), *на пориг, ривно, вилно* (ВОР, с. 87), *сім корив* (ВОР, с. 97), *риднему* (ВВ, с. 15), *на виз* (ВВ, с. 38), *бочка-дубивка* (ВВ, с. 55), *на бир* (Г-2, с. 165), *ниг, риг* (Г-1, с. 300), *с-пуд пыл, гыршей, з нагыр'я, ны покырна, голывку, на прыпыл* (ВС), *роклуп* (К-36, с. 180), *на ztyść* (К-36, с. 85), *тільки* (ПВП, с. 46), *бильши* (ПВП, с. 55), *на нижці* (ТПУ, с. 153), *сний* (НПВ, с. 316), *ниж* (НПВ, с. 73), *ворит* (НПВ, с. 283), *з пизьніми* (НПВ, с. 174), *кыстка, ныдосыл, пырысыл* (ППС, с. 163), *хвыст, чырыз пльыт* (З, с. 169), *настыльнык* (З, с. 172), *прыстыл* (ПЗ, с. 64), *воływ* (П, с. 505), *мый* (П, с. 511), *кинь* (НПР, с. 52), *вин* (НПР, с. 41), *в тий комірці, на тим окенці* (НПР, с. 40), *бильша* (НОТ, с. 132), *кр'івуніс, в лихій* (СДЗ, с. 32), *гний* (СДЗ, с. 35), *бати́г, до лікт'а* (СДЗ, с. 50), *вил* (СДЗ, с. 17), *скі́л'ко, сті́л'ко* (СДЗ, с. 10), *мист* (ФЗ, с. 167), *пип* (ФЗ, с. 170), *ничка-купалничка* (ЕЧ-2, с. 319), *комирку, приплідку* (ЕСП-6, с. 15), *худибку* (ЕСП-6, с. 99), *добирного* (НМ, с. 31), пор.: «*Твою комору – ще й жита повну, твою комирку – твару приплідку*» (ЕСП-6, с. 15). У позиції без наголосу рефлекс [и] відзначено у формах *дийча́ста* (СДЗ, с. 154), *бати́жком* (НПВ, с. 51); у давальному та місцевому відмінках прикметників та спорадично вказівних займенників: *ро kowanут* (РР, с. 56), *у червоним* (КТ, с. 23), *в жовтий* (Г-2, с. 159), *на батыньковым* (ВС), *в золотий* (ФЗ, с. 164), *на новим* (ЕСП-6, с. 18), *на*

дубовий (НМ, с. 95), *na tysowym* (ЛО, с. 77), *в етуй хати* (НМ, с. 92), пор.: «*Ne wij, witrui, whoru, powij po dorozu, po kowanym wozi*» (РР, с. 56).

Відповідно до давнього *ь рефлекс [и] зауважено в структурі префіксів *обь-, *зь-, *розь-, *одь- та ін.: *обирвали* (НПВ, с. 52), *обильють* (НПВ, с. 307), *возийду* (НМР, с. 12), *zyjszow* (РР, с. 92), *розийшлися* (НМР, с. 49), *ne wyszła* (SZ, с. 112), *розийдется* (ЅР, с. 78), *зирвѣ* (СДЗ, с. 47), *удирвѣли* (СДЗ, с. 11), *одийдите* (Г-2, с. 162).

За аналогією рефлекс [и] можливий під наголосом у відкритому складі: *ниченька* (РПП, с. 16), *голывонькы* (СБФ, с. 215), *высім* (СБФ, с. 203), *тико* (ВСХ, с. 63), *ниженька* (ВОР, с. 40), *гыроньку, голывоньку* (ВС), *пущуїка* (К-36, с. 24), *зиронька* (НПВ, с. 297), *у ниженьках* (ЗП-1, с. 256), *ниченьки* (МДН, с. 41), пор.: «*Дэсь ты, дытя, дэсь ты, ріднэ, высім рік хворіла*» (СБФ, с. 203).

У деяких текстах, співвідносних зі східною групою берестейсько-пінських говірок та Північним Підляшшям, а також окраїнними західними говірками Волинського Полісся, відповідно до етимологічного *о в наголошеному новозакритому складі зафіксовано звук [y] переднього ряду: *на покїс* (ТПУ, с. 177), *тютько* (НОТ, с. 188), *дрюбным* (ПФ-2, с. 134), *з сюллю* (ПФ-2, с. 32), *бїб, пїйдем* (ТПУ, с. 40), *кїль* (ТПУ, с. 103), *пїп* (ТПУ, с. 121), *кїнь* (ТПУ, с. 122), *гїркеї, сто кїп* (ТПУ, с. 130), *вїн* (ТПУ, с. 259), пор.: «*Проси Бога доли, коб кїнь ступив дитіе зносив*» (ТПУ, с. 122), «*Циловав вїн дві неділі*» (ТПУ, с. 259). Такий же рефлекс в результаті аналогії можливий під наголосом у відкритому складі: *в вїчи* (ТПУ, с. 148), *по вюшчо* (ПФ-1, с. 62), *з Бюгом* (ПФ-2, с. 371), пор.: «*Киньте Маньочці цибулю в вїчи, нехай заплаче до свекрухи йдучи*» (ТПУ, с. 148).

Відповідно до *о в одній із берестейсько-пінських говірок у наголошеному новозакритому складі засвідчено монофтонг [e] з попереднім палаталізованим губним консонантом: *на вез* (ПФ-2, с. 298), пор.: «*Молода ж Манечка да на вез садыца*» (ПФ-2, с. 298). У словоформі *комерочка* [e] у відкритому складі відбиває наслідки аналогії за зразком закритих складів, пор.: «*Ех, коб нэ була комерочка ж за хатку*» (ПФ-2, с. 354).

Рефлекси *е. З опорою на діалектний фактаж, уміщений в «Атласі української мови», можна виділити такі західнополіські рефлекси *е в новозакритому складі: у позиції під наголосом – л'[і]д, л'[ү]д, ш^ч[и]тка, ш[и]с'т', п'[і]ч (АУМ, к. № 24–25, 28–29); ненаголошені вияви – ^лос[и]н', ^лпоп[е]л, ^лкам[е]н' (АУМ, к. № 30–31). Картину рефлексії *е в говірках Західного Полісся на сучасному етапі доповнюють дані трьох текстографічних праць Г. Л. Аркушина, в яких репрезентовано такі континуанти аналізованого вокала: в наголошеній позиції – [ү^о]: *тих с'ү^ол* (ГП, с. 312), *при сво'йүої* (ГП, с. 346), *пуд^нү^ос* (ГП, с. 50), *спү^ок* (ГП, с. 300), *вес'іл'ү^ов* (ГП, с. 376), зокрема з розвитком додаткової артикуляції [й]: *прив'йүос* (ГП, с. 380), *заў'йү^ов* (ГП, с. 398); [ɔ^у]: *жү^онка* (ГП, с. 46), *с'ɔ^ул* (ГП, с. 374); [ү^о]: *по жү^онци'і* (ГП, с. 46), *ш'чү^отка* (ГП, с. 282); [i^е]: *ш'і^ес'т'* (ГП, с. 62), *пос'т'і^ел'* (ГП, с. 242), *п'і^еч* (ГП, с. 282), *с'і^ем* (ГП, с. 272); [і]: *ш'і^ст'* (ГП, с. 62), *с'ім* (ГП, с. 80), *в п'іч'* (ГВП, с. 166), *до с'в'ікра* (ГБ, с. 324), зокрема з додатковою артикуляцією [й]: *в п'йіч* (ГП, с. 284); [е]: *красно'перка* (ГВП, с. 98); [о]: *сипал'і йої* (ГБ, с. 152); ['о]: *в т'отк'і* (ГВП, с. 404); [и]: *зил':е* (ГП, с. 84), *весилних, в тич* (ГП, с. 220), *камин':е* (ГВП, с. 508); [у]: *мо'йүї сест'ри* (ГП, с. 288), *в с'ум* (ГП, с. 210), *кл'ішчел'увци* (ГП, с. 290), зокрема з виділенням додаткового артикуляційного компонента [й]: *п'йүкс'а* (ГП, с. 334), *пов'йүс* (ГП, с. 370); в ненаголошених закритих складах – [е]: *п^лопел* (ГБ, с. 228), *л^лосен':у* (ГВП, с. 430), *з йев'рейев* (ГБ, с. 114); [о]: *под укра'йінцов* (ГБ, с. 164); [у]: *вечур* (ГП, с. 256), *л^лв:ашуй* (ГП, с. 292), *ш'чут'ки* (ГП, с. 160), *х'л^лопцув* (ГБ, с. 126), *в'ичур'ком* (ГВП, с. 216), *од т'анцув* (ГБ, с. 344); ['у]: *йашч'ур'ки* (ГВП, с. 424), *л^лнимц'ув* (ГП, с. 306), *л^лб'еженц'ув* (ГБ, с. 464), *по в'ич'ур'ках* (ГБ, с. 224), *х'л^лопц'ув* (ГВП, с. 92); [и]: *л^лпогриб* (ГБ, с. 306), *л^лосин':у* (ГП, с. 226), *л'у'деї у'л^лм'ел'цив* (ГБ, с. 214), *камин'ц'ом* (ГВП, с. 220), а за аналогією й у відкритих ненаголошених складах – [е]: *з л^лматеруйу* (ГВП, с. 400); ['е]: *шч'ел'інк'і* (ГБ, с. 238).

У проаналізованих фольклорних текстах виразними прикладами передано практично такі самі континуанти давнього *е, якість яких протиставляється залежно від акцентуації (як і рефлексів *о) та від якості колишнього редукованого в наступному складі. Диференційною рисою наголошеного

вокалізму підляських говірок на тлі західнополіського діалекту стало функціонування в новозакритих складах відповідно до наголошеного **e* перед складами, що раніше містили редукований заднього ряду **ъ*, дифтонгічних вокалів, зокрема лабіалізованого дифтонга [уо] після депалаталізованих шиплячих і вібранта та [ÿо], перед яким передньоязикові та губні приголосні зберігають свою історичну м'якість: *жуонка* (РПП, с. 23), *навперуод* (ВП, с. 18), *з беруозки* (ВП, с. 11), *зуонкі* (RP, с. 90), *жуонкі* (Н, с. 16), *для жуонкі* (ТПУ, с. 269), *pererjuoľko* (SZ, с. 116), *люод* «лід» (КТ, с. 81), *boroziuonka, w boroziuonci* (Z-3, с. 54), *z nebiuos, lebiuodka* (SZ, с. 172), *перепюолко* (ТПУ, с. 82), *втюок* (КТ, с. 82), *пюнюос* (КТ, с. 49), *прывюоз* (ЅР, с. 89), *прывюов* (ЅР, с. 102), *pryluoň* (PZB, с. 97), *приньюос* (ТПУ, с. 167), *zaviuoz* (SZ, с. 165), пор.: «*Їеш, кумо, ягуодкі, которіі солодкі, а котори гуоркі, то для меі жуонкі*» (ТПУ, с. 269), «*Нэ гневайсе, моя матулю, на мэнэ, што я прывюоз чужое дытя до тэбэ*» (ЅР, с. 89), «*Отани-отана, украв куот барана і пюнюос до пана*» (КТ, с. 49). За спостереженнями Ю. Шевельова, «у північноукраїнському наріччі звук *e* в позиції перед складом зі слабким ером дифтонгізувався (ймовірно, теж тільки під відтягненим наголосом), а відтак постає як *'uo*: *med* проти *n'uos*» (ІФУМ, с. 413).

Тенденція до вирівнювання звукового складу кореневих морфем зумовила збереження дифтонга замість **e* під наголосом у відкритому складі: *зуюноцзкі* (Z-3, с. 59), *жуюночка* (ТПУ, с. 35), а за аналогією – *za śluozoińkami* (SZ, с. 98).

У частині фольклорних текстів перед складом, де раніше був редукований заднього ряду **ъ*, засвідчено перехід **e* > [y], [ʏ]: *щудрий* (ТПУ, с. 49), *жунки* (ФЗП-2, с. 13), *пичу́нка* (СДЗ, с. 37), *тютка, тюлка* (ПФ-2, с. 21), *грыбюнкою, вэрэтюнцэм* (ПФ-1, с. 34), *прин'ус* (СДЗ, с. 8), *привюз* (ВП, с. 40), *завюв* (БП, с. 18), *росплюв* (ВСХ, с. 30), *нанюс* (ЕСП-7, с. 136), *знюс* (ЕСП-4, с. 193), *принюс* (ТПУ, с. 247), пор.: «*Пичу́нка – ни мйáсо, тис'ц'ова – ни родз'іна*» (СДЗ, с. 37), «*Да звів би я гніздечко, да знюс би я яєчко*» (ЕСП-4, с. 193).

У підляських, берестейсько-пінських та деяких північних говірках Рівненщини на місці давнього **e* під наголосом у новозакритому складі перед наступним твердим приголосним уживано монофтонг [o], перед яким

консонанти, окрім стверділих шиплячих, зберігають історичну м'якість: *пуд льод* (НМР, с. 19), *pruwioz* (Р-1), *пойдьом* (НМР, с. 13), *зньос* (НІР, с. 13), *тьотку* (ТПУ, с. 155), *ponios* (К-36, с. 73), *жонкі* (РПП, с. 3), пор.: «*Й а моя маті не ткала, всю піліповку проспала, пуд льод мучкі таскала*» (НМР, с. 19).

Після депалаталізованих шиплячих міг постати рефлекс [и]: *зунка* (К-36, с. 96), *жунка* (ГФЗ, с. 260), *щитка* (ВСХ, с. 67), *ля жынкы* (ВС), пор.: «*Корова рикає, свіня хрукає, а жунка п'яная спить*» (ГФЗ, с. 260). Тенденція до вирівнювання звукового складу кореневих морфем зумовила збереження монофтонга [и] замість **e* під наголосом також у відкритому складі: *пчилонька* (ВОР, с. 94), або ж відбувається чергування [e] > [o] після шиплячого перед історично твердим консонантом: *в жоночкі* (ПВП, с. 142). В одному тексті з берестейсько-пінського ареалу фіксовано форму з монофтонгічним наголошеним [e]-рефлексом: *повез* (ПФ-2, с. 298).

У підляських, берестейських та окремих говірках Рівненщини в дієсловах перед монофтонгами [o] та [y] як відповідниками етимологічного **e* фіксовано розвиток додаткового компонента [й] після стверділих губних консонантів: *зав'юов* (КТ, с. 104), *пудов'юоз* (КТ, с. 110), *нап'юок* (КТ, с. 115), *прывъюз* (СБФ-84, с. 230), *привйоз* (НІР, с. 39), *pruwjuoz* (Z-3, с. 40), *rowjuow* (PZB, с. 125), пор.: «*Wziaw d'ied babi za ruszeńki, to j rowjuow do brodu*» (PZB, с. 125), «*Прывъюз мынэ сывый кунь до дівчыны на спокуй*» (СБФ-84, с. 230).

У фольклорних текстах, співвідносних із говірками перехідного типу с. Сильно Ківерцівського району Волинської області та с. Курозвани Гощанського району й Городок Володимирецького району Рівненської області, процес ствердіння губних приголосних перед рефлексами *i*, *o* (< **e*) супроводжує розвиток додаткової артикуляції [й], можливо, [л']: *лейб'їдойка* (ВСХ, с. 40), *намы́тками*, *намы́точки* (ВОР, с. 91), *гребльонкою* (ЕЧ-2, с. 206), *греблінка* (ВСХ, с. 67), пор.: «*Гой перепиличейка да й невеличейка – щитка, греблінка й вовкова жунка*» (ВСХ, с. 67), «*Дружко коровай несе да намы́тками трасе, а намы́точки мають, як мак процвітають*» (ВОР, с. 91). При цьому варто зауважити, що упорядник текстів із с. Курозвани при спробі передати

депалаталізацію губних виявляє неточність, використовуючи для цього м'який знак. Можливо, на процес витворення дериватів *гребльонкою* (ЕЧ-2, с. 206), *греблінка* (ВСХ, с. 67) (при відсутності фіксацій дослідниками будь-яких інших форм (пор. *грибл'інка* (усне повідомлення Ю. Громика)) могли повпливати лексеми на зразок *гребло*, *греблиця* 'скребло; скребниця' (СУМ, II, с. 163).

Якщо після складу з етимологічним *e був склад, у якому занепав редукований переднього ряду *ь, то в таких випадках рефлексі *e в говірках тотожні ятевим континуантам. Тільки в підляських говірках спостережено дифтонг [іє] або позиційний варіант цього дифтонга – [иє], причому як у закритому складі: *сієм*, *їедна* (ФЗП-2, с. 31), *піечку* (КТ, с. 71), *на піеч* (ТПУ, с. 266), пор.: «*От і господиня: сієм городи – їедна диня*» (ФЗП-2, с. 31), так за аналогією і у відкритому, оформлення якого позначене наслідками стягнення м'якого подовженого консонанта, який закривав попередній склад: *зыэліе*, *на вэсіеле* (ЅР, с. 104), *з'іеліе* (ЅР, с. 93), пор.: «*Ой сватыку, сватыку, зелёное зыэліе, як ты будэш жэнытыся, прыду на вэсіеле*» (ЅР, с. 104). Переважно в периферійних західнополіських говірках відповідно до давнього *e в цій позиції виступає монофтонг [e], перед яким консонанти, як правило, депалаталізовані: *на виселле* (ПК, с. 76), *в печ* (ВОР, с. 111), *мытэль* (ПФ-2, с. 455), *печ* (ЕЧ-2, с. 205), *без корення* (ППЗ, с. 13), *ведмедь* (ТПУ, с. 148), пор.: «*Будем печ рубати, коровай доставати*» (ЕЧ-2, с. 205). Зрідка поряд із e-рефлексами наголошеного *e в закритих складах можливий також континуант [’e], перед яким приголосні зберігають свою м'якість: *шесть* (ПЗМ, с. 144), *зелле*, *на веселле* (ПСП, с. 29), *s’iet* (Z-4, с. 39), *у пєч* (НПР, с. 180), *по веселлю* (ЕСП-7, с. 183), *сєм* (ЕЧ-3, с. 191), пор.: «*Nasz Marszałok ne wdawsia, s’iet l’iet ne wmywawsia*» (Z-4, с. 39), а після передньоязикових [з], [с] та вібранта [р] – монофтонг [и]: *сим* (ВСХ, с. 34), *на сым сажей* (СБФ-86, с. 255), *зилле*, *на висилле* (ЕЧ-2, с. 300), *корыннечко* (ПФ-1, с. 164), пор.: «*На дуб лєзла, кору гризла, з дуба впала, зилле копала*» (ЕЧ-2, с. 300). Зрідка рефлексом наголошеного *e в аналізованій позиції може бути монофтонг [’o]: *корольовна* (НМ, с. 93).

У частині фольклорних текстів засвідчено перехід **e* > [y], [ʲy] перед складом з етимологічним редукованим переднього ряду **ь*: *королювна* (КП, с. 27), *вэсюлічко* (ПФ-1, с. 162). Унаслідок аналогії розвиток [ʲy] з секундарного [e] < **ь* незалежно від характеру складу відбувся в структурах *sluozkami* (Z-3, с. 8), *sluzkamy* (Z-2, с. 35), *слюзке* (ВВ, с. 66), *йід'ун* (СДЗ, с. 44), (пор. псл. **slъza* (ЕСУМ, 5, с. 311), **edьnъ* / **edinъ* (ЕСУМ, 4, с. 159)).

В аналізованому фактажі широко представлено займенникові структури, які демонструють різні шляхи еволюції етимологічного **e* в новозакритому складі. Унаслідок підляської специфіки рефлексії **e* наголошений лабіалізований дифтонг [yо] постав у різних відмінкових формах фонетичних модифікатів предметно-особових та присвійних займенників: *юой дае* (ЅР, с. 93), *на юой сукенка* (КТ, с. 62), *своюой родині* (ТПУ, с. 150), *на јуој spaty* (PZB, с. 40), *и тојуој storon'ie* (Z-4, с. 74), *w јuот do szlubu* (Z-4, с. 134), *на моюом полю* (ТПУ, с. 177), пор.: «*На юой сукенка двуор помитає, колєда*» (КТ, с. 62).

У давальному-місцевому відмінку предметно-особових та присвійних займенників відповідно до давнього **e* засвідчено такі основні монофтонгічні рефлексії: а) [y]: *по юм плачуть* (КП, с. 4), *на юй вбраннічко* (СБФ-95, с. 341), *положатъ йуї* (ЕЧ-2, с. 256), *юї добре, юї ймеца* (ЕЧ-3, с. 169), *на твоюї стайні* (НМ, с. 40), *на йуї плат':ей* (СДЗ, с. 154), *твоюї мачусы* (СБФ, с. 215), *своюї дытыны* (СБФ-86, с. 272); б) [o]: *јој прынесла* (РР, с. 84), *daryw јој* (Р-1), *насінав йой* (НМР, с. 34), *мойой свєкрусі* (ПСП, с. 58), *у мойой головонці* (НПР, с. 364), пор.: «*Ої роди, Боже, да великеє чолов'є, ої дай же, Боже, мойой свєкрусі здоров'є*» (ПСП, с. 58).

Унікальне явище ілюструє словоформа *йвий* (ВОР, с. 89), де розклад дифтонга відбувся за схемою *єѣ* → *йей* (редукція кінцевого голосного) → *йуїї* → *йвий*, пор.: «*Німа свєвїтка, німа, дєсь вона муку їла, треба взяти помалїще, щоб вїтерти йвий ротїще*» (ВОР, с. 89).

Детальне вивчення діалектного матеріалу спонукало Ю. Шевельова до такого висновку: «На відміну від *o* перед складом зі слабким ером та *e* перед слабким ь, звук *e* перед складом зі слабким ь узагалі не дифтонгізувався в

ненаголошених складах. У сучасних північноукраїнських говірках *e* виступає в таких словах, як *метла́, по́пел* (< *metʎla, popelʎ*) тощо» (ІФУМ, с. 413), однак корпус досліджуваного матеріалу засвідчив, що дифтонги розвинулися і в закритих ненаголошених складах, хоч і відбулося це за аналогією до наголошених складів: *на припечку* (КТ, с. 69), *гребієнця* (ВП, с. 67), *у матієнкі* (Н, с. 13), *на ранньоуої* (ТПУ, с. 85), *matiuonka* (PZB, с. 38), *wuʎjuow* (Z-3, с. 64), *на нашуої* (ЅР, с. 55), *na nasziom* (Z-3, с. 84), пор.: «Поїєдь матьонко до Львова, купі гребієнця перлова» (ВП, с. 67), «Ої ты батьку наш, што нам Буог дає, што на нашуої чэрэшэңці зазуля кує» (ЅР, с. 55).

Послідовно в аналізованих текстах, співвідносних із різними говірковими зонами, в ненаголошених закритих складах етимологічний **e* може зберігатися: *каменну* (БП, с. 26), *koreń* (PZB, с. 173), *weczernici* (Z-3, с. 97), *oseń* (Z-4, с. 150), *kateń* (SZ, с. 93), *корэнь* (ЅР, с. 64), *на попел* (ПСП, с. 68), *осень* (ПСП, с. 69), *катеппоје* (Z-4, с. 30), *weczer* (K-36, с. 125), *камень* (ВОР, с. 56), *госэнь* (СБФ, с. 212), *камень* (Г-2, с. 160), *попэл* (ВС), *каменное, каменнейше* (ТПУ, с. 152), *камэнь* (ПЗ, с. 348), *грэбэньцов* (ПФ-2, с. 119), *прыпэк* (ПФ-2, с. 364), *з коренцамі* (ЕСП-2, с. 81), *на припечку* (ЕСП-4, с. 206), *почерніла* (МДН, с. 84), *семсот* (ЕСП-2, с. 28), пор.: «Лэжэть ў мори камэнь на дни, вода разбиваеця, ўсяка болезть одгоняеця» (ПЗ, с. 348), «Замітай, матко, попэл, бо твою дочку вхоплеть» (ВС) або ж унаслідок підвищення і звуження артикуляції представлений варіантом [и]: *осинь* (ФЗП-2, с. 16), *в Божий матира* (Г-1, с. 296), *коринь* (Г-1, с. 292), *хмыльного* (ПФ-2, с. 401), *вільыз* (ПФ-1, с. 479), *пры matery Воžуж* (K-36, с. 14), *каминь* (ППЗ, с. 7), *в хорошым* (СБФ, с. 211), *в нашим короваю* (ВОР, с. 42), *вечир* (ВСХ, с. 43), *на першим порозі* (НОТ, с. 176), *в чужий стороні* (ЕСП-6, с. 81), *наший дитини* (ЗП-2, с. 247), пор.: «Діти годувати як каминь глодати» (ППЗ, с. 7). За аналогією [и] представлено й у відкритих ненаголошених складах: *в запыку* (ЅР, с. 104), *коринець* (ВСХ, с. 12), *жиноцьке* (Г-2, с. 158), пор.: «Ої сватыку, сватыку, добрэ спаты в запыку» (ЅР, с. 104).

У відкритому ненаголошеному складі закономірно з погляду етимології збережено *e*: *коренец* (ЕЧ-1, с. 220), пор.: «*На городі да свиня твоя. Нехай ріє, да й заночує, бо солодкий коренец чує*» (ЕЧ-1, с. 220).

Звукова структура деяких словоформ ілюструє процес $*e > [o]$, причому як у ненаголошених закритих складах: *матьончину* (ФЗ, с. 163), *матьонко* (ВОР, с. 114), *вивьов* (НПР, с. 13), *на сім сажньов* (ЕЧ-3, с. 172), *mationka* (PZB, с. 39), *на пізньої* (ТПУ, с. 85), так і у відкритих внаслідок дії аналогії: *сусідочок-матьонок* (ЕСП-7, с. 175), *do świokorka* (PP, с. 50), пор.: «*Всі престоли поломала, на сім сажньов земля впала*» (ЕЧ-3, с. 172).

Практично суцільний говірковий масив охоплює лабіалізований монофтонг [y] / [ʏ] як вияв ненаголошеного $*e$ перед твердим приголосним: *ввечур* (РПП, с. 33), *вечур* (НОТ, с. 155), *матюнку* (ПЗВ, с. 53), *Матюнку Божу* (Г-1, с. 297), *вечурнице* (ПТО, с. 175), *в матюнки* (ПВП, с. 190), *матюнка* (СБФ-86, с. 267), пор.: «*Матюнку Божу прухати, рабі Божій днецю встанувляти*» (Г-1, с. 297). Засвідчено типові для говірок описуваної території фонетичні модифікати давніх ненаголошених флексій, зокрема в прикметникових та займенникових закінченнях $*-ei > -уй, -юй, *-емь > -юм$: *в нашум* (КТ, с. 74), *у хорошуй* (РПП, с. 28), *божуй сылы* (СБФ, с. 214), *на ранюй* (ФЗП-1, с. 31), *младшуй* (ВСХ, с. 30), *чужуй* (ВСХ, с. 51), *на раннуй* (ВС), *найстаршуй* (ТПУ, с. 72), *третьой* (ФЗП-2, с. 36), *на першум* (НПР, с. 164), пор.: «*В нашум селіє свадьба буде, комар муху сватать буде*» (КТ, с. 74); субстантивній флексії $*-евь > -юв$: *друзюв* (БП, с. 26), *пантофлюв* (ТПУ, с. 193), *з крилюв* (ПВ, с. 18), *до танцюв* (ППС, с. 168), *пальцюв, п'ять покоюв* (З, с. 169), *хлопцюв* (ПД-2, с. 40), *зайцюв* (ППЗ, с. 7), пор.: «*В штанах воде ни стало, усіх хлопцюв пурвало*» (ПД-2, с. 40), «*Двох зайцюв нараз не злапаєш*» (ППЗ, с. 7); суфіксі присвійних прикметників $*-евь > -юв$: *Васілюв город* (ЅР, с. 54), *на тесьцюв двыр* (ВС), *у вишнюв сад* (ВОР, с. 93), пор.: «*Ходила, моя мате, да й у вишнюв сад – на мою голівоньку увесь цвіт упав*» (ВОР, с. 93); дієслівній флексії 1 особи множини $*-емь$: *їдюм* (КП, с. 39), *пожартуюм* (ВП, с. 49), *не забудюм, будюм* (БП, с. 7), *поєдюм* (ФЗП-2, с. 25), *пуойдюм* (РПП, с. 47), *дійдюм* (БП, с. 29), пор.: «*Кидай, кумо, ложки,*

пожартуюм трошки» (ВП, с. 49), «*Села наши, села, ми вас не забудюм, ми вас не забудюм, пока жити будюм»* (БП, с. 7); також у структурах *шувкове* (ВВ, с. 7), *шувковая* (ВВ, с. 36), *пэрстюн* (ПФ-1, с. 74), де **e* > ь, ь др. *шьлкь* (ЕСУМ, б, с. 450), **рърstenь* (бб, с. 97); у дієсловах з можливим розвитком додаткового артикуляційного елемента [й] після стверділого губного: *вивюв* (РПП, с. 27), *вив'юв* (НМР, с. 38; ТПУ, с. 193), пор.: «*Вив'юв мене, босую, да й питає: “Чи є мороз, дівчино, чи немає?”*» (НМР, с. 38).

Рефлекси *ѣ. Досить продуктивно в аспекті розгляду рефлексії етимологічних голосних відображено наслідки еволюції *ѣ. Якість рефлексів *ѣ в говірках Західного Полісся безпосередньо підпорядковано наголошуваності. На території західнополіського діалекту в «Атласі української мови» скартографовано такі континуанти ѣ: у позиції під наголосом – т'[і]ло, с'[і]но, р[и]чка, гор[и]х, б'[і]лий, в'[і]ра, зв'[е]р (АУМ, к. № 3, 6, 8–9); ненаголошені вияви – ст[и]на, ц[и]лувати, п[и]сок, в[и]дро, в[і]дро, в[е]дро (АУМ, к. № 10–11, 13–14). У працях Г. Л. Аркушина, основою яких стали аудіозаписи мовлення представників різних говіркових зон Західного Полісся, простежено чимало ятевих рефлексів, зокрема, наголошені [іе]: *на кол'іена* (ГП, с. 346), *по земл'іе* (ГП, с. 266), *на р'іек'і* (ГП, с. 332), *м'іешаниї* (ГП, с. 280), *св'іеч'ку* (ГП, с. 342); [іє]: *при хл'ієбови* (ГП, с. 44), *л'ієс* (ГП, с. 294), *д'ієда* (ГП, с. 66), *посу'с'ієцк'і* (ГП, с. 288); [іе]: *л'іет* (ГП, с. 114), *обр'іезувал'і* (ГП, с. 330), *хл'іен* (ГП, с. 116); [іе]: *по гор'іелку* (ГП, с. 50); [і]: *за н'іму'а, с'іно* (ГП, с. 60), *с'т'іста, м'ісит* (ГП, с. 250), *хот'іли, поїїздили* (ГБ, с. 190), *д'івер* (ГБ, с. 334), *вб'ір'іте* (ГВП, с. 104), *на'іілівс'а* (ГВП, с. 180); [і] з виділенням звука [j] після депалаталізованих губних: *в б'іілому, б'ііли* (ГВП, с. 408), *чолов'іік* (ГВП, с. 396); [е]: *немци* (ГП, с. 292), *ослепла* (ГБ, с. 188); [е]: *перем'ена* (ГП, с. 224), *заїєзди* (ГБ, с. 190), *хл'ебни* (ГБ, с. 336), *прип'евки* (ГВП, с. 154), *в'ед'ма* (ГВП, с. 536); [и]: *хотил'і* (ГП, с. 246), *дил'ат* (ГП, с. 262), *цилиї* (ГП, с. 286), *ч'оловик* (ГВП, с. 158), *наризали* (ГВП, с. 166), *мис'ц'а* (ГБ, с. 190), *згоріла* (ГБ, с. 354); [у']: *д'урки* (ГП, с. 242); [ү]: *д'үвка* (ГП, с. 38; ГБ, с. 126); [а]: *з д'ада пра'д'ада* (ГП, с. 140); в ненаголошених складах: [і]: *в'ін'чал'іс'а* (ГП, с. 212), *цв'і'те* (ГП, с. 272), *хл'і'ва*

(ГП, с. 232), *зас'м'і'йуц':а* (ГБ, с. 358), *зв'іри'на* (ГВП, с. 180); [e]: *де'теї* (ГП, с. 270), *це'лу'йуц':а* (ГБ, с. 344); [e]: *в'ий'ехал'і* (ГП, с. 344), *поб'ело'руську* (ГП, с. 354), *зв'еро'бої* (ГБ, с. 364); [u]: *пис'н'і* (ГП, с. 214), *наби'жит* (ГП, с. 222), *ни ми'сила* (ГП, с. 250), *сти'на*, *сли'пайа* (ГБ, с. 186), *стрил'айут'* (ГБ, с. 140), *в ми'шок* (ГБ, с. 346), *биду'вала* (ГВП, с. 160), *на до'рози* (ГВП, с. 200), *ди'ток*, *ви'нок* (ГВП, с. 158); [a]: *с'а'дайут'* (ГБ, с. 344), *пос'а'дайут'* (ГВП, с. 266). Детально проаналізувавши фонетичну систему поліських говорів, В. М. Мойсієнко констатував: «Західнополіський діалект протиставляється середньо- та східнополіським за виявами *ě в обох позиціях по умовній лінії, що проходить дещо на захід від Горині. Проте західнополіські говірки зберігають загальнополіську тенденцію до твердої вимови приголосних перед континуантами ненаголошеного *ě» [148, с. 63].

Репрезентантами багатого арсеналу наголошених відповідників давнього *ě слугують підляські фольклорні збірники, в яких широко представлено дифтонгічні ятеві рефлексії, як-от: [je]: *дієв'чино* (ФЗП-2, с. 17), *прилітієла* (РПП, с. 3), *обієдати* (РПП, с. 25), *вієчними* (РПП, с. 25), *дієти* (РПП, с. 30), *сосієд*, *недієля* (РПП, с. 46), *не вієдаю* (ПВ, с. 7), *дієд* (НПП, с. 27), *свієчку* (ВП, с. 51), *не вієрит*, *дієліт* (ВП, с. 64), *хлієба* (ПВ, с. 8), *летієв*, *сієв* (ВП, с. 69), *бієла* (ВП, с. 72), *утієху* (ВП, с. 73), *лієсом* (ФЗП-2, с. 29), *пієвень* (ФЗП-2, с. 31), *пієє* (ТПУ, с. 221), *по цієлому свієту*, *квієтку* (ТПУ, с. 228), *ієде*, *ієхалі* (ТПУ, с. 71), *ієште* (ТПУ, с. 83), *хлієбом*, *до сієни*, *збілієєш* (ТПУ, с. 35), *не вієрноє* (ТПУ, с. 95), *за присієвкі*, *горієлкі* (ТПУ, с. 43), *wiek* (РР, с. 80), *wiestoczku*, *newiestoczku* (РР, с. 49), *di'etok* (РР, с. 89), *w l'ies*, *w tiesny* (РР, с. 90), *m'ieseczok* (PZB, с. 32), *chot'ieła* (PZB, с. 36), *ne sterp'ieła* (PZB, с. 38), *wyśpiewuje* (PZB, с. 45), *ne wmieje* (PZB, с. 78), *st'ieny* (PZB, с. 82), *naj'ieścia* (PZB, с. 111), *wied'ma* (PZB, с. 125), *p'ieweń* (PZB, с. 180), *św'ieczku*, *r'ieczku* (PZB, с. 187), *t'iesto* (PZB, с. 195), *miesiaciu*, *chlieba*, *piewnia* (P-1), *śm'ieszki* (Z-4, с. 32), *or'ieszkowskiemu* (Z-4, с. 37), *ne pol'iena* (Z-4, с. 81), *w'iejała*, *m'ierała* (Z-4, с. 84), *szum'iety*, *hor'iety* (Z-4, с. 13), *pot'ieszsia*, *pow'ieśsia* (Z-4, с. 17), *сієв*, *за бієлоју* (Н, с. 18), *умієла*, *по сієнях*, *невієстку* (НППН, с. 163), *наієхалі*, *завінієлі*, *не вмієєте*, *пієті* (Н, с. 15), *ієдло*

(КТ, с. 103), *grіevся* (КТ, с. 89), *до коліен* (КТ, с. 40), *ліетнього-ситнього, біег* (КТ, с. 47), *сорока-біелобока* (КТ, с. 71), *ліетше* (КТ, с. 26), *в понеділок, хліб, ціели* (КТ, с. 72), *od chmiela* (LO, с. 72), *viyed'ta* (SZ, с. 109), *siyeno* (SZ, с. 101), *letiew* (Z-3, с. 18), *wiernaja* (Z-3, с. 57), *grymielo* (ŚP, с. 14), *сіела, затрэмтіела* (ŚP, с. 97), так само в закінченні *-ie* давального-місцевого відмінків однини іменників I та II відмін твердої та м'якої груп: *na dworie* (КТ, с. 64), *na żywotie* (Z-3, с. 37), *w sel'ie* (Z-4, с. 82), *po sedlie* (ŚP, с. 28), *w hołow'ie* (Z-4, с. 103), *на росіе, по косіе* (Н, с. 14), *w storon'ie* (RP, с. 91); в дуальній формі знахідного відмінка множини субстантива середнього роду: *чрез три селіе* (ВП, с. 69); у флексіях давального відмінка займенників I та II осіб однини та зворотного займенника: *мніе* (ŚP, с. 38), *tobie* (PP, с. 82), *ne sobie* (PP, с. 104) та ін., пор.: «*Комариха ціели тиждень хліб пекла, рум-тай-тум. В понеділок розчинила, а у второк хліб пудбила*» (КТ, с. 72), «*Як кому ведеться, то і піевень знесеться*» (ФЗП-2, с. 31); [и]: *сіцла* (РПП, с. 18), *чрез ріцчку* (РПП, с. 27), пор.: «*Положу я кладку чрез бистру ріцчку*» (РПП, с. 27); [іе] після депалаталізованого вібранта: *на орцесі* (ВП, с. 69), *риєже* (ТПУ, с. 118), *гориелку* (ТПУ, с. 264), *гуєцзкі* (RP, с. 90), *із рыєпы* (Н, с. 15), *рыєже* (Н, с. 16), *w stryesi* (SZ, с. 100), *на дворіе* (ТПУ, с. 218), *по дворіе* (ŚP, с. 10), пор.: «*Летіев соколік чрез три бори, чрез чотири, а в п'ятом лієсі сіев на орцесі*» (ВП, с. 69), «*Чы зубы із рыєпы, чы не вміете пієты*» (Н, с. 15). Доречно навести міркування Ю. Шевельова: «В усіх протоукраїнських діалектах з *ě* розвинувся дифтонг *ie*, який зберігся (під наголосом) на Поліссі, але перейшов у *'é* в південно-західному наріччі й, імовірно, також на Київщині» [ІФУМ, с. 262–263].

Як показав проаналізований фактичний матеріал із с. Немовичі Сарненського району Рівненської області, дифтонги на місці наголошеного **ě* функціонують в суміжних із західнополіськими сарненських говірках: *хотиела, сиела* (ВОР, с. 119), *по диевку* (ВОР, с. 115), пор.: «*Засветила мати свєчку, да й ясно горит, з кім хотиела, то з тим сиела – весело седит*» (ВОР, с. 119), «*Чи сиросжкі брати, чи по диевку єхати?*» (ВОР, с. 115). За аналогією до акцентованих складів дифтонги простежено і в ненаголошеній позиції: *диеувки*

(ВОР, с. 113). Наявність звуків неоднорідної артикуляції в мовленні немовичан підтверджують дані АУМ (карти № 3, 8; н. п. 76), пор.: $^{\text{c}}[\text{j}\epsilon]\text{но}$, $^{\text{п}}[\text{j}\epsilon]\text{шк'ї}$, $^{\text{м}}[\text{j}\epsilon]\text{с'ац}$.

У фольклорних текстах, співвідносних із говірками с. Сильно Ківерцівського району Волинської області та с. Курозвани Гошанського району Рівненської області, процес депалаталізації губних консонантів перед рефлексом i (<ѣ) супроводжує розвиток додаткової артикуляції [й], а після [м] – [н']: *спреждеуї́ку* (СДЗ, с. 125), *пов'їсив* (ВСХ, с. 49), *б'їдни* (ВСХ, с. 48), *ниуї́ска* (СДЗ, с. 36), *на голоуї́* (СДЗ, с. 8), *в голоуї́* (СДЗ, с. 57), *побї́гли* (СДЗ, с. 139), *вї́тер* (СДЗ, с. 154), *пї́вен'* (СДЗ, с. 157), *тирпї́ти* (СДЗ, с. 105), *посл'а гобї́ду* (СДЗ, с. 48), *на бї́ли*, *бї́лиі* (ВОР, с. 81), *умьїють* (ВОР, с. 85), *чоловьїк* (ВОР, 78), *с тид бї́лоі* (ВОР, 74), *чоловьїка* (ВОР, 79), *умніє, не вмніє, побьїг* (ВОР, с. 89), пор.: «*На червони я не знаюсь, а на бї́ли поминяюся, бо бї́лиі невеличкі*» (ВОР, с. 81), «*Пирипиваю коронку глини, шоп пов'їсив тецу на рабрини*» (ВСХ, с. 49), «*А молодому – свині заганяти, бо не вмніє цілувати*» (ВОР, с. 89), зрідка така закономірність діє в ненаголошеній позиції: *мнісіть, замнісили*, пор.: «*Носили воду с криниці, замнісили коровай сестриці*» (ВОР, с. 76), пор. з живомовними свідченнями з говірки с. Сильно: $^{\text{к}}\text{оло б'ї́лого}^{\text{л}}\text{мосту}$ (ГВП, с. 394), *приб'ї́гла* (ГВП, с. 398), $^{\text{м}}\text{н'їсце}$ (ВСХ, с. 136).

У фонетичній системі найперше північно-східних говірок досліджуваного ареалу і в говірках Підляшшя та Берестейщини в акцентованих складах спорадично фіксовано монофтонг [e] як один із північноукраїнських виявів давнього *ě: *невесци* (НПР, с. 291), *з ведьор* (НПР, с. 302), *венчик* (ПСП, с. 17), *ветьор* (ПСП, с. 28), *свечи* (ПСП, с. 41), *звер* (НМР, с. 12), *не цєлюю* (НМР, с. 17), *do reczki, do reczeńki* (РР, с. 80), *грэх* (ЅР, с. 37), *на рэки* (ПЗ, с. 339), *бэлэнькый* (СБФ-86, с. 266); у місцевому відмінку іменників I та II відмін чоловічого та жіночого родів: *w konce* (РР, с. 69), *на руцэ* (ЅР, с. 10), *на нозе* (ПЗМ, с. 131), пор.: «*Oj, pojdu ja do reczki, do reczeńki po wodu*» (РР, с. 80), «*Сваха свечи злучає*» (ПСП, с. 41). Фонетичну стійкість *ě в слові *беседа* (псл.**besěda* [ЕСУМ, 1, с. 176]), яке активно функціонує у фольклорних текстах, услід за

К. Д. Глуховцевою, трактуємо «як результат вокальної асиміляції, а також тим, що лексеми *бе^uседа* і *беседа* співвідносяться в мовленні діалектоносіїв з різними значеннями: *беседа* ‘розмова’ і *бе^uседа* ‘зустріч сватів у жениха на весіллі’, ‘група людей, що зібралися на весіллі, гулянні’» [35, с. 193], зі схожим значенням зафіксував лексему *беседа* в західнополіських говірках Г. Л. Аркушин: *бесéда* ‘гостювання, хрестини, весілля, родини і т.ін.’, *бесéдний* ‘такий, що стосується якогось обряду’ (СЗГ, с. 17), пор. у фольклорному контексті: «*Сватоюку-голубойку, запиши беседойку, щоб ми пили, їли*» (ПТО, с. 94), «*Коровай ноги має, з комори втікає, з комори до хаточки, до любій беседойки*» (ККП, с. 31).

Більш активно в досліджуваній джерельній базі представлено наголошені [’e]-рефлекси *ě з попередніми пом’якшеними консонантами: *дєвчину* (ЛП, с. 34), *w Zalesiu* (РР, с. 99), *сироежкі* (ВОР, с. 115), *наєхало* (ВОР, с. 117), *сєно* (ВОР, с. 119), *зверы* (ППС, с. 169), *на Благоещанє* (ВСХ, с. 189), *заповітрани* (Г-2, с. 160), *через мєсто, тєсто* (ПВП, с. 87), *навєкі* (ТПУ, с. 245), *з тєльцем, єхав* (ПЗМ, с. 131), *з вєтранєі* (ПЗМ, с. 136), *до вєку* (ПЗМ, с. 134), *не болєла* (ПЗМ, с. 155), *сидєли* (НПР, с. 216), *свєчечку* (НПР, с. 282), *бєдна* (НПР, с. 26), *рєки* (НПР, с. 27), *в недєлю* (ПСП, с. 19), *свєчи* (ПСП, с. 20), *посєю, повєсила, повєй* (ПСП, с. 23), *бєдная* (ПСП, с. 28), *по горєшки* (ПСП, с. 30), *вєрно* (ПСП, с. 31), *не болєла* (ПСП, с. 35), *до обєда, бєлє* (ПСП, с. 38), *єли-пили, з’єли* (ПСП, с. 40), *смєх* (ПСП, с. 47), *по дєвку, гарєлку* (ПСП, с. 54), *у лєс, зєр* (НМР, с. 36), *дєтки* (МДН, с. 20), *до рєчкі* (СБФ-86, с. 258), *посєю* (ЅР, с. 22); в субстантивних формах місцевого відмінка I та II відмін: *на рєцє, в молоцє* (НПР, с. 338), *на stole* (РР, с. 51), *на свєтє* (МДН, с. 111), *у руцє* (ПЗМ, с. 146), пор.: «*Копай, дєвко, корєнца з-под бєлого каменца, обполоци на рєцє, звари його в молоцє*» (НПР, с. 338).

Передусім у підляських говірках і в окремих ареалах північної діалектної зони західнополіського говору маніфестантом *ě в позиції під наголосом може бути монофтонг [и]: *в тисті, дижку* (РПП, с. 16), *сила «сіла»* (РПП, с. 88), *тисно* (ЛП, с. 28), *понімили* (РПП, с. 35), *зашумила* (КП, с. 25), *схотила, в нидилю* (РПП, с. 51), *снидати* (ФЗП-1, с. 47), *до дидича* (ВП, с. 64), *одсьпивують* (ВОР, с. 89),

винче (ПТО, с. 46), *завишала* (ПТО, с. 103), *стриху* (ВВ, с. 24), *гурилкі* (ВВ, с. 55), *до рички* (Г-2, с. 165), *крислечко* (Г-1, с. 292) (пор. паралельні псл. **krěslo / *kreslo* (ЕСУМ, 3, с. 98)), *в синьох* (ТПУ, с. 181), *повисився* (НПР, с. 41), *видьмі-діві* (ПД-3, с. 110), *риже* (НОТ, с. 193), *ни грех* (СДЗ, с. 39), *на тарілиці* (СДЗ, с. 45), *ryczeńki* (Z-3, с. 44), *по стрисі* (ПК, с. 86), *dywczyną* (PZB, с. 41), *po dwory* (RP, с. 50), *на вербі* (ТПУ, с. 53), *тоби* (ВОР, с. 79), пор.: «*Погнулися лавки, ек сіли перезв'янки, а ще гірше погнуться, ек гурилкі нап'ються*» (ВВ, с. 55), «*Ой на городі високий клін, там повисився хозяйський син*» (НПР, с. 41).

Особливий інтерес становлять виявлені в периферійних берестейських та підляських говірках *i*-рефлекси давнього **ě*, як такі, що відображають типологічну рису української мови: *в дісцы* (ППС, с. 167), *нэвісты, діўцы* (СБФ-86, с. 272), *за річкью* (СБФ, с. 200), *сімне* (СБФ-95, с. 348), *різаты* (ПФ-2, с. 405), *світа* (НПП, с. 19) тощо. Ю. Шевельов акцентує, що «жодна з суміжних слов'янських мов не має таких самих рефлексів *ě*, як українська» (ІФУМ, с. 261).

В усіх аналізованих фольклорних текстах в дієсловах 2 особи множини наказового способу домінують давні флексії [101, с. 299] з типово поліськими континуантами **ě* *-ite, -ite*, а на Підляшші – з дифтонгічними виявами *-цете, -іете*: *судосітэ, завйдітэ* (BC), *postelite, położyće* (K-36, с. 48), *женітєся* (ЛУ-9, с. 77), *біжітє* (ПТО, с. 151), *дывітэся* (СБФ, с. 207), *howorite* (P-1), *ne prosiete, podnesiete* (PP, с. 48), *wrust'iete* (PZB, с. 81), *zorwiete* (Z-3, с. 121), *рохліетэся, подівіетэся* (ŚP, с. 17), *скачите* (ВВ, с. 41), *ни гомоните, ни розбудите* (ТПУ, с. 200), *dorczyte* (RP, с. 65), *не сушиете* (ТПУ, с. 237), *kołyszycete* (SZ, с. 94), пор.: «*Wrust'iete do chaty, bo zimno stojaty*» (PZB, с. 81), «*Як в лісы за грыбамы, то йдітэ судосітэ*» (BC). Такі морфологічні архаїзми представлено в усіх частинах західнополіського говору: *ходітє* (ГВП, с. 163), *просітє* (ГВП, с. 143), *йдітє бирітє* (ГП, с. 51), *розкажітє* (ГБ, с. 71), *пуститє* (BCX, с. 107).

В іменниках *дювка* (BCX, с. 189), *хлюв* (ПФ-2, с. 238), зафіксованих у берестейських фольклорних текстах, виявлено нетипову для аналізованих говірок рефлексію **ě* > [y̥] в наголошеній позиції, очевидно, внаслідок

лабіалізації [i] під впливом наступного [в], пор.: «*На Благоещане птуха гнизда не в'є, дювка коси не плеце*» (ВСХ, с. 189).

Голосний [a] на місці наголошеного *ě в периферійних підляських та берестейських говірках відображає фонетичний вплив польської мови: *сясти* (ЛП, с. 6), *квята* (РПП, с. 13), *в штири лята* (РПП, с. 24), *за ляс* (ВП, с. 103), *у коляна* (СБФ-86, с. 275).

Окремі рефлекси ненаголошеного *ě зумовлені інтегрувальним впливом наголошених складів. Як і в позиції під наголосом, відзначено дифтонги [ie]: *утієкала* (РПП, с. 43), *збієраючи* (ФЗП-2, с. 5), *зацвієло* (ВП, с. 9), *спієвала*, *цїєловала* (ВП, с. 107), *наїєсися* (ФЗП-2, с. 31), *невієсткі* (ТПУ, с. 69), *s'wieszati* (РР, с. 46), *nasieczeto* (PZB, с. 45), *бієда*, *дієтіна* (ŚP, с. 120), *з вієдром* (ŚP, с. 23), пор.: «*Одна бієда дієтіна малая, друга бієда жонка молодая*» (ŚP, с. 120); [ie]: *sruwaka* (P-1). Звуки неоднорідного творення сприяли оформленню флексій місцевого відмінка однини іменників I та II відмін твердої групи: *на нівіє* (ВП, с. 102), *на рерун'іє* (PZB, с. 26), *на порозіє* (ВП, с. 18), *на порозіу* (РПП, с. 20), пор.: «*Ой, ввудю я із сінь до хати, стану на порозіу*» (РПП, с. 20).

У ненаголошеній позиції в берестейських та говірках південно-східної аналізованої групи етимологічний *ě рефлексує переважно як монофтонг [e], приголосні перед яким в основному депалаталізовані: *бэда* (ПЗ, с. 338), *под вэнэц* (ПЗ, с. 139), *нэ дрэмлитэ* (ПЗ, с. 74), *srewali* (P-1), *лепиту* (НПР, с. 12), *свеча* (НПР, с. 164), *повенчатися* (ПСП, с. 17), *повеває* (ПСП, с. 28), *задремала* (ПСП, с. 31), *засвети*, *месяченьку* (ПСП, с. 36), *сече* (ПСП, с. 40), *снеженьки* (НМР, с. 10), *засветі* (НМР, с. 12), *дремала* (НМР, с. 19), *слепий* (ФЗП-2, с. 30), *ведра́* (НМР, с. 41), *beżyt* (РР, с. 76), *sedłala* (РР, с. 106), *wedereczko* (РР, с. 108), *месити* (МДН, с. 15), *побеліло* (МДН, с. 36), *на пэску* (СБФ-86, с. 266), *прылэтаты* (СБФ-86, с. 260); спорадично словоформами на -e представлено давальний і місцевий відмінки I та II відмін іменникової парадигми, як-от: *на нэбэ*, *ў морэ*, *ў гробэ* (ПЗ, с. 266), *молодусе* (МДН, с. 46), *в оборо*, *в море*, *у дорозе* (НМР, с. 12), пор.: «*Наша свеча була вдома, а ваша в дорозі*» (НПР, с. 164), «*Учепився – як слепий піч мазати*» (ФЗП-2, с. 30), «*Леніве дітя, леніве, до свого дела дремліве.*

Кросна ткала – дремала...» (НМР, с. 19). Така рефлексія **ě* в ненаголошеній позиції для поліських говорів стала типовою, пор.: «Еволюція ненаголошеного *ě* в північноукраїнських діалектах, навпаки, йшла власним, самостійним шляхом. У більшості говірок цей звук перетворився на *e*: *t_iěšók* > *tešók* проти незмінного *t_iěx* > *t_iex*, за винятком Східного Полісся, де в частині відмінкових закінчень *ě* виступає як *i*, наприклад, *корóві* дат. одн., доносячи слід свого первісно дифтонгічного характеру» (ІФУМ, с. 545–546).

Уплив питомого мовного середовища у фольклорних текстах маніфестовано численними фактами рефлексії на всій досліджуваній території ненаголошеного **ě* в [и]: *свитили* (ЛП, с. 14), *бидую* (РПП, с. 14), *бидалахом* (БП, с. 29), *замисити* (РПП, с. 16), *по свитльици* (РПП, с. 52), *дивоцьку* (РПП, с. 20), *обицяєш* (КП, с. 27), *ликарства* (БП, с. 18), *нимецькоє* (БП, с. 26), *не вилизли* (ПВ, с. 10), *злиплю* (НПП, с. 25), *пуд стиною* (ВП, с. 50), *з грихів* (ВП, с. 85), *дитоньками*, *спивати* (ФЗП-1, с. 8), *дримаючи* (ФЗП-1, с. 22), *полечити* (ФЗП-1, с. 50), *дидульо* (ФЗП-2, с. 29), *сичуть* (ВСХ, с. 11), *мишок* (ВСХ, с. 25), *поминяюся* (ВОР, с. 81), *мисити* (ПТО, с. 38), *снижок* (ПТО, с. 44), *втикали* (ГФЗ, с. 260), *дитей* (ВВ, с. 63), *ни смишела* (ВВ, с. 65), *ізвинчєв* (ВВ, с. 14), *дидок* (Г-2, с. 159), *на пискі* (Г-2, с. 162), *дывоцькии* (ПЗ, с. 142), *стыну-крамыну*, *в мышку*, *ны заквытїтэ*, *ны розгнывітэ* (ВС), *на русї* (К-36, с. 81), *проминяти* (ПВП, с. 46), *дивчєтка* (ПВП, с. 23), *цвите* (ТПУ, с. 39), *слидочки* (НПР, с. 350), *по виночку* (ПЛК, с. 493), *не свити* (ПЛК, с. 518), *не литали* (ПЛК, с. 561), *не линива* (ПЛК, с. 564), *осмияли* (ПСП, с. 52), *винки* (ПД-3, с. 110), *слыное* (ППС, с. 165), *трисочок* (НОТ, с. 179), *дивочкє* (НОТ, с. 196), *рикóйу* (СДЗ, с. 41), *zwunczaw* (PZB, с. 76), *u hryhach* (PZB, с. 125), *w stynu* (Z-2, с. 34), *wyderce* (Z-2, с. 76), *byliła* (Z-4, с. 18), *oswyczi* (Z-4, с. 20), *rozcwytaje* (Z-4, с. 36), *на писок* (МДН, с. 21), *поцилюю* (МДН, с. 34), *облитали* (ПК, с. 32), *розцивилася* (ПК, с. 79), *сиделце* (ПК, с. 83), *нэ вытаєш* (ŚP, с. 101), *сповыдайся* (СБФ-86, с. 254), *быднэсэнькая* (СБФ-86, с. 268), *стрыляты*, *цыны* (СБФ, с. 202), *дрымота* (СБФ-95, с. 378), *до хлива* (ЕСП-5, с. 85) та ін. Аналізований рефлекс став релевантним закінченням у давальному та місцевому відмінках однини субстантивів I та II

відмін усіх родів: *невесци* (НПР, с. 291), *Наталочци* (ПД-3, с. 125), *соба́ци* (СДЗ, с. 40), *на ричци* (ПД-3, с. 114), *в соци* (МДН, с. 25), *w Amerycy, w fabrycy* (РР, с. 55), *po czaroińcy* (PZB, с. 113), *на языцы, в місты, в тісты, быз долы* (ППС, с. 157), *по болоти* (ПСП, с. 36), *при криници* (НПР, с. 31), *на нэбы, в лисы* (ПЗ, с. 284) тощо, пор.: «*В коровы молоко на язы́цы*» (ППС, с. 157), «*Росла ріпка чепурненька, повиласа в соци, як я була молодая, то любили хлопци*» (МДН, с. 25). Слушні думки з цього приводу висловлює Ю. Шевельов: «У переважній більшості західнополіських говірок ненаголошений *ě* тепер звучить як *у*, наприклад, *стинá, винéць*. Оскільки в цих говірках наголошений *ě* представлено варіантом *і*, тут спостерігається чергування *у : і* (*стинá : стіни* ном. мн.)» (ІФУМ, с. 546).

Зв'язок із поліською мовною основою [16, с. 42] засвідчують виявлені в північно-східних описуваних говірках описуваного ареалу форми з ненаголошеним рефлексом [’e] на місці етимологічного **ě*: *целовать* (ЛП, с. 34), *свеча* (ВОР, с. 117), *детей* (ПЗМ, с. 134), *едять* (НПР, с. 323), *розцветаєш* (НПР, с. 291), *венки, снеги* (НПР, с. 26), *леси* (НПР, с. 27), *обменяются* (ПСП, с. 17), *заспеває* (ПСП, с. 26), *повиєдали* (ПСП, с. 32), *светила* (МДН, с. 41), *з хлібами* (МДН, с. 22), *поділили* (МДН, с. 51), *оседлалы* (СБФ-86, с. 262), *у дорозе* (НМР, с. 44), *на свете* (МДН, с. 111), пор.: «*Ой якщо едять коні сено, то ще трохи посідемо, якщо едять коні солону, то й із Богом додому*» (НПР, с. 323).

Проявом польського впливу пояснюємо появу монофтонга [’a] у варіантах іменника *сідло* та дієслова *сідати*: *сядьолко* (РПП, с. 51), *сядло* (КП, с. 31), *siadłaje* (PZB, с. 191), *siadłoczko* (Z-2, с. 86), *засядаю* (ПК, с. 111), *повсядали* (ПТО, с. 180).

У виділених в процесі дослідження формах *цоловав* (НПР, с. 340), *поцолуймоса* (НПР, с. 164), *цоловалы* (СБФ-86, с. 273), *сповалы* (ПФ-2, с. 119), *спуваєте* (ПТО, с. 151), *цюлувалися* (ВСХ, с. 48), *поцюловала* (ЕЧ-2, с. 231) маніфестовано нетипові [o], [’y] та [y]-континуанти ненаголошеного **ě*, які випадають із загальної картини північноукраїнської рефлексії: пор.: «*До сира спуваєте – талірки не маєте! Матюнки просіте або в місто біжіте*» (ПТО,

с. 151), «*Пиритиваю сосну, шоп цюлувалися зо сну*» (ВСХ, с. 48), «*Вже я тебе, козаченьку, давно й заплатіла: цоловав ти ж, міловав ти – я й не бороніла*» (НПР, с. 340). У звуковому складі лексем на зразок *цолуваты, цюлувалися* розвиток **ě* > [o], вірогідно, зумовлений асиміляцією типово поліських [e] або [и]-рефлексів ненаголошеного **ě* до [y] в наступному складі. У словах *сповалы, спуваєте* [o] або [y] на місці [i] – результат лабіалізації під впливом наступного [в] (пор. подібне явище в структурі *дювка* (ГП, с. 39)).

Рефлекси *i, *y. Західнополіські говірки характеризуються переважно артикуляційно невиразними виявами етимологічних *i та *y: б[и]к, в[і]си|патис'а, р[и^е]бойу, тр[и^е], м[и^е]ш, б[и^е]ти, ш[и^і]ршиї, в[и^і]ш|невії (АУМ, к. № 15–18, 22).

Звукова реалізація *i в сучасних говіркових записах Г. Л. Аркушина маніфестована такими виявами: зб'ірайем (ГП, с. 338), ум'ірал'і (ГП, с. 134), м'іск'і (ГВП, с. 214), лош|кам'і (ГВП, с. 216), с кол'аскам'і (ГБ, с. 246), |конч'іл'і (ГП, с. 196), ч'ітав (ГВП, с. 218), ни |б'ів (ГВП, с. 106), заб'ірати (ГВП, с. 112), ро|д'ів (ГП, с. 152), ручн'ік'і (ГП, с. 338), с по|коїн'іком (ГП, с. 270), ник'л'і, к'лал'і (ГП, с. 144), кап'л'іца (ГП, с. 150), л'іцом (ГП, с. 184).

У фольклорних текстах найперше з території Підляшшя, а меншою мірою з інших частин західнополіського діалекту помітна явна тенденція до збереження давнього *i, представленого монофтонгом [i] в позиціях: а) після губних: відно (ЛП, с. 10), *wisznia* (РР, с. 51), *поживіті* (ВП, с. 64), *свінка* (ВП, с. 71), *wino* (Z-4, с. 18), *piroha* (Z-4, с. 53), *пілі* (Н, с. 18), *не спіш* (Н, с. 11), *parobiw* (Z-3, с. 50), *піроженька* (МДН, с. 47), *набіралося* (МДН, с. 48), *уміраю* (НПВ, с. 69), *вішні, оставів, пісала* (ŚP, с. 12), *з семі місок, возьмі* (ŚP, с. 122), *ступіла, заломіла* (ŚP, с. 141), *сэрніка* (ŚP, с. 18), *убавіла* (СБФ, с. 215), *пірогуов, прыбірае, дубіною* (ŚP, с. 143), *свінячий* (Г-1, с. 312), *пудпіраїця* (Г-2, с. 158), *біть* (ПВП, с. 22), *напісати* (ПВП, с. 139), *вішня* (ВСХ, с. 54), *напійся* (ТПУ, с. 211), *заставіла, полюбіла* (ТПУ, с. 215), *на драбінку* (ТПУ, с. 50), *віна, возьмі* (ПЗМ, с. 140), *дубіна* (ПЗМ, с. 140), *позбівала* (НОТ, с. 131), *по вішеньци* (НМ, с. 24), *свіня, кв'ічіт'* (СДЗ, с. 52), *ни кун'іш* (СДЗ, с. 54), *помінули* (ФЗ, с. 182), *батейко-*

віноград (ПД-3, с. 321), збірала (НПВ, с. 313), упіватися (НМР, с. 50), пірожечок (НМР, с. 23), одбіла, схопілася (НПР, с. 285), віновата (ЕЧ-2, с. 309), в вішньов, в віноград (ЗП-3, с. 88), до мілейкого (ЗП-3, с. 89), *tiħajut* (ЛО, с. 53), віднэсэньюко (ПФ-2, с. 368), пірожка (ПД-3, с. 243), пор.: «Нэсэ воду, нэсэ воду, на порог ступае, ему тэшча з сэмі місок у одну злівае» (ЅР, с. 122), «Пошла Гальочка в вішньов сад, захавалася в віноград» (ЗП-3, с. 88), зокрема у флексіях орудного відмінка однини іменників усіх трьох родів після губного [м]: *pad rapami* (РР, с. 100), *z torbami* (РР, с. 57), *z chłopciami* (Z-4, с. 84), *z jagudkami* (Н, с. 14), *z susedkami* (Н, с. 18), *misoczkami, kiliszkami* (SZ, с. 137), *дулярами* (ЅР, с. 62), *за гурами, за лісами* (ВСХ, с. 208), *z sołowejkami* (Z-3, с. 105), *ялінами, девочками* (ВОР, с. 107), *кладочками, шкляночками* (ПВП, с. 21), *цепами* (ПЗМ, с. 143), *молітвами* (ПЗМ, с. 165), *із дітойками* (НОТ, с. 157), *з лопатам'і* (СДЗ, с. 160), *морамі, мостамі* (ФЗ, с. 184), *kładońkami* (ЛО, с. 109), *уюнцямі, з молодцямі* (ПД-3, с. 291), пор.: «Ој, пуојду, ја пуојду, вс'о горам'і, долам'і, ој, знајду ја, знајду, кал'іну з ягудкам'і» (Н, с. 14); у формах орудного відмінка множини деяких займенників: *пiрид нами* (ФЗ, с. 178), *тими* (ПЗМ, с. 151), *своїми* (ПЗМ, с. 165), *проміж вамі* (НМР, с. 39), пор.: «Да садітеса, гості, да й поза столами, а я, молоденька, сяду проміж вамі» (НМР, с. 39); у закінченнях орудного відмінка множини прикметників: *за lichimi* (SZ, с. 171), *живенькімі* (КТ, с. 52), *добрымі* (ЅР, с. 106), *за новими* (ВОР, с. 106), *біелимі* (ТПУ, с. 135), *серебраними* (ПЗМ, с. 143), *довгімі, широкімі* (ПЗМ, с. 137), *зилізними* (ФЗ, с. 184), *з червоними* (ЕСП-2, с. 85), пор.: «Мишкі-мишкі, не спішайте, в свою нуорку попадайте, за тоє, што вас люблю, то живенькімі пуцу» (КТ, с. 52); б) після передньоязикових [д], [т] переважно в дієслівних формах: *сісті, їсті* (РПП, с. 2), *поживіті, водіт* (ВП, с. 64), *знаті, рорутаті* (РР, с. 112), *утерті* (Н, с. 16), *izdychati* (Z-3, с. 37), *потратіли* (МДН, с. 29), *подівлюся* (ТПУ, с. 211), *гоготаті* (ТПУ, с. 45), *ізбуді, не суді* (НМР, с. 32), *братіку* (ПД-3, с. 204), *двє гадіни* (НМР, с. 44), *люді* (НМР, с. 13), *стіха, іді, караті, поховаті* (НПР, с. 293), *ходіт* (ЕЧ-2, с. 203), *вроділа* (ЕЧ-3, с. 159), *плодів, ходів* (ЕСП-2, с. 23), *дівненький* (ЕСП-4, с. 207), *куповаті* (ЗП-3, с. 86), *wutywati, wutyirati* (ЛО, с. 51), пор.: «Там, у лузі, куст каліни, – там

гуляло *двє гадіни*» (НМР, с. 44); в) після передньоязикових [з], [с]: *на зіти* (Z-4, с. 70), *зіму* (ЗП-1, с. 262), *зімна* (Н, с. 16; ŚP, с. 26), пор.: «*Весна зіму похиліла, хлопцям ноги покривіла*» (ЗП-1, с. 262); *сілу* (РПП, с. 47), *несі* (ЛП, с. 2), *гусі* (ВП, с. 71), *husi* (SZ, с. 162), *сівым* (ŚP, с. 26), *ізкосіті, попросіті* (ТПУ, с. 92), *сініх* (ПЗМ, с. 146), *сілою* (НПР, с. 293), *Васілько* (ЕСП-7, с. 168), *ковбасіцу* (ЕСП-6, с. 21), *сіротка* (ЕЧ-3, с. 170), пор.: «*Ввечур мілу поцілую й зараз в собіє сілу чую*» (РПП, с. 47), «*Ой пошла сіротка по світу блукати*» (ЕЧ-3, с. 170); г) передньоязикового [н]: *священнік* (БП, с. 14), *роніт* (ФЗП-2, с. 5), *пшенічної, кринічної* (ФЗП-2, с. 6), *нізько* (ВП, с. 100), *коніка* (МДН, с. 103), *пшэніця* (ŚP, с. 12), *заступніца* (СБФ, с. 213), *склонівся* (ŚP, с. 90), *конічок* (ŚP, с. 16), *бороніть* (ПВП, с. 22), *солонінку* (ТПУ, с. 50), *помучніца* (ПЗМ, с. 148), *не женівса* (НМР, с. 40), *на рушнік* (ЕЧ-2, с. 209), *снівса* (ЕСП-7, с. 166), *паляніцу* (ЕСП-6, с. 21), *кнігі* (НМ, с. 45), *креніца* (ЕСП-2, с. 23), *панічи* (ЕСП-2, с. 24), *жито-пшеніцу, пашніцу* (ЕСП-2, с. 31), *pszeniczoje* (LO, с. 50), пор.: «*Над 'Сусом Христом свечі палают, над Василею кнігі читают*» (НМ, с. 45), «*Ой у в полі, в поле сухий дуб розвівса, скій брат був добрий, пока не женівса*» (НМР, с. 40); г) бокового [л]: *под каліною, стелітьса* (ЛП, с. 10), *молітву* (ЛП, с. 11), *щасліви* (ФЗП-1, с. 43), *sliwy* (Z-4, с. 61), *болім* (РПП, с. 4), *welika* (Z-4, с. 60), *lichy* (Z-4, с. 112), *на polіsі* (Z-2, с. 50), *до мліна* (КТ, с. 115), *rud lіrońkoju* (Z-3, с. 25), *зэмліцу* (ŚP, с. 77), *похлівся* (ŚP, с. 78), *голівся* (ŚP, с. 102), *розліваті* (ŚP, с. 128), *біліну, каліну* (ВОР, с. 120), *піліповку* (НМР, с. 19), *заліла, ліха* (ЕЧ-2, с. 229), *на лічку* (ЕЧ-2, с. 312), *Велікдень* (ЕСП-4, с. 227), *розийшліся* (ВП, с. 51), *делів* (ЕСП-2, с. 23), *молітвеній* (Г-1, с. 295), *коло мліна* (НПВ, с. 257), пор.: «*Ой нэ буду воду піті, буду розліваті, нэлюбого зятя маю – мушу розлучаті*» (ŚP, с. 128), зокрема й у флексіях дієслів минулого часу у формах множини: *злапали, пололі, дожжалі, зв'язалі* (ВП, с. 100), *ne gur'ielі* (Z-4, с. 66), *klowalі* (Z-2, с. 77), *не л'убілі, не кохалі, не літалі* (Н, с. 17), *із'їелі* (КТ, с. 73), *напэклі, наварылі, забылі* (ŚP, с. 103), *шмаровалі* (ТПУ, с. 266), *навертіелі* (ТПУ, с. 154), *схоронілі* (НПР, с. 282), *розпиналі, прибівалі* (ЕСП-6, с. 100), *горалі* (ЗП-1, с. 259), пор.: «*Ой дожжалі житко, дожжалі, дожжалі, і тут верею зв'язалі, зв'язалі*» (ВП, с. 100); д) вібранта

[р]: *прінесла* (ПВП, с. 21), *крічить* (ПВП, с. 23), *господарік* (ПВП, с. 71), *зваріла*, *говоріла* (ПВП, с. 96), *пріпросели* (ПВП, с. 105), *татарін* (ПВП, с. 145), *пріступі*, *Хріста* (ПЗМ, с. 133), *пріді*, *прітопляю*, *прізиваю* (ПЗМ, с. 134), *крік* (ПЗМ, с. 147), *пріклонюсь* (ПЗМ, с. 157), *кріво* (ПЗМ, с. 164), *прішла*, *прійняв бі* (ЗП-3, с. 86), *товаріша* (ВСХ, с. 56), пор.: «*Прійняв бі я тебе, дітиночко міла, хатина тісненька, дітина маленька ще й діточок сіла*» (ЗП-3, с. 86); е) після шиплячих: *не мужчінські* (ПЗМ, с. 145), *жіл* (ПЗМ, с. 146), *жівотворяці* (ПЗМ, с. 149), *лєжіт* (ПЗМ, с. 158), *не розлучілі* (НМР, с. 34), *у чістєє* (НМ, с. 70). В. М. Мойсієнко простежив, що «в північноукраїнських говірках дієзність / недієзність новоутвореного властиво українського ^{*y}*_i > [и] визначалася віддаленістю від південноукраїнських говірок – що далі на північ, то дієзність континуанта *i наростала [и^і], [’і^и], аж до збереження історичної в окраїнних північних поліських [’і]» [148, с. 59].

Більшості говірок обстеженого континууму відома тенденція зміни давніх звукосполук *zy, *ky, *xy в z’i, k’i, x’i (з можливою іншою позиційною реалізацією голосного після пом’якшеного консонанта): ши|ро[к’і]ї, [x’e]триї, воро[г’і], плу[г’e], |мо[г’і]лк’і (АУМ, к. № 20, 21). Існування такого переходу, підтримуваного народнорозмовною традицією (пор. фіксації Г. Л. Аркушина з трьох частин Західного Полісся: *нал’ух’і* (ГП, с. 40), *за гр’іх’і* (ГП, с. 276), *до гол’ек’і* (ГВП, с. 100), *кусок до|рог’і* (ГБ, с. 288), *вик’іне* (ГБ, с. 252), *к’іс’л’ішиї* (ГБ, с. 338), *дро|г’іченск’ій* (ГБ, с. 186)), знаходимо в місцевих фольклорних записах, в яких майже безвинятково передано -’і після задньоязикових z, k, x: *на похіле* (ФЗП-2, с. 30), *од сокіри* (ПЗМ, с. 154), *могілу* (НПР, с. 280), *з’ідота* (СДЗ, с. 51), *к’ісле* (СДЗ, с. 48), *х’ітра* (СДЗ, с. 11), *потр’ішк’і* (СДЗ, с. 58), *wkinuła* (Z-4, с. 80), *kiwnę* (Z-4, с. 85), *гікаўка*, *згінь-пропади* (ПЗМ, с. 161), *одкідаїмо* (Г-1, с. 310), *nahinaje* (Z-3, с. 24), *викінув* (КТ, с. 116), *не похітуйся* (ВСХ, с. 23), *схілив* (ЛП, с. 17), *кідати* (ЛП, с. 38) та ін., пор.: «*Oj, wy chłopci-rybołowci, zakidajcie newody, zakidajcie-wytiahajcie toho miłoho z wody*» (Z-4, с. 141). Аналізована риса мовної практики полішуків найпродуктивніше виявилась: а) в родовому відмінку однини іменників жіночого роду з основою на [г], [к], [х]: *muchi-szczebetuchi* (Z-

4, с. 115), *ni skrypojki, ni perynojki, ni dytynojki, z kotorojki, z oborojki* (RP, с. 79), *доганонькі, неславонькі* (ВП, с. 68), *kiszki, kubaski* (PZB, с. 29), *отрутон'кі* (Н, с. 18), *до йожихі* (КТ, с. 114), *край доруожкі* (КТ, с. 76), *steżeńki* (SZ, с. 98), *do wdowońki* (Z-3, с. 23), *коло косонькі* (ŚP, с. 83), *до ворожкі* (ŚP, с. 136), *до стодолэнькі* (СБФ-86, с. 260), *до банкі* (BCX, с. 64), *з Оликі* (ВОР, с. 47), *із спенкі, із желкі* (Г-2, с. 163), *horyłki* (К-36, с. 64), *до суботонькі* (ПВП, с. 170), *у кумонькі, у голубонькі* (ТПУ, с. 102), *горелочки* (НПР, с. 202), *криниченькі* (НМР, с. 41), *для молодухі* (ПД-3, с. 259), *з калинойкі* (НОТ, с. 197), *йатр'ох'і* «дружина чоловікового брата» (СДЗ, с. 37), *розлуки, до свікрухі* (ФЗ, с. 179), *затіронькі* (ЕСП-7, с. 133), *z peczki* (LO, с. 53), пор.: «*To ne car, henieral, ny palkownik – staroj tuchi-szczebetuchi polubownik*» (Z-4, с. 115), «*Йатр'оха йатр'ох'і не бойіц'а і тр'ох'і*» (СДЗ, с. 37); б) у називному і знахідному відмінках множини іменників із кінцевим задньоязиковим чи фарингальним приголосним основи: *prydannoczki* (PP, с. 51), *буракі* (ФЗП-1, с. 8), *żurawelki* (PZB, с. 25), *pszczolońki* (Z-4, с. 50), *в ногі, кубкі* (Н, с. 15), *по опенькі, сміешкі, по ориешкі* (КТ, с. 16), *marszałoczki, podaroczki* (SZ, с. 139), *oczki* (SZ, с. 161), *swatiki* (Z-3, с. 37), *worożki, cyhanki* (Z-3, с. 79), *kołoreńki* (Z-3, с. 20), *слидонькі* (ПК, с. 75), *канчуки* (ŚP, с. 83), *прыданочки* (ŚP, с. 91), *устойкі* (СБФ-86, с. 273), *черепкі* (ВОР, с. 49), *у картуйкі* (ВВ, с. 7), *куруйкі* (ВВ, с. 49), *переполохі* (Г-1, с. 304), *wołoshki, byczki* (К-36, с. 88), *коровайночки* (ПВП, с. 142), *грабелькі* (НПР, с. 299), *серпикі* (ТПУ, с. 81), *лекі-перевлекі, на сорокі* (ПЗМ, с. 140), *уроки-подуми* (ПЗМ, с. 145), *курівонькі* (ПД-3, с. 124), *жинихі* (ПД-3, с. 125), *деткі* (НМР, с. 36), *в пуп'яночки* (НОТ, с. 123), *р'ог'і* (СДЗ, с. 154), *зозюленькі* (ЕСП-4, с. 195), *лугі* (ЕЧ-3, с. 269), *пірожейкі* (ЗП-3, с. 87), *коникі* (ФЗ, с. 178), *czerewiczki* (LO, с. 64), *кнігі* (НМ, с. 45), *веснянки* (НМ, с. 58), пор.: «*Ой тепер я подпіла, ой тепер под'єла, дайте менє грабелькі – я пойду до сена*» (НПР, с. 299), «*З повдня прилетєло да й три зозюленькі, да три зозюленькі, да всі три рабенькі*» (ЕСП-4, с. 195); в) у закінченнях прикметників однини чоловічого роду: *тіхі* (Н, с. 11), *кровоногі* (ŚP, с. 39), *сывенькій* (СБФ-86, с. 260), *буйнесейкі* (BCX, с. 7), *високі* (ВОР, с. 105), *добрийкій, солодийкій* (ВВ, с. 25), *зулутейкі* (Г-1, с. 297), *na sołodki* (К-36, с. 42), *жешикім* «прикм. гарячий»

(ППЗ, с. 12), *хорошинькій* (ПВП, с. 188), *доўгімі* (ПЗМ, с. 137), *мулуденькій* (ПД-3, с. 124), *з лихіми* (НМР, с. 49), *гразне́йк'ій* (СДЗ, с. 157), *пшенічнейкій* (ЗП-3, с. 87), *dorohij* (ЛО, с. 77), *з райскім* (НПВ, с. 321), пор.: «*Будь, зятю, добрийкій, як сьой мед солодийкій*» (ВВ, с. 25), «*Як жеешкім упечешся, то і на зимне меш дмухати*» (ППЗ, с. 12).

Зважаючи на обниження та розширення артикуляції [и] в наголошеній позиції, субстантиви з основою на кінцевий задньоязиковий чи фарингальний приголосний в родовому відмінку однини та називному й знахідному відмінках множини можуть бути представлені формами з фонетичними варіантами звукосполук *гы, *кы, *хы: *хустке, трискє, биз дучке* (ВВ, с. 36), *дивке* (ВВ, с. 47), *женихє* (ПВП, с. 40), *очк'є* (СДЗ, с. 29), *циганке* (НОТ, с. 170), *пирогє* (НОТ, с. 142), *свахє* (НОТ, с. 188), *дивочке, спудничке* (НОТ, с. 196), пор.: «*Ми були в Любишеві, там дивке дишеви*» (ВВ, с. 47), зіставте з живомовним фактажем із Волинського Полісся: *русав'к'є* (ГВП, с. 214), *тетерук'є* (ГВП, с. 302), *му'к'є, до ру'к'є* (ГВП, с. 212), *бат'к'є* (ГВП, с. 206), *на подуш'к'є* (ГВП, с. 100).

У випадках *війди* «вийди» (ЛП, с. 10), *крілець* (ЛП, с. 46), *замікає* (ПЗМ, с. 149), *віговорлюю, вімоўлюю, виходить* (ПЗМ, с. 140), *уміватися* (НМР, с. 50), *коліхати* (ЕЧ-2, с. 233), *віганяти* (НОТ, с. 158), *ріє* (ЕЧ-1, с. 220), *на крілечку* (ПВП, с. 139), *закриває* (ПЗМ, с. 149), *цібулі* (ТПУ, с. 152), *пітаїться* (ПВП, с. 100), *віглядає* (ПВП, с. 101), *не бістрая* (ПВП, с. 95), *вісоко* (МДН, с. 30), *повітрушувала* (ПВП, с. 106), *мілом* (НМР, с. 50), *вікопалі, вісипалі* (НПР, с. 280), пор.: «*Оженився братик, взяв собі братицю та й почав віганяти із дому сестрицю*» (НОТ, с. 158), «*Ой піла я, піла й ни закушувала, й на горілку всанькі гроші повітрушувала*» (ПВП, с. 106), засвідчено характерну для значної частини поліського ареалу рефлексію *у > [і] (збіг давніх *у, *і в одному звукові [і]).

У займенниковій формі *віете* «ви (займенник 2 особи множини)» (КП, с. 4; ВП, с. 25) поява [іє], очевидно, зумовлена аналогійними впливами – за зразком наголошених ятевих рефлексів, пор.: «*Віете дивчіта з молодицями дайтеся на згоду, дайтеся обизнати – скажу сира пошукати*» (ВП, с. 25). Подібне за

походженням явище, мабуть, відображає варіант цього ж займенника *vite* (ПД-3, с. 250), який фіксовано в говірках Волинського Полісся, де в інших випадках зміна *у в [і] після губних зовсім невідома.

Одиничним випадком представлено явище, коли внаслідок лабіалізації давнього *ы після губного [в] з'явився звук [у]: *вутры* (ПФ-1, 146). Натомість у кореневому вокалізмі дієслів *забився*, *бив* (НБН, № 148, с. 34), *бить* «бути» (РПП, с. 46), *биває* (РПП, с. 3), у дієприкметникові *одбивалий* (РПП, с. 3) збережено архаїчний корінь *бу- без розвитку його в бу- (ЕСУМ, 1, с. 309; ЕСУМ, 2, с. 215), пор.: «*Забився вуол, як телятом бив*» (НБН, № 148, с. 34), «*Хто в приймаках не биває, той гора не знає, а я приймак одбивалий*» (РПП, с. 3).

Рефлекси *ε. У більшості говірок Західного Полісся відповідником етимологічного *ε в наголошеній позиції став загальноукраїнський рефлекс [а] з можливим пом'якшенням попереднього приголосного: ʏʒ'[а]ʏ, ʎ'[а]кувати, ш'ч[а]ст'а, однак значно частіше під наголосом маніфестовано позиційні варіанти цього вокала: д'[е]кувати, т'[е]шко, ш'ч'[е]ст'а, гаp'[е]чий, йаг'н'[е], а спорадично в окраїнних західних говірках і на Холмщині – ʏʒ'[и]ʏ, ʎ'[и]кувати, т'[и]шко, ш'ч'[і]ст'а (АУМ, к. № 41, 43–44, 47). Констатовано такі наголошені вияви й у текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина: *надв'їажемо* (ГБ, с. 394), *пїат'* (ГП, с. 234), *запраʒут* (ГБ, с. 74), *пуʀатку* (ГБ, с. 78), *пос'ветиш* (ГП, с. 304), *з'ет'*, *пїетиро* (ГВП, с. 114), *вз'ев* (ГП, с. 188), *зв'їежут'* (ГВП, с. 190), *в'з'іт'і* (ГП, с. 46), *ʒ'іти*, *зап'ріг* (ГВП, с. 106), *в див'їтому* (ГП, с. 48), *зап'риг* (ГВП, с. 188). У ненаголошеній позиції на картах АУМ відзначено такі західнополіські континуанти *ε: ʎес'[а]т', ʎес'[і]т', ʎам[е]т', ʎамн'[а]т', ʎамн[и]т', ʎеўй[е]т', ʎеўй[і]т' (АУМ, к. № 42, 45–46). Доповнюють основні риси сучасного стану відповідників ненаголошеного *ε фіксації мовлення поліщуків Г. Л. Аркушина: *вр'емїа* (ГБ, с. 334), ʎис'ац (ГБ, с. 76), *ни памн'а'тайу* (ГВП, с. 48), *ʎевїатеро* (ГБ, с. 342), *зїаʒати* (ГБ, с. 222), *с'ват'куїуть* (ГВП, с. 54), ʎесет' (ГБ, с. 184), *паметайу* (ГБ, с. 300), ʎевїет' (ГВП, с. 186), ʎ'іміе (ГВП, с. 204), *вр'емн'е* (ГБ,

с. 80), *с п'іду|с'ат, дв'інацит'* (ГБ, с. 304), *десит'* (ГБ, с. 350), *на памит'* (ГП, с. 198).

Оперуючи значним за обсягом діалектним матеріалом, Ю. Шевельов виділив таку диференційну фонетичну рису північного наріччя української мови: «У переважній більшості північноукраїнських говірок наголошений *ę* перейшов у *'а*, як і в південноукраїнських говірках; натомість у ненаголошеній позиції йому відповідає *е*: *дев'яту(й)* проти *дэветь*. Лише в південній частині західнополіської діалектної зони *'а* з'являється й поза наголошеними складами; на Підляшші цей звук навіть є типовим для ненаголошених складів (*взяла́, дэсятъ* тощо); проте на північний захід від Берестя й у поодиноких селах усього цього краю, особливо по берегах Ясельди, виступає звук *е* (*нетá, пáметь*)» (ІФУМ, с. 183). Цілком умотивовані зауваження дослідника фонетичної системи поліських говорів В. М. Мойсієнка: «Рефлексія **ę > е* в ненаголошеній позиції та **ę > 'а* під наголосом характеризує тільки окреслений на картах АУМ та ДАБМ ареал поліських говірок, чим протиставляється не лише решті східнослов'янських, а й слов'янських мов та діалектів узагалі. Це дає підстави для висновку про консервативність серцевинних поліських говірок, де так надовго затримались окремі рефлекси праслов'янських вокалів» [148, с. 94].

Наголошений **ę* в аналізованому фольклорному фактажі, як і в багатьох українських діалектах, заступається [а]. Набагато більше артикуляційних відмінностей зафіксовано в ненаголошених рефлексах **ę*. У позиції без наголосу найстабільніше проявився специфічний поліський перехід **ę > е* після депалаталізованого консонанта в текстах, співвідносних насамперед із підляськими та берестейськими, а також деякими рівненськими говірками: *z m'ieseciom* (Z-4, с. 20), *deseć* (PP, с. 106), *m'ieseczok* (PZB, с. 32), *zaprehaj* (PZB, с. 39), *zwezaty* (PZB, с. 55), *z pety* (PZB, с. 206), *kolodeć* (Z-4, с. 29), *w dewet'* (Z-4, с. 13), *miesec* (SZ, с. 92), *обтресати* (КТ, с. 65), *місэцю* (ŚP, с. 16), *затрэсліся* (ŚP, с. 109), *дэсэть* (СБФ, с. 206), *выпрэгае* (ŚP, с. 122), *три місяці, місечок* (ТПУ, с. 74), *в деветь* (ТПУ, с. 77), *не тресіся* (ТПУ, с. 111), *колодезь* (НПР, с. 37), *дэсэть* (ППС, с. 167), *з місэцем* (ПТО, с. 178), *дев'ет* (ГФЗ, с. 263),

запрежу (ЕЧ-2, с. 316), пор.: «*Oj storonoju, doszczyku, storonoju, daj nam izwezaty, schowatyś z hołowoju*» (PZB, с. 55), «*Ой у городі под вербою стояв колодезь із водою*» (НПР, с. 37), «*Затрэсліся лавы, затрыцалі стіены, як придане зас'іело*» (ŚP, с. 109).

У випадку, коли перед губним стоїть інший приголосний у складі префіксальної морфеми, незалежно від акцентуації відбувається спрощення трикомпонентної консонантної сполуки шляхом опускання губного: *з'яже* (ФЗ, с. 123), *з'язати* (ГФЗ, с. 271), *зйяже, разйяжеться* (СБФ-86, с. 270), *розъяжыцца* (СБФ-84, с. 229), *з'язала* (НОТ, с. 128), *пуд'яжу* (ВСХ, с. 37), *сетий* (ЕСП-2, с. 24), *сяткуй* (НМР, с. 10), *сятого* (ЕСП-2, с. 23), пор.: «*Як же ж тебе, доню, замуж оддавати, ох ек ти не вмієш ниточку з'язати?*» (ГФЗ, с. 271), «*Я вустілку пуд'яжу, на гуляння побижу*» (ВСХ, с. 37).

У деяких фольклорних текстах на місці **ε* відзначено [а] після губного [в], який зазнав депалаталізації без розвитку окремої артикуляційної одиниці [й]: *сьватий* (ВСХ, с. 206), *сватое, свате* (ГФЗ, с. 268), *сватая, сватэй, сватый, сватое, свата* (ПЗ, с. 343), пор.: «*На другім престоли – сватое Василе, на третім престоли – свате Водохрица*» (ГФЗ, с. 268). Майже послідовно депалаталізованими перед рефлексом [а] < **ε* виявилися сонорний вібрант [р'] та свистячий [ц']: *прасти* (КТ, с. 63), *zaprachajte* (SZ, с. 148), *rostrasło* (SZ, с. 112), *запражу* (МДН, с. 25; НПР, с. 297), *запрагу* (ŚP, с. 48), *трасу* (СДЗ, с. 142), *дваццать* (ПФ-1, 254), *шишинацать* (РПП, с. 46), пор.: «*Запражу я кошку в рожку, ше й курку чубату, да й поїду на Вкраїну по дівку багату*» (МДН, с. 25).

Рефлекс [о] < **ε* в лексемах *одынацоту* (ПФ-2, с. 199), *кольодоваті* (ЕСП-2, с. 23), *кольодуваті* (ЕСП-2, с. 25), вірогідно, відображає гіперичний розвиток *a* → *o*, пор.: «*Нам, коляднічкам, кольодуваті, Сетий вечур*» (ЕСП-2, с. 25).

Рефлекси **ϕ*. Периферійним для західнополіського діалекту стало явище вживання в кореневих морфемах декількох лексем вокала [у] на протигагу літературному [і] на місці давнього **ϕ*, як-от: *д[у]б'рова, гл[у]бокий* (АУМ, к. № 61). Репрезентують досліджуване мовно-територіальне утворення записи Г. Л. Аркушина: *за¹мужн'а* (ГВП, с. 194), *за¹мужем* (ГБ, с. 188). На послідовне

заступлення **ϕ* континуантом [y] вказував Ю. Шевельов: «В усіх протоукраїнських діалектах, в усіх позиціях і без жодного винятку звук *ϕ* перейшов у звук *и*. Такий стан спостерігається як у північних, так і в південних українських говірках» (ІФУМ, с. 179). За його ж спостереженнями, «суч. укр. літ. *глибокий* може виводитися як від **glyb-*, так і від **glъb-*, а діал. *глибокий* (Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина, Закарпаття та трикутник приблизно між Ковелем – Дубном – Володимиром-Волинським, тобто частина Волині) – від **glϕb-*» (ІФУМ, с. 597). Згадана діалектна особливість притаманна й окремим словоформам із текстів фольклору: *zamiż* (SZ, с. 111), *dubrova* (SZ, с. 112), *замуж* (ПК, с. 24), *до долини-дуброви* (МДН, с. 97), *z hłubokoji* (PZB, с. 137), *zamiżom* (PZB, с. 164), *dubrowońka* (Z-2, с. 31), *замуж* (КТ, с. 111), *дубровою* (СБФ, с. 211), *у глибокие* (ПЗ, с. 334), *глибокія* (ТПУ, с. 57), *дубровушка* (НПР, с. 220), *глибоку* (ГФЗ, с. 260), *з глублиеї* (ЛП, с. 45), *до глибоких* (ВП, с. 3), *у глинині* (ПЛК, с. 491), *замуж* (ЕЧ-2, с. 305), пор.: «*До дороженьки, до далекеї, то кони воронії, а до ровуов, до глибоких сваткове молодії*» (ВП, с. 3), «*Во zamiżom bydowaty, puozno lahczu, rano wstaty*» (PZB, с. 164). Окрім форми *глибокий*, в окремих аналізованих текстах із Рівненщини виявлено лексеми *глібокую яму* (ЕЧ-1, с. 233), *через море глібокоє* (НПР, с. 87), *глібоку могілу* (НПР, с. 280), *над глібокою рекою* (НМ, с. 35), (пор.: «*Гой над рекою, над глібокою, Сьвятий вечор, там стояв явор тонкий, високий*» (НМ, с. 35)), просторове розміщення яких (західна ізофона) проходить, за даними АУМ, по лінії Коломия – Хмельницький – Шепетівка – Новоград-Волинський – Сарни – Дубровиця (АУМ, к. № 61). На переконання Ю. Шевельова, «випадки, коли для того, щоб позбутися північноукраїнських рис (півн. укр. *kuon'~ kin'* проти півд. укр. *кінь*), впроваджувано надпоправний *i* заради уникнення нібито північноукраїнської діалектної форми, що насправді містила *и* в цілковитій згоді з етимологією (наприклад *заміж* від *замуж*), не є річчю незнаною. Можливо, згадані говірки мали форми типу *hlub-* і в зіткненні з новими й більш модними формами типу *hlyb-*, замість запозичити їх в цьому варіанті, застосовували до цього кореня більш звичну заміну звука *и* звуком *i*» (ІФУМ, с. 598). У випадку словоформ

замож (ЕЧ-1, с. 233), добровонька (НБН, № 3, с. 12) можна говорити про гіперичний розвиток [у] > [о], пор.: «Викопалі глібокую яму, впала замож – на світ не погляну» (ЕЧ-1, с. 233). Варто брати до уваги й той факт, що словоформи на зразок *глибока* виявлено в ареалі, де після [л] давні *у, *і збіглися в одному звукові [і].

Рефлекси сполучень голосних із плавними сонантами. У текстах західнополіського фольклору відзначено фонетично закономірні рефлекси сполук «плавний *р, л* + редукований»: *ябличко* (ПЛК, с. 555), *с криви* (ПЗ, с. 111), *яблико, од яблині* (ППЗ, с. 13), *яблычко* (ВС), *drywa* (К-36, с. 70), *jabłyuczka* (К-36, с. 183), *з криві* (ПЗМ, с. 155), *дрива* (СДЗ, с. 61), *йаблин'а* (СДЗ, с. 29), *ни йэблико* (СДЗ, с. 33), *z kernus* (РР, с. 57), *з ябликами* (КТ, с. 112), *криви* (Б, с. 118), *ябличко* (МДН, с. 111), *яблынько* (ЅР, с. 24), *яблычко* (СБФ, с. 212), *крышычкы* (СБФ-95, с. 355), *криві* (ЕСП-2, с. 79), *ябличко* (ПД-3, с. 331), *ябличенька* (ПТО, с. 165), *ябличенько* (ПВ, с. 42), *у криві* (БІП, с. 4), пор.: «Тут тобі не ходити, криві не розлівати, червоної криві не ссисати» (ЕСП-2, с. 79). За аналогією до ненаголошеної позиції сполуку [ри] фіксовано під наголосом у лексемах: *ni kryszeczki* (РР, с. 51), *кришечку* (ВСХ, с. 47). Матеріали загальнонаціонального лінгвістичного атласу свідчать, що західнополіським говіркам властиві непослідовні вияви давніх **trьt*, **tlьt*, **trьt*, **tlьt*: б[ло]ха, йаб[ли]ко, с[л'о]за, к[ри]вавий, к[ро]вавий, б[ро]ви, д[ри]ва (АУМ, к. № 66–70). Звук [и] на місці колишнього редукованого після плавних репрезентовано в прикладах зі зв'язних текстів мовлення поліщуків у записах Г. Л. Аркушина: *сушони йаблика* (ГБ, с. 366), *йаблика сухийи* (ГБ, с. 44), *крив'і* (ГВП, с. 22), *йаблика варани* (ГП, с. 216).

Відповідно до нормативного в літературній мові [ри] в колишньому сполученні плавного бокового сонанта з редукованим у формах *czornobrywka* (Z-2, с. 110), *czornobryweć* (К-36, с. 104), *czornobrywaja* (SZ, с. 100), *чорнобривий* (МДН, с. 110), спорадично засвідчено правильніший з погляду етимології репрезентант [ро]: *чорноброва* (ЛП, с. 30; П, с. 504). Появу сполучень [ро], [ло], що зумовлено, очевидно, аналогією до наголошеної позиції або ж впливом

російської мови, виявлено в лексемах: *яблонька* (НМР, с. 29), *в кровавуй* (БП, с. 4), *яблонковий* (ПВ, с. 44) *яблочко* (НОТ, с. 186), *дрожу* (СДЗ, с. 49), пор.: «*Дрожю́, а мо́ду держу́*» (СДЗ, с. 49).

Новий [и] за зразком рефлексів етимологічного *у може виявлятися у варіанті [і]: *кріві* (ПЗМ, с. 137), *од кріу́лі* (ПЗМ, с. 151), *яблічка, ябличком* (НПВ, с. 246), пор.: «*Діждали яїчка й ще червоного яблічка. Яїчком покрались, а ябличком качались*» (НПВ, с. 246) або внаслідок обниження і розширення артикуляції [и] заступається звуком [е]: *яблэчка* (СБФ-86, с. 265), *крэви* (ПЗ, с. 329).

Наявність паралельних варіантів **krъnica / krinica* (ЕСУМ, 3, с. 93) не дозволяє однозначно трактувати генезу сполук [ир], [ер] як рефлексів **trьt* у прикладах із підляських текстів: *z kurnyci* (К-36, с. 60), *do kurnyci* (К-36, с. 95), *kernuczeńka* (К-36, с. 164). Як відзначають дослідники [78, с. 45], такі форми могли постати внаслідок метатези нормативного *криниця*. Натомість видається непереконливою, штучною фіксація О. Ошуркевича в ареалі, де знаходиться Ковель, сполучення [ер] як релевантної риси південно-західного наріччя української мови (див. АУМ, к. № 71): *керниченька* (ПЗВ, с. 128).

В одній із шацьких говірок реалізація повноголосної форми позначена впливом локальної фонетичної закономірності – вживання звука [ү]: *күрова*, пор.: «*На Сплин':é күпїли кун'á, а на Покрóву – күрóву*» (СДЗ, с. 20). Окремі форми демонструють наслідки редукції вокала (найчастіше другого) в повноголосних сполученнях: *дéрво* (СДЗ, с. 161), *сзургwуszki* (Z-2, с. 18), *на дэрвы* (З, с. 171), *древо* (ЕЧ-3, с. 175), *дырвыну* (З, с. 169), *червички* (ФЗП-1, с. 26).

Неповноголосні варіанти із [ра], [ла] постали внаслідок церковнослов'янського впливу: *врагов* (ЕЧ-3, с. 246), *з града* (СБФ, с. 213), *три наградини* (ЕЧ-2, с. 248), *златая* (ВП, с. 89). Структури *три крулови* (ЕЧ-2, с. 243), *тры крулѳвэ* (СБФ, с. 214), *злото* (ЕЧ-2, с. 240) виникли під впливом фонетичної системи польської мови, де вони мають подібне звучання.

Позиційні варіанти сучасних голосних. Одна з причин існування діалектних відмінностей у звуковій системі – регулярні фонетичні процеси, що відображають позиційну реалізацію сучасних голосних фонем.

У багатьох західноукраїнських говірках [’а] під наголосом підвищує і звужує артикуляцію до [’е] (який подекуди ще більше пересувається вгору, в напрямку до [i]) (ІФУМ, с. 689). За даними АУМ (к. № 41, 43–44, 47–49), наслідки цього процесу представлено й на Західному Поліссі: $\check{y}^{\frac{1}{2}}[’e]\check{y}$, $^{\flat}d[’e]кувати$, $^{\flat}t[’e]шко$, $ш^{\flat}ч[’e]ст’а$, $га^{\flat}р[’e]чий$, $йаг^{\flat}н[’e]$, $ло^{\flat}ш[’e]$, $ду^{\flat}ш[’e]$, $й[’e]ма$, $й[’e]года$, $й[’e]блуко$, спорадично в окраїнних західних говірках і на Холмщині – $\check{y}^{\frac{1}{2}}[’i]\check{y}$, $^{\flat}d[’i]кувати$, $^{\flat}t[’i]шко$, $ш^{\flat}ч[’i]ст’а$, $ш^{\flat}ч[’i]ст’а$.

Докладно проаналізувавши явище діалектного заступлення [’а] > [’е], Ю. Шевельов стосовно теренів Західного Полісся та Підляшшя зауважує: «То є зона змішаних рефлексів. Ще лишаються деякі сліди поліської ситуації (’а як рефлекс ϵ під наголосом, e як його рефлекс в ненаголошеній позиції: $v[z’a]v$: $v[z’e]лі$ – наприклад, на Кобринщині), але її, приховану під пізнішими нашарованнями, доводиться з-під них видобувати (мається на увазі перехід ’а, незалежно від його походження, в ’е, як на підмолдавській і підпольській Україні, хоча в обмеженішому масштабі – лише під наголосом $v[z’e]v$: $v[z’a]лі$). У позиції після j це перетворення представлено лише в північній частині згаданої зони: $\acute{e}ма$ (в інших частинах регіону – $\acute{y}ма$)» (ІФУМ, с. 697).

У фольклорних текстах із Західного Полісся широко відображено регулярність перезвуку [’а] > [’е] під наголосом. У різних говіркових групах його найчастіше виявлено після передньоязикових, зокрема й шиплячих, які в цьому ареалі зберігають історичну м’якість: *тєжке* (РПП, с. 19), *взєв* (РПП, с. 33), *диттє* (БІП, с. 9), *zwyncziew* (Z-2, с. 49), *wziety, žiety, ny žiela* (Z-2, с. 53), *pr’iesty* (PZB, с. 23), *czies sadziety* (Z-2, с. 43), *podiekuje* (K-36, с. 15), *нажєлі* (НППН, с. 130), *узєвся* (НБН, № 5, с. 20), *дитє* (НБН, № 19, с. 29), *нажєв* (ПК, с. 38), *знєв* (ВСХ, с. 207), *виганєю* (ВСХ, с. 206), *замовлєю* (ВСХ, с. 209), *тилетка* (ПТО, с. 201), *узєвся* (ПТО, с. 56), *зароблєти* (ГФЗ, с. 289), *чєс* (ПТО, с. 161), *по скотєчій*, *по мишєчій* (ГФЗ, с. 263), *пувудчинєли* (ВВ, с. 21), *шєпка* (ВВ, с. 63),

з'їжджею (ВВ, с. 36), жєли (ПД-1, с. 52), погулєти (ВВ, с. 57), скотєчє, гусєчє, курєчє (Г-1, с. 311), холєви (ФЗП-2, с. 29), обседуть (ВС, с. 195), брашчєть (ВС, с. 217), лытєть (ВС, с. 251), йїдєть (ВС, с. 262), воўчєнє, козынє (ПЗ, с. 85), сыдєть (ПЗ, с. 257), кучєрєва (ПВП, с. 40), виганєла (ККП, с. 161), качинєта (ККП, с. 45), квїчєть, кричєть (НОТ, с. 168), тилєта (НОТ, с. 132), зєтьовї (НОТ, с. 170), на пожєр, пожєрнїї (УЗ, с. 41), виганєла (УЗ, с. 51), заглєнь (ЕСП-6, с. 22), лєки-перелєки, свинєчий, котєчий, гусєчий (ЕСП-5, с. 80), розчинєли (ЗП-2, с. 237), ни т'ємиш (СДЗ, с. 59), дит'єча, см'їрд'єча (СДЗ, с. 26), виган'єйїмо, заган'єйїмо (СДЗ, с. 153), на дивч'єт, ч'єчка (СДЗ, с. 168), ж'єба (СДЗ, с. 67), пор'єтку (СДЗ, с. 44), пудтєта (ФЗ, с. 188), вїмоулєю (ПЗМ, с. 140), свїнєчє (ПЗМ, с. 141), усєкїй, усїлєкїй (ПЗМ, с. 137), маршєлка (ПФ-2, с. 450), найїдєцьця (СБФ, с. 212) тощо, пор.: «А *wїн dumaje Manioczki wziety, кїруw сыррука – пу wтїє жїєты*» (Z-2, с. 53), «Дарую шєпку волохату, щоб наклїнав дїтєй повну хату» (ВВ, с. 63). У фольклорних текстах, спїввїдносних їз пївнїчною частиною арєалу, перєзвук [’а] > [’є] вїдображєно також пїсля [й]: є «я» (ВВ, с. 36), єк (ПТО, с. 285), єк (ПВП, с. 40), євора, стєсла (ВСХ, с. 61), на Єкувка, з Єкувка (ВСХ, с. 205), п’єтницю, нїєкая (ГФЗ, с. 285), буєтїся (ВВ, с. 20), хлоп’єта (НОТ, с. 132), в йємочку (СДЗ, с. 153), п’єн (ПД-3, с. 116), єгуди (ПД-3, с. 170), стєйєть, настєйєцьця (СБФ, с. 212), п’єть (ППС, с. 160), єра, збуєла (ПФ-2, с. 472), пор.: «Чужсы волы по дубровы – нашы стєєть пры обєры» (СБФ, с. 212).

Мїсцевї фольклорнї текстї вїдображєють також їншї наслїдки пїдвїщєння ї звужєння артикуляцїї наголошєного [’а]. Тїльки в матерїалах, якї спїввїдноснї з територїєю Пїдлїашшя, вїявлєно розвїток [’а] > [ї] пїсля переднњоязикових, зокрєма й їсторично м’яких шїплїячих: тїжко (КП, с. 6), їзжїлься (РПП, с. 19), сїдє (РПП, с. 25), взїв (РПП, с. 45), вїраджїла, дивчїта (КП, с. 4), вїбачїїтє (КП, с. 5), склїнку (КП, с. 24), од’їжджїєш, сїдєш (КП, с. 31), одчїнїє (БП, с. 3), дїкувала, дїкувати (ФЗП-2, с. 2), зїтю (ФЗП-2, с. 22), нє жїлуйтє (НПП, с. 3), качанїтко, сїду (ВП, с. 50), напїрїла (ВП, с. 54), конї вороногє (БП, с. 9), щїстє (ФЗП-1, с. 10), дїкую (ВП, с. 31), глїнєш (ВП, с. 43), порїдочок (НПП, с. 15), клїчїми, чєпцїми (ПВ, с. 26), мовчїннє (ППЗ, с. 9), жїворонку, пташїта (НБН,

№ 42, с. 32), *жіти* (НБН, № 57–58, с. 34), пор.: «*Як я сіду обідати, будуть діти заглядати. Сідеш, браце, обідати – я й виведу діти з хати*» (РПП, с. 25), «*Не треба, Мариню, дікувати, ой рано, рано дікувати, зохтій мею жоною зостати*» (ФЗП-2, с. 2). У текстах, співвідносних з однією говіркою, в цій позиції фіксують звук із нижчою артикуляцією – [и]: *подькуймо* (МДН, с. 20, 46), *прьила* (МДН, с. 46), пор.: «*Да подькуймо молодусе да за тонкіє обриси. Тонко прьила, дзвінко ткала ше й биленько бєлила*» (МДН, с. 46).

У частині говірок Підляшшя на місці наголошеного [’а] фіксовано голосні неоднорідної артикуляції [іи], [іє] після передньоязикових, зокрема й шиплячих: *чіус* (ППЗ, с. 13), *по холіувах* (ППЗ, с. 10), *поросіу*, *коніу* (ППЗ, с. 3), *дієдько* (РПП, с. 23), *жієль* (КП, с. 6), *оглієнся* (ВП, с. 98), *тиліє* (ТПУ, с. 154), *дитіє*, *гуліє* (ТПУ, с. 164), *обіцієльи* (ПВ, с. 44), *жієр* (ППЗ, с. 11), *взієв* (НБН, № 90, с. 36), *земліє* (НБН, № 42, с. 36), *кунціє* (ЛП, с. 46), *коніє* (КП, с. 4), *ни обручіє* (ППЗ, с. 15), *не вставлієли* (ППЗ, с. 6), пор.: «*Буде дієдько обідати, буде на вас сердувати, не так дієдько, як дядина, така злая, як гадина*» (РПП, с. 23). Дифтонг [іи] на місці [’а] під наголосом виявлено навіть після губних, які в частині говірок не зазнали депалаталізації: *не завіуже* (ППЗ, с. 3), *на піутницію* (ППЗ, с. 11), пор.: «*Скривився, як середа на піутницію*» (ППЗ, с. 11). Натомість після стверділих шиплячих подекуди представлено дифтонг [іє]: *звинчелася*, *маршиелок*, *звинчиев*, *в’їжджиеємо* (НБН, № 90, с. 36), *стучило*, *бручило* (НППН, с. 112), *жієлі* (РПП, с. 23), *чієс* (ТПУ, с. 36), пор.: «*Нас пип звинчиев, ни мниго взієв*» (НБН, № 90, с. 36), «*Люде жієлі по три копи, бідна вдова штири сноти*» (РПП, с. 23).

У ненаголошеній позиції, за даними АУМ (к. № 42, 46), звуки [(’)e], [i], [и] можливі хіба що відповідно до того [’а], який продовжує давній ненаголошений *e: \downarrow дес’[i]т’, \downarrow дес[e]т’, деўй[i]т’, деўй[и]т’, деўй[e]т’. У цьому випадку доречно говорити про специфічний вияв поліської рефлексії ненаголошеного етимологічного *e, а не про позиційну реалізацію сучасного [’а]. У місцевих уснопоетичних текстах варіанти [’e], [i], [іє], [и] відповідно до ненаголошеного [’а] після передньоязикових та [й] трапляються так само переважно в тих

випадках, які співвідносні з поліськими виявами давнього **ę*, хоча подекуди і за умови [’а] < *’а: *запрієгай* (РПП, с. 3), *отчэплеть, ставлеть, вхоплеть* (ВС), *сєтий* «святий» (ЕСП-2, с. 24), *взєла* (НМ, с. 19), *лігаю* (ЛП, с. 11), *лыгла* (СБФ, с. 205), *выглядати* (КТ, с. 71), *огледається* (КТ, с. 104), *оглінувся* (КП, с. 5), *затігньоно* (КП, с. 29), *лєкатіся* (НБН, № 90, с. 36), *дротєною* (МДН, с. 49), *зачинаєц’є, розвіваєц’є* (Н, с. 14), *позросталіс’є, похіліліс’є* (Н, с. 18), *загаїлася* (НПП, с. 5), *jiječ* (Z-4, с. 43), *йїцє* (КТ, с. 116), *йїйїчко* (СБФ, с. 215), *єєчок* (НОТ, с. 120), *йїцэ* (ППС, с. 167), *po jejeczki* (Z-3, с. 10), пор.: «*Małym dietońkom po kraszoniom jejeczki, oj rano, rano, po kraszoniom jejeczki*» (Z-3, с. 10), «*Замітай, матко, попэл, бо твою дочку вхоплеть*» (ВС). Словоформа *jelini* (РР, с. 49) може відображати натомість не так процес заступлення [’а] > [’є], як збереження давньої звукової структури кореневої морфеми.

Можливо припускати, що саме перезвук [’а] > [’є] підтримує збереження в західнополіських говірках давнього закінчення в іменниках середнього роду м’якої групи на *-*ьje*, як-от: *жит’(:)[є]*, *см’іт’(:)[є]*, *п’ірй[є]*, *подв’ірй[є]* (АУМ, карти № 183, 184). Ю. Шевельов відзначає, що тільки «у південній групі давньоукраїнських діалектів звук *e* у сполучі *ije* ~ *ьje* перейшов в *a*. Зазначена звукозміна ніколи не стосувалася північноукраїнських говірок (за винятком деяких місцевостей на Холмщині)» (ІФУМ, с. 438–439). У фольклорних текстах окреслене явище відображено дуже активно: *життє* (РПП, с. 10), *Підляссє* (БП, с. 20), *віттє* (ВП, с. 42), *гарбузинє, чортовинє* (ФЗП-2, с. 25), *повіваннє, покриваннє* (ВП, с. 62), *posłanie, odiahańie* (PZB, с. 43), *народженнє* (МДН, с. 66), *на виселє* (ПК, с. 76), *на вспомаганє* (ŚP, с. 80), *у платтє* (СБФ-86, с. 270), *на пудвирйє* (СБФ, с. 199), *зіллє, весілє, насиннє* (ВОР, с. 42), *ляганнє, вставаннє* (ПТО, с. 164), *причастє* (Г-1, с. 292), *щєстє* (ВВ, с. 63), *Знесэннє, Благовишчэннє* (ПЗ, с. 348), *гуляннє, горованнє* (ВС), *szczastie* (К-36, с. 22), *нищастє* (ТПУ, с. 256), *кушмутін’є* (СДЗ, с. 168), *голлє* (ЕЧ-2, с. 289), *зіллє, весілє* (ЕСП-7, с. 191), *на здоров’є* (ЕСП-3, с. 83), *пір’є* (ПЗН, с. 30), *щастє* (НМ, с. 92), пор.: «*Колись були то й гарбузи, тепер гарбузинє, колись були дівки гарни, тепер чортовинє*» (ФЗП-2, с. 25), «*У городі зіллє, за городом насиннє, а в сім дому, що*

ми в йому, починається в хаті весілле» (ВОР, с. 42). Голосний [’e] чи його позиційний варіант [i] представлено й у формах інших відмінків: *szczęściem, zdrowiem* (ЛО, с. 77), а також у похідних, зокрема з деминутивним суфіксом: *пир’єчко* (ПЗН, с. 30), *вілітаннєчко, щєбетаннєчко, віміваннєчко* (НМ, с. 119), *zyljeczka* (Z-2, с. 26), *гіллічко* (ПК, с. 51), *розмай-зіллічко* (СБФ, с. 211), *пирйічко, вбраннічко* (СБФ-95, с. 341), *подвірїчко* (ПЛК, с. 531), *гулянічка* (ПЛК, с. 536), *здоровйічко* (ППС, с. 167), *вісіллічко* (НОТ, с. 163), *каміннічко, шипшиннічко* (УЗ, с. 19), *po zahuljeczki* (Z-4, с. 29), *полум’єчко* (ЕЧ-2, с. 300), *на подвір’єчко* (ЕСП-7, с. 188), *венчаннєчко* (ЅР, с. 67), *nasinieczko* (К-36, с. 19), *пир’єчко* (ЗП-2, с. 240), *zdorowjeczko* (Z-3, с. 81), *liściewiczko* (Z-3, с. 103), пор.: «Шэ мыла до гаю ны дойшла, вжэ розмай-зіллічко найшла» (СБФ, с. 211), «Ой, мый жэ, мый жэ білюсенько, бо вжэ венчаннєчко бізюсенько» (ЅР, с. 67).

Унаслідок дистантної асиміляції голосних ненаголошених [a] перед складом із наступним наголошеним [e] може заступатися звуком [и], як-от: *дилеко* (ВВ, с. 7), пор.: «Соколю, соколю, високо литаіш, високо литаіш, дилеко чуваіш» (ВВ, с. 7).

Словоформи *pszanucznoje* (Z-2, с. 42), *пшаничную* (ГФЗ, с. 285), *пырыбыр-пшаныця* (ВС, с. 198), *в пшанецю* (ПД-3, с. 40), *житом-пшаницею* (ФЗ, с. 166), *щадрувати* (ПЗН, с. 35), *кучаравая* (СБФ-86, с. 264), *яднэ* (СБФ-86, с. 272) засвідчують виразне обниження й розширення артикуляції ненаголошеного [e] до [a] (як бачимо, переважно в позиції після шиплячих), пор.: «Ишла Діва Причистая, несла свічку груничную, ще й проскурку пшаничную» (ГФЗ, с. 285), «Ой ты, груша моя кучаравая, вой, а дэ ж ты росла й, моложавая» (СБФ-86, с. 264). У частині говірок з ареалу волинського Полісся обниження й розширення артикуляції [e] > [a] – регулярний фонетичний процес, зокрема під наголосом. Це явище характеризує, скажімо, говірку с. Велимче Ратнівського району, за даними як діалектографічних, так і фольклорних матеріалів: *рабайкая, добрайкая, ранайко, крутайкая* (ПВП, с. 25), *всайкі* (ПВП, с. 49), *воронаньким, пуд зилинаньким* (ПВП, с. 52), пор.: «Ой іхав козак коником воронаньким, здибав се дівку пуд гайом зилинаньким» (ПВП, с. 52).

Голосний [а] в дієприкметниках на зразок *ни заметяна, ни русплетяна* (ККП, с. 157), *перемірана, перевірана* (НМ, с. 41), *помощано* (НМ, с. 134), *скошана* (ПК, с. 31), *засмучаний* (ПК, с. 83), *посажано* (ВОР, с. 38), *не молочаний* (ВОР, с. 92), очевидно, виник не фонетичним шляхом, а за аналогією до дієприкметникових форм на *-а-ний (-я-ний)*.

Дослідники практично в усіх говірках західнополіського ареалу фіксують підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [е], наслідком чого стає заступлення його звуком [и], пор. спостереження Г. Л. Аркушина: «У багатьох говірках спостережено заміну [е] чистим звуком [и]: *ни трá, тинéр, пири́тій, ви́лік'і, миті́л'* та ін., що не відповідає літературній орфоєпії, але все-таки тут фонема /e/, про що свідчить наголошена позиція цих голосних: *ни мири́тис'а – не́мир, ни ла́дитис'а – не́лад, перéїдени́, ве́лич, ме́тени́*» [6, с. 55]. Це саме явище відображено в АУМ (к. № 36, 37): ^oоз[е^н]ро, ^oоз[и^е]ро, ^oоз[и]ро, ^oоз[е]ро, с[и]ло, з п[и]т^oром.

Наслідки вказаного процесу простежено й у фольклорних матеріалах, співвідносних із різними говірковими групами Західного Полісся: *чирешні, пирийти* (ЛП, с. 16), *на пристолу* (ВП, с. 93), *нищаслива* (ФЗП-1, с. 32), *з сыла сыляночка* (СБФ-86, с. 260), *сырна* (СБФ-95, с. 351), *христини* (ПТО, с. 235), *ни донесла* (ГФЗ, с. 282), *свикрушка, нивістка* (ПВП, с. 25), *питлювать* (ПЗН, с. 22), *охристили* (ККП, с. 42), *чирипки* (ККП, с. 53), *вирбову* (ПВП, с. 35), *тибе* (ЕЧ-3, с. 177), *сытычко* (ППС, с. 162), *тупі* (К-36, с. 83), пор.: «*Синку, нивістка добрайкая, до роботойки крутайкая*» (ПВП, с. 25), «*Там у полю чорна хмара, а за єю сива – чи є в світі така друга, як я й нищаслива*» (ФЗП-1, с. 32). Звукова структура лексеми *клын* «клен» (ППС, с. 160), де [и] на місці [е] в позиції під наголосом, очевидно, відображає аналогію до розвитку *e > [и] в новозакритому складі перед твердим приголосним, як у *жінка, шчітка*.

Підвищення та звуження артикуляції ненаголошеного [е] може бути ще більш виражене – аж до [і], що простежено найчастіше після [й], як-от у числівнику *один*: [йі'дин], [йі'ден] (АУМ, к. № 225); дієсловах теперішнього часу І дієвідміни: з^oна[йіш], ду^oма[йіш] (АУМ, к. № 237), пор. фольклорні вияви: *ідную*

(ПТО, с. 135), *їддьон* (ППЗ, с. 14), *їден* (ПВП, с. 46), *їїд'ун* (СДЗ, с. 44), *їдно* (ПЗВ, с. 54), *jiden* (К-36, с. 169), *їдиницю*, *їдиничка* (4, с. 201), *з Кїва* (ВСХ, с. 209), *даруїмо* (ВСХ, с. 48), *дев'їть* (ПТО, с. 55), *спотикаїться* (РПП, с. 5), *звинчаїмся* (ФЗП-1, с. 40), *кланяїцьця*, *роздягаїцьця* (ППС, с. 170), *пудпіраїцьця* (Г-2, с. 158), *кончяїцьця*, *розїшчяїцьця* (ВС), *пітаїться* (ПВП, с. 100), *ни витаїш* (ТПУ, с. 118), *марнуїш* (ПЛК, с. 501), *наламаїмо* (ПД-1, с. 52), *Йївдóха* (СДЗ, с. 138), *литаїш*, *чуваїш* (ВВ, с. 7), *кытайїчку* (СБФ, с. 205), *дітки їго* (ПЗН, с. 38), пор.: «*Поздоров, Боже, дві головоїки в сім дому: їднїю тїю, що снїданнєчко готує, їднїю тїю, що нам горїлку пудносить*» (ПТО, с. 135). Зрїдка це саме явище трапляється після губних (можливо, тут відображено неповну їх депалаталїзацію): *спїче* (РПП, с. 8), *мішканнє* (РПП, с. 9), *рївії* (Z-2, с. 43), *свікруху* (СБФ-86, с. 250), *одвіртаїте* (Г-2, с. 163), *вивїдїмо* (ВСХ, с. 8), *забїреш* (ФЗ, с. 183), *прївїзле*, *півїнь* (ФЗ, с. 181), *завїла*, *вїчерай* (ЕЧ-3, с. 197), пор.: «*Chodyt piwiń po chaty, ja w picz zahladaje, chwostom wumetaje*» (Z-2, с. 43); після бокового плавного: *проліжала* (РПП, с. 13), *залїтіла* (РПП, с. 14), *тополїноньку* (БП, с. 11), *в білїнькому* (СБФ-95, с. 342), *ны вылліцьця* (З, с. 169), пор.: «*Йдэ старчык, нысэ самоварчык, і кыпыт, і варыцьця, ны выльліцьця і ны пырыжарыцьця*» (З, с. 169); після задньоязикових та фарингального: *гїройом*, пор.: «*Нехай увсі звони про мене зазвоняць, що я був гїройом в бою*» (КП, с. 18); після шиплячих: *пшїниченька* (МДН, с. 17), *пшїничную* (ЗП-2, с. 236), *чїрвони кровї* (Г-1, с. 312), *схочїмо* (НПР, с. 181), пор.: «*Тут тобі ни стояти й раба Божого Івана білої костї ни сушети, чїрвони кровї ни пети*» (Г-1, с. 312); зовсім рїдко – після їнших консонантів: *зятїньку* (ЛП, с. 33), *рїбэрцы* (СБФ-86, с. 250), *нэ грїбла*, *ны стїбла* (СБФ-86, с. 269), *зїльоня* (ЕЧ-3, с. 169), пор.: «*Ны косыла, нэ грїбла, ныма сїна ны стїбла*» (СБФ-86, с. 269). Факультативно засвідчено [i] навїть у наголошенїй позицїї: *їїїчко* (СБФ, с. 215), *пїрша* (СБФ-86, с. 250), *жсїнькы* (СБФ, с. 211), *чырїт* (СБФ, с. 216), *парерїд* (К-36, с. 36) (тут можна вбачати ще й аналогїю до рефлексїв *e в наголошеному новозакритому складї), пор.: «*Ны давайтэ їїїчка, бо їїїчко побъецьця*» (СБФ, с. 215).

«Особливістю волинсько-поліського наголошеного вокалізму є також те, що фонема /и/ звучить з наближенням до [e] або замінюється [e], чого в літературній мові не буває: *рі́ба, жі́то, кедати, колес', малéна*; пор. складанку-характеристику: *їа худéла, їа рубéла, їа ко́нэйку заро́бéла*» [6, с. 54]. Обниження артикуляції [и] в наголошеній позиції до [e] ілюструють і місцеві уснопоетичні тексти: *запeвся, заручeвся* (ВВ, с. 7), *із калени* (ВВ, с. 8), *ни згубели, руденойко, теч, не барeся, сеп* (ВВ, с. 17), *в пианeцю* (ПД-3, с. 40), *лепо* (ПВП, с. 33), *пташичке, їли-живелися* (ПВП, с. 39), *схілелися* (ЕЧ-3, с. 221), *не хелeс, не журeс* (ЕСП-4, с. 231), *привізле* (ФЗ, с. 181), *wyłeniły* (К-36, с. 10), пор.: «*Ой руденуйко, та й довго не барeся, теч руки у кішіньку, сеп гроши на тарилку*» (ВВ, с. 17). Задньоязикові приголосні в цій позиції зазнають вторинного пом'якшення: *кедай, хустке, триске, биз дучке* (ВВ, с. 37), *дивке* (ВВ, с. 47), *женихе* (ПВП, с. 40), *циганке* (НОТ, с. 170), *свахe* (НОТ, с. 188), *до Лук'é, мук'é* (СДЗ, с. 23), пор.: «*Кедай у піч триске, вставайся биз дучке*» (ВВ, с. 37). АУМ (к. № 193) засвідчує функціонування таких фонетичних модифікатів у північно-західній та південно-західній частинах Західного Полісся.

У багатьох говірках у кінці слова та перед твердим приголосним голосний [e] незалежно від його походження може заступатися звуком [o], пор.: «У цілому, літературна українська мова тяжіла до несприйняття цієї звукозміни, тож у діалектах вона представлена зі значно більшою повнотою та консеквентністю: *дятъол : дятла* (Західне Полісся), *вітъор : вітру* (Західне Полісся, Підляшшя)...» (ІФУМ, с. 828), пор. також *ʋit'[o]p, d'mit'[o]p, ʋat'[o]l* (АУМ, к. № 40). У західнополіських говірках цей процес супроводжує збереження м'якої вимови більшості передньоязикових, окрім шиплячих і вібранта, пор. фольклорні свідчення: *постільонки* (ФЗП-1, с. 2), *z czerotu* (РР, с. 91), *nachilonaja, zasmiczonaja, ny koszona* (PZB, с. 190), *klon-derewo* (PZB, с. 141), *w'ietior* (PZB, с. 32), *siostro* (PZB, с. 39), *tiomni* (P-1), *tioszcza* (Z-4, с. 72), *Wasyłowa* (Z-4, с. 11), *вішн'овы* (Н, с. 17), *йожик* (КТ, с. 114), *и vidiorku* (SZ, с. 112), *всво* (КТ, с. 64), *в зелёном* (ŚP, с. 16), *нараджона, положона, засвічона* (ЛП, с. 33), *завызёна* (СБФ-95, с. 341), *к зылёному* (СБФ-95, с. 377), *вишньовими* (ПТО, с. 54), *пуд берозою*

(ГФЗ, с. 281), *звинчона* (ВВ, с. 14), *цьой дар* (ВВ, с. 63), *кльон* (ТПУ, с. 87), *сьостро* (ПЛК, с. 569), *невесьолий* (НМР, с. 42), *одьон* (ПТО, с. 105), *бероза* (НБН, № 19, с. 29), *осуждьони* (ЕСП-7, с. 133), *не скосьона* (ЕЧ-3, с. 218), *у костьолі* (ЕЧ-3, с. 251), *в вішньов* (ЗП-3, с. 88), *зильон, собольова* (ПЗН, с. 37), *rozpuszczona, rozstelona* (ЛО, с. 64), пор: «*Бо вже й твоя милая, гей, нараджона, на тисовуй лавочці, гей, положона, восковая свічонька засвічона*» (ЛП, с. 33). Словоформа *єзьоро* (НПР, с. 145), очевидно, відображає польський вплив.

Тенденцію до розширення артикуляції [e] > [o] простежено й у ненаголошеній позиції: *siostru* (РР, с. 92), *zyloniusińkim* (Z-2, с. 19), *powynion* (PZB, с. 78), *czowon* (Z-3, с. 79), *za czosnyk* (Z-3, с. 44), *кл'оновы* (Н, с. 17), *сёлом* (ŚP, с. 63), *з пиониці* (НПР, с. 6), *до йожихі* (КТ, с. 114), *do siola* (SZ, с. 93), *witioroczok* (PZB, с. 187), *з відьор* (ЕЧ-2, с. 283), *на кльонку* (ЕЧ-2, с. 247), *вітьор* (ЕЧ-3, с. 188), *в Почайові* (НМ, с. 47), пор.: «*Сёлом йіеду, сёлом йіеду, корчмы нэ мінаю*» (ŚP, с. 63), «*Oj, dała, dała, to j za czosnyk, a ty mnie zrobiw tak, jak basztyk*» (Z-3, с. 44).

Натомість відхилення від закономірності переходу [e] в [o] перед твердим приголосним засвідчено у формах *чотири* (БП, с. 3), *czetyry* (Z-4, с. 128), *едная* (ПТО, с. 81), *един* (НПР, с. 285), *не єдную, не єдного* (ПСП, с. 52), *ни єдного* (ВОР, с. 80), *їедна* (ФЗП-2, с. 31), *една* (ЕЧ-2, с. 294), *слезками* (НБН, № 3, с. 12), *слезою* (НБН, № 123, с. 21), *почерніла* (МДН, с. 84), *сэкыра* (СБФ-86, с. 271), пор.: «*Не єдную ноченьку й не доспали, не єдного кавалера й осмियाли*» (ПСП, с. 52).

Характерне для багатьох західноукраїнських говірок «укання» (ІФУМ, с. 661) (підвищення артикуляції й посилення лабіалізації ненаголошеного [o] до [y]) засвідчують форми *буяронька* (НБН, № 90, с. 36), *пулутенце, куза* (ЕЧ-3, с. 178), *пубачыв* (СБФ, с. 210), *пувудчинєли* (ВВ, с. 21), *в хулודним* (ВВ, с. 27), *вдува* (СБФ-86, с. 251), *тубі, субі, мулітвами* (Г-1, с. 295), *муя* (Г-2, с. 161), *схувайіц'є, ни рудичайіц'є* (СДЗ, с. 26), *Гуликс'ій* (СДЗ, с. 14), *кулу вока* (СДЗ, с. 140), *свуйа* (СДЗ, с. 50), *на вуротюх, в чуботюх* (ВСХ, с. 206), *з куморойкі* (ВВ, с. 49), *пумерзли* (ВВ, с. 25), *кушуля* (ВВ, с. 35), *бується* (ВВ, с. 20).

Очевидно, результатом відштовхування від «укання» можна вважати форми з розвитком у ненаголошеній позиції [y] > [o]: *заковала*, *ковати* (про зозулю) (РПП, с. 4), *zakovala* (SZ, с. 130), *wukowala* (Z-2, с. 11), *недочоває* (НМ, с. 19), *рошаймо* (ПФ-2, с. 286). У зв'язку з цим постало також [o] замість історичного ненаголошеного [y]: *добровонька* (НБН, № 3, с. 12), *замож* (ЕЧ-2, с. 292). Словоформу *борачки* (ПК, с. 122) натомість варто трактувати як таку, що зберігає етимологічну структуру, пор. *боряк* (XVIII ст.) (ЕСУМ, 1, с. 305). Той самий висновок стосується дериватів *paroboczki* (РР, с. 52), *паробочка* (ЕЧ-2, с. 301), які словотвірно пов'язані з *робота*. У випадку *kokoruza*, *kokoruzu* (Z-3, с. 55) теж можна говорити про відображення давнього варіанта кореневої морфеми, пор. паралельні псл. **kokor-*, **kukur-* (ЕСУМ, 3, с. 131).

У сучасних західнополіських говірках представлено також форми дієслів із архаїчним суфіксом *-ова-* на зразок *ц'іл[о|ва]ти*, *шан[о|ва]ти*, *д'ак[ова]ти* (АУМ, к. № 166). Як відзначає Ю. Шевельов, діалектна зона поширення суфікса *-ov(a)-*, по суті, збігається з зоною, де немає «укання», охоплюючи Східну та Центральну частини Полісся, частково й Західне Полісся вкупі з Підляшшям, а також говірки центральної частини Карпат (ІФУМ, с. 680–681). В аналізованому фактажі спостережено такі словоформи без розвитку в ненаголошеній позиції [o] > [y]: *ворохнеться* (ЛП, с. 25), *войовати* (ПТО, с. 100), *жартоваты* (СБФ-86, с. 269), *збудовала* (СБФ, с. 217), *частоваті* (ŚP, с. 62), *zaboronowaw* (Z-4, с. 78), *шмаровати* (ЕСП-7, с. 170), *розкошовати* (ЕСП-2, с. 86), *ночовать* (ЕСП-4, с. 231), пор.: «*Не најжджайте, Литва, бо буде з вами битва. Будемо войовати, Гальочки не давати*» (ПТО, с. 100).

Західнополіські говірки часто не знають заступлення звука [o] в ненаголошеній позиції через [a] перед складом з [a], пор. фіксації АУМ (к. № 59): *г[о]р'ечий*, *г[о]р'ачий*, *х[о]л'ава*, *б[о]гатиї*. Фольклорний матеріал підтверджує діалектографічні дані: *збогатіти* (ФЗП-2, с. 26), *zabohatijeti* (SZ, с. 169), *богатиручка* (МДН, с. 44), *богатируку* (ПТО, с. 190), *богатий* (ПВП, с. 164), *колачі* (КТ, с. 20), *тобакірку* (СБФ, с. 202), *быз хозяїна* (ППС, с. 157), *горачи* (НПП, с. 22), *на колачыкахъ* (Б, с. 87), *по холіувах* (ППЗ, с. 10), пор.: «*Ой і хелесь*

незько, ще й кланяйся дрібненько, як баран рогатий, так Петро богатий» (ПВП, с. 164).

Натомість, на перший погляд, типове для білоруської мови «акання» (заступлення звука [o] в ненаголошеній позиції через [a]) ілюструють такі словоформи переважно з підляського та берестейсько-пінського ареалів: *зазуленькі* (ŚP, с. 70), *нагавиць* (ТПУ, с. 255), *в нагавици* (НОТ, с. 193), *nahawic* (Z-3, с. 86), *нагавички* (ЗП-2, с. 245), *хавайцьця* (ППС, с. 172), *какарузи* (ТПУ, с. 266) (пор. паралельні псл. **kokor-*, **kukur-* (ЕСУМ, 3, с. 131)). У більшості випадків тут, проте, можна говорити про регресивну асиміляцію голосних: заступлення [o] > [a] відбулося в основному перед складом з [a]. Звук [a] замість [o] можливий також у структурі прийменника *коло*, який у процесі мовлення не має самостійного наголосу: *кала носа* (ВСХ, с. 23), *кала плота* (ПЗ, с. 77), *ка́ла хати* (СДЗ, с. 153). Варіант *каля* (*кале*), крім того, відображає вплив *біля* або *для*, пор.: *каля стола*, *каля її* (ПЗН, с. 35), *каля коней* (ВВ, с. 55), *каля його* (ПЗМ, с. 158), *кале порога* (НМР, с. 40), пор.: «*Посадила сина да й біля престола, молоду невестку да й кале порога*» (НМР, с. 40).

Гіперкоректне заступлення ненаголошеного [a] звуком [o] маніфестують словоформи *на коліні* (ВОР, с. 83), *чоровныцы* (ПФ-1, с. 13), *козав* (ПФ-1, с. 144), *борвынок* (ПФ-2, с. 80), *копусту* (ПФ-2, с. 287) та ін. Очевидно, що такі структури відображають результат відштовхування від «акання».

Спорадично представлено й інші надпоправні форми: а) з розвитком [*o] > [i] та ін. у нетипових умовах: *піпід лугом* (РПП, с. 34), *мн'іго* (СДЗ, с. 12), *путпуіно* (Z-2, с. 49), *нимніжійко* (ВВ, с. 10), *не мніего* (ТПУ, с. 121), *ягіда* (ПФ-1, с. 335), *регіче* (ТПУ, с. 246), *в Пічаевы* (СБФ, с. 213), *Біг* (ТПУ, с. 173), *циганка-воріжка* (ПСП, с. 67), *swykirko* (Z-2, с. 10), *тіwсзу* (Z-2, с. 17), *пішли* «пошли» (МДН, с. 69), *до вівтірка* (ПВП, с. 77, с. 81), *кили серденька* (НМ, с. 94), пор.: «*Ой на горє, ой на крутой цигане стояли, поміж тими циганами – циганка-воріжка*» (ПСП, с. 67), «*Ти, небесний Царю, пішли мені дари, цьому дому господару*» (МДН, с. 69); б) з розвитком [y] > [i], можливо, внаслідок відштовхування від тих говірок, де в закритому складі *o > [y], а не [i]: *marmir*

(РР, с. 65), *титінець* (РПП, с. 33), пор.: «*А я титінець подала – маю я мужа пияка*» (РПП, с. 33).

2.2. Консонантизм

Корпус фольклорних текстів виразно демонструє засвідчені записами діалектного мовлення закономірності говіркової реалізації приголосних в ареалі Західного Полісся.

Особливості губних приголосних. Репрезентативне для говірок північного наріччя ствердіння губних перед ненаголошеним рефлексом давнього **e* в закритому складі (див. АУМ, к. № 31) відображено в лексемах *попэл* (ВС), *камень* (ТПУ, с. 157), *грэбэньцов* (ПФ-2, с. 119). Про твердість вимови губних свідчить позиційний варіант [и]: *камень* (ППЗ, с. 7), *хмельного* (ПФ-2, с. 401), пор. фіксації в західнополіських говірках: *попел* (ГБ, с. 229), *каминцьом* (ГВП, с. 221). У структурі частини діалектизмів результати депалаталізації історично м'яких губних спостережено в позиції перед рефlekсами етимологічного **e*: *zwezaty* (PZB, с. 55), *w dewet'* (Z-4, с. 13), *сватий* (ВСХ, с. 206), *ізваже* (ВОР, с. 82), *пудвызав* (ПФ-2, 148), пор. фіксації АУМ: *жа[б]ечий*, *с^(')[в]ато*, *с^(')[в]а[|]тий* (АУМ, к. № 75, 77), пор. також словоформи зі зв'язних текстів: *памитн'ік'і* (ГБ, с. 76), *с'ват|куйут'* (ГВП, с. 50), *девет|нацит'* (ГБ, с. 76), *запаме[|]тала* (ГБ, с. 70).

Високочастотним явищем стало практично послідовне ствердіння губних перед ненаголошеними рефlekсами давнього **ě* в усьому західнополіському ареалі: *пысок*, *на пэску* (СБФ-86, с. 266), *свыця* (СБФ, с. 201), *спываю* (СБФ, с. 217), *bežyt* (РР, с. 76), *wedereczko* (РР, с. 108), *bydowaty* (PZB, с. 157), *swytyw* (Z-2, с. 87), *rozcwytaje* (Z-4, с. 36), *месити* (МДН, с. 15), *побеліло* (МДН, с. 36), *по виночку* (ПК, с. 21), *выдро*, *свытліцю* (ŚP, с. 108), зокрема, в ряді субстантивів із закінченням місцевого відмінка однини *-и*: *на нывы*, *на жнывы* (СБФ, с. 211), *w szuby* (PZB, с. 27), *в дуброви* (МДН, с. 22), *по казарми* (МДН, с. 94), *в церкви* (ПК, с. 57), пор.: «*Да любы, сыночку, на нывы, в хорошым ділы на жнывы*» (СБФ, с. 211), пор. говіркові репрезентанти: *би[|]лили* (ГВП, с. 95), *би[|]жит'* (ГВП, с. 77), *поввед[|]ра* (ГБ, с. 125), *проспи[|]вали* (ГБ, с. 79), *бילו[|]русув* (ГБ, с. 65). Ю. Шевельов

відзначає, що «північноукраїнське непом'якшення губних перед рефlekсами ненаголошеного *ě* (*песóк*) не відрізняється під цим оглядом від потрактування решти приголосних у тій самій позиції (*дедóк*)» (ІФУМ, с. 638).

На тлі словоформ із депалаталізованими губними виявлено випадки збереження аналізованою підсистемою приголосних палатальності перед давнім **i* в окраїнних говірках досліджуваної території: *zabiw*, *złowiw* (РР, с. 68), *chwostami* (РР, с. 89), *piroha* (Z-4, с. 53), *не спіш* (Н, с. 11), *відно* (ЛП, с. 10), *пудпіраїця* (Г-2, с. 158), *вішня* (ВСХ, с. 54), *на драбінку* (ТПУ, с. 50), *дубіна* (ПЗМ, с. 140), *по вішеньци* (НМ, с. 24), *ни кун'іш* (СДЗ, с. 54), *помінули* (ФЗ, с. 182), *батейко-віноград* (ПД-3, с. 321), *збірала* (НПВ, с. 313), *пірожечок* (НМР, с. 23), *одбіла, схопіласа* (НПР, с. 285), *віновата* (ЕЧ-2, с. 309), *mihajut* (ЛО, с. 53), *розбірайте* (ПД-3, с. 283). Пом'якшення губних перед [i] з **у* зафіксовано в лексемах на зразок *wiete* (РР, с. 48), *віглядає* (ПВП, с. 101), *віходять* (ПВП, с. 103), *повітрушувала* (ПВП, с. 106), *вібігла* (ПВП, с. 118), *вісоко* (МДН, с. 30), *умівалоса* (МДН, с. 48). На базі діалектографічних збірників Г. Л. Аркушина підтверджено стійкість форм із пом'якшеними губними перед монофтонгом [i] > **i*, **у* в розрізненних говіркових групах Західного Полісся: *в'іходив*, *переб'ірайец':а* (ГВП, с. 96), *заб'ірати* (ГВП, с. 112), *постав'іл'і, нап'ісал'і* (ГП, с. 132).

В аналізованих текстах відзначено тенденцію до палатальності губних перед [i] як позиційним варіантом сучасного голосного [e]: *піньків* (ПВП, с. 122), *вічароньку, вічара* «вечеря» (ПВП, с. 61), *ріwiń* (Z-2, с. 43), *свікруху* (СБФ-86, с. 250), пор. зауважені в західнополіських говірках паралелі: *хлоп'іц'* (ГВП, с. 106), *п'ів'ін'* (ГВП, с. 102), *п'інс'іон'ери* (ГБ, с. 48). М'якість губних засвідчено перед наголошеним [i], що постав за аналогією до рефлексів **e* в новозакритому складі: *пірша* (СБФ-86, с. 250), *жмінькы* (СБФ, с. 211). Пом'якшені звуковияви можливі перед будь-яким за походженням [e], яке незалежно від акцентуації перед твердим приголосним може реалізуватися як [o] або [jo]: *do świokorka* (РР, с. 50), *овёс* (ПФ-1, с. 480), *z nebiuos* (SZ, с. 172).

У текстах із Берестейщини ствердіння губних як результат розвитку епентези [й] після депалаталізації [б'], [п'], [в'] спостережено у формах 3 особи множини теперішнього часу дієслів 2 дієвідміни: *рыпьять, кыпьять* (СБФ, с. 202), а за аналогією – в 1 особі однини майбутнього часу: *поставью* (СБФ, с. 217).

У західно-середньополіських говірках депалаталізація губних перед наголошеними рефlekсами давніх голосних супроводжується розвитком неетимологічних приголосних: після звуків [б'], [п'], [в'], [м'] постав епентетичний [й], натомість після губного [м'] зауважено також [н'], а після [в'] – [л']: *б'їдни* (ВСХ, с. 48), *ниўїїска* (СДЗ, с. 36), *ўїїтер* (СДЗ, с. 154), *пїївен'* (СДЗ, с. 157), *умьїють* (ВОР, с. 85), *чолов'їк* (ВОР, 78), *с пид б'їлої* (ВОР, 74), *умніє, не вмніє, поб'їг* (ВОР, с. 89), *лейб'їдойка* (ВСХ, с. 40), *намьїтками, намьїточки* (ВОР, с. 91), *пудов'юоз* (КТ, с. 110), *нап'юок* (КТ, с. 115), *быз полоння* (СБФ, с. 207), *Гримн'ач'ани* (СДЗ, с. 140), *мнята* (ВСХ, с. 18), *мнякэнько* (ВС), *мясо* (ЕСП-7, с. 140), зрідка така закономірність діє в ненаголошеній позиції: *ууўјоў* (Z-2, с. 74), *крїўлі* (ПЗМ, с. 147), *мнісїть, замнісїли* (ВОР, с. 76), пор. паралелі з типової говірки перехідного західно-середньополіського типу с. Сильно Ківерцівського району: *їколо б'їїлого їмосту* (ГВП, с. 395), *прїб'їїгла* (ГВП, с. 399). Ю. Шевельов простежив, що «у сучасних українських говірках у позиції перед *i* вимова типу губний + *j* (після *m* також *n*'), тобто *б'їлий, камнінне*, є характерна для частини теренів, розташованих найзахідніше <...>, але так само вона поширена в південній частині Рівненської області (аж до Шепетівки) та в розпорошених місцевостях північної частини цієї ж області» (ІФУМ, с. 638). Автор «Історичної фонології української мови» говірки Західного Полісся зараховує до таких, «де замість *j* після *m* звучить *n*' – як наслідок розщепленої м'якості *m*': *mn'áso, rámn'at', mn'akúj* тощо. Поява *n*' після *m* могла бути прямим наслідком розщеплення м'якості *m*' (*m*' > *mn*') або розвинутися вторинно з *j* завдяки приподібненню (*m*' > *mj* > *mn*'). Другий варіант здається ймовірнішим» (ІФУМ, с. 640).

Ареал утворень із губною протезою [в] охоплює говірки Волинського Полісся та Берестейщини: *Вольгочка* (НОТ, с. 128), *вочкам'і* (СДЗ, с. 39), *пуд вуглом* (СДЗ, с. 41), *навучив* (НПР, с. 13), *воче* (ПТО, с. 252), *за вузиром* (ВВ, с. 59), *з вочей на восыну* (ПЗ, с. 75), *вочинь* (НПВ, с. 315), *вобувала* (НПВ, с. 271), *вобэда* (ЅР, с. 122), *вовэчычка* (ПФ-1, с. 36), *водную* (СБФ-86, с. 259).

Периферійне місце у фонологічному ряді губних займає нескладотворчий [ў] перед приголосним чи у кінці слова: *воўчэне* (ПЗ, с. 85), *кріўлі*, *з жоўтої*, *з вухіў* (ПЗМ, с. 147), *вімоўляю* (ПЗМ, с. 140), *на голоўйі* (СДЗ, с. 8).

У західнополіських фольклорних текстах реалізація звука [ф] представлена субститутивним рядом: [х]: *над Віхліємом* (ЗП-3, с. 86), *шахран* (ЕЧ-2, с. 319), *хранцузькі* (Г-1, с. 301), *кохта* (П, с. 503), *тухлічкамы* (ПФ-1, с. 91), *тухл'і* (СДЗ, 89), *кухра* (НМ, с. 110), *кухоры* (Б, с. 176), (пор. нім. *Kóffer* «чемодан, скриня» (ЕСУМ, 3, с. 164)), *за картохління* (КТ, с. 81), *замість картохель* (КТ, с. 101), *картохлі* (КТ, с. 117) (пор. нвн. *Kartóffel* (ЕСУМ, 2, с. 397)), пор.: «*Ой у городи шахран, шахран, стоїть Іванко, як пан, як пан*» (ЕЧ-2, с. 319), «*Ой кохта моя, гузікы да гузікы. Одын вэчор простояла і той за гарбузікы*» (П, с. 503), «*Ой піду я у комору – кухра нема, ой пойду я в хатоньку – дочки нема*» (НМ, с. 110); [т]: *на Вартломія, Вартломій* (ФЗП-2, с. 30), *Гольгота* (ВП, с. 86), пор.: «*Як Вартломій не засіє, то погани всі надії*» (ФЗП-2, с. 30); [хв]: *хвартух* (ПЛК, с. 564), *chwartzuszka* (РР, с. 48), *охвіцери* (КП, с. 16), *Хведору* (СДЗ, с. 31), *хвайна* (ПД-1, с. 87), *парахв'ійі* (СДЗ, с. 112), *Хведоре* (ПЛК, с. 521), *Chweder* (К-36, с. 100), *для Хведирки* (НПВ, с. 32), *Хведорця* (НПВ, с. 292), *Хведюньо* (НПВ, с. 293), *охвыцеры* (СБФ-84, с. 221), *хворсуны* (ПФ-2, с. 513), *хвартушок* (ГФЗ, с. 279), *за Тумахвійка* (П, с. 504), пор.: «*З ус'ого вибору вибрав слипу Хведору*» (СДЗ, с. 31). В окремих випадках спостережено характерну для говорів південно-західного наріччя (пор.: [ф]алити, [ф']іст (АУМ, к. № 86)) заміну давнього звукосполучення [хв] губним [ф]: *фал'бі* (СДЗ, с. 45), *фалыласа* (ПФ-2, с. 170), *пуд ф'іст* (СДЗ, с. 112), *фірточку* (ККП, с. 89), пор.: «*Фал'бі півни торбі, а в тóрбах – хоч св'ішчі*» (СДЗ, с. 45).

В АУМ лінгвогеографічно підтверджено функціонування в ареалі західнополіських говірок в основному варіанта [x] як замітника [ф]: [x]унт (АУМ, к. № 83). Потенційне розширення навантаження губного [ф] може відбуватися за рахунок заміщення ним звукосполук [кв], [хв]: [ф]а^лсол'а (АУМ, к. № 84), [ф]о^роба, [ф]о^риї (АУМ, к. № 85). У текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина представлено такі субституції звука [ф]: [x] – *хронт* (ГВП, с. 136), *кухор* (ГВП, с. 406), *тухл'і* (ГБ, с. 126), *торх* (ГВП, с. 106), *Муход'її* (ГВП, с. 162), *картохл'ами* (ГП, с. 498); [хв] – *хварма* (ГВП, с. 136), *хвайно* (ГБ, с. 234), *на хвицера* (ГВП, с. 160), *мадн'ітох'вон* (ГБ, с. 422); [в] – *асвал'т* (ГВП, с. 432); [к] – *кух'вайку* (ГВП, с. 178); [п] – *с на^лсол'ойу* (ГВП, с. 408); заступлення звуком [ф] етимологічної звукосполуки [хв]: *фойіни* (ГП, с. 226) та ін. В «Історичній фонології української мови» констатовано: «Звук *f* залишився чужим і зовсім не зацепився в говірній мові» (ІФУМ, с. 803). Висвітлюючи еволюцію звука [ф], Ю. Шевельов декларує, що «історія *f* в українській мові – то є по суті не його власна історія, а радше хроніка послідовних переходів від одного його замітника до другого» (ІФУМ, с. 804), і далі: «Використання *p*, *v* і *x* як заміників *f* являло собою намагання достосуватися до наявної в мові системи консонантизму. Проте число слів зі звуком *f* дедалі збільшувалося, зумовлюючи потребу в спеціальній фонемі на відрізнення цього чужого звука. Саме так постала нова фонема *x^w* (унаслідок огублення *x*), позначувана як *xв* на письмі» [ІФУМ, с. 806].

Передньоязикові приголосні. Збереження м'якої вимови [д'], [т'], [з'], [л'], [н'] спорадично засвідчено перед ненаголошеним [e] < *e, *ь та позиційно зумовленим внаслідок підвищення та звуження артикуляції варіантом [i]: *зільоная* (ЕЧ-3, с. 169), *шчоніділы*, *зірно* (ПФ-1, с. 232), *проліжала* (РПП, с. 13), *зятіньку* (ЛП, с. 33), *залітіла* (РПП, с. 14), *тополіноньку* (БП, с. 11), *в білінькому* (СБФ-95, с. 342), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *в'ім'їрани* (ГБ, с. 72).

Доповнюють цю картину численні вияви м'якої вимови передньоязикових перед лабіалізованим виявом [o] < [e] незалежно від наголошуваності: *вишньовий* (РПП, с. 18), *постільонки* (ФЗП-1, с. 2), *koziół* (RP, с. 81), *klon-derewo* (PZB,

с. 141), *wesiołaja* (Z-4, с. 16), *tioszcza* (Z-4, с. 72), *u widiorku* (SZ, с. 112), *в зелёном* (ŚP, с. 16), *вишньовими* (ПТО, с. 54), *кльон* (ТПУ, с. 87), *сьостро* (ПЛК, с. 569), *невесьолий* (НМР, с. 42), *одьон* (ПТО, с. 105), *у костьолі* (ЕЧ-3, с. 251), *в вішньов* (ЗП-3, с. 88), *зильон, собольова* (ПЗН, с. 37), *vijetior* (SZ, с. 112), *віт'ор* (ПЗВ, с. 54), *do siola* (SZ, с. 93), *witioroczok* (PZB, с. 187), пор. спостережені в матеріалах про західнополіські говірки форми: *к'л'она* (ГВП, с. 104), *віт'ор* (ГВП, с. 66), *йі'д'он* (ГВП, с. 82), *по'с'олах* (ГБ, с. 20), *л'охко* (ГБ, с. 106).

Чимала кількість слововживань дає змогу говорити про непослідовність депалаталізації передньоязикових перед монофтонгом [i], що походить із давнього *i: *утерті* (Н, с. 16), *prodoptati* (Z-3, с. 21), *потратіли* (МДН, с. 29), *іді* (ТПУ, с. 211), *братіку* (ПД-3, с. 204), *люді* (ЛП, с. 19), *дівненький* (ЕСП-4, с. 207), *сілу* (ЛП, с. 47), *Васілько* (ЕСП-7, с. 168), *сіротка* (ЕЧ-3, с. 170), *поклоніся* (ŚP, с. 78), *бороніть* (ПВП, с. 22), *солонінку* (ТПУ, с. 50), *паляницю* (ЕСП-6, с. 21), *pszenicznoje* (LO, с. 50), *виздихалі* (РПП, с. 3), *на polіcu* (Z-2, с. 50), *до мліна* (КТ, с. 115), *зэмліцю* (ŚP, с. 77), *розлівати* (ŚP, с. 128), *піліповку* (НМР, с. 19), *на долину, щаслівую* (НМР, с. 43), *горалі* (ЗП-1, с. 259), пор.: «*Swiatyj ponydyilki, zopsowaw nam diwki, posadyw na polіcu i zrobyw molodycu*» (Z-2, с. 50). Ю. Шевельов відзначає, що «між територією, де всі приголосні є твердими перед *e* (< *e*, *ь*, *є*) та *y* (< *i*, *y*), тобто розташованою південніше), та територією, де пом'якшення має всеохопний характер, тобто розташованою північніше (в Білорусі), існує перехідна зона. Найтривкішим виявилось пом'якшення *l* перед *i*, наприклад, біля Пружан (*xodyl'i*); далі на північ іде зона твердих приголосних перед *e* та пом'якшених перед *i* (*xod'il'i* проти *nebo*); ще далі – зона з пом'якшенням усіх приголосних, окрім губних перед *e* (*xod'il'i*, *n'ebo* але *pera*)» (ІФУМ, с. 242), пор. свідчення залученої діалектної текстографії: *звал'івса*, *при'воз'ім* (ГБ, с. 26), *пол'івати* (ГБ, с. 78), *кап'л'ічку* (ГБ, с. 48), *попри'ход'іл'і*, *розоб'рат'і* (ГП, с. 136).

Написання *сталъи, повмиральи, позуоставляльи* (ЛП, с. 28), *никольи, отдавальи, приказовальи* (РПП, с. 4), *вийшьи* (РПП, с. 26), *взяльи, розстріляльи, розпитальи, наробильи, забильи* (БП, с. 3), *насталъи, покидальи* (БП, с. 6),

прильїтілы, з'їлы (ВП, с. 25), пор.: «*Ах що ж бо ми наробили: свого швагра та й забили*» (БП, с. 3), відображають, можливо, специфічну препалатальну вимову плавного бокового [л°], що часом трапляється в поліських говірках [16, с. 78], або ж [и^і]-рефлекс *i, типовий для говірок Правобережного Полісся.

Частотність вживання депалаталізованих передньоязикових [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'] найтісніше пов'язана з еволюцією *ě. Превалювання твердих репрезентантів аналізованих звуків помічено перед ненаголошеними ятевими рефлексами: *дидок* (Г-2, с. 159), *дывоцкии* (ПЗ, с. 142), *стыну-крамыну, до хлыва, молодусы* (ВС), *слидочки* (НПР, с. 350), *не линива* (ПЛК, с. 564), *дивочке* (НОТ, с. 196), *w styни* (Z-2, с. 34), *сиделце* (ПК, с. 83), *дывоцькія* (ЅР, с. 96), *нэ втыкала* (СБФ-86, с. 260), *сычэ* (СБФ-95, с. 375), *лэшчынонька* (ПФ-1, с. 131), *слепий* (ФЗП-2, с. 30), *у дорозе* (НМР, с. 12), *sedłala* (РР, с. 106), *лепиту* (МДН, с. 15), *прылэтаты* (СБФ-86, с. 260), *ликарства* (БП, с. 18), *німецькоє* (БП, с. 26), *полічїти* (ФЗП-1, с. 50), *дїдульо* (ФЗП-2, с. 29), *сичуть* (ВСХ, с. 11), *дивовали* (ПТО, с. 90), *втыкали* (ГФЗ, с. 260), *ро kapusty* (Z-4, с. 62), *на беседи* (ТПУ, с. 102), *у горли* (ВСХ, с. 35) та ін., пор.: «*Да выбїймо стыну-крамыну, крамныцэ, да возьмэмо собі дівоньку й а з вынцэм*» (ВС), пор. живомовний фактаж: *до сти|ни* (ГВП, с. 118), *до хли|ва* (ГВП, с. 106), *ди|теї* (ГВП, с. 114), *по до|рози* (ГБ, с. 62). Значно рідше результати депалаталізації засвідчено перед акцентованими виявами *ě: *в тисті, дижку* (РПП, с. 16), *тисно* (ЛП, с. 28), *снїдати* (ФЗП-1, с. 47), *до дидича* (ВП, с. 64), *в синьох* (ТПУ, с. 181), *ни гомоните, ни розбудите* (ТПУ, с. 200), *на левой нозе* (ПЗМ, с. 131), пор. фіксації з розповідей носіїв західнополіського діалекту: *ос|лепла* (ГБ, с. 188), *д|ил'ат* (ГП, с. 262). В «Історичній діалектології української мови» В. М. Мойсієнко робить наголос на тому, що «наприкінці XVII ст. звуки [д], [л], [т], [р] перед будь-яким рефлексом *ě волиняни вимовляли, найімовірніше, твердо, як це роблять і їхні нащадки у XXI ст. Наведена ізоглоса протиставляє західнополіський діалектний масив решті північноукраїнського, де твердість / м'якість приголосних прямо залежить від наголошуваності континуантів праслов'янських *e, *ě» [148, с. 55].

Ареально релевантним (див. АУМ, к. № 42, 46–47) виявилось ствердіння м'яких передньоязикових перед ненаголошеним *e* як типовим північноукраїнським континуантом **ɛ*: *z m'ieseciom* (Z-4, с. 20), *deseć* (PP, с. 106), *kołodeć* (Z-4, с. 29), *дэсэть* (СБФ, с. 206), *колодезь* (НПР, с. 37), *з міцеџем* (ПТО, с. 178), *m'ieseczok* (PZB, с. 32), *лэгла* (ПФ-1, с. 237), пор.: «*Perszy m'ieseczok – mólody Iwanko*» (PZB, с. 32).

Поодинокі випадки депалаталізації м'яких свистячих [з'], [с'] представлено у формах *з колодязя* (ЛП, с. 26), *близко* (ПФ-1, с. 431), *за царского, царский* (НМ, с. 22), *люхотски* (НМ, с. 75), пор.: «*Зимну воду з колодязя можна розливати, не залюбляную пару можна розлучати*» (ЛП, с. 26).

Реалізація постфікса *-ся* у фонетичних модифікатах *-са, -с* – стійка фонетико-морфологічна риса говірок східної групи аналізованого континууму та Пінщини (АУМ, к. № 248). Такі форми послідовно передано в діалектних хрестоматіях Г. Л. Аркушина: *ос'талиса* (ГВП, с. 404), *зл'а'кавс, вер'нувса* (ГВП, с. 176), *пирил'а'каласа* (ГВП, с. 402), *позасил'алиса* (ГБ, с. 246). У досліджуваних фольклорних текстах подібну тенденцію до вияву дієслівних формантів з депалаталізованим [с] зауважено в інфінітивах: *триматиса* (НМР, с. 52), *качатиса, венчатиса* (НМ, с. 68), *оголятиса* (МДН, с. 28); у постфіксі форм теперішнього часу: *зліпаютьса* (ВОР, с. 112), *здаюса* (ПЗ, с. 610); у родово-числових формах минулого часу: *не най'івса* (СДЗ, с. 49), *ни род'івса* (СДЗ, с. 44), *стрепенул'иса* (ВОР, с. 107), *издрыга'ўса* (ПЗ, с. 113), *лэчы'ўса* (ПЗ, с. 265), *не вернувса* (НПР, с. 8), *хвал'івса* (НПР, с. 65), *поженихавса* (НПР, с. 307); у формах 1 особи множини та 2 особи обох чисел наказового способу: *не буймоса* (ВОР, с. 115), *не признавайса* (НМР, с. 50), *тримаймоса, не забудьса* (НМ, с. 20), *живітеса, ни дивітеса* (МДН, с. 31); в особово-числових формах майбутнього часу: *втоплюса, не вернуса* (МДН, с. 84), *будут сміятис* (МДН, с. 27), пор.: «*Просимо живітеса, на нас ни дивітеса*» (МДН, с. 31).

У говірках Волинського Полісся фонологічна опозиція за твердістю-м'якістю [ц] : [ц'] позначена тотожними з літературними звуковиявами: *х'лопе[ц']*, *удо'ве[ц']* (АУМ, к. № 98), натомість просторовий вияв [ц] охоплює

суміжні із територією Волинської області говірки Берестейщини та центральних та північних районів Рівненщини, де відзначено форми: жне[ц], ¹терни[ц]а, на ¹вули[ц]у (АУМ, к. № 98), пор. народнорозмовні вияви: пше¹ниці, два¹нацит' (ГВП, с. 50), ¹танци (ГВП, с. 100), поцило¹вала (ГВП, с. 38), не¹мецк'її (ГБ, с. 66). Таку ж модель артикуляції африкати [ц] репрезентують місцеві фольклорні тексти, у яких ствердіння відзначено в іменниках з основою на аналізований консонант: копиці, на вечорниці (НМ, с. 66), молодиці (ВОР, с. 121), свитлеци (ВВ, с. 21), заступниці, угодниці (Г-1, с. 293), hrebinca (К-36, с. 60), на серцу (ТПУ, с. 202), ягодниці (ПСП, с. 35), курица (МДН, с. 35), риболовци (ПЛК, с. 548), від пшениці (НПР, с. 5), по сунци (НОТ, с. 135), кутіцу (НОТ, с. 155), р'атици (СДЗ, с. 52), зайца-молодця (ФЗ, с. 92), коровайниці (ФЗ, с. 122); перед флексіями давального-місцевого відмінків однини субстантивів I та II відмін із суфіксом -к-(а): в коробци (ФЗ, с. 138), на new'iestcy (Z-4, с. 158), *duwczynońcy* (Z-4, с. 120), *po czarogńcy* (PZB, с. 113), в спіднойцы (СБФ-86, с. 272), на лавцы (СБФ, с. 197), матёнцы (СБФ, с. 204); у прикметниковому суфіксі -ц'к-: жиноцкый, парубоцкый (Г-1, с. 306), глушицки (НМ, с. 75), дивоцкоє, турецкоє (ПТО, с. 72), йотецкогo (ГФЗ, с. 274), грэцкая (ПФ-2, с. 87); у структурі складних числівників на місці ненаголошеного *ѣ: шишинацать (РПП, с. 46); у зворотних дієсловах 3 особи теперішнього та майбутнього часів: гнецца, не стенецца (ПСП, с. 41), човпецца (НМ, с. 55); перед рефлексом ненаголошеного *ѣ: поцилував, не цилуй (ЛП, с. 7), поцилувала (КП, с. 44), пор.: «Ой додому, ягодниці, додому, прогуляли сьой денічок по бору» (ПСП, с. 35).

Збереження давньої палатальності свистячого [ц'] наявне в лексемах *серце*, *сонце* (ТПУ, с. 82), *sercie* (Z-4, с. 101) та в окремих запозиченнях, пристосованих до фонетичної системи говірок, як-от: *зацюкрована* (СБФ, с. 198) (пор. пол. *sukier*, нім. *Zukier*) (ЕСУМ, 6, с. 265), *цюкэркы* (СБФ, с. 199).

У західнополіських фольклорних текстах перед рефлексами етимологічних вокалів *ѣ, *ѣ, *'а та ін. відзначено превалювання форм із депалаталізованим вібрантом [p'] як основним репрезентантом фонемної опозиції твердість / м'якість: *рикóйу* (СДЗ, с. 41), *з грихів* (ВП, с. 85), *на ориєсі* (ВП, с. 69),

гориелку (ТПУ, с. 264), *ryeczki* (RP, с. 90), *риєже* (Н, с. 16), *w stryysi* (SZ, с. 100), *дримаючи* (ФЗП-1, с. 22), *трисочок* (НОТ, с. 179), *по риченци* (НПР, с. 66), *и hryhach* (PZB, с. 125), *дрымота* (СБФ-95, с. 378), *гараче* (BCX, с. 36), *кучирава* (BCX, с. 38), *прасти* (ВОР, с. 121), *на дручку* (ВВ, с. 40), *вратував* (Г-2, с. 160), *гразноту* (Г-2, с. 165), *двери* (Г-2, с. 159), *от штэрох, от трох* (ПЗ, с. 329), *ны рабая, напару, ратоватымэ* (ВС), *грукну* (ПФ-1, с. 301), *burak* (К-36, с. 91), *запрагай* (ПВП, с. 78), *курави* (ПВП, с. 174), *рабасенькі* (ПВП, с. 109), *зори* (ТПУ, с. 41), *бура* (ТПУ, с. 92), *горуючи* (ТПУ, с. 221), *курачи* (ПЗМ, с. 137), *зори, говору* (ПЗМ, с. 134), *порадку, на градку* (НПР, с. 112), *випрамляйте* (НПР, с. 18), *нарадимо* (НМР, с. 29), *расна* (НМР, с. 43), *крачуть* (НМР, с. 45), *забаруся* (ПЛК, с. 524), *говорать* (ПЛК, с. 535), *серед мора* (ПЛК, с. 596), *рабонька* (НОТ, с. 124), *бурачок* (НОТ, с. 197), *одрадять* (ФЗ, с. 165), *трасти* (ФЗ, с. 167), *на хутори* (ФЗ, с. 173), *натрасé* (СДЗ, с. 11), пор.: «*Змитай, мати, лави, щоб не було курави*» (ПВП, с. 174), «*Як пойду я на подвір'є да й гляну на градку, як немає родной матер, то й нема порадку*» (НПР, с. 112). У лексемах *крілець* (ЛП, с. 46), *з крінець* (ПВП, с. 99), *на крілечку* (ПВП, с. 139), *закриває* (ПЗМ, с. 149), пор.: «*Полетіла б я до тебе, но крілець не маю*» (ЛП, с. 46), представлено вторинне м'якшення [р] перед *у (можливо, м'якість вібранта тут має гіперпоправний характер). Як свідчать карти АУМ, Західне Полісся – одна із зон практично послідовної депалаталізації вібранта [p']: *бу[r]а*, *[r]а'бий*, *зап[r]а'жу*, *п[r]й'ажа* (АУМ, к. № 115), *зо[r]и* (АУМ, к. № 116). Твердість [p'] послідовно передано в детально відтвореному в текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина мовленні поліщуків, пор.: *пра'демо* (ГВП, с. 100), *врату'вав* (ГВП, с. 102), *бура'к'і* (ГБ, с. 76), *гри'ха* (ГБ, с. 76), *кура'че* (ГБ, с. 134). Характеризуючи просторовий вияв ствердіння *r'* в українських регіонах, автор «Історичної фонології української мови» зазначає: «У деяких місцевих говірках він (вібрант *r'*. – Ю. Г.) ствердів безвинятково, в інших – залежно від позиції та з численними варіантами, наприклад, – повсюдно, окрім, як перед *i*; або виключно перед *i < 'a*; або ж окрім позиції перед *a*; або ж тільки наприкінці складу; або ж тільки в ненаголошених складах, як-от *гарячий*, але *рабій* 'рябий' (останнє властиве, передусім,

Західному Полісся). Певні говірки мають розщеплену м'якість на зразок *бур[j]a*, але не *бура*, переважно засвідчуючи тим схрещення говірок з м'якістю і без неї. Становище на Західному Поліссі (Берестейщині) є схоже» (ІФУМ, с. 811).

У досліджуваних текстах виявлено різні ступені вияву тенденції до ствердіння історично м'яких шиплячих. Збереження м'якості вимови шиплячого перед наголошеним [а] засвідчують переважно приклади із берестейського фольклору: *в гочях* (ППС, с. 157), *нышчясныю* (ППС, с. 168), *жярты, вырадзяй, выйїжджяе, поважяты, чяс-пора, шябыльку* (ВС), *жяба, в жар, помовчяты, с пожяру* (ППС, с. 158), *врожяй, чяша, чярка* (ППС, с. 159), *дывчята, чяры* (СБФ, с. 197), *жяла, лыжяла* (СБФ, с. 207), *жяль* (СБФ-95, с. 376), пор.: «Вліз, (та)бы жяба в жар» (ППС, с. 158), «А я жыта ны жяла, в борозэньцы лыжяла» (СБФ, с. 207), «Як ожынывся, то всім зажурывся: і ложычкыю, і мысочкыю, шэ й нышчясныю колысочкыю» (ППС, с. 168). Зауважені форми корелюють зі спостереженнями Ю. Шевельова: «У північній частині Західного Полісся (тобто поблизу Кобрин, Дорогичина й Давидгородка) та інде в розпорошених місцевостях <...> ствердіння має місце лише в ненаголошених складах: *šanuváty, kašá* проти *š'árka, duš'á; š'č'ás'c'e* проти *ščaslyvyj*» (ІФУМ, с. 702), пор. фіксації з берестейської говірки с. Симоновичі: *чясьць, чясом* [107, с. 117].

Функціонування пом'якшених шиплячих перед *i, рідше – перед іншими голосними, маркує говірки Берестейщини, Підляшшя та північної Рівненщини: *заслужілі* (ŚP, с. 125), *виціт, кричіт* (НМ, с. 61), *тетерчюк, за канчюк* (ВСХ, с. 29), *замочыла, висуші* (ВСХ, с. 7), *садочьок* (ВСХ, с. 56), *чьорна* (ВСХ, с. 63), *посаджю* (СБФ-86, с. 270), *поджінайса* (ПФ-1, с. 336), *жівотворяці* (ПЗМ, с. 149), *за Божім, Пречіста* (ПЗМ, с. 133), *не розлучілі* (НМР, с. 34), *у чістєє* (НМ, с. 70), пор.: «А у хлєві теля ревчит, а й у хлєві порося виціт» (НМ, с. 61).

М'якість шиплячих може бути зумовлена позиційними варіантами наступних голосних: наголошеними [e], [i] < *e, *a: *кач'єли* (СДЗ, с. 163), *чєс* (ПЗМ, с. 155), *з калачєми, з паничєми* (ПТО, с. 141), *з'їжджєю* (ВВ, с. 36), *жєли* (ПД-1, с. 52), *лыжєть, брашчєть* (ВС), *пожєли* (ПВП, с. 71), *квічєть, кричєть* (НОТ, с. 168), *іжжілься* (РПП, с. 19), *щістє* (ФЗП-1, с. 10), *мовчіннє* (ППЗ, с. 9),

жіворонку, пташита (НБН, № 42, с. 32); ненаголошеним [i] < *e: жінцям (ПФ-1, с. 314); голосними неоднорідної артикуляції [iɛ] [iɪ]: *вираджіей* (КП, с. 6), *нажієлі* (ВП, с. 99), *шіцпку*, *дивчіцтка* (ВП, с. 106), *чіцс* (ППЗ, с. 13), *жієль* (КП, с. 6), *жієр* (ППЗ, с. 11), *ни обрүце* (ППЗ, с. 15), пор.: «*Приїхав Іванцьо шіцпку зняв, молодуй Марусі ручку дав*» (ВП, с. 106), пор. фіксації АУМ: ш'ч'[e]ст'а (АУМ, к. № 43), ду'ш'[e] (АУМ, к. № 48), ле'[ж']ати, ле'[ж']ети, '[ш']епка (АУМ, к. № 112), гон'[ч']ар, кри'[ч']аў, кри'[ч']еў, стир'[ч']ети (АУМ, к. № 113). Такі форми зауважено у свідченнях інформаторів-поліщуків: *поли'ж'ев* (ГВП, с. 50), *зйіж'ж'елис'а* (ГВП, с. 64), *див'ч'ета* (ГВП, с. 48), *дер'ж'елис'а* (ГВП, с. 80), *са'ж'ейут'* (ГП, с. 172).

Депалаталізація торкнулася шиплячих перед рефлексами кореневого *e в закритому складі: *зупка* (К-36, с. 96), *жинка* (ГФЗ, с. 260), *щитка* (ВСХ, с. 67), *жонкі* (РПП, с. 3), *пичу́нка* (СДЗ, с. 37), а за аналогією – й у відкритих складах: *пчилонька* (ВОР, с. 94), *жуоночка* (ТПУ, с. 35). Ствердіння аналізованих консонантів визначило діалектну специфіку оформлення різних відмінково-числових форм з основами на шиплячій серед іменників: *гочи* (БП, с. 18), *калюжи* (ВВ, с. 27), *с пэчы* (ВС), *воши* (ПВП, с. 45), *ключи* (ТПУ, с. 228), *калаци* (ФЗ, с. 167), *по калюжи* (ВСХ, с. 23), *после каши, паши, теци* (ВОР, с. 106), *з Польци* (БП, с. 27), *до пурвночи* (ФЗП-1, с. 33), *rozkoszy* (Z-2, с. 10); прикметників: *юв Божым* (ПФ-2, с. 179); займенників: *naszy duwczyniata* (Z-4, с. 82), а також у дієсловах наказового способу з флексіями *-ите, -цете*: *роскажете* (ВСХ, с. 18), *скачите* (ВВ, с. 41), *не сушите* (ТПУ, с. 237), пор.: «*В каліновум ліси зазуля ковала, як паницина-даремщина з Польци утикала*» (БП, с. 27).

Лінгвально пріоритетну для говірок південно-західного наріччя зміну [л] > [в] (пор.: 'го[ў]ка, 'поп'і[ў]) спостережено в кінці складу перед колишнім редукованим у лексемах *horywki* (RP, с. 71), *на горівку* (ПД-3, с. 322), *псавтиройку* (НПВ, с. 43), пор.: «*Ой а дякови – свий вишневий сад, ой щоб читав псавтиройку не переставав*» (НПВ, с. 43), «*Наший хазяїн шудратий, він на горівку багатий*» (ПД-3, с. 322). На переконання мовознавця

Ю. Шевельова, «первісна наявність чи відсутність *ь* після *l* зумовлювала незмінність останнього не безпосередньо, а з огляду на неоднаковий характер попереднього голосного звука типу *o*» (ІФУМ, с. 523).

Незначні зміни в навантаженості окремих звуків пов'язані з субститутивними модифікаціями. Найчастіше спостережено заступлення [с] → [ш] у звукосполюках [ск] > [шк]: *шклянка, шклянечку* (ФЗП-2, с. 26), *szklanki* (PZB, с. 22), *szklany* (PZB, с. 205), у *шклянку* (МДН, с. 97), пор.: «*Oj pyli, pyli – szklanki robyli, koleda*» (PZB, с. 22); [см] > [шм]: *шмалеть* (ППС, с. 165), пор.: «*Свынні ны до поросят, колы ййй шмалеть*» (ППС, с. 165). Слушною видається вказівка Ю. Шевельова, що «хитання *š ~ s* репрезентоване у сполюках цих приголосних зі звуками *t, p, v* та особливо *k*: *скло ~ шкло, стиця ~ штиця, шворінь ~ сворінь*. <...> Такі дублети з варіюванням *š ~ s* аж ніяк не є винятковим надбанням української мови. Широкого розповсюдження вони набули в західнослов'янських мовах» (ІФУМ, с. 942), пор. свідчення АУМ: *до[ск]а, [с]ворі'н', скварка* (АУМ, к. № 103–104, 107). Одиначним випадком представлено заміну свистячого [з] африкатою [ж]: *дзилиненькії* (НМ, с. 26), пор.: «*Цвітають сади дзилиненькії, святий вечор, дзилиненькії*» (НМ, с. 26), пор. поодинокі фіксації АУМ в західно-середньополіських говірках: [ж]e^нлениї, [ж]e^нр^но (АУМ, к. № 91).

Середньоязиковий [й]. Збільшення функційної активності середньоязикового [й] зумовлене рядом чинників: а) використанням його як протетичного в лексемах: *Йівана* (ПТО, с. 252), *Ядамко* (ВП, с. 40), *на юлоньку* «вулиця» (БП, с. 27), *не йоженився* (НОТ, с. 128), *Їванка* (ПД-2, с. 169), *йорловії* (ККП, с. 151), *по юлонці* (ЕЧ-3, с. 297), *йна* «вона» (ПФ-2, с. 514), пор.: «*Івасю, синочку, виведь на юлоньку*» (БП, с. 27); б) відсутністю в непрямих відмінках приставного [н] у формах предметно-особових займенників у позиції після прийменників: *в єї своя мати* (ВОР, с. 93), *do joho zahovoru* (SZ, с. 154), *на йейї прилитати* (ВСХ, с. 52), *получыш в ёго* (ППС, с. 164), *коло ййй сокыль* (ВС), *до його розмовляє* (ПТО, с. 106), *wyszou do jeje baten'ko* (P-1), пор.: «*Получыш в ёго, як в жябы цыцкы*» (ППС, с. 164); в) збереженням [й] у суфіксі компаративних та

суперлативних прикметникових форм: *najbilyejszoho* (SZ, с. 156), *hustijsza* (К-36, с. 78), *красніейша* (ТПУ, с. 33), *яснейший, гарнейший* (НПР, с. 160), *надмилейша, надроднейша* (ПСП, с. 58), *біднійша* (НПВ, с. 259), пор.: «*Минє жонка мила, бо моя дружина, мати надмилейша – вона надроднейша*» (ПСП, с. 58); г) збереженням фонетичних варіантів суфікса *-ій* у простих компаративних адвербіальних утвореннях: *ran'iej* (PZB, с. 169), *powużyj* (Z-2, с. 53), *легший* (ПД-3, с. 208), *тышэй* (СБФ, с. 203), *помалій, голосній, жялосній* (ВС), *густ'ій* (СДЗ, с. 22), *далій* (СДЗ, с. 27), пор.: «*Ой бодай воно саме вмерло, то й мні на літо легший було*» (ПД-3, с. 208); г) одиничними випадками ускладнення структури слова епентетичним [й]: *на сідайло* (ФЗ, с. 181), *покривайло* (ВОР, с. 65).

Виразними прикладами засвідчено опускання звука [й], зокрема: а) у флексіях називного відмінка однини прикметників, займенників та числівників: *день бели, коровай житні* (ВОР, с. 111), *сир дóbри* (СДЗ, с. 60), *w zelony sad, w temny haj* (Z-4, с. 124), *друобны дошчык* (ŚP, с. 14), *кустік не маленькі, не величкі* (ВСХ, с. 15), *смачни, хороши коровай* (ФЗП-1, с. 18), *которы хлопець* (ŚP, с. 23), *другі місечок* (ТПУ, с. 74), пор.: «*Пече наша, пече, спечі нам коровай житні*» (ВОР, с. 111); б) на межі префікса та кореня у словах типу *ізнашла* (ГФЗ, с. 249), *вішло, прошла, нашóв* (СДЗ, с. 61), *пришли* (СДЗ, с. 154), *відеш* (СДЗ, с. 155), *pryszow* (SZ, с. 153), *zyszła* (PZB, с. 19), *занявся* (КТ, с. 118), пор.: «*Pozvuol że mniye mati kołodeć kopati, czy ne pryde dziewczyna wodici brati*» (SZ, с. 154); в) опускання кінцевого [й] у флексіях 2 особи однини дієслів наказового способу на зразок *выні* (ŚP, с. 128), *не рі* (SZ, с. 171), *й-уні* (НМР, с. 44), *выллі* (ПФ-2, с. 203), *бі* (ПФ-2, 253), пор.: «*Й-уні, братку, цього пива, що сама я наробила*» (НМР, с. 44). Свідчення фольклору корелюють зі спостереженнями Ю. Шевельова: «Найдавніший випадок утрати *j* наприкінці складу після голосних *y* та *i* мав місце в північноукраїнському наріччі, точніше на Середньому та Східному Поліссі приблизно до лінії, що нею можна поєднати понизов'я Горині та район на захід від Рівного, а також на Підляшші та Холмщині. Ця втрата спостерігається в ном. одн. прикметників чол. роду (*гáрни, сiні*), в нак. сп.

дієслів (*ми* ‘мий’, *ти* ‘пий’) та після префіксів у словах, що починалися на *-i* (*приті́, приму́, ві́ду*)» (ІФУМ, с. 951–952).

Задньоязикові та фарингальна фонемі. Незначні зміни в навантаженості фарингального [ґ] пов’язані з трансформацією вихідної структури слів унаслідок появи неетимологічного початкового приголосного: *на гулоньку* (ПД-2, с. 26), *горати* (ТПУ, с. 241), *по-гэнчому* (ПФ-2, с. 31), *ни годорвѣш год рота* (СДЗ, с. 51), *гондó* (СДЗ, с. 36), *гухом* (ППС, с. 160), *на hułoniu* (PZB, с. 93), *гинши* (ПК, с. 75), *гузенько* (КП, с. 24), *з-за Гуманю* (БП, с. 28), *гуздечку* (ПВ, с. 32), *говес* (НПП, с. 13), *гангуламе, гархангуламе* (НЗ, с. 26), *про г’індикá* (СДЗ, с. 57), пор.: «*Ой через гору та й каменную там горол воду носить*» (КП, с. 7).

В аналізованому текстовому масиві активно функціонують структури з пом’якшеними задньоязиковими та фарингальним приголосними в давніх звукосполюках **гы, *кы, *хы*: *не похітуйся* (ВСХ, с. 23), *в снопикі* (ОР), *з лихіми* (НМР, с. 49), *пшенічнейкій* (ЗП-3, с. 87), *dorohij* (ЛО, с. 77), *з яблунькі* (КТ, с. 111), *на похіле* (ФЗП-2, с. 30), *од сокіри* (ПЗМ, с. 154), *могілу* (НПР, с. 280), *wkipuła* (Z-4, с. 80), *одкідаймо* (Г-1, с. 310), *nahinaje* (Z-3, с. 24), *викінув* (КТ, с. 116), *do wdowońki* (Z-3, с. 23), *до стодолэнькі* (СБФ-86, с. 260), *матюнкі* (ВСХ, с. 56), *з Оликі* (ВОР, с. 47), *для молодухі* (ПД-3, с. 259), *буракі* (ФЗП-1, с. 8), *żurawelki* (PZB, с. 25), *kruki* (Z-2, с. 34). Пом’якшені варіанти [ґ], [к], [х] могли також постати у випадку обниження мовцями артикуляції наступного наголошеного [и]: *пирогє* (НОТ, с. 142), *свахє* (НОТ, с. 188), *женихє* (ПВП, с. 40). Такі форми досить активно вживані в мовленні поліщуків: *до знахурк’і* (ГВП, с. 110), *вик’ідайт’* (ГВП, с. 96), *рушни’к’і* (ГВП, с. 94), *о’пен’к’і* (ГБ, с. 94), *не’бошчик’і* (ГП, с. 114), *тетеру’к’є* (ГВП, с. 302), *до ру’к’є* (ГВП, с. 212).

2.3. Комбінаторні звукові зміни

Метатеза. Окремий різновид комбінаторних звукових модифікацій, засвідчених у західнополіських говірках, становлять зміни, пов’язані з перестановкою звуків чи складів, що «переважно зустрічається у маловідомих, етимологічно непрозорих, лексично ізольованих засвоєних іншомовних словах»

[78, с. 116]. Окреслена нерегулярна звукова заміна в АУМ представлена на карті № 129 'структура [кропива]': [про|кива], [бро|кива]. Яскраві приклади метатези зафіксовано в текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина: *на крил'есу* «церковний хор» (ГП, с. 244), пор. гр. κλήρος «жереб, спадщина, духівництво» (ЕСУМ, 2, с. 462), *на крилос* (ГВП, с. 364), *покрива* (ГП, с. 68).

Часткові зміни вокально-консонантної послідовності засвідчено в текстах західнополіського фольклору: *з-пуд намостира* (НПР, с. 79), *в намастир* (ЛЮ-9, с. 57), *з ліворвера* (ПЛК, с. 554), *гло́бл'і* (СДЗ, с. 164), *щеберцю* (ПВ, с. 27), *ганавьці* (ППС, с. 158), *гол'ірки* (СДЗ, с. 51), *жито-пнешицу* (НМ, с. 51), *w kołorn'ie* (PZB, с. 93), *kołoreń* (Z-4, с. 58), *колонэнькі* (ŚP, с. 17), *kołoreńki*, *kołoreńki*, *kołornі* (Z-3, с. 20), *колонні* (ТПУ, с. 53), *нэзнавиділа* (СБФ-86, с. 270), *камилезами* (НМ, с. 103), *незнавиділа* (НПВ, с. 259), *ліворвера* (БП, с. 20), *з коприви* (ПВ, с. 43), *прокывою*, *прокыву* (ВС), *у прокеві* (ПД-3, с. 213), *на прокывы* (ПФ-1, с. 69), *прокыву* (Б, 65), *ганавьці* (П, с. 509), пор.: «Хлопці ночкі ні доспали у прокеві ночували» (ПД-3, с. 213), «*Kołornі toknut, jdut lude wytiahati*» (Z-3, с. 20), «*Дід бабу доганяв, скынув ганавьці*» (П, с. 509).

Деякі лексеми точніше відображають базову структуру, яка не підпала метатезі, на відміну від літературних відповідників, зокрема запозичення з лат. мови *salvia* (ЕСУМ, 6, с. 366): *шалвію* (НПВ, с. 271), *шальвієньку* (НПВ, с. 280), пор.: «*Ой як підеш, моя матінко, моїми стежками – польєш руту ще й шалвію дрібними сльозоньками*» (НПВ, с. 271); германізм *talier* (ЕСУМ, 5, с. 523): *на талірку* (ЕЧ-2, с. 285), *тальорочки* (НПВ, с. 262), *tal'ierka* (PZB, с. 109), *талірку* (ВСХ, с. 48), *taliroczki* (К-36, с. 68), *талірочку* (ПВП, с. 146), пор.: «*Поставила гарабейка на талірку, закушуйте, женчики, горелку*» (ЕЧ-2, с. 285); континуанти псл.**medvědъ* (ЕСУМ, 1, с. 344): *мэв'іедь* (ŚP, с. 107), *медведіки*, *медведю*, *медведику* (НПР, с. 101), *медвідь* (ВОР, с. 67), *мыдвэдю* (ВС), *медведя* (НМР, с. 13), *medw'ied'* (PZB, с. 83), *в медведьовуй* (КТ, с. 103), *мідьвіді* (СБФ, с. 216), *з медведьом* (ЕСП-7, с. 157), пор.: «*Ой медведю, медведику, не їж мене молоденьку, да з'їж тую бабу, що плетця позаду*» (НПР, с. 101), «*Хоч їдь, матінко, хоч не їдь, бо вже донечці роздер медвідь*» (ВОР, с. 67).

Протеза. Узагальнюючи інформацію про репертуар протетичних приголосних, Ю. Шевельов відзначає: «В сучасній українській літературній мові вирізняємо три протетичні приголосні: *j*- (перед *i*, *e* та *a*), *v*- (перед *i* < *o* та *u*, як виняток і перед *o*) й досить рідко *h*- (перед *o* та *y*). Ті самі три протетичні приголосні звучать у діалектах і фігурують у давніх пам'ятках, але їх дистрибуція характеризується великим розмаїттям» (ІФУМ, с. 570).

Карти АУМ засвідчують співфункціонування в ареалі Західного Полісся структур переважно з протетичними [г] та [в] або безпротезних утворень: [г]улиц'а, [г]ухо, [в]уз'киї, [г]орати, [в]озе"ро, [г]ос'ін', [г]овес, [ор'іх], г[у]рок (АУМ, к. № 122–126). На основі праць, які ґрунтуються на аудіозаписах мовлення діалектоносіїв, робимо узагальнення, що найбільш активно в західнополіських говірках уживано форми з протетичним [г], причому як в апелятивах, так і власних назвах: *годослав* (ГБ, с. 204), *вгосин'і*, *вигоруйут'* (ГВП, с. 318), *госин'* (ГП, с. 74), *погул'ічному* (ГВП, с. 324), *г'іншиї* (ГБ, с. 192), *гете*, *гочи* (ГБ, с. 186), *гол'ійі* (ГВП, с. 386), *гузлики* (ГВП, с. 392), *Гандрейа* (ГВП, с. 484), *за Гантоном* (ГВП, с. 48). Протетичний [в] характерний переважно для північної та західної груп аналізованих говірок: *в:озир'і* (ГВП, с. 76). Спорадично як протетичний функціонує [й]: *йїрод* (ГВП, с. 276). Відчутна тенденція до вияву безпротезних форм: *ул'хойу*, *угрив* (ГВП, с. 72), *з огн'ом* (ГП, с. 372).

На переконання П. Ю. Гриценка, «у народних піснях частота появи, набір протетичних звуків нерідко мають дещо відмінні характеристики, хоча в цілому і відбивають стихію певного ареалу, його основні тенденції. Проте не лише наявність сталої синтагматики окремих звукосполучень у народній пісні (як порівняно стійкому тексті) і необхідність уникнення гіатусу, прикриття голосних початку строф та після тривалих пауз, а й поява, за словами Л. Андрейчина, “певної естетичної функції (для окремих типів протетичних) в практиці народних співаків впливають на дальшу долю протез”» [61, с. 83].

Аналіз лексем, які містять початкові неетимологічні приголосні, вказує на значну функційну активність протетичного фарингального [г], зокрема перед

наголошеними та ненаголошеними [o]: *гобідчик* (ВСХ, с. 66), *гокруп* (ВСХ, с. 72), *гочерета* (ВСХ, с. 207), *горати* (ВОР, с. 123), з *гочей* (Г-2, с. 162), *гораты* (ПЗ, с. 183), *по гозыру* (З, с. 172), *гоченята* (ПВП, с. 91), *ne horet sia* (К-36, с. 87), *do hosyny* (К-36, с. 187), *гобжинки* (НПВ, с. 94), *говес* (НПВ, с. 248), *на готаві* (НПР, с. 36), *горана* (ЛУ-9, с. 79), *гочиняй* (ЛУ-9, с. 81), *госыню* (ППС, с. 158), *гобойе-рабойе* (СДЗ, с. 33), *гочіс'ка* (СДЗ, с. 40), *год рота* (СДЗ, с. 51), *гондо́* (СДЗ, с. 36), *на гове́ц'* (СДЗ, с. 157), *horała* (РР, с. 65), *гожыны* (П, с. 494), *ны годного* (СБФ, с. 207), *гобраз* (СБФ, с. 214), *гобідать, годмикнемо* (НМ, с. 28), *Голекс'ій* (СДЗ, с. 14), *на годэжу* (ПФ-1, 278), *горешь* (Б, с. 133), [у]: *Гуликс'ій* (СДЗ, с. 14), *Гул'ано* (СДЗ, с. 55), *гуздечку* (ПВ, с. 32), *гузэнько, гумнынькый* (ВС), *на гулиці* (ПВП, с. 175), *гучыся* (ППС, с. 158), *із гучей* (Г-2, с. 162), *гучніс'ка* (СДЗ, с. 40), *на гумі* (СДЗ, с. 51), *на hulіci* (РР, с. 111), *густá* (ЕЧ-3, с. 171); [а]: *гандычки* (П, с. 497), *ганголы-хранытэли* (ПЗ, с. 611), *гану́чойу* (СДЗ, с. 156), *гархангуламе* (НЗ, с. 26), *Гантона* (ПД-3, с. 241), *Гандрій* (СДЗ, с. 25), *в Гамэрыцы* (П, с. 509), *Гандрей* (НМ, с. 105); [и]: *в гычы* (ВС), *гиндика* (ПД-3, с. 378), *гынча* (ППС, с. 158), *ни гікон* (СДЗ, с. 162), *з гискройки* (НПВ, с. 45), *гинши* (НПВ, с. 248), *хупејот* (К-36, с. 45), *з гискринки* (НМ, с. 26); [і]: *про г'індіка́* (СДЗ, с. 57), *гікаўка, гік-брік* (ПЗМ, с. 161); [е]: *в гэту́й хаты* (ППС, с. 158), *гета вода* (ЕЧ-3, с. 171), *гете вчула* (ЕЧ-3, с. 172), *гето ни хорошіі* (ЕЧ-3, с. 200), *ду генчого* (ВВ, с. 25), пор.: «*А п'ятого гиндика, щоб добре грала музика*» (ПД-3, с. 378), «*Гумел'кув Гандрій гул'акуйу гуд габрикоса вікулов Гол'і гоко*» (СДЗ, с. 74). Протеза [г] може зберігатися на початку кореня після префікса: *нагучис':а* (СДЗ, с. 14), *догоравса* (МДН, с. 99), *догорався* (ПК, с. 25). Зрідка неетимологічний приголосний простежено в складних словах на зразок *kosohoku* (К-36, с. 16). «Протетичний *h* перед *и*- *е* характерним, – на переконання Ю. Шевельова, – для Середнього Полісся й охоплює на півдні волинські терени (нижче від Рівного), а на півночі сягає Ясельди на її відтинку, що на схід від Кобрини та на захід від Пинська (тобто приблизно обіймає Дорогичинщину, Сарненщину та Рівненщину)» (ІФУМ, с. 576).

Менш активно представлено в аналізованих структурах протетичний [в], зокрема перед наголошеними й ненаголошеними [о], [у]: *воріте* (ПТО, с. 237), *за вузиром* (ВВ, с. 59), *вутець* (ВВ, с. 60), *з вочей* (Г-2, с. 164), *на восыну* (ПЗ, с. 75), *из вочок* (ПЗ, с. 194), *вочи* (ПЛК, с. 521), *Вольгочка* (НОТ, с. 128), *з вочийками* (НОТ, с. 158), *пуд вокнами* (ФЗ, с. 130), *кулу во́ка* (СДЗ, с. 140), *вочинь*, *вочинеш* (НПВ, с. 315), *вобувала* (НПВ, с. 271), *круг вокенца* (МДН, с. 74), *вобэда* (ЅР, с. 122), *вумна-розумна* (ПФ-2, с. 320), *вустілка* (ВСХ, с. 37), *пуд ву́гло́м* (СДЗ, с. 41), *водную* (СБФ-86, с. 259), *Вольга* (НМ, с. 25), *вобрази* (НМ, с. 84), *вой «ой»* (ГФЗ, с. 276), зокрема після префікса *навучив* (НПР, с. 13). За спостереженнями Ю. Шевельова, «протетичний *v* перед *o* заторкує Підляшшя, <...> у розпорошених місцевостях і кількох анклагах воно спостерігається на Західному Поліссі, сягаючи на північ аж до Ясельди (хоча й не є характерним у цілому для цієї зони» (ІФУМ, с. 572).

Кількома випадками представлено початковий неетимологічний [й]: *Йівана* (ПТО, с. 252), *йотецького* (ГФЗ, с. 274), *йобід*, *йувтопила* (ГФЗ, с. 282), *по юлочці* (НПР, с. 6), *йобтирає*, *йобидва* (ПЛК, с. 520), *йодубіла* (ПЛК, с. 525), *йочі* (ПЛК, с. 559), *на йолойку «на вулицю»* (ВВ, с. 18), *йотец* (НПР, с. 160), *не йоженився* (НОТ, с. 128), *на йулку* (НМР, с. 13), *Їванка* (ПД-2, с. 169), *юдовойко* (ККП, с. 97), *йорлом*, *йорлиною* (ККП, с. 171), *по юлонці* (ЕЧ-3, с. 297), *Ядамко* (ВП, с. 40), пор.: «*Треба Їванка женити, женити, треба корень варити, варити*» (ПД-2, с. 169). Протетичний [й] зафіксовано перед голосним [і], який теж виконує функцію протези: *йізблудила*, *йізробити* (ГФЗ, с. 282).

Протетичний [і] превалює, по суті, лише в дієслівних формах: *із'язав* (ВОР, с. 83), *іздохати* (ТПУ, с. 112), *ізвинчев* (ВВ, с. 14), *издрыгаўса* (ПЗ, с. 113), *искачайса* (ПЗ, с. 325), *іскують* (ВС), *iznosyła* (К-36, с. 95), *iztoryw* (К-36, с. 180), *ірже* (ТПУ, с. 220), *ізросла* (ПСП, с. 52), *іспоткнувсь* (ПЗМ, с. 131), *ізмие* (НПР, с. 209), *із'їв* (НПР, с. 286), *ізбий* (НПР, с. 293), *ізорвемо* (НМР, с. 29), *ізбуді* (НМР, с. 32), *iskoszu* (PZB, с. 185), *ihrało, izyjdu* (Z-4, с. 20), *із'їм* (МДН, с. 75), *ізнялися* (МДН, с. 95), *іскошу* (ЅР, с. 63), пор.: «*Да не так с паничем, як з мужиком – із'язав туп б'їли руки рушником*» (ВОР, с. 83).

В опрацьованих текстах засвідчено чимало структур із відсутнім протетичним приголосним: *на оконечках* (ВОР, с. 75), *в огні* (З, с. 169), *на ılojci* (К-36, с. 98), *братку-орішку* (ПД-3, с. 337), *на улицю* (ТПУ, с. 217), *уси* (ТПУ, с. 250), *узкіє* (ТПУ, с. 251), *з-за уха* (ТПУ, с. 263), *острий* (НПВ, с. 73), *orech* (РР, с. 117), *okoneczko* (РР, с. 59), *ohoniok* (PZB, с. 98), *owska* (Z-4, с. 78), *пры орыэсі* (ЅР, с. 51), *ольховыі* (ПФ-2, с. 223), *rod uho* (SZ, с. 177), *огньоветі* (Г-1, с. 302), *к окенечку* (ЕСП-7, с. 189), *з ушка* (ЕЧ-3, с. 178), *угольом* (НБН, № 139, с. 33), пор.: *«Miły miłu pud ucho, ne pi vodki, psiajucho»* (SZ, с. 177).

Живомовна традиція відчутна в безпротезному оформленні предметно-особових займенників (пор. свідчення АУМ: за [його] (АУМ, к. № 208)): *она пила* (ПВ, с. 12), *они закляті* (ЛП, с. 15), *они žyli* (Z-3, с. 85), *она ne płacze* (Z-4, с. 30), *on turhaje* (РР, с. 66), *она пожирає* (Г-2, с. 162). Відсутність приставного [н] констатовано в конструкціях непрямих відмінків займенників із прийменниками: *в його свита* (МДН, с. 73), *за їм їездит* (ЅР, с. 40), *pro jich ne dbaju* (PZB, с. 31), *za jeju wede* (РР, с. 101), *з їми пила* (ПВ, с. 12), *в її хустка* (ВСХ, с. 12), *в йому подошва* (ВОР, с. 46), *од її хаваїцьця* (З, с. 172), *на їх дывылася, в ёго влюбылася* (П, с. 495), *у його кудронька* (НМ, с. 17), *в його з носа* (НМ, с. 131), *в його кожух* (НПР, с. 21), *за їм девки* (ПСП, с. 33), *з його здійняте* (НОТ, с. 127) та ін., пор.: *«Она з їми пила ніц не говорила – вони стали подумали, що не жартовлива»* (ПВ, с. 12).

Афере́за. Високочастотними для поліських говорів стали зміни, пов'язані з афере́зою. Ю. Шевельов акцентує на тому, що «у північноукраїнському наріччі, особливо на Східному Поліссі, розвинулася афере́за, що заторкує ненаголошений звук *о-*, якщо попереднє слово закінчується на голосний: *не'дчинив, до'кна»* (ІФУМ, с. 576). Лексеми з утраченими початковими голосними або звукосполученнями спостережено в текстографічних збірниках Г. Л. Аркушина: *чи|рет* 'очерет' (ГВП, с. 136), *се|ледци* 'оселедці' (ГП, с. 90), *д|разу* 'відразу' (ГВП, с. 210), *ба|два* 'обидва' (ГВП, с. 158), *на|чеї* 'інакше' (ГВП, с. 338), *беркул'бз* 'туберкульоз', *л'ім'ін'бви* 'алюмінієвий', *мал'іро́ваний* 'емальований', *мерика́нка* 'сорт картоплі', *мині́ни* 'іменини' [6, с. 75]. Аналізуючи фонетико-

евфонічні показники народнопісенного слова, Н. О. Данилюк зазначає, що явище афери́зи «з одного боку, є наслідком впливу говіркового мовлення, з іншого, – засобом дотримання ритму мовлення в поетичних рядках, зняття, у разі потреби, надлишкових складів» [74, с. 133].

У досліджуваному фактажі афери́за найактивніше представлена втратою початкового ненаголошеного [о]. Причому, відзначаємо високий ступінь вияву лексем, у яких наявна афери́за в ненаголошених префіксах *объ-, *отъ-, прийменнику *отъ: *’білють* (НПВ, с. 276), *б’летали* (ПТО, с. 250), *по’бтрусвала* (НМ, с. 25), *д батийка, не дбирете* (ВВ, с. 39), *’ддаваті* (НМ, с. 30), *’д білії кусті, ’д крові* (Г-1, с. 294), *ни ткóтиц’а* (СДЗ, с. 27), *за ’дненький* (ПЛК, с. 537), *’д свеї* (ПЛК, с. 586), *д неділи* (ПЛК, с. 599), *’блिवся* (ПСП, с. 22), *не ’двєдав* (НМР, с. 19), *не ’бозваласа* (НМР, с. 46), *ни ’ддамо* (НОТ, с. 126), *’д тибє* (ПД-3, с. 179), *’дказала* (ПД-2, с. 171), *д’Василя* (ЕЧ-3, с. 191), *д роскоши, д тєплого слóва, д гóра* (СДЗ, с. 58). Трапляються й інші поодинокі випадки втрати початкового ненаголошеного [о]: *z czerotu* (РР, с. 91), *’бйідає* (СБФ-86, с. 250), *чыротэ* (СБФ, с. 206), *’вєчки* (СДЗ, с. 16), *за гуркі* (ФЗП-1, с. 9), *Лексій* (ТПУ, с. 79), *на второк* (ТПУ, с. 244), *днею куновкою* (ВВ, с. 38), *чиритяная* (ВВ, с. 35), *бручі* (ПД-3, с. 273), *’сталася* (ПВП, с. 23), *на ’стровку* (НМ, с. 16), *’зьми* (НМ, с. 127), *’вечечки* (НМР, с. 17), *’брусом* (НПВ, с. 315), *’гонь* (НМР, с. 41), *му < йому* (ЛП, с. 28), *го < його* (ЛП, с. 30), пор.: *«Ой чыротэ, осотэ, ны шумы, ны гуды, ны шумы, ны гуды, мойіх сынкыв ны буды»* (СБФ, с. 206), *«Аж у хаті ’гонь горить, мати з сином говорить»* (НМР, с. 41).

Спорадично в залученому для дослідження матеріалі внаслідок послаблення артикуляції вокала, відбувається заміна [о] → [в] (ймовірно, через проміжну стадію у): *всичина* (ПД-2, с. 57), *’вб’яжіте* (УЗ, с. 128), *’вдежа* (УЗ, с. 214), *повбідала, з вбідом* (ПЛК, с. 530), *повбіцявся* (ПЛК, с. 539), пор.: *«А всичина трипитіла, бодай вона стримитіла»* (ПД-2, с. 57).

Зовсім небагато прикладів опускання початкового ненаголошеного [і]: *’Суса Христа* (МДН, с. 66), *з ’Сусом* (НПВ, с. 315), *начэй* (ППС, с. 162), *мн’е* (ППС, с. 165), *святая ’Лля* (НМ, с. 26), пор.: *«Ны будэ начэй, як Биг назначыв»*

(ППС, с. 162). Афезу вокала [а] маніфестовано у випадку *мырыканочкью*, пор.: «Як я була *мырыканочкью*, то я була всім *коханочкью*» (П, с. 513).

Редукції на початку слова перед голосними зазнали приголосні звуки. Виявлено форми з утраченим початковим етимологічним [г] перед голосними: *орілкою* (ВОР, с. 81), *орілки* (ВОР, с. 87), *остиньці* (ВОР, с. 76), *усок*, з *усинятами* (ВОР, с. 97), *ора* (ЛП, с. 5), *орабина* (ЕСП-4, с. 221), *'оді спати* (ПД-2, с. 100), пор.: «*Не посовай тарілкою, та не мани орілкою*» (ВОР, с. 81), «*Приніс Степанко остиньці – чорнії чоботочки на тарильці*» (ВОР, с. 76), а також форми з усіченим етимологічним [г] на початку слова перед приголосним: *до Рыгора* (П, с. 511), *на Рігора* (ПЗМ, с. 160), *Ригоре* (ВСХ, с. 205), *Рыгуор* (ЅР, с. 143), пор.: «*У Рыгора гуркы родеть, до Рыгора дывкы ходеть. У Рыгора гуркы в'юцьця, за Рыгора дывкы б'юцьця*» (П, с. 511). В обмежених випадках може втрачатися початковий [й]: *у Ордані* (СБФ, с. 214), *на Ордані* (ЕСП-3, с. 77), пор.: «*У Ордані тихая вода стояла*» (СБФ, с. 214). На оформлення структури *на олині* «на ялині» (ВОР, с. 83) поряд із усіченням етимологічного [й] вплинуло явище гіперизму [а] → [о], пор.: «*Усі галоньки сіли на олині, зозуля – на коліні*» (ВОР, с. 83). Усічення початкової звукосполуки простежено в лексемі *Русалімська* «Єрусалімська» (Г-2, с. 164). Дослідники часом кваліфікують такі явища як гіперизми – відштовхування від процесу появи протетичних: *орон*, *оловонька*, *урубець*, *орожка* [78, с. 95]. В АУМ лінгвогеографічно підтверджено функціонування в окремих говірках Рівненської області форм на зразок [ра|ниц'а], [ла|дишка], [лечик], [рад] (АУМ, к. № 128).

Синкопа. Закономірним для західнополіської фонетичної системи стало засвідчене діалектографічними джерелами явище синкопи – випадіння звука чи групи звуків у середині слова без жодного впливу на його семантику: *ни|в'іска* (ГВП, с. 386), *бало* (ГВП, с. 130), *з|йазана* (ГБ, с. 222), *т|ико* (ГВП, с. 224), *на бла|в'ішчин':е* (ГВП, с. 340), *моц|икл'ет* (ГВП, с. 58), *хот'|с'а* (ГВП, с. 16), *нат'* (ГВП, с. 522).

У фольклорних записах засвідчено такі різновиди синкопи: а) опущення одиничного голосного: *дяк'|вань* (ЕСП-7, с. 136), *хтіла* (ЕСП-7, с. 145), *схтіло*

(ВОР, с. 65); б) редукцію одиничного консонанта: *наняти* (ВСХ, с. 39), *шено* (ВСХ, с. 45), *набільш* (НОТ, с. 128), *взьміте* (ПЛК, с. 596), *скра́ц'а* (СДЗ, с. 31), *прима́к* (СДЗ, с. 36), *рулі́* (СДЗ, с. 161), *сто́пчик* (СДЗ, с. 159), *ни мона* (НОТ, с. 190), *зачернула* (НМР, с. 41), *з'язала* (НОТ, с. 128), *пуд'яжу* (ВСХ, с. 37), *ко'дру* (НМ, с. 119), *ті́дин'* (СДЗ, с. 58), *се́тий* (ЕСП-2, с. 24), *сяткуй* (НМР, с. 10), *біш* (ГФЗ, с. 273); в) випадіння групи звуків у середині слова: *до Блавішчыння* (ППС, с. 159), *тикі* (НОТ, с. 144), *тико* (НОТ, с. 187), *бла'словіласа, побла'слови* (ЕСП-4, с. 205), *чось* (ЕСП-3, с. 87), пор.: «*Ой що то, що то такое, не мона їсти, бо все гіркоє*» (НОТ, с. 190), «*За горою зайчики трублять, а чось мене хлопці не люблять*» (ЕСП-3, с. 87).

Апокопа. Інформаційний потенціал залученої для дослідження діалектної текстографії засвідчує спорадичний вияв процесу апокопи: *бол'ес'* (ГВП, с. 160), *кіл'о* (ГП, с. 160). Фонетична структура частини лексем із фольклорних текстів ілюструє втрату звуків у кінці слова: *нех* (ПТО, с. 83), *нихт* (ФЗП-2, с. 33), *пеш* (К-36, с. 114), *нищ* (ТПУ, с. 189), *тре нести* (ПЛК, с. 599), *зара* (НОТ, с. 159), *zara* (Z-4, с. 102), *не тра шкодувати* (МДН, с. 110), *ничо* (ПК, с. 25), *тре'* (ПД-3, с. 202), *ніхт* (ЛП, с. 10), *загра* (ВП, с. 47), *гука* (ЛП, с. 13), *болезь* (ПЗ, с. 257), *на йо' нападає, йо' син* (Г-1, с. 307), пор.: «*Ой гурку юшку тре' на двир вилівати*» (ПД-3, с. 202), «*А хто ція булезні накідає, хай на йо' нападає*» (Г-1, с. 307).

Втрату одиничного звука в кінці слова засвідчують форми називного-знахідного відмінків однини прикметників, порядкових числівників, родових займенників з усіченим кінцевим нескладовим у флексії: *тіхі Дунај, молоды Јас'ен'ко* (Н, с. 11), *czornu, jak zemia* (Z-3, с. 99), *святы понэд'іелку* (ŚP, с. 109), *намэньши брат* (СБФ-86, с. 268), *очерет густы* (ВОР, с. 113), *сон солодки* (ПЗ, с. 51), *slawny kogowajec* (К-36, с. 66), *другі місечок* (ТПУ, с. 74), *которы хлопецъ* (ŚP, с. 23), пор.: «*Возьмы дівко новы горчык, постав под яловый корчык*» (СБФ-86, с. 263).

Високу продуктивність механізму апокопи відзначено в іменниках, прикметниках та займенниках із усіченим голосним у флексіях родового та орудного відмінків однини: *шабьлой* (ПСП, с. 19), *пуд вербой* (МДН, с. 93),

зозулэнькой (СБФ-86, с. 268), ярей пшеңици (НМР, с. 34), ро wsiuom (PZB, с. 143), надо мной (МДН, с. 94), к матери родной (МДН, с. 94), на klonowim mosty (PZB, с. 162), пор.: «Конем вон еде, шабльой махае» (ПСП, с. 19).

Епентеза. Поширеною зміною, що, за класифікацією П. Ю. Гриценка [61, с. 56], поєднується з подовженням слова, стала епентеза. У мовленні носіїв західнополіських говірок аналізований фонетичний процес репрезентують лексеми *мат'ір'йал* (ГВП, с. 236), *штири|нацитога* (ГВП, с. 380), *центиp* (ГВП, с. 526), *с'іл'ірада* (ГВП, с. 520), *приб'йг* (ГВП, с. 334), *чолов'йика* (ГВП, с. 330), *Блав'йичин':е* [6, с. 75] та ін.

Строкату картину появи епентетичних звуків демонструють аналізовані фольклорні тексти з ареалу Західного Полісся. Репертуар інтерконсонантних секундарних голосних складають вокали: [а]: *старуси, старушу* (НПВ, с. 67), *ны наравыцца* (СБФ-84, с. 229); [е]: *мэтэр* (З, с. 171), *стерусю* (ПТО, с. 270), *оляндер* (КП, с. 45); [и]: *до Димітра* [СДЗ, с. 23], *мирец* [Г-1, с. 306], *жинець* [ПВП, с. 94], пор.: «*Натопи, матюно, світлоцю, старуси з косоїки росицю*» [НПВ, с. 67]. Розвиток інтервокального [й] представлено прикладами *на Всіанській гурі* «Сіон – священний пагорб в південно-західній частині Єрусалима» (Г-1, с. 296), *понад Сіанською горою* (ВСХ, с. 209), *оляндер* (КП, с. 45), пор.: «*Оляндер круто в'ється, з-під каменя б'є вода*» (КП, с. 45).

На відміну від літературного стандарту, в берестейських говірках можливий розвиток епентези [й] після депалаталізованих губних у формах 3 особи множини теперішнього часу дієслів 2 дієвідміни: *рып'ять, кып'ять* (СБФ, с. 202), а за аналогією звукосполучення губний + [й] вживано в 1 особі однини майбутнього часу: *постав'ю* (СБФ, с. 217), пор.: «*Постав'ю я кроковкы, кроковкы с прыбырного дэрыва, з морковкы*» (СБФ, с. 217). Натомість відсутність епентетичного [л] зафіксовано в дієслівній формі 3 особи множини *люб'еть* (ППС, с. 158), пор.: «*Грошы шчот люб'еть*» (ППС, с. 158).

Значно активніше [й]-епентеза виникає після депалаталізації губних перед рефlekсами наголошеного *e в закритому складі в дієсловах: *зав'юов* (КТ, с. 104), *нап'юок* (КТ, с. 115), *пруwjuow* (PZB, с. 78), *прив'юз* (ПСП, с. 57), *обов'юв*

(ПФ-2, с. 40), а також перед континуантами акцентованих *е, *ё у відкритих складах: *спреждеуї́ку* (СДЗ, с. 125), *пов'їсив* (ВСХ, с. 49), *б'їдни* (ВСХ, с. 48), *ниуї́ска* (СДЗ, с. 36), *на голоуї́* (СДЗ, с. 8), *б'їлії* (ВОР, с. 81), *умьїють* (ВОР, с. 85), *чоловьїка* (ВОР, 79), *лейб'їдойка* (ВСХ, с. 40).

Неетимологічний [й] зафіксовано також у лексемах *покривайло* (ВОР, с. 65), *на сідайло* (ФЗ, с. 181; ВВ, с. 48), *на Купайла* (ПД-3, с. 133), *в пов'язайла* (ПД-3, с. 271), пор.: «*На Купайла вогонь горить, лишнівським хлопцям живит болить*» (ПД-3, с. 36), «*Наша курка сукоче на сідайло хоче*» (ВВ, с. 48).

Згідно з даними АУМ, західнополіські говірки – один із ареалів поширення звукосполуки [мн]: [па[мн']ат', [м'н']асо (АУМ, к. № 76). У фольклорних текстах широко засвідчено появу епентези [н'] після ствердіння губного [м'], зокрема перед рефlekсами давніх *ę: *соломняны* (П, с. 505), *помнятати* (БП, с. 19), *сі́мне* (СБФ-95, с. 348), *мнякенько* (МДН, с. 41), *врэмне* (СБФ, с. 198), *рутка-мнятка* (СБФ, с. 200), *быз полоння* (СБФ, с. 207), *мнясо* (ЕСП-7, с. 140), *ни мала врємня* (ГФЗ, с. 288) та *ё: *вмніє* (ВОР, с. 89), *замнісили* (ВОР, с. 76).

Епентетичний [л'] після ствердіння губних перед [а] незалежно від його походження реалізується в словоформах *здоровля* (ЛП, с. 31), *derewlanuji* (RP, с. 80), *рїбл'ачих* (СДЗ, с. 50), *здоровлям* (ПТО, с. 157) та ін. Одиничним випадком представлено розвиток [л']-епентези перед аналогічно зумовленою флексією -і в субстантиві *крїулі* «кров» (ПЗМ, с. 147).

Ймовірно, специфічні діалектні утворення *гребльонкою* (ЕЧ-2, с. 206), *греблінка* (ВСХ, с. 67) (при відсутності фіксацій дослідниками будь-яких інших форм (пор. *грибл'інка* (усне повідомлення Ю. Громика)) постали за моделлю словоформ на зразок *гребло*, *греблиця* 'скребло; скребниця' (СУМ, II, с. 163).

У кількох випадках спостережено появу неетимологічного [ш] перед одиничним етимологічним [ч]: *щебрина* 'чебрець звичайний; *Tymus serpyllum* L.', *пшчолонькі* (ЅР, с. 89), *пшчолы* (ЅР, с. 90), *пшчолы* (ТПУ, с. 225), пор.: «*Вже й одцвіла калина, вже й опала щебрина*» (ПТО, с. 59).

Асиміляція, дисиміляція. У мовленнєвому потоці артикуляція звукових одиниць певним чином модифікується: відбувається постійний взаємовплив

артикуляційних фаз суміжних або розташованих на віддалі звуків, у зв'язку з чим змінюються їх якісні та кількісні характеристики. У результаті коартикуляційних змін на рівні фонетики слова виявляються звукові варіанти, зумовлені позицією в слові й залежні насамперед від акцентуації, що властиво голосним, та комбінаторні варіанти, зумовлені контактуванням звуків між собою. Асиміляція та дисиміляція – основні види комбінаторних змін якісного характеру.

Другий том загальнонаціонального лінгвістичного «Атласу української мови» не містить спеціальних карт, на основі яких можна було б скласти уявлення про поширення в західнополіських говірках асимілятивно-дисимілятивних звукових процесів. Принагідно варто зазначити, що виразні дані про трансформацію артикуляційного образу звукових одиниць демонструють карти, де представлено фонетичні, морфологічні та лексичні діалектні риси й у легендах до яких засвідчено окремі особливості реалізації комбінаторних звукових змін, зафіксованих у різних зонах західнополіського діалектного ареалу, зокрема: ¹па[мн']ат', ¹па[мн']іт', [м¹н']асо, [м¹н']есо (АУМ, к. № 76), здо¹ро[ўй]а, ¹жа[бл']ачий (АУМ, к. № 75), ¹р'і[мн]ий, ¹ри[мн]ий, да[м¹н]о (АУМ, к. № 82), ш'і[с⁰ц'], те[с⁰ц'], ¹го[с⁰ц']і (АУМ, к. № 96–97), ¹ви[шч']ірити (АУМ, к. № 105), ту¹те[чн']ій (АУМ, к. № 108), ¹ме[л]ник (АУМ, к. № 114), со¹ло[дч]ий, со¹ло[тч]ий, мо¹ло[ч:]ий, ¹ви[кш]ий, ¹ви[ш:]ий (АУМ, к. № 224), [ш¹тири] (АУМ, к. № 227), оди¹нац':[і]т', оди¹на[н'ц']ат', оди¹на[ц]ат', оди¹найц[и]т' (АУМ, к. № 229) та ін.

Словоформи, де відбулося уподібнення або розподібнення приголосних фонем, зумовлене однією або кількома артикуляційно-акустичними ознаками, представлено у зв'язних текстах із західнополіських говірок у записах Г. Л. Аркушина: регресивна суміжна асиміляція за твердістю: ¹палци (ГВП, с. 266), на¹валнайа (ГВП, с. 142), ру¹салниц'а (ГВП, с. 88), пилно¹вала (ГБ, с. 292); за глухістю: п¹чоли (ГВП, с. 438), к¹нишку (ГВП, с. 440), ¹нат:о (ГБ, с. 226); за дзвінкістю: Ви¹л'ітден' (ГП, с. 54), ан'і¹тдом (ГВП, с. 104); регресивна суміжна асиміляція за способом творення: [тч] > [чч]: ¹вич:еш (ГП, с. 18), ¹оч:е наш (ГВП,

с. 132); [дн] > [нн]: *с'он':і, с'о'гон':а* (ГБ, с. 18), за способом творення і глухістю: [дц] > [ц:] із наступним стягненням: *два'нацѝт', оди'нацѝт'* (ГБ, с. 122); [жч] > [шч], [зч] > [шч]: *рош'чин'ат'* (ГВП, с. 240), *по'душчала* (ГВП, с. 282), *рошчи'н'айе* (ГП, с. 220), *Жи'ш'чи'ха* (ГВП, с. 54); контактна регресивна асиміляція за місцем творення: *на'тиц:и* (ГП, с. 254), *на'гоїдац:и* (ГВП, с. 48); за місцем і способом творення: [гн] > [дн]: *мадн'ітох'вон* (ГБ, с. 422); прогресивна суміжна асиміляція за способом творення: [шт] > [шч]: *пошчика'турили* (ГВП, с. 446); [мл'] > [мн']: *по зем'н'і* (ГБ, с. 128), *за'томн'ани* (ГП, с. 296); [мй] > [мн']: *ни м'н'елес'а* (ГВП, с. 156), *м'н'асо* (ГБ, с. 142), *со в'ремн'ем* (ГВП, с. 524), *у мн'ас'ницах* (ГВП, с. 404); [нс] > [нц]: *у кан'церву* (ГВП, с. 424); [нш] > [нч]: *ранчеї* (ГБ, с. 224), *менчих* (ГБ, с. 108); [с'т'] > [с'ц']: *до кос'ц'ола* (ГП, с. 30); прогресивна суміжна асиміляція за способом творення у групі [дш] > [дч] та подальша зміна [дч] унаслідок регресивної суміжної асиміляції за способом творення і глухістю на [чч] з можливим подальшим стягненням подовженого [ч:]: *молоч:иї* (ГП, с. 260), *самош'ечи* (ГВП, с. 430), *молоч:и* (ГВП, с. 256); прогресивне уподібнення на віддалі за способом творення у групі [н...л'] > [н...н']: *коно'пен'* (ГП, с. 284).

Контактне регресивне розподібнення, зокрема за способом творення в групах [н'к] > [йк]: *ота'кус'ійка* (ГВП, с. 26), *малеїко* (ГВП, с. 166); [кт] > [хт]: *трахтор'істом* (ГБ, с. 300), *дохтор* (ГВП, с. 168), *спрахтику'валас'* (ГБ, с. 96); [ч:] > [шч]: *з нимешчини* (ГВП, с. 80); [дц] > [нц]: *два'нанц'ат'* (ГВП, с. 102); [чн] > [шн]: *на все'ношну* (ГБ, с. 32), *тошно* (ГБ, с. 48), *бес'пешно* (ГВП, с. 392); регресивна дистантна дисиміляція за способом творення спостерігається у групах сонорних [н'...н] > [л'...н]: *по кол'у'шини* (ГБ, с. 102); [л'...л'] > [н...л']: *фонк'л'ор* (ГБ, с. 122); регресивна на віддалі дисиміляція за місцем творення: [в...б] > [л...б]: *ослобо'дили* (ГВП, с. 26); прогресивна суміжна дисиміляція за способом творення: [вй] > [вл']: *дерев'л'ана* (ГВП, с. 194); [ш:] > [шч]: *хор'ішча* (ГВП, с. 90); прогресивна дистантна дисиміляція за дзвінкістю [б...д] > [б...т]: *би'тони* (ГВП, с. 402). Без наслідків розподібнення зафіксовано структури *ручни'ки* (ГВП, с. 94), *к'росна* «хрещена мати» (ГБ, с. 396).

Тенденцію до відображення картини звукових змін у реальному функціонуванні української діалектної мови широко відображено у фольклорних текстах із Західного Полісся.

Виявлені в місцевому фольклорі випадки асиміляції приголосних в основному мають регресивний характер.

Регресивна суміжна асиміляція за твердістю [л'н] > [лн], [л'к] > [лк], [л'ц] > [лц], [л'ш] > [лш] виникла в результаті впливу артикуляції наступного консонанта: *весілим* (МДН, с. 30), *в споминалницю* (ППЗ, с. 10), *спільня* (ФЗП-2, с. 30), *сылно* (СБФ, с. 208), *повылна*, *сылнэнько*, *настылнычкы* (ВС), *купалній* (ПК, с. 32), *шчылнэнько* (ПФ-2, с. 256), *салця* (ЕСП-6, с. 112), *пекелній* (ГФЗ, с. 285), *сылцэ* (ППС, с. 165), *били* (ВОР, с. 78), *на постілиці* (НПВ, с. 41), *krylsa* (РР, с. 88), *кадилницю* (НПВ, с. 43), *сылных* (Б, с. 63) та ін., пор.: «Вспоминають як пси діда в споминалницю» (ППЗ, с. 10), «Скажы словцэ, то выростэ сылцэ» (ППС, с. 165), «Спільня – то тільки скула добра» (ФЗП-2, с. 30).

Регресивна суміжна асиміляція за глухістю представлена формами на зразок *жешкім* (ППЗ, с. 12), *зэгатка* (СДЗ, с. 160), *лошкі* (ВСХ, с. 7), *гвусткіе* (СДЗ, с. 10), *гупкою*, *з голупкою* (ВСХ, с. 48); оглушення може відбуватися в кінці слова: *гарбу́с* (СДЗ, с. 27), *хл'іп* (СДЗ, с. 19); в консонантних групах [бч] > [пч]: *ны пчілонька* (ВС), *пчоли* (ФЗП-2, с. 30), *з пчолок* (ПВП, с. 176), *пчола* (З, с. 172), *пчолойки* (ЕЧ-2, с. 210), *пчоляная*, *пчоленятка* (ЕСП-4, с. 184) тощо, пор.: «Хто має пчоли – має мід, а хто діти – то сморід» (ФЗП-2, с. 30).

Глухі приголосні в позиції перед дзвінками і сонорними внаслідок регресивної суміжної асиміляції переходять у дзвінки в структурах на зразок [ц'в] > [з'в]: *дз'ва́хи* (СДЗ, с. 165), пор.: «Йак вийшли дз'ва́хи, в шо йїх бі́ли?» (СДЗ, с. 165); [пл] > [бл]: *заблющу* (РПП, с. 46), пор.: «Як очі заблющу, що буде з тобою, останешся, доню, навек сиротою» (РПП, с. 46).

Дієслова *rohlowali* (Z-2, с. 34), *погльовали* (НБН, № 144, с. 36) демонструють наслідки регресивного уподібнення за дзвінкістю. Регресивна дистантна асиміляція за дзвінкістю відбулася в структурі у *галоши* (ТПУ, с. 268), пор.: «А де ж твоє, бусьол, гроши? У мене у галоши» (ТПУ, с. 268).

Продуктивний механізм регресивної суміжної асиміляції за способом творення, представленої, зокрема, в групах [зш] > [жш]: *ныжша* (З, с. 170), *найнижше* (НПП, с. 15), *ближша* (ППЗ, с. 11), пор.: «*Встану – выжша за коня, ляжу – ныжша за кота. (Дуга)*» (З, с. 170); [тч] > [ч:] > [ч]: *Очченаш* (ВП, с. 61), *хучій* (ВП, с. 24), *очэпытыся* (ПЗ, с. 142), пор.: «*Коб же я відала, що ти наш, говорила б рано й ввечур Очченаш*» (ВП, с. 61); [вн] > [мн]: *римно* (СБФ, с. 213), *всьоромно* (ЛП, с. 22), *жомніроньки* (ПЛК, с. 508), *римнесійко* (ВВ, с. 62), *румнесенькі* (ПК, с. 57), *румнэнько* (СБФ, с. 211), *сёромно* (ППС, с. 166), *руомнюсенькі* (ЅР, с. 82), *всьоромно* (ППЗ, с. 7), *rumniata* (SZ, с. 109), пор.: «*Зарикалася жаба болота і всьоромно в є лізе*» (ППЗ, с. 7), «*Ой за гаем зылыненькым рвала дівка лён дрибнэнькый, римно рвала, тонко слала, к сыруй зымні прыпадала*» (СБФ, с. 213); [йк] > [лк]: *сонэлко* (Б, с. 29), пор.: «*Одынъ ангель – ясно сонэлко, святы вэчоръ, ясно сонэлко*» (Б, с. 29); [д'н'] > [н']: *siohonniszni* (Z-3, с. 109), *сьоннічка* (ПД-1, с. 23), пор.: «*Sumny i tiażki siohonniszni deń. Oj, czom ne wesioty w sadu sołowej?*» (Z-3, с. 109).

Уподібнення такого типу найчастіше засвідчено у формах давального-місцевого відмінків однини субстантивів І відміни: *в боццы* (ППС, с. 167), *на сванецці* (ВОР, с. 90), *на лавоццы* (СБФ, с. 205), *доцці* (СБФ-95, с. 350), *на грядоццы*, *Маніццы* (ВС), *в руцци* (ЕСП-6, с. 19), *на ключци* (ВСХ, с. 54).

Звукова структура деяких слів відображає наслідки регресивної асиміляції за глухістю і способом творення з можливим наступним стягненням подовженого приголосного [дц] > [тц] > [ц:]: *дванаццить* (Г-2, с. 161), *шишинацать* (РПП, с. 46), *дваццэть* (П, с. 501), *одынаццоту* (ПФ-2, с. 199), пор.: «*Ой выпыла дваццэть шыры – тыпэр жэ я в самуй сылы. Ой выпыла дваццэть п'ять – тыпэр мыні погулять*» (П, с. 501); [дч] > [тч] > [ч:]: *очинь* (НПВ, с. 91), *воччиняти* (ПД-2, с. 140), *очэпытыся* (ПЗ, с. 142), *очыныла б*, *очыны*, *ны очынюся* (ВС), *очинися*, *очиню* (ПТО, с. 230), пор.: «*Ключів купувати, воріт воччиняти, воріт воччиняти, зиму зачиняти*» (ПД-2, с. 140).

Регресивна контактна асиміляція за місцем і способом творення репрезентована адаптацією попереднього дзвінкого зубного приголосного [з] до піднебінного [ж]: *жжсинаті* (НМР, с. 14), *ни рожжжився* (ВСХ, с. 62).

Регресивне суміжне уподібнення за місцем і способом творення ілюструють звукосполуки [йм] > [н'м]: *наньмичку* (ВСХ, с. 39), пор.: «*А пришла субота – треба шмаття прати, треба міні, мій миленький, наньмичку наняти*» (ВСХ, с. 39); [бн] > [н:]: *вылычоннэ* (ППС, с. 167), пор.: «*Шкодують, (та)бы вылычоннэ йіцэ*» (ППС, с. 167).

Дистантну регресивну асиміляцію за місцем і способом творення [с...ч] > [ш...ч] простежено в лексемі *брушничка* (ККП, с. 188), пор.: «*Як приходить її мати, відкриває двері – лежить дочка, як брушничка, в кривавій постелі*» (ККП, с. 188). Регресивне уподібнення за способом творення відбулося в дистантних групах [в...р] > [б...р]: *у боротьох* (ТПУ, с. 43), пор.: «*Там у боротьох стояла каліна пов'ядаю вам, слічная пані млада Міхалова вийді к нам*» (ТПУ, с. 43); [н...л'] > [л...л']: *з колопэль* (ЅР, с. 61).

Прогресивне уподібнення – менш поширений тип звукових модифікацій в мовленнєвому потоці. Звукосполуку [зй] унаслідок асиміляції за місцем творення реалізує подовжений звук [з':]: *ізісти* (ВСХ, с. 12), *ны ззілы* (ВС), *ззісьць* (ППС, с. 159), *ззіла* (СБФ, с. 206), *ззіжмо* (ЛЮ-9, с. 14) та ін., пор.: «*Ны ззіла в хаты, ззіла за двырыма, ны ззіла сухого, облыла слёзыма*» (СБФ, с. 206).

Виявлено форми, які постали внаслідок прогресивного суміжного уподібнення за способом творення [с'т'] > [с'ц']: *госціна* (РПП, с. 26), *шэрсьці*, *госьць* (З, с. 170), *хрысціяне* (ПФ-1, с. 51), *посціль* (СБФ, с. 208), *косьцяшкы* (З, с. 169), *шчесьцэм-долію* (ВС), пор.: «*Жылізныый выз вызэ, косьцяшкы – тое, шчо прывызуть, сычуть, мокрый Мартын – закыдуе. (Ложка, зубы, язык)*» (З, с. 169); [жд] > [ждж]: *дожджэмо* < *дождемо* (ПФ-2, с. 60), пор.: «*Богатого літочка дожджэмо, стодолы жыточка нажнэмо*» (ПФ-2, с. 60); [нш] > [нч]: *мэнчый* (СБФ, с. 207), *ду генчуго* (ВВ, с. 25), *за иньчого* (Б, 68), *мэнчу*, *умэнчав*, *помэнч*, *ля мэнчыйі* (ВС), *ранчей* (НПР, с. 24), *гинчійі* (ККП, с. 128), *пораньче* (Б, с. 81), *ранче* (ЕЧ-2, с. 249), *намэньча* (СБФ-86, с. 268), *найраньчей* (НПВ, с. 171),

пор.: «Будымо мого батька просыты, коб вы'н умэнчав роду дарыты; Старшу родыну то й обдарымо, мэнчу родыну пырыпросымо» (ВС); [чш] > [ч:] > [ч]: луччей (ПСП, с. 48), найлуччій «присл. найкраще» (ККП, с. 106), лучче (НМР, с. 32), луччий «присл. краще» (ВВ, с. 8), лучча (ВВ, с. 34), луче (ЕЧ-2, с. 217), найлучий (ЕЧ-3, с. 180), пор.: «Ой вглядешы, мує матюнка, биз мене, чи лучча буде чужа дитина за мене» (ВВ, с. 34). Уподібнення проривного [д'] до свистячого [з'] після свистячого [з'] спостерігаємо у словоформі *гвозьдзь* (З, с. 170), пор.: «Два коньці, два кольці, а посырэдыны гвоздзь» (З, с. 170). Афrikата [ʒ] може замінятися щілинним звуком: *з'єжжає* (НМР, с. 32).

Впливу прогресивної суміжної асиміляції за місцем і способом творення [рй] > [рр'] зазнала форма *подвурря*, пор.: «Вэлыкая сэмыченька за стулля засіла, молодая й невістойка подвурря замэла» (СБФ-86, с. 267).

У ряді випадків носовий [м] асимілює [й], а зрідка і [л] в консонантних групах [мй] > [мн'], [мл'] > [мн']: *симня* (РПП, с. 6), *сэмыцю*, *сэмыченька* (СБФ-86, с. 267), *соломняны* (П, с. 505), *не спомняталася* (БП, с. 4), *сімне* (СБФ-95, с. 348), *мняса* (ВОР, с. 89), *мнякенько* (МДН, с. 41), *врэмне* (СБФ, с. 198), *рутка-мнятка* (СБФ, с. 200), *быз поломня* (СБФ, с. 207), *в семню* (ВВ, с. 8), *мн'акім* (СДЗ, с. 165), *Гримн'ачáni* (СДЗ, с. 140), *мнята* (ВСХ, с. 18), *с'імн'а* (СДЗ, с. 25), *мнякэнько* (ВС), *мнясо* (ЕСП-7, с. 140), *мнясная* (З, с. 169), *помнэтая*, *зомнэтая* (ПТО, с. 233), *уремне* (ПТО, с. 105), *земніца* (ЕСП-2, с. 23), *земня* (ЕЧ-3, с. 172), *ны по зымні* (П, с. 501), пор.: «Попуд городом йдемо, а в городи мнята. Розкажыте, добры люде, де милого хата» (ВСХ, с. 18), «Мила хату, мила сіни, ни оглядалася, як ударив в головоньку не спомняталася» (БП, с. 4), «Ласи, дружбонько, ласи, ухопив кусок мняса, побьіг поза садом, за ним собаки стадом» (ВОР, с. 89).

Одиничним випадком маніфестовано прогресивну дистантну асиміляцію за місцем і способом творення [ш..с] > [ш..ш]: *шишинацать* (РПП, с. 46).

Різноманітними виявами представлено у фольклорних текстах із Західного Полісся наслідки дисиміляції в консонантних групах, причому домінує контактне регресивне розподібнення, зокрема за способом творення у групах

[кт] > [хт]: *dochter* (Z-4, с. 98), *ne dochtor* (PZB, с. 151), *не дохтор* (ПЗМ, с. 136), пор.: «*Мати Божя, стань міне до помочи, бо я не дохтор, тільки дохтор Ісус Христос*» (ПЗМ, с. 136); [чт] > [шт]: *штири неділі* (ЛП, с. 7), *штоби* (ВП, с. 64), *sztoś* (Z-3, с. 73), *штири лапкі* (КТ, с. 51), *нашто мніе* (Н, с. 11), *што* (КТ, с. 49), *штыры ночи* (СБФ-86, с. 259), *виштырох* (ПФ-2, 71), *штири ноги* (МДН, с. 39), *sztyry rohi* (Z-4, с. 97), *штирограну* (НПВ, с. 55), пор.: «*Біег собачка через муост, штири лапкі, пяти хвост*» (КТ, с. 51); [чк] > [шк]: *яблущкі* (ŚP, с. 12), *jabluszko* (PZB, с. 201), *яблущка* (КП, с. 24), *яблущко* (НБН, № 42, с. 32), пор.: «*Дала крісло сісти, дала йому на талірку два яблущка з'їсти*» (КП, с. 24); [чн] > [шн]: *помошниця* (Г-2, с. 160), *помошныци* (ПЗ, с. 66), пор.: «*Зоры-зораныци, Божы помошныци*» (ПЗ, с. 66); [чм] > [шм]: *до корими* (ПТО, с. 113); [н'с'] > [йс']: *присуйся* (ЕСП-7, с. 134), пор.: «*Не седи, Оксано, й боком, бо то тобі ненароком. Присуйся близенько, бо то твоє серденько*» (ЕСП-7, с. 134).

Одна з найвиразніших домінант фольклорних текстів – активне використання діалектно маркованих формантів *-ойк-*, *-ейк-*, витворення яких пов'язане з регресивною суміжною дисиміляцією за способом творення [н'к] > [йк]: *косойку*, *щуці-рибойці* (ПЛК, с. 601), *за тисовийким, сивесейким* (ПД-3, с. 199), *хустойку* (ПД-1, с. 25), *пирожейка, горобейка* (ПСП, с. 35), *травичайку, по личайку* (НПВ, с. 70), *вс'ейк'і* (СДЗ, с. 47), *молодейкий, зеленейкий* (ПТО, с. 147), *за ручейку* (ГФЗ, с. 250), *Господи Божийко* (Г-1, с. 307), *жабойка* (ЛУ-9, с. 13), *царівнойку, гострейкіі* (ЛУ-9, с. 15), *перезвойка, березойка, зозулейки* (ВСХ, с. 33), *їдинейкий* (ККП, с. 210), пор.: «*А я теклинським взяла 'дказала, на Бузаки я хустойку дала*» (ПД-1, с. 25), «*Нам казали люди, старий староста буде. А він молодейкий, як дубок зеленейкий*» (ПТО, с. 147), «*Скаче жабойка над річкою, біжить Іванко з вуздечкою*» (ЛУ-9, с. 13). Регресивне суміжне розподібнення за способом творення представлено в консонантних звукосполуках [шк] > [чк]: *горчкі* (ТПУ, с. 264), пор.: «*І ти тут, і я тут, дієті вдома горчкі б'ют*» (ТПУ, с. 264).

Нерегулярній модифікації підлягли структури, утворені в результаті прогресивної контактної дисиміляції за способом творення [з':] > [зд']:

розд'явиться (КТ, с. 38), пор.: «Нуожсками тупну, животом припну. Мохнатиця розд'явиться, то і голиша упхну» (КТ, с. 38); [вй] > [вл']: здоровля (ЛП, с. 31), *derewlanuji* (RP, с. 80), за коруўлячэ (ПДК, с. 143), *деревл'áni* (СДЗ, с. 155), *рiбл'ачих* (СДЗ, с. 50), *кывляныи* (ПЗ, с. 175), з *коровличэм* (ПЗ, с. 213), *здоровлям* (ПТО, с. 157), пор.: «С Исуса Христа тры рэки тэкло: водяныи, камэныи, кывляныи» (ПЗ, с. 175), «Ни питай в слабого здороўл'а» (СДЗ, с. 44); [с:] > [сц]: *сцэ* (ППС, с. 161), *сцэ, нэ высцэ* (ПДК, с. 142), пор.: «Ласкавэ тэлятко дві маткы сцэ, а поганэ і однойі нэ высцэ» (ПДК, с. 142).

Прогресивна дистантна дисиміляція за способом творення [х...з'] > [х...з'] зумовила постання лексем *хадз'айка* (СДЗ, с. 27), *хадз'яйського* (ПЛК, с. 504), на *хадз'яйстві* (ПЛК, с. 537), *хадз'яйн* (ЕСП-6, с. 20; ПК, с. 113), пор.: «А бичечки-білокопиту, будеш, хадз'яйн, могорич питу» (ЕСП-6, с. 20).

У говірках розподібнення в результаті регресивної суміжної дисиміляції за місцем творення відбувається у групах [н':] > [мн']: *коримне* (НПВ, с. 87); [дл'] > [гл']: *ne roby gla nas* (PZB, с. 82), *gla mn'ie ne skazali* (PZB, с. 158), *gla mn'ie pora* (Z-4, с. 123), пор.: «*Ja kowala j kowaty budu, bo pryszla gla mn'ie pora*» (Z-4, с. 123); [дч] > [йч] і [дц] > [йц]: *хлопчыкі-молойчыкі* (ПФ-2, с. 71), з *молойцем* (НПР, с. 321), *двайцэць* (ПК, с. 87), на *дванáйц'ат'* (СДЗ, с. 156), *двайцятъ* (НПВ, с. 248), *dwaiciat* (К-36, с. 135), *молойцы* (Б, с. 137), з *молойцем* (ЕСП-7, с. 157), пор.: «*З кім ти, мила, сюди йшла, що ти мене тут знайшла? Чи з хмарю, чи з дощем, чи з хорошим молойцем?*» (НПР, с. 321).

Прояв регресивної дисиміляції за місцем і способом творення [жш] > [кш] можна вбачати у фонетичному оформленні ступенів порівняння прикметників *найдорокший* (ЛП, с. 21), *дорокша* (НПВ, с. 33), пор.: «*Тепер твоя водиця дорога, дорокша од пива і вина*» (НПВ, с. 33).

Регресивна дистантна дисиміляція за м'якістю [т'...т'] > [т...т'] зумовила звукове оформлення лексем *титюну*, *титінець* (РПП, с. 32), пор.: «*А я титінець подала, посію рожу трояка*» (РПП, с. 32).

У структурах *выжша* (З, с. 170), *выжшэй* (З, с. 171), *найвижше* (НПП, с. 15), *вижше* (ППЗ, с. 10), *найвижше*, *найнижше* (НБН, № 42, с. 36) після

регресивного контактного уподібнення за місцем і способом творення [сш] > [ш:] відбулася ще й регресивна дисиміляція за глухістю [ш:] > [жш], пор.: «*В горoды літом цвѣтэ жoвтым цвѣтом, выжшэй всіх пуднятысь рад, бо вын соньцю мэнъчый брат. (Слонэчнык)*» (З, с. 171). Після аналогічної асиміляції відбулася дисиміляція за місцем і способом творення [ш:] > [кш] у прикметнику *викший* (ПСП, с. 45; НПР, с. 160), пор.: «*Наш корoвай викиший, наш місяц яснэйший, наш молодий гарнэйший*» (НПР, с. 160). В ад'єктивних дериватах простежено дисимілятивну зміну за способом творення в сполучі [ш:] > [шч]: *хорішчий* (СБФ-86, с. 276), *найхорішчий* (ПД-3, с. 61), *хоруоца* (КТ, с. 104), *хоріщії* (ЕЧ-3, с. 200), *хоріца* (НПВ, с. 53), *хоріцого* (ВСХ, с. 58), пор.: «*Лыжы, мылэйкый, бодай ты нэ встав, бо вжэ до мэнэ хорішчий прістав*» (СБФ-86, с. 276), «*Сидить баба на припичку та й праде куділку; дід на бабу задивився – хоріца за дівку*» (НПВ, с. 53). Поліетапність звукових модифікацій [жш] > [ш:] > [шч] маніфестує словоформа *доріцяя* (НМ, с. 137), пор.: «*Тупер моя водица дорога, доріцяя й од меду, од вина*» (НМ, с. 137).

Регресивна дисиміляція за способом творення зумовила заміни в дистантних групах [ж...р] > [ж...р]: *жэрэцѣм* (ЅР, с. 83); [л...л'] > [н...л']: *кoныбіль* (ПФ-2, с. 303); [н...л'] > [р...л']: *з корoпэль* (ЅР, с. 145).

Ймовірно, форма *кісто* (ФЗ, с. 122; СДЗ, с. 49; НПВ, с. 293) виникла в результаті регресивної дистантної дисиміляції за місцем творення [т'...т] > [к'...т]: пор.: «*Натáлка спичé, йак к'істо втичé*» (СДЗ, с. 49).

У фольклорних текстах знаходимо чимало форм без наслідків комбінаторних заступлень, представлених у літературній мові. Звукове оформлення структур *на гисзнікови* (SZ, с. 181), *без ручнічка* (ТПУ, с. 221), *за ручнычок* (BC), *ручником* (BOP, с. 114), *ручничьок* (BCX, с. 32), *гисзпуські* (К-36, с. 151), *на гисзніцзкі* (Z-3, с. 122), пор.: «*За мною всэ чужына ходыть, Колічка за ручнычок водыть*» (BC) не зазнало регресивної контактної дисиміляції за способом творення. Звукосполуку [чн] зберігає і лексема *ручницю* (РПП, с. 18; КП, с. 23), пор.: «*Ой возьми ти, сину, залізну ручницю, то іди до саду й забий зезулицю*» (РПП, с. 18). Без регресивного розподібнення за способом творення

[зв] > [зв] у досліджуваних текстах представлені структури *звоньы зазвоньылы* (СБФ-86, с. 255), *zwoņu zwoniāt* (Z-3, с. 92), *в звін* (ЛП, с. 50), *звонкове* (ПВ, с. 16), *перезвіни* (ВП, с. 42), *звонкоє* (ВП, с. 109), *зв'ін* (СДЗ, с. 57), пор. псл. **zvon-* (ЕСУМ, 2, с. 55), пор.: «*Голосні йак зв'ін, а дурні йак д'овбн'а*» (СДЗ, с. 57).

Регресивної дисиміляції за способом творення не зазнали звукосполюки [кт]: *кто* (Б, с. 54), пор.: «*А кто жъ тую да сочивоньку скосе, той мене дай отъ батюхна отпросе*» (Б, с. 54); [кр]: *крэст* (СБФ, с. 201), *од крищениє* (Г-1, с. 164), *креста* (ЕЧ-3, с. 248), *на кресту* (ПЗМ, с. 145), *съ крэстовъ* (Б, с. 27), пор.: «*Не дивися, Петре і Павле, на мою муку, да бери креста у праву руку*» (ЕЧ-3, с. 248);

Відсутність комбінаторної звукової зміни [ш:] > [шч], [жш] > [жч] констатовано в компаративних структурах ад'єктивів та адвербативів *хоріиший* (БП, с. 19), *найхоріишу* (ПВ, с. 28), *найдорожший* (ЛП, с. 41), *тяжше* (КП, с. 34), *доруожшей* (ВП, с. 74), *ближша* (ППЗ, с. 11), пор.: «*Пуойдюм, Настю, до броду, подивимося в воду, хто хоріиший на вроду*» (БП, с. 19).

Звукова структура не відображає якісь комбінаторні звукові зміни, а продовжує псл. **dъbъtati* «топтати» (ЕСУМ, 2, с. 110) у випадках *prodoptati*, *ne prodopczut* (Z-3, с. 21), *prydoptaw* (Z-3, с. 62), *rozdoptała* (SZ, с. 170), *dopczyte* (RP, с. 65), пор.: «*Zahaniаła, zahaniаła, dwoje rozdoptała, za tretioje spotyknułasia, na czetwerte wpała*» (SZ, с. 170).

Висновки до розділу 2

Специфіку звукового оформлення зафіксованих у фольклорних текстах із Західного Полісся лексем визначають такі найбільш поширені фонетичні процеси на рівні вокалізму: залежна від наголошування варіантність континуантів етимологічних **o*, **e* в новоутворених закритих складах; альтернація рефлексів **ě*; збереження **i* після губних; тенденція зміни давніх звукосполук **gy*, **ky*, **xy* в *g'i*, *k'i*, *x'i*; розвиток **u* в [i] у префіксі *ви-*; ненаголошений *e*-рефлекс етимологічного **ę*; історично закономірна еволюція звукосполук **rъ*, **лъ* з ненаголошеним редукованим **ъ* у [ри], [ли]; обниження

мовцями наголошеного [и] до [е]; підвищення діалектоносіями артикуляції ненаголошеного [е] до [и], а після [й] та шиплячих – до [і]; пересування в наголошеній позиції до високого піднесення і звуження артикуляції звука [а] після м'яких приголосних до [е], рідше – до [і]; посилення огубленої вимови й підвищення артикуляції ненаголошеного [о] до [у].

У системі консонантизму показовими виявилися депалаталізація сонорного вібранта [р'] та свистячої афrikати [ц']; практично послідовне ствердіння губних фонем перед ненаголошеними рефlekсами давнього *ě; депалаталізація губних перед наголошеними рефlekсами етимологічних голосних, яке супроводжується розвитком епентези [й], [н'], [л']; субституція звука [ф] варіантами [т], [хв], [х]; непослідовне ствердіння передньоязикових перед монофтонгом [і].

Фонетичний рівень залучених для дослідження текстів маркують різноманітні нерегулярні фонетичні зміни, зокрема асимілятивно-дисимілятивні звукові модифікації, явища метатези, протези, епентези, афери, синкопи й апокопи.

Установлено, що основні тенденції звукової системи, досліджені на підставі корпусу фольклорних текстів, збігаються з явищами, які протікають у спонтанному невимушеному діалектному мовленні західних поліщуків.

Основні положення розділу викладено у восьми публікаціях [39; 41–43; 47–48, 52; 57].

РОЗДІЛ 3

СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕКСТІВ ФОЛЬКЛОРУ ТА ГОВІРОК НА МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНІ

3.1. Словозміна іменників

Однина. У північній та північно-західній частинах обстежуваної діалектної зони в іменниках називного відмінка однини І відміни м'якої та мішаної груп позиційно зумовлений характер мають закінчення *-e*, *-ie*, *-iu*, які відображають підвищення й звуження артикуляції наголошеного [a] після м'яких консонантів: *порє* (ПД-3, с. 278), *зэмле* (ПФ-2, с. 507), *душ'е* (СДЗ, с. 167), *сирая земліу* (ВП, с. 16), *земліе* (НБН, № 42, с. 36), пор.: «*Сирая земліу двери закрыла, оконце заслонила*» (ВП, с. 16). Субстантиви з відповідною фонетичною реалізацією флексій зафіксовано в західнополіському ареалі, пор.: *зим^л'e* (ГП, с. 172), *по^р'e* (ГВП, с. 190), *зим^н'e* (ГВП, с. 150). У більшості говірок аналізованого континууму внаслідок ствердіння історично м'якого свистячого [ц'] та вібранта [р'] за схемою твердої групи в називному-знахідному відмінках однини оформлено іменники типу *жито-пшеницу* (ЕСП-2, с. 31), *зорніца* (НМР, с. 14), *плашчаницу* (ПЗ, с. 39), *заступніца* (Г-1, с. 293), *помучніца* (ПЗМ, с. 148), *тыліца* (Z-2, с. 53), *ковбасіцу*, *паляніцу* (ЕСП-6, с. 21), *бура* (ТПУ, с. 92), *зора* (КП, с. 35), *weczera* (Z-3, с. 28). Системне вживання поліщуками таких структур підтверджують записи спонтанного мовлення: *м'ел'н'іца* (ГБ, с. 114), *спуд^лница* (ГБ, с. 126), *бура* (ГБ, с. 240), *в по^лтилицу* (ГБ, с. 486), *ве^лчера* (ГП, с. 254). Наслідки уніфікації демонструє іменник *в стодолю* (ККП, с. 90).

Фольклорні тексти з берестейсько-пінського ареалу вирізняє функціонування в різних відмінково-числових парадигмах іменника *свиня* з подовженим унаслідок прогресивної асиміляції після занепаду редукованого кінцевим приголосним основи: *свиння пычэ* (ППС, с. 158), *свиння рухає* (ПДК, с. 143), *ззысы за свинню, ны оддасы свинні* (ППС, с. 164), *свинні злякавьсь* (ППС, с. 168), *свинні ны товариш* (ППС, с. 158), *свѣнні задушили* (ПДК, с. 130), пор.:

«Як мука тычэ, то й свиння пырогы пычэ» (ППС, с. 158), «Побачтэ, дэўкы, шчо то ў конюшыны, сякы-такы буў жэных свинні задушылі» (ПДК, с. 130), пор. спостереження Ю. Шевельова: «Подвоєння в цих словах [нопады, діал. бады ‘ночви’, свиня. – Ю. Г.] і досі збережено в багатьох північноукраїнських говірках; на Берестейщині – у слові *кутя*» (ІФУМ, с. 633).

Флексія *-и* родового відмінка однини іменників І відміни м’якої та мішаної груп зумовлена еволюцією **ě* або ж відображає індуктивний вплив форм твердої групи: *без доли* (ВОР, с. 123), *быз вычэри* (ВС), *до неділи* (ПЛК, с. 531; МДН, с. 107), пор.: «Ой знаты, знаты, шо нырідна маты: лажыцьця нывіста быз вычэры спаты» (ВС). В іменниках з основами на свистячий та шиплячий таке закінчення сигналізує ще й про депалаталізацію відповідного історично м’якого консонанта: *каши* (ВОР, с. 106), *огорожы* (ПФ-1, с. 73), *з праці* (Г-1, с. 297), *биз спудници* (НОТ, с. 139), *до косовіци* (СДЗ, с. 42), *wodусу* (РР, с. 68), *kaszy* (Z-4, с. 88), *із поліци* (МДН, с. 39), *з свічи* (НМ, с. 26), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *пше|ници* (ГВП, с. 50), *ни|д’іли* (ГВП, с. 112), *з не|воли, ци|були* [6, с. 88]

В окремих фольклорних виявах родового відмінка однини в результаті дії граматичної аналогії флексія *-і* як формальний показник іменників м’якої та мішаної груп проектується на субстантиви твердої групи: *з-за гори* (НПВ, с. 325), *коло ям’і* (СДЗ, с. 160), *до церкви* (СБФ-86, с. 254), пор.: «Уж ты, дівка, не лякайся, йды до церкви сповідайся» (СБФ-86, с. 254), пор. фіксації з розповідей поліщуків: *от поло|вин’і* (ГП, с. 278), *до |церкв’і* (ГП, с. 388), *|коло ко|ров’і* (ГВП, с. 110).

Специфіку родового відмінка однини вирізняють також обмежено вживані форми з наявним у фонемному складі другим перехідним пом’якшенням задньоязикового та флексіями *-і*, *-и*: *у ниўй’істц’і* (СДЗ, с. 36), *у мамоньцы мэі* (ПФ-2, с. 247), *із правої ручі* (ПД-2, с. 27), які ілюструють вирівнювання за зразком давального відмінка, пор. живомовні свідчення: *ду ду|роз’і* (ГВП, с. 408), *до ри|ц’і* (ГБ, с. 190). Зрідка зауважено тенденцію до усунення наслідків другої перехідної палаталізації перед флексіями давального-місцевого відмінків однини: *на лыпонькі* (Б, с. 58), *моей матулькі* (Б, с. 38), *невісткі* (Б, с. 57), *по*

цэрковкы (ПФ-2, с. 222), пор.: «На явору соколь сидить, на липонькі зовзуленька» (Б, с. 58). Практично послідовне набуття іменниками з основою на задньоязиковий та фарингальний приголосний закінчення *-i* засвідчує наслідки вторинного пом'якшення консонантів у групах **гы*, **кы*, **хы*: з *міскі*, *кобаскі*, з *ласкі* (ВСХ, с. 10), *келє дежечкі* (ВОР, с. 115), в *зузулійкі* (ВВ, с. 66), в *Параскі* (НПВ, с. 277), *із спенкі*, *із желкі* (Г-2, с. 163), *od matiuńki* (К-36, с. 26), *горіелкі* (ТПУ, с. 43), з *грушечкі* (НПВ, с. 306), *криніченькі* (НМР, с. 41), *голивочкі* (НОТ, с. 122), *до хатойкі*, *до біседойкі* (ФЗ, с. 177), *dorońi* (РР, с. 62), *ni skrypojki, ni perynoјki, ni dytynoјki* (РР, с. 79), *do kołyski* (PZB, с. 99), з *strychońki* (Z-2, с. 114), *отрутон'кі* (Н, с. 18), *до йожихі* (КТ, с. 114), *steżeńki* (SZ, с. 98), *до ворожкі* (ŚP, с. 136), *ниткі* (ППЗ, с. 12), *затіронькі* (ЕСП-7, с. 133), пор.: «Запрагайтэ коні в дрожку, мы поедэм до ворожкі» (ŚP, с. 136), пор. дані сучасних говіркових записів: *до мук'і* (ГВП, с. 52), *до|рог'і* (ГБ, с. 290), в *ха|з'айк'і* (ГБ, с. 106), *пуд|лог'і* (ГП, с. 126), *с^мч'ел'інк'і* (ГБ, с. 238). Із дією фонетичних закономірностей говірок пов'язана реалізація флексійного *-e* в іменниках з *горе* (Г-2, с. 161), *од Володьке* (ПД-2, с. 43), з *коморе* (ПД-1, с. 58), *мук'е* (СДЗ, с. 47), *до Лук'е* (СДЗ, с. 23).

У давальному-місцевому відмінках однини іменників І відміни центральне місце займають ареально релевантні форми з генетично пов'язаними з рефлексациєю **ě* закінченнями *-e* та *-u*, перед якими кінцевий консонант основи ствердів: у *плящици* (ВСХ, с. 38), *на гулицы*, у *криници* (ВОР, с. 110), в *скрени* (ВВ, с. 9), *на бирези* (ВВ, с. 36), в *каплеци* (Г-2, с. 159), в *вэжи*, в *коморы*, в *торбыны*, *свасы*, *молодусы*, *на погоды* (ВС), в *шуби* (ТПУ, с. 141), у *загати* (ТПУ, с. 259), *по кропиви* (НМ, с. 104), *на колодци* (НМ, с. 95), *на лавоци* (НПР, с. 282), в *гостиноньци* (ПЛК, с. 496), *на черешеньци* (ПЛК, с. 504), *на соломи* (ПСП, с. 66), *на ричци* (ПД-3, с. 114), в *боццы*, в *дісцы* (ППС, с. 167), *невестци* (НМР, с. 40), *по вулицы* (НОТ, с. 135), *для молодци* (НОТ, с. 193), *на нивоньци* (ПК, с. 34), в *стоянци* (ПК, с. 44), в *церкви* (ПК, с. 57), в *коморы* (ŚP, с. 65), *кўрци* (СДЗ, с. 54), *пташици* (СДЗ, с. 38), в *коробци* (ФЗ, с. 121), в *кліци* (ФЗ, с. 164), *na skryroczy* (РР, с. 65), *po szarcy* (РР, с. 89), *po Polszczy* (РР, с. 143), *w szuby* (PZB, с. 27), *na kaliny* (PZB, с. 92), *na rutcy* (P-1), *по сливи* (КТ, с. 30), *po jalinońcy* (Z-2, с. 12), *po*

kwitcy (Z-2, с. 103), *na Ūkrajiny* (Z-4, с. 70), *w ruszczy* (Z-4, с. 82), *po гілоньци* (МДН, с. 42), *в стрэсы* (ПФ-1, с. 194), *на ялини* (ПД-3, с. 220), *сванэйци* (СБФ-86, с. 274), *в лосцы* (СБФ, с. 216), *удовоньцы* (СБФ, с. 210), *на колісочци* (ЕЧ-2, с. 248), *у шопи* (ЕСП-7, с. 136), *господини* (ЕСП-6, с. 22), *в речечци* (ЕСП-6, с. 111), *у Варшави* (ПТО, с. 184), *до світлицы* (ПТО, с. 188), *свिकровци* (ЕЧ-3, с. 180), *з сподніцы* (ЕЧ-3, с. 272), *у Стірі-рици* (ЗП-2, с. 237), *на гулицы* (ЗП-2, с. 239), *на нозе* (ПЗМ, с. 131), *на руцэ* (ŚP, с. 10), *молодусе* (МДН, с. 46), *голубце* (ЕСП-4, с. 234), *по вэчэрэ* (СБФ-86, с. 262), пор.: «*Ой ви, хлопци, ви, лайдаки, по кропиви, як собаки*» (НМ, с. 104), «*Дала нам тры обруссы, коб заслалы молодусы*» (ВС), «*Ой да брав я воду у Стірі-рици, розчинели коровай, гай, сестрици*» (ЗП-2, с. 237). Варіантність реалізації аналізованих відмінкових граем розширюють іменники, оформлені за допомогою флексії *-'e*: *у руцэ* (ПЗМ, с. 146), *у дорозэ* (ПСП, с. 41), *коз'ё* (СДЗ, с. 42), *труне* (ЕЧ-2, с. 311), *на горе* (ЕЧ-3, с. 170), *в оборэ* (НМР, с. 12). Поширення зауважених словоформ охоплює весь аналізований ареал, що підтверджують фіксації з розповідей поліщуків: *жінци*, *собацци* (ГВП, с. 100), *в голов'е* (ГП, с. 348), *на ви'чери* (ГП, с. 252), *в водди* (ГП, с. 318), *на стриси* (ГП, с. 386), *в 'церкв'е*, *на служб'е* (ГБ, с. 156), *по дру'гобушци*, *по 'йасел'ди* (ГБ, с. 178), *по кол'у'шини* (ГБ, с. 102), *на роб'оти* (ГБ, с. 106), *на гор'е* (ГБ, с. 32), *по до'рози* (ГБ, с. 62). У підляському фольклорі в місцевому відмінку однини в іменниках I та II відмін засвідчено закінчення, що відповідає дифтонгічному рефлексу **'ě*: *по трав'іе* (ПВ, с. 45), *на нів'іе* (ВП, с. 102), *по стін'іе* (БП, с. 14), *в сел'іе* (ВП, с. 71), *на двор'іе* (ВП, с. 79), *з горы'э* (ŚP, с. 73), *до земліе* (ТПУ, с. 69), *на рос'іе*, *по кос'іе* (Н, с. 14), *в вод'іе* (КТ, с. 81), *w storonie* (Z-3, с. 18), *po wodie* (Z-3, с. 69), *на верб'іе* (КТ, с. 49), пор.: «*Сідит пан на верб'іе і стріляє вороб'іе*» (КТ, с. 49), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *на б'ранс'куї шо'с'іе* (ГП, с. 316). Спостережена у фольклорних текстах розмаїтість набору флексій місцевого відмінка множини корелює з даними карт II тому АУМ: *у зе^мл'л'[і]*, *у зем'л'л'[іе]*, *на р'[і]л[и]*, *на г'руш[ц]и*, *на г'руш[и]* (АУМ, к. № 172–173), *у кри'ниц[и]* (АУМ, к. № 182).

Іменники орудного відмінка однини І відміни засвідчують практично послідовне вирівнювання форм м'якої та мішаної груп за зразком твердого різновиду: з сім'єю (БП, с. 27), господиньєю (НПП, с. 10), з Марисьєю (ВП, с. 32), над криницьєю (ФЗП-1, с. 32), метелицьєю, улицьєю (ФЗП-1, с. 44), пуд яблуньєю (Г-1, с. 295), за зорєю (ВС), пишаницьєю, дольєю (ПВП, с. 192), за руовньєю (ТПУ, с. 166), топольєю (ТПУ, с. 179), росіцьєю (ТПУ, с. 212), долоньєю (ПСП, с. 50), з бурєю (ПСП, с. 70), над кру́чойу, гану́чойу (СДЗ, с. 155), з скриньєю (ФЗ, с. 135), *chwiloju, pracoju* (PP, с. 100), *medom-szklanycioju, rjanycioju* (PZB, с. 38), *zozuloju* (Z-2, с. 14), *hołownioju* (SZ, с. 109), *za hulnioju* (SZ, с. 149), *rosicioju, hulicioju* (SZ, с. 171), світлицьєю (ПФ-2, с. 111), зозул'єю (ЅР, с. 26), з дол'єю (ЅР, с. 113), мэтліцьєю, сподньцьєю (ПДК, с. 30), пор.: «Ишов батько из косою, а син из сохою, ишла мати жита жати з цілею сім'єю» (БП, с. 27). Спільну з фольклорними виявами тенденцію до формотворення орудного відмінка зауважено в західнополіських говірках: ¹вишн'ойу (ГВП, с. 72), суд'ї'йойу (ГВП, с. 200), с ку'т'ойу (ГВП, с. 284), с па'сол'ойу (ГВП, с. 409), ¹шуфл'ойу (ГП, с. 417), зем'л'ойу (ГП, с. 304). Закінчення -уйу, пов'язане з «уканням», маніфестовано в іменниках: свахую (ВВ, с. 30), хусткуйу, гуну́чуйу (СДЗ, с. 23), руденую (ВВ, с. 54), за дитеную (ВВ, с. 51), пор.: «За піч ни хавайся, ду нас привитайся, щоб нам було знати, кого свахую звати» (ВВ, с. 30), пор. народнорозмовні свідчення: з ¹бабуйу (ГВП, с. 66), ¹лошкуйу (ГВП, с. 402), лу'патуйу (ГВП, с. 418). Аналогічний вплив із боку іменників м'якої та мішаної груп передають форми твердої групи з флексією -ейу: за гор'єю (ЅР, с. 140), булочк'єю (ПФ-2, с. 30), пуд соснею (РПП, с. 4), голубкею, ластівкею (БП, с. 25), з *łorateju* (P-1), ломакею, собакею (НМ, с. 118), з хмар'єю (НПР, с. 321), кобил'єю (ФЗ, с. 169), *popud goreju* (Н, с. 16), пор.: «Oj, smarkaty naszymu chłopcu, smarkaty, bo dały na mnie z łorateju skakaty» (P-1), «Вам, дружки, свини пасти, з великею да ломакею, з червонею до собакею» (НМ, с. 118), пор. локальну народнорозмовну форму: с со'ломейу (ГБ, с. 223). З огляду на підвищення і звуження артикуляції [e] > [и] аналізовані субстантиви насамперед у фольклорних текстах, які представляють берестейсько-пінський ареал, можуть бути оформлені за

допомогою флексії *-ийу*: *сокірыю* (ППС, с. 161), *за пазухыю* (ППС, с. 166), *мысочкыю*, *колысочкыю* (ППС, с. 168), *пуд лавкыю* (ППС, с. 162), *брытвыю*, *ложкыю* (ППС, с. 163), *дубыныю*, *лышчыныю*, *людыныю*, з *Мыкытыю* (ВС), *свахыю* (ПФ-2, с. 40), *колодыю*, *соломыю* (СБФ-95, с. 373), *порадыю*, з *ныправдыю* (СБФ, с. 200), *конякыю*, *тарахтякыю* (СБФ, с. 202), *споднычкыю* (П, с. 510), *сылыю* (П, с. 498), *мырыканочкыю*, *коханочкыю*, *нывісткыю* (П, с. 513), *долю* (ФЗ, с. 176), *селию* (Г-1, с. 310), з *хмарію* (ЕСП-4, с. 233), пор.: «*Коб хто сокірыю махав, то й я б дрова рубав*» (ППС, с. 161), «*Нагучеть тыбэ людэ сырэю дубыныю, гнуткыю лышчыныю, коб була людыныю*» (ВС), пор. типові для західнополіських говірок вияви: *п'ід пол'шчийу* (ГВП, с. 242), *фурийу* (ГП, с. 268), *с капустийу*, *с:оче'вицийу* (ГБ, с. 68), *ма'шинийу* (ГБ, с. 116). У випадку іменників із кінцевим твердим задньоязиковим приголосним основи з ниділийкію (ВСХ, с. 16), та з основами на кінцевий м'який консонант: *пуд польцію*, *молодыцію*, *шчесьцэм-долю* (ВС), *за пыкарнію* (П, с. 505), *с поліцыйію* (ППС, с. 165) із закінченням *-ийу*, очевидно, можна говорити про типове для західнополіської вокалічної системи підвищення та звуження артикуляції ненаголошеного [e] до [i], пор.: «*Ты святыі поныділку, зопсовав ты нам дівку: посадыв пуд польцію, нарадыв молодыцію*» (ВС), пор. живомовні дані: *клун'ийу* (ГВП, с. 88), *лошк'ийу* (ГП, с. 40), *с горцелк'ийу* (ГП, с. 50), *посатк'ийу* (ГБ, с. 190), *русалк'ийу* (ГБ, с. 482), *дороз'ийу* (ГБ, с. 184), з *вол'ийу* (ГБ, с. 88).

У фольклорних текстах із с. Велимче Ратнівського району морфологічним наслідком характерного для говірки заступлення [o] → [a] в ненаголошеній позиції стали форми орудного відмінка однини іменників І відміни, марковані закінченнями *-ойа* (< *-ойо*), *-айа*: пор.: *над сиротойа*, з *калитойа* (СДЗ, с. 32), *пуд хустайкая* (ВСХ, с. 56), пор.: «*Над сиротойа й Бог з калитойа*» (СДЗ, с. 32), «*Усі виночки пуд хустайкая, а Василькув ізверху*» (ВСХ, с. 56), пор. фіксації Г. Л. Аркушина з аналізованої говірки: *душэйа*, *галавойа*, *рукойа*, *зимнёйа*, *пшаніційа* [6, с. 89].

Унаслідок скорочення кінцевого [y] в частині діалектизмів представлено флексії *-ой*, *-ей*: *весной* (ЛП, с. 19), *поза хатой* (КП, с. 36), *сльозой* (ФЗП-2, с. 22),

водицьою (ПВП, с. 192), шельмою (ПЛК, с. 564), з коцюбой, долиною (ПД-3, с. 43), молодицьою (ФЗ, с. 128), *za rukoј* (PZB, с. 207), *pod koroј* (Z-2, с. 34), *hospodynioј* (SZ, с. 175), *nad mohiloј* (Z-3, с. 99), *пуд вербой* (МДН, с. 93), *за Оксаною, за Русланою* (ЕСП-7, с. 136), *под бузиною, зимою* (ЕСП-3, с. 84), пор.: «*I szcze j тene толодују hospodynioј назував*» (SZ, с. 175), пор. діалектну фіксацію: *с корової* (ГБ, с. 148). Форми *z kunіci, z pszenyciu* (RP, с. 65), ймовірно, пов'язані з наслідками скорочення або усічення, пор.: «*Му idemo z kunіci, i z jaroјu pszenyciu od swoho hospodara*» (RP, с. 65). В АУМ зафіксовано аналогічний арсенал флексій аналізованої відмінкової позиції: ду^лш[ойу], зем^л[ейу], зем^л'[ойу], до^лон'[ойу], до^лон'(н')[у], до^лон[ийу], голо^лв[ої] (АУМ, к. № 170–171).

У кличному відмінку іменники І відміни м'якої групи за аналогією до твердого типу відмінювання можуть набувати флексії *-о*: *земльо* (КП, с. 5), *порадницьо* (БП, с. 14), *постатницьо* (ВП, с. 101), *коровайницьо* (ПВП, с. 177), *молодицьо* (ПЛК, с. 488), *дольо* (ПЛК, с. 491), *господиньо* (ПЗВ, с. 64), *вишньо* (НПВ, с. 208), *вівцьо* (ППЗ, с. 4), пор.: «*Старша коровайницьо, місцi коровай добре*» (ПВП, с. 177), пор. народнорозмовну паралель: ^лнас'т'о (ГП, с. 188).

Субстантиви ІІ відміни *сонце* (БП, с. 28), *житьце* (РПП, с. 20), *за море* (ПЗМ, с. 140), *na сонcie* (PZB, с. 168), *ійце* (КТ, с. 116), *widercie, sercie* (Z-3, с. 122), *сонcie* (SZ, с. 152), *поле* (КТ, с. 37) ілюструють збереження історичної м'якості консонантів перед [e], пор.: «*З-за Гуманю сходить сонце – сяють білолиці, понад Дніпром козак іде, може, з вечорниців*» (БП, с. 28), пор. форми зі спонтанного діалектного мовлення: *мисьце* (ГБ, с. 63), *сонце* (ГБ, с. 73). Натомість більшу кількість відмінково-числових форм охопило ствердіння приголосних: *за соньца* (НМ, с. 16), *шевца* (НМ, с. 36), *месяц* (НМ, с. 44), *гребенец, до венца* (НПР, с. 116), *do kotisara* (RP, с. 65), *na torozec* (Z-2, с. 74), *hospodaru* (SZ, с. 77), *zza tora* (SZ, с. 94), *мрэц* (ПЗ, с. 217), *до пальца, до танца* (МДН, с. 25), *творца* (ЕСП-6, с. 88), *пан-господара* (ЕСП-6, с. 94), *з рукавца* (ЕСП-6, с. 97), *купец* (ЕЧ-3, с. 187), *сухара* (ЅР, с. 122), пор. спостережені в західнополіських говірках діалектизми: ^лзайец (ГБ, с. 220), *на* ^лмис'ац (ГБ, с. 118), *в господа́ра* (ГП, с. 352). Збереження історичної м'якості приголосного перед

наголошеною флексією спостережено в опрацьованих фольклорних матеріалах із Берестейщини: *ножня* (ФМБП, с. 319), пор.: «*Тогда будиш, моя мила, дитя годувати, як я пойду до криниці ножня полокати*» (ФМБП, с. 319).

Інтегровальну силу м'якого типу відмінювання маніфестовано в різних відмінкових формах іменників *широкий листь* (БП, с. 13), *за Господём* (ПДК, с. 21), пор.: «*А за Господём батько муй, да з тыхэнькымы уходамы, да з нызэнькымы уклонамы*» (ПДК, с. 21).

Свідченням мовної архаїки стали в називному відмінку однини іменники II відміни середнього роду, які зберігають закінчення *-'e* відповідно до давнього **-ьje*, пор.: *камінне* (ППС, с. 165), *волыссе* (ППС, с. 166), *дівовање, кохання* (ЛП, с. 13), *на гуляння* (РПП, с. 27), *здоров'є* (ФЗП-1, с. 51), *весієлє* (ВП, с. 3), *вітє* (ВП, с. 42), *причастє* (Г-1, с. 292), *Знесэньне, Благовишчэньне* (ПЗ, с. 348), *мовчінне* (ППЗ, с. 9), *за спомаганне, за дарованне* (ВС), *szczastie* (К-36, с. 22), *на подвір'є* (СБФ-86, с. 273), *нищастє* (ТПУ, с. 256), *śmiyettie* (SZ, с. 131), *народженне* (МДН, с. 66), *тройзілє* (ПК, с. 95), *кушмут'ін':e* (СДЗ, с. 168), пор.: «*Кров червона – то й козацькая краса, біле пір'є – то любов щіра наша*» (КП, с. 38). Представлено структури без подовженого кінцевого приголосного основи: *см'ітє, вітє* (ПЛК, с. 575), *гарбузинє, чортовинє* (ФЗП-2, с. 25), *на гуляє* (ВСХ, с. 26), *за спан'є* (СДЗ, с. 54), *pokrywanie* (RP, с. 60), *na proszczanie* (PZB, с. 147), *w harbuz'ienie* (PZB, с. 159). Інформаційний потенціал діалектних свідчень підтверджує побутування в ареалі Західного Полісся форм: жи^лт'(:)[e], см'і^лт'(:)[e], ка^лм'ін'(:)[e], п'і^рй[e], под'в'і^рй[e] (АУМ, к. № 183–184), пор. говіркові відповідники: ко^лрин':e (ГБ, с. 98), по^лз'іл':e (ГБ, с. 62), пол'о^лван':e (ГБ, с. 486).

Розгалуженість формотворення родового відмінка однини іменників II відміни показано на прикладі субстантивів чоловічого роду м'якої та мішаної груп із фонетично зумовленими флексіями, що ілюструють підвищення і звуження артикуляції наголошеного [’а] після передньоязикових до [’e]: *купц'є* (СДЗ, с. 8), *дн'є* (СДЗ, с. 10), *коне* (Б, с. 137), *обруч'є* (СДЗ, с. 157), *до кінце* (ПД-3, с. 277), *конє* (ПТО, с. 71), *з стульце* (ПД-3, с. 354), *ду Куўл'є* (СДЗ, с. 74), *до ковалє* (ПД-1, с. 95), *огне* (ВОР, с. 116); [i]: *коні вороного* (БП, с. 9); [iє], [и]:

кунціє (ЛП, с. 46), коніє (КП, с. 4; ВП, с. 10), коніц (ППЗ, с. 3), ни обручіє (ППЗ, с. 15), пор.: «Трачу літа в тяжкум горі та й кунціє не бачу» (ЛП, с. 46), «Я дам тобі коні вороного, а ти скажи на брата мойого» (БП, с. 9), зрідка – в позиції без наголосу або за аналогією до називного відмінка чи колишніх основ на приголосний: з вінчаннє (МДН, с. 22), пор. народнорозмовні вияви: ко^н'е (ГВП, с. 106), на ко^н'е (ГБ, с. 470), до д^н'е (ГБ, с. 462).

У родовому відмінку однини іменників чоловічого роду простежено високу частотність історично закономірного закінчення *-а* іменників колишніх вокалічних **-ǫ-*, **-jǫ-*основ: сн'і^{га} (СДЗ, с. 41), з л'і^{са} (СДЗ, с. 160), быз буй-ві^{тра} (ПФ-1, с. 457), сорома (ПТО, с. 145), края (ЛП, с. 22), до двора (ЛП, с. 48), до ранка (ФЗП-2, с. 18), сира (НПП, с. 2), світа (НПП, с. 19), пор. фіксації зі зв'язних текстів: с ту^{мана} (ГВП, с. 58), з гол-о^{да} (ГВП, с. 164), ду шп'і^{тал'а} (ГП, с. 92), пос^{та} (ГП, с. 164). У словоформі *короває* (очевидно, з наголосом на флексії) історично виправдане закінчення **-а* в наголошеній позиції зазнало переходу в **-е*. Оформлення родового відмінка іменника *лист* за допомогою флексії *-у* засвідчує індуктивний вплив відповідних форм давніх вокалічних **-й-*основ, пор.: «Ой чи він запився, а чи закохався, що листу не пише й сам не поклонявся?» (ЛУ-9, с. 319), пор. народнорозмовне свідчення: з вин'ц'у (ГП, с. 254).

У давальному-місцевому відмінках іменники можуть набувати закінчення *-ови*, перенесеного за аналогією з форм давального відмінка однини вокалічних **-й-*основ: батенькови (ВСХ, с. 31), попови (ВСХ, с. 66), котови (ППЗ, с. 9), світови (ППЗ, с. 13), хвостови (ППС, с. 160), Боговы (ППС, с. 161), господарови, бидлови (НОТ, с. 152), на баранови (ФЗП-1, с. 8), у жолубцьови (КП, с. 36), на коньови (КП, с. 41), на обрусови (ВП, с. 65), в садови (КТ, с. 111), в лісови (З, с. 170), на сінови, у житови (ГФЗ, с. 263), ро *horbowy* (PZB, с. 160), по лобови (КТ, с. 103), в квасови (ППС, с. 157), пор.: «А у моім жолубцьови нема сіна коникови, не раз-два» (КП, с. 36), пор. говіркові відповідники: в с'ум ро^{кови} (ГП, с. 246), по с'н'і^{гови} (ГП, с. 410), з^{нахурови} (ГВП, с. 36). Структури давального-місцевого відмінків однини іменників чоловічого роду м'якої групи на зразок

медвідьови (ВП, с. 38), *на злодієвы* (ППС, с. 162), *огнёвы* (ППС, с. 163), *коневы* (ППС, с. 159) відображають вплив із боку форм твердого різновиду відмінювання, пор.: «*Я медвідьови солонину кину, а я свекруху кулаком у спину*» (ВП, с. 38), пор. паралелі з діалектних хрестоматій Г. Л. Аркушина: *по перепойов'і* (ГП, с. 428), *на кун'цови* (ГП, с. 52), *на кон'ов'і* (ГП, с. 306). В іменниках мішаної групи спостережено етимологічно виправданий суфікс *-ев-* та закінчення *-и* як типовий для говірок Західного Полісся рефлекс ненаголошеного **ě*: в *Думашеві* (СДЗ, с. 31), в *Любишеві* (ВВ, с. 47). В АУМ варіювання флексійного арсеналу давального-місцевого відмінків у говірках Західного Полісся збігається з тенденціями фольклорного мовлення: *брат[ови]*, *же^нни^х[ови]*, *кон'н[ови]*, *товариш[ови]*, *злод'ій[ови]*, *товариш[у]* (АУМ, к. № 177–179), *л'од[ови]*, *дуб[ови]* (АУМ, к. № 181).

У формах місцевого відмінка однини в іменниках II відміни твердого різновиду наявні закінчення, що ілюструють різні рефлекси **ě* або засвідчують дію граматичної аналогії іменників колишніх **-ĭ-* чи **-ǫ-*основ. Характерною особливістю підляської субстантивної словозміни стали типові для окресленого ареалу дифтонгічні рефлекси наголошеного **ě*: [*іє*], [*їи*], [*їє*]: *на століє* (Н, с. 15), *на дворіє* (ВП, с. 79), *у котліє* (ТПУ, с. 81), *при окніє* (КТ, с. 89), *в хлівіє* (КТ, с. 96), *на зywotіє* (Z-3, с. 37), *в селіє* (КТ, с. 74), *по седліє* (ŚP, с. 28), *на дворыэ* (ŚP, с. 73). За аналогією до акцентованої позиції вказані флексії засвідчено в позиції без наголосу: *на порозіу* (РПП, с. 20), *на порозіє* (ВП, с. 18), *в садіє* (РПП, с. 40), *в городіє* (ВП, с. 78), пор.: «*Не раз, не два в садіє ночувала, з пташеньками розмовоньку мала*» (РПП, с. 40). Досить продуктивною в давальному-місцевому відмінках виявилася переважно ненаголошена флексія *-и* як типовий для західнополіських говірок континуант **ě*: *на порози* (КП, с. 30), *у вози* (РПП, с. 24), *по болоти* (РПП, с. 45), *на окни* (РПП, с. 50), *по світи* (БП, с. 2), *на Заходи* (БП, с. 6), *на загони* (БП, с. 18), *на сьвіти* (ВП, с. 81), *у горли* (ВСХ, с. 35), *на пумости* (ВВ, с. 8), *в вози* (ВВ, с. 39), *в лисы* (ПЗ, с. 284), *по обіди* (ППЗ, с. 3), *на язици* (ППЗ, с. 7), *на папэры*, *в золоты*, *на покосы*, *на сынокосы*, *в колодязы* (ВС), *у решети* (ТПУ, с. 77), *у млини* (ТПУ, с. 210), *на сьом боци* (НМ, с. 69), *на папери*

(НПР, с. 172), в порози (НПР, с. 291), у Скулини (ПЛК, с. 536), на мости (ПЛК, с. 548), на престоли (ПСП, с. 20), по болоти (ПСП, с. 36), в гóлоди (СДЗ, с. 49), на гумі, на йáзици (СДЗ, с. 51), на хутори (ФЗ, с. 173), на столи (ФЗ, с. 63), ро horody (RP, с. 90), на bołoty (PZB, с. 142), на swity (Z-2, с. 19), на ozyry (Z-2, с. 27), в ліеси (КТ, с. 33), в соци (МДН, с. 25), у лузи (МДН, с. 96), в боци (ПК, с. 106), в городы (ŚP, с. 93), в горісы, в горосы, по лісы (СБФ, с. 202), в палацы (СБФ-95, с. 342), на крісли (ЕСП-6, с. 15), у Берести (ГФЗ, с. 283), Володьци (ПТО, с. 33), пор.: «Любылись, кохалысь, як зырно в горісы, тыпэрычкы розыйшысь, як туман по лісы» (СБФ, с. 202), «Kokolu, kokolu, ne rosty na polu, rosty na bołoty – ne treba połoty» (PZB, с. 142). Перевагу форм із флексією -и маніфестує залучена для перевірки фольклорних свідчень діалектна текстографія: на т|рахтори (ГВП, с. 80), в |бузи (ГВП, с. 76), на с'|вити (ГБ, с. 144), на |хутори (ГБ, с. 463), по бо|лоти (ГБ, с. 477), в |л'іси (ГБ, с. 61). Крім того, структури колишніх *-jō-основ можуть бути оформлені за допомогою історично виправданої флексії -и: у поли (БП, с. 16), на мори (ФЗ, с. 176; КП, с. 4), в конци (НПР, с. 290). Специфіку реалізації аналізованої відмінкової позиції визначає також [e]-рефлекс етимологічного *ě: у ровє (ВОР, с. 110), в молоцє (НПР, с. 338), у Ноблє (МДН, с. 16), на светє (МДН, с. 111), на порозє (НМР, с. 44), на чоротэ (ПФ-1, 339), на stole (РР, с. 51), w konce (РР, с. 69), на нэбэ, ў морэ, ў гробэ (ПЗ, с. 265), пор.: «Мисяц на нэбэ, рыба ў морэ, Сус Хрыстос ў гробэ» (ПЗ, с. 265). Зіставлення наведених фактів з даними АУМ дозволяє говорити про збіг тенденцій у мові фольклору та говірковому мовленні: |л'од[ови], |дуб[ови], у |м'іс'ац[и], у кон|ц'[іє], у к'ін|ц[и] (АУМ, к. № 181–182).

У місцевому відмінку однини зафіксовано субстантиви II відміни з флексією -у, яка постала за аналогією до давніх *й-основ: на каменю (ПВ, с. 22), на коню (ККП, с. 210), у полю (НПП, с. 12), в Межилистю (ЛП, с. 23), на серцю (БП, с. 16), в мору (РПП, с. 27), на явору (Б, с. 58), на подвур'ю (РПП, с. 29), на Подляшию (БП, с. 7), до винцю (ПВ, с. 26), на дубу, на листу (ПВ, с. 41), пор.: «В криници висохне, то в мору прибуде, умре тато й мама – гостини не буде»

(РПП, с. 27), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *в коўл'у* (ГВП, с. 296), *в носу* (ГВП, с. 342), *у пол'у* (ГП, с. 422).

В орудному відмінку відзначено загальну тенденцію вирівнювання за зразком твердого різновиду відмінювання *-ом*: *огньом* (ВСХ, с. 32), *з лебедьом* (ВСХ, с. 60), *півньом* (ТПУ, с. 156), *щастьом* (ТПУ, с. 142), *здоровіом* (ТПУ, с. 149), *польом* (ТПУ, с. 160), *гостінцьом* (ТПУ, с. 187), *зятьом* (ТПУ, с. 211), *перцьом*, *серцьом* (ТПУ, с. 250), *грибинцьом* (ВП, с. 29), *коньом* (НМ, с. 43), *за гайом* (ПЛК, с. 519), *гребенцом* (ПСП, с. 40), *ройом* (ВП, с. 47), *кыём* (ППС, с. 162), *ячменьом*, *хмельом* (НОТ, с. 176), *с пёрцом* (СДЗ, с. 54), *ціркул'ом* (СДЗ, с. 140), *з відмедьом* (ФЗ, с. 98), *над Дунајом* (RP, с. 54), *ponad torom* (RP, с. 111), *nahajom* (PZB, с. 99), *z chłopciom* (PZB, с. 176), *z serciom* (PZB, с. 193), *nad korowajom* (P-1), *z m'ieseciom* (Z-4, с. 20), *z koniom* (Z-4, с. 131), *з зайцьом* (КТ, с. 114), *пуд кореньом* (КТ, с. 81), *polom* (SZ, с. 121), *hunejom* (K-36, с. 45), *ohniom* (Z-3, с. 108), *ziation* (Z-3, с. 113), *хмэлём* (ЅР, с. 137), *молодцём* (ЅР, с. 139), *дубцём* (ЅР, с. 46), *нагаём* (ЅР, с. 62), *мічом* (ПФ-1, с. 437), *з медведьом* (ЕСП-7, с. 157), *калачом* (ЕСП-4, с. 241), пор.: «*Ой а син батька да й не слухає, поперед коньом да й виграває*» (НМ, с. 43), «*Ja j ne choczci ziation byti, ja j wody napjusie*» (Z-3, с. 113), «*Я головоньку змила, грибинцьом воши побила*» (ВП, с. 29). Загальний рух у бік індукції твердого словозмінного типу маніфестують свідчення діалектних текстів: *стройом* (ГВП, с. 64), *к'ійом* (ГВП, с. 198), *с'торожом* (ГВП, с. 194), *камин'ц'ом* (ГВП, с. 220), *за л'убомл'ом* (ГВП, с. 82), *с то'варишом* (ГП, с. 106), *'тес'ц'ом* (ГП, с. 268), *ко'н'ом* (ГП, с. 142; ГБ, с. 211), *перед в'ел'ікодн'ом*, *з огн'ом* (ГП, с. 372). Флексія *-ом* поширена й на колишні іменники, що закінчувалися на **-ьје*: *з дозволенньом*, *з розказанньом* (ВП, с. 69), *z dozwoleniom*, *z rozkazaniem* (RP, с. 55). Морфологічну інновацію аналогічного характеру засвідчує словозмінний вияв іменника твердої групи *овсэм* (ПФ-2, с. 152). Закономірну з погляду історії мови флексію *-ем* демонструють іменники: *вмываннем*, *обуваннем* (ППС, с. 163), *щестем* (ФЗ, с. 176), *каміннем*, *поліннем* (ПФ-1, 34), *гіллем* (ПК, с. 51), *з весіллем*, *з зіллем* (ПК, с. 95), *здоров'ем* (ЕСП-2, с. 23), *лістем* (ТПУ, с. 92), пор.: «*Паробок, чого ты рано встав?*» – «*Ныц ны*

рано, а я надолужу: то вмываннем, то обуваннем, то пизно на роботу вийду» (ППС, с. 163), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *ба^ддил':ем* (ГБ, с. 210). Зауважений у фольклорних текстах репертуар флексій орудного відмінка однини корелює з даними АУМ: *дош^ч[ом], ко^н'[ом], дош^ч[ем]* (АУМ, к. № 180), *пол'[ом], серц'[ом], пол[ем]* (АУМ, к. № 185).

У кличному відмінку спостережено уніфікаційний вияв форм на -у: *Семáну* (СДЗ, с. 72), *свату* (ВС), *соколю* (ПД-2, с. 70), пор.: *«Пы, сва'ту, гори'лочку за свою' рі'дну дочку»* (ВС).

На діалектному ґрунті іменники I відміни *воша, миша*, зберігаючи родову приналежність, у називному відмінку однини мають нульове закінчення, характерне для III відміни: *вош, миш*, пор.: *«Сыділы б нышком, (та)бы́ мыш пуд мытлою»* (ППС, с. 165), *«Хай вош, аби на тарілци»* (СДЗ, с. 45). У фольклорних текстах простежено давні вияви іменників жіночого роду на -ов: *свекро́в, свикро́у* (СДЗ, с. 37), *церков* (НМР, с. 13).

Історично виправдане закінчення -и родового відмінка однини колишніх *-ї-основ маніфестовано в іменниках у *печи* (ВСХ, с. 20), *без соли* (ВОР, с. 123), *на сіножати* (ВОР, с. 106), *по щирости* (ВВ, с. 10), *сирид ночи* (ВВ, с. 20), *з милости* (ЛП, с. 39), *без соли* (РПП, с. 1), *прихильности* (РПП, с. 13), *зі злости* (БП, с. 29), *з високости, з далекости* (ВП, с. 19), *до печи* (ФЗП-1, с. 16), *кровы* (З, с. 169), *хліба-солы, волы, чэсты, с волосты* (ВС), *соли-хліба* (НОТ, с. 152), *з злóсти, милóсти* (СДЗ, с. 58), *не́мочи, по́мочи* (СДЗ, с. 40), *rozkoszy* (PZB, с. 162), *w reszy* (P-1), *spud ruszy* (Z-2, с. 50), *do smerty* (Z-2, с. 77), *do równoczy* (Z-4, с. 30), *do libowy* (PP, с. 90), *poszy* (SZ, с. 89), *од любви* (МДН, с. 35), *чести* (МДН, с. 45), *роскошы* (ŚP, с. 56), *смэрты* (СБФ, с. 206), *з крови* (ЕЧ-3, с. 247), *з напасты* (ППС, с. 160), пор.: *«Поставила до печи, до печи, говорила три речи»* (ФЗП-1, с. 3), *«Ой частуй мойі госты, шо с чужэйі волосты»* (ВС). Інформаційний потенціал діалектографічних описів аналізованої відмінкової позиції збігається з фольклорними виявами, пор.: *бес соли* (ГВП, с. 284), *памити* (ГП, с. 426), *при мо'йуї памйати* (ГБ, с. 436), *до пувсмёрти* [б, с. 94], пор. свідчення АУМ: *со[л]и, т'і[н]и, сол'[і], л'уб[ови], ноч[и]* (АУМ, к. № 174–175).

Факультативно субстантиви III відміни за аналогією до іменників I відміни в орудному відмінку однини оформлені за допомогою флексії *-ейу*: *за печею* (ВП, с. 38), *ночею* (ФЗП-1, с. 32), *з солею* (ПВП, с. 90), пор.: «*Бо п'яниця п'є, з корчми не вилазить, як день, так ніч п'є, а як прийде ночею додому, мене молодую б'є*» (ФЗП-1, с. 32), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *ˈсол'ойу* (ГП, с. 382), *сól'ййу || сóлейу* [6, с. 88]. Депалаталізацію шиплячого в кінці основи відображено в словоформах *пуд пічку* (ВОР, с. 95), *за печчу* (Б, с. 125). За матеріалами АУМ, у західнополіських говірках орудний відмінок іменників III відміни представлений виявами: *ˈт'ін':[y]*, *ˈн'іч':[y]*, *ˈс'іл'[й]у*, *ˈсол[ейу]*, *ˈт'ін[ейу]* (АУМ, к. № 176).

Зауважені в підляських фольклорних текстах форми місцевого відмінка *на печіє* (КТ, с. 97), *на пэчыэ* (ЅР, с. 104) репрезентують локальні особливості дифтонгічної рефлексії наголошеного **ѣ*, пор.: «*Сватыку, сватыку, добрэ спаты в запыку, а шчэ й лепей на пэчыэ*» (ЅР, с. 104).

У фольклорному фактажі з Рівненщини та Підляшшя спостережено діалектні форми називного відмінка однини іменника *мати* із кінцевим *-і*: *маті не ткала* (НМР, с. 19), *моя маті* (ФЗП-2, с. 13), *пропіла маті* (НМР, с. 19), пор.: «*Ой а моя маті не ткала, всю піліповку проспала*» (НМР, с. 19). Флексія *-и* в структурах родового однини на зразок *до матери* (ВСХ, с. 58), *матери не маю* (НПР, с. 206), *в матери* (НМ, с. 70) перейнята, ймовірно, від іменників давніх **-й*-основ. Народнорозмовну традицію Західного Полісся послідовно передають локально обмежені форми родового відмінка на *-а* субстантива *мати*: *од матыра* (ППС, с. 161), *матера не мають* (ПЛК, с. 597), *и матыра* (Z-4, с. 48), *од матэра* (СБФ-86, с. 259), *нима матура* (ФМБП, с. 317), *у матера* (БП, с. 3), пор.: «*Нима матура вдома – погнала тилята*» (ФМБП, с. 317), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *сˈкочив до ˈматера* (ГП, с. 188). Знахідний відмінок іменника *мати* виявляє спільну з родовим відмінком тенденцію формотворення: *на матура* (РПП, с. 28), *матера виганяє* (МДН, с. 83), пор. паралелі, відзначені у зв'язному мовленні: *ˈматера нинаˈвидит'* (ГВП, с. 30), *ˈматера ˈмамо зве* (ГП, с. 204). Появу *-а* в аналізованих відмінкових формах можна пояснити уніфікацією за моделлю відповідних форм іменників колишніх **ѣ*-основ.

Свідченням мовної архаїки стало збереження в одному тексті з ареалу заріччянських говірок фонетично модифікованої форми знахідного відмінка *матер*, пор.: «*Їжте, гости, кашу нашу та й любіте матер нашу*» (ЕСП-7, с. 178). У словозмінній парадигмі аналізованого іменника простежено форми родового, знахідного та орудного відмінків, що збігаються з формою називного: *над Маты Божей* (Б, с. 27), *до жыныховыи маты* (ПФ-2, с. 21), *просымо батька й маты* (ПФ-2, с. 393), пор.: «*Надъ Сусомъ Христомъ попы чытають, надъ Маты Божей свічки палають*» (Б, с. 27). У давальному-місцевому відмінках зафіксовано іменники з історично закономірним закінченням *-и*: *пру матеры Воџуј* (К-36, с. 14), *матыры* (ВС), *на матыры* (ППС, с. 158), пор. народнорозмовні паралелі: *налив* ¹*матери* (ГВП, с. 424), *матери* ¹*бул'би наобрывав* (ГБ, с. 124). У словоформі *z matreju* (К-36, с. 331) віддзеркалено редукцію ненаголошеного вокала. Реалізація орудного відмінка з флексією *-ийу* викликана уніфікацією з боку іменників **-jā-* чи **-ĭ-*основ: *з матырыю* (П, 494), пор.: «*А тыпэр жэ мыні нагулятыся, батька з матырыю ны боятыся*» (П, 494).

Відмінності в оформленні називного-знахідного відмінків субстантивів IV відміни ілюструють форми *диттє* (ЛП, с. 36; РПП, с. 9), *dytie* (Z-2, с. 46), *воўчэне*, *kozyне* (ПЗ, с. 85), *тел'е́* (СДЗ, с. 69), *лош'е́* (СДЗ, с. 63), *сі́мне* (СБФ-95, с. 348), *мн'е* «ім'я» (СДЗ, с. 165), *уремне* (ПТО, с. 105), *теліе* (ТПУ, с. 116), *дитіе* (ТПУ, с. 164), *поросію* (ППЗ, с. 3), що демонструють розвиток флексійного [e] з **ε* або склалися фонетично – через підвищення і звуження артикуляції [a] до [e], [ie] або [iu] після м'якого приголосного під наголосом, пор.: «*Свое воўчэне, а твое козыне, мое воўчэне заусть твое козыне*» (ПЗ, с. 85), «*Не мала баба клопоту купила поросію*» (ППЗ, с. 3), пор. фіксацію І. Ігнатюка: *тилі* [98, с. 237]. З урахуванням факту збереження суфікса *-ат-* та закінчення *-ем* давнього консонантного типу на **-t-* до морфологічних архаїзмів зараховуємо словоформи *з телятэм*, *з дытятэм* (ПФ-2, с. 287). Натомість відмінність в реалізації флексійного форманта *-ом* кваліфікуємо як індуктивний вплив **ǫ-*основ: *над диттятом* (ВП, с. 13), пор.: «*Ой, муой батеньку рідній, змилиуйся і зжалуйся над чужим диттятом, над своїм любим зяттьом*» (ВП, с. 13). За матеріалами АУМ,

такі форми відомі західнополіським говіркам, пор.: поро^лс'ат[ом] (АУМ, к. № 188).

Множина. Унаслідок варіювання закріпленого літературним стандартом числового вияву субстантиви *singularia tantum* мовці можуть вживати в множині, наприклад: *горілка з малинами* (ПТО, с. 28), *на Кóледы* (ПДК, с. 142), пор.: «*Прийди, козаче, долинами – в мене горілка з малинами*» (ПТО, с. 28), пор. говіркові репрезентанти: *йа^лжини ї малини йес'т'а* (ГБ, с. 483). Зворотний процес – набуття іменниками *pluralia tantum* форм однини – відзначено у випадках *на вечерниці, на вечерниці* (Б, с. 83), *na weczerniciu, neta weczernici* (Z-3, с. 97).

Окремі іменники називного-знахідного множини оформлені за допомогою флексії *-e*: *бояре* (ВП, с. 17), *перезвіне* (ВП, с. 40). За аналогією до колишніх основ на приголосний закінчення *-e* перенесено на форми *паніне* (ВП, с. 40), *люде* (ЛП, с. 23), *сусіде* (ФЗП-1, с. 5), *гусе* (РПП, с. 14), *куре* (ФЗП-2, с. 27), *людэ* (ВС), *lude* (PZB, с. 112), *сухане* (Z-4, с. 140), *яйцэ* (ПФ-2, с. 516), *крылцэ* (ПФ-1, с. 248), пор.: «*Ой там сусіде незнайомі, тебе будуть судити*» (ФЗП-1, с. 5). Лінгвістична інформація АУМ підтверджує подані фольклорні свідчення: *л'уд[е], су^лс'ід[е], м'іш'чан[е]* (АУМ, к. № 190). Ю. Шевельов закінчення *-e* у формі *люде* пояснював «морфологічним уодностайненням» до типу *селяне*: «Фонетично рефлекс форми *людиє* мав би виглядати ⁺*ljuddja*, на зразок того, як із форми *зелиє* вийшло *зілля*» (ІФУМ, с. 156).

Флексію *-ове*, що постала в іменниках чоловічого роду внаслідок індуктивного впливу відповідної відмінкової позиції колишніх **-й*-основ, простежено в структурах *боярове* (ВП, с. 3), *сваткове* (ВП, с. 18), *сватове* (ВП, с. 64), *панове* (ВВ, с. 16), *сваткове-голубкове* (НОТ, с. 196), *сусідовэ, прыяцэлёвэ, сватовэ* (ВС), *братове* (ТПУ, с. 151), *swatowe* (RP, с. 65), пор.: «*Сватове, живітєся, на нас ни дивітєся, бо ме в свуйй хаті мусим вас пупрохати*» (ВВ, с. 29), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *л'удкóве, л'удкóвийки* [б, с. 91].

У зв'язку з характерними наслідками ствердіння історично м'яких шиплячих, вібранта та афrikати [ц'] в іменниках з основами на відповідні

консонанти спостережено вирівнювання за моделлю твердої групи: *ключи* (РПП, с. 5), *хлопци* (ЛП, с. 21), *за плєчи* (РПП, с. 42), *гочи* (ЛП, с. 37), *гроши* (РПП, с. 47), *на вечорници* (КП, с. 46), *молодици* (БП, с. 18), *купци* (ФЗП-1, с. 48), *ключы* (ПЗ, с. 29), *в плєчи* (НМ, с. 41), *рáтици* (СДЗ, с. 52), *зáйци* (СДЗ, с. 57), *штан'ці* (СДЗ, с. 140), *зорници, систрици* (ФЗ, с. 66), *коровайници* (ФЗ, с. 122), *двэры* (ВС), *двери* (НМ, с. 98), *калачи* (ФЗ, с. 167), *karbowancy* (РР, с. 89), *orlicy* (РР, с. 95), *za hroszy* (PZB, с. 203), *миши* (КТ, с. 25), *калюжи* (ВВ, с. 27), пор.: «*Ой бо тії вечорници до добра не доводять: вони тебе молодого з ума, з розума зводять*» (КП, с. 46). Історично виправдане закінчення *-и* виявлено в іменниках колишніх **-jō-* та **ī-*основ: *кони* (ЛП, с. 2), *півни* (КП, с. 15), *сіти* (ЛП, с. 48), *кору* (PZB, с. 206). Закінчення *-и* в субстантивах *гости* (ВОР, с. 116), *hosty* (PZB, с. 8) можемо пов'язувати з індуктивним впливом давніх форм знахідного відмінка цих іменників. Флексію *-и*, що з'явилася, ймовірно, за аналогією до твердої групи, виявлено в лексемах *бараболі* (ФЗП-2, с. 25), *swuny* (Z-4, с. 90), *свини* (ФЗП-1, с. 10), пор.: «*Ячмінь не вродився, свини його з'їли, ой чого ж ти лисий і ще ти не смілий*» (ФЗП-1, с. 10). У працях Г. Л. Аркушина, основою яких стали аудіозаписи мовлення представників різних говіркових зон Західного Полісся, простежено структури: *кони* (ГВП, с. 14), *хлопци* (ГВП, с. 100), *бури* (ГП, с. 418), *немци* (ГП, с. 288), *гости* (ГП, с. 252), *україїнци* (ГБ, с. 98), *кони, свини* (ГБ, с. 106), *хлопци, дошци* (ГБ, с. 26).

Відповідно до загальної тенденції переходу давніх звукосполук **gy, ky, xy* в *g'i, k'i, x'i* іменники з основами на задньоязиковий та фарингальний в аналізованій відмінковій позиції отримали закінчення *-и* в більшості говірок аналізованого континууму: *за рикі* (ТПУ, с. 37), *грушкі-яблушка* (ТПУ, с. 41), *в пуп'яночкі* (НОТ, с. 123), *заженкі* (НОТ, с. 139), *лекі-перевлєкі* (ПЗМ, с. 140), *уроки-подуми* (ПЗМ, с. 145), *загадочкі* (НМ, с. 24), *кнігі* (НМ, с. 45), *веснянкі* (НМ, с. 58), *женіхі* (НПР, с. 18), *пірогі* (НПР, с. 20), *грабелькі* (НПР, с. 299), *рóg'i* (СДЗ, с. 60), *ни сáнк'i* (СДЗ, с. 159), *soki* (РР, с. 88), *tuchi* (РР, с. 116), *snyhi* (PZB, с. 35), *warenyki* (PZB, с. 98), *hrybczyki* (PZB, с. 179), *sołow'iejczyki* (Z-4, с. 18), *marszałoczki* (SZ, с. 139), *свистьоликі* (РПП, с. 48), *лісточкі* (РПП, с. 51), *ракі*

(РПП, с. 53), *слуги* (БП, с. 18), *ляхі* (БП, с. 28), *буракі* (ФЗП-1, с. 8), *шишечкі*, *пташечкі* (ФЗП-1, с. 17), *лікі* (ФЗП-1, с. 29), *рибачейкі*, *музичейкі* (ВВ, с. 27), *леки* (ПЗ, с. 111), *по оріешкі* (КТ, с. 16), *діевкі* (КТ, с. 25), *мишкі* (КТ, с. 52), пор.: «*Осталіса свинопаси – то ж то будуть женіхі наші*» (НПР, с. 18). З огляду на обниження артикуляції наголошеного [и] після [г], [к], [х] спостережено фонетичну видозміну давніх звукосполук у *г'е*, *к'е*, *х'е*: *дивкє* (ВВ, с. 47), *тирогє* (НОТ, с. 142), *свахє* (НОТ, с. 188). Зауважене корелює з даними АУМ: воў¹[к¹і], пасту¹[х¹и], сп¹іва¹[к¹и], паруб¹[к¹е], пасту¹[х¹е] (АУМ, к. № 193) та живомовними свідченнями: *бура¹к¹'і*, *рук¹'і*, *ног¹'і* (ГБ, с. 70), *тор¹ф'ан'ік¹'і* (ГБ, с. 50), *бич¹к¹'і*, *увечк¹'і* (ГВП, с. 404), *за гр¹іх¹'і* (ГП, с. 276), *бат¹'к'є* (ГВП, с. 206), *на подуш¹к'є* (ГВП, с. 100).

Спостережені на Підляшші та Рівненщині субстантиви *гусі* (ЛП, с. 33), *люді* (ЛП, с. 19), *діеті* (ТПУ, с. 264), *husi* (RP, с. 56) ілюструють збереження давнього *і, пор.: «*Ой гиля, гиля, сівиє гусі, ой гиля, гусі, до води*» (ЛП, с. 33), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *д'ет'і* (ГП, с. 318).

Говіркові вияви називного-знахідного відмінків множини з флексією *-ie* засвідчують властивий говіркам підляського ареалу дифтонгічний рефлекс наголошеного *ѣ: *вішні-черешніє* (ТПУ, с. 37), *рануцз'іє* (PZB, с. 17), *czereszn'ie* (PZB, с. 24), *кошуліє* (ŚP, с. 19), *try dn'ie* (Z-4, с. 46), *komar'ie* (Z-4, с. 130), *в корчіє* (КТ, с. 116), *приїхали пудляшіє* (КТ, с. 32), *вороб'іє* (КТ, с. 49), *кон'іє* (ŚP, с. 23), *в рукавиціє*, *в ногавиціє* (ВП, с. 66), пор.: «*Там на выгоны ходылі кон'іє, а всэ й жэлезны ключы*» (ŚP, с. 23), пор. кореневий вокалізм уживаних у підляських говірках лексемах: *лі^ес* (ГП, с. 294), *д^ієда* (ГП, с. 66), *хл^ієп* (ГП, с. 116).

Поширення форм на *-і* серед субстантивів називного-знахідного відмінків множини, які в літературній мові мають флексію *-и*, можна пояснити наслідками аналогічних трансформацій із боку іменників м'якого типу відмінювання або ж впливом дуальних форм на зразок *дв'іє баб'і* (ГП, с. 318), *дв'іє ко'ров'і* (ГП, с. 422). Таке явище спостережено після кінцевого губного приголосного основи: *бабі* (НПР, с. 11), *вербі* (ФЗ, с. 180), *лаві* (ФЗ, с. 183), пор.: «*А вже весна красна,*

да тчуть бабі кросна» (НПР, с. 11); в субстантивах твердої групи з основою на кінцевий сонорний вібрант [p'] у позиції під наголосом: *коврі*, *яворі* (ВС), *вечорі* (ФЗП-2, с. 30), пор.: «Оно батынько на двы́р – коврі вгору знялыся, яворі зашумілы, соколі полытілы» (ВС); після кінцевого передньоязикового основи: *волі* (НПР, с. 205), *соколі* (ВС), пор.: «Да дубровою волі гнала, да з дубровою розмовляла» (НПР, с. 205), пор. дані сучасних говіркових записів Г. Л. Аркушина: *знахо|p'i* (ГБ, с. 458), свідчення АУМ: *ве^нчор|p[и]*, *ве^нче^н|p'[и]* (АУМ, к. № 192).

Утворення на зразок *чоти́ри оку* (СДЗ, с. 153), *копыты* (ПФ-2, с. 423), *вороты* (ПФ-1, с. 136), *словаы* (ПФ-2, с. 156), *літы* (ПФ-1, с. 195) ілюструють наслідки аналогії до відповідних форм чоловічого роду.

Закінчення *-а* в називному-знахідному відмінках множини окремих іменників виявляє результати аналогічного вирівнювання за зразком відповідних форм середнього роду або архаїчних двоїнних сполук чоловічого роду: *двэра* (ПФ-2, с. 27), *liesa* (Z-3, с. 25), *topola* (Z-3, с. 74), пор. дані сучасних говіркових записів Г. Л. Аркушина: *вчите|л'а* (ГВП, с. 190), *моро|за* (ГП, с. 242). Натомість збережено закономірні форми **-jǫ*-основ: *пліча* (ПФ-2, с. 30), *яйца* (ВОР, с. 113).

У родовому відмінку множини субстантиви чоловічого роду в текстах із Берестейсько-Пінського Полісся спорадично оформлені за допомогою нульової флексії: *сэм вез* (ПФ-2, с. 304), *сэм год* (ПФ-2, с. 197), *утыкае од маршалок* (ПФ-2, с. 33), пор. відповідники в підляських говірках: *с'ім|нанцит' ру^к* (ГП, с. 348), *|пару кон'* (ГП, с. 424).

Диференційною ознакою іменникової словозміни підляських говірок стало активне функціонування в родовому відмінку множини форм, які відповідають називному-знахідному відмінкам множини: *paru koni* (РР, с. 59), *do koni* (RR, с. 62), *do s'ieny* (PZB, с. 19), *do ludy* (Z-4, с. 52), *нема гроши* (КТ, с. 88), *повно люди* (КТ, с. 107), *od ludi* (Z-3, с. 23), *bez dwery* (Z-3, с. 34), *без двери, люди* (КТ, с. 33), *до сіени* (КТ, с. 62), *бэз двэры* (ŚP, с. 74), *куолько грошы* (ŚP, с. 101), *без окон, без двери, люди* (ППЗ, с. 13), *шість гочи* (ППЗ, с. 14), пор.: «Ой, бэз двери, без жадного окіенця, ой нэ промовлю, моіе діятко, ні словця» (ŚP, с. 74). Із

цього приводу І. Ігнатюк зауважував: «У підляських говірках у словах типу *коні, двері, люди, кури, гуси* у відмінюванні другого відмінка не виступає флексія *-ей*, а настає тільки зміна наголосу, наприклад: *двѣри – двері́, лю́де – люді́, кúри – ку́рі, гúси – гусі́*, натомість у слові *кóни* наголос не змінюється» [98, с. 236–237].

Специфіка флексійних репрезентантів родового відмінка множини тісно пов'язана з еволюцією етимологічних **o*, **e* в давніх закінченнях **-овъ*, **-евъ*, представлених у фонетичних виявах *-ов*, *-ув*, *-ив*, а на території Підляшшя ще *-уов*: *не уроков* (ПЗМ, с. 144), *анголов* (ПЗМ, с. 133), *хлопцов* (ПЗМ, с. 138), *косариков* (НПР, с. 40), *волово* (НПР, с. 201), *mostow* (РР, с. 48), *hołubow* (РР, с. 68), *razow* (РР, с. 97), *konukow* (РР, с. 60), *косаров* (ЕЧ-2, с. 204), *рушничков* (ЕЧ-2, с. 299), *дожжов* (ПФ-1, с. 346), *karbowanciow* (PZB, с. 180), *жартонькуов* (РПП, с. 40), *рекрутуов* (КП, 8), *синуов* (БІП, с. 2), *друзькуов* (БІП, с. 26), *коштуов* (ЛП, с. 5), *каваліруов* (ЛП, с. 7), *до ровуов* (ВІП, с. 3), *виночкуов* (ВІП, с. 4), *малярщичкуов* (ВІП, с. 8), *сусідуов* (ТПУ, с. 159), *listońkuow* (PZB, с. 32), *wołuow* (PZB, с. 89), *do chłopców* (PZB, с. 95), *nowobranczykuow* (PZB, с. 191), *burakuow*, *rubliow* (Z-4, с. 46), *рукавуов* (ЅР, с. 61), *пирогоуов* (ЅР, с. 143), *на рапиуов* (SZ, с. 118), *до розбойничкуов* (ЅР, с. 28), *до столуов* (КТ, с. 70), *мініструв* (КП, с. 18), *деньочкув* (КП, с. 30), *вянечкув* (ФЗП-2, с. 5), *панув* (БІП, с. 25), *друзюв* (БІП, с. 26), *коштув* (ВІП, с. 7), *паляхув*, *на хлопцюв* (ВІП, с. 108), *буярув* (ВВ, с. 33), *зайцюв* (ППЗ, с. 7), *подаркув*, *хлібув*, *кубочкув*, *талярув*, *столькув* (ВС), *пару волув* (ТПУ, с. 94), *девоснубув* (ТПУ, с. 36), *вітрув* (ПЗМ, с. 137), *пальцюв* (ППС, с. 160), *до танцюв* (ППС, с. 168), *дарув* (НОТ, с. 129), *до сусідув* (НОТ, с. 196), *кóникув* (СДЗ, с. 159), *сл'ідув* (СДЗ, с. 161), *даройкув* (ФЗ, с. 188), *голосочкув* (ФЗ, с. 126), *chłopców* (Z-4, с. 108), *сватікув* (Н, с. 14), *synoczkiw*, *hołuboczkiw* (SZ, с. 84), *лістонькув* (ЅР, с. 32), *volikiw*, *konikiw* (SZ, с. 127), *спориw* (SZ, с. 160), *сватув* (КТ, с. 63), *короваюв* (ПФ-2, с. 32), *пынькыв*, *сватыв*, *братыв*, *сыныв*, *дубыв*, *пирожкыв* (ВС), *углыв* (ППС, с. 160), *зубыв* (ППС, с. 166), *грибі́в* (СДЗ, с. 12), *сині́в* (СДЗ, с. 164), *волив* (ФЗ, с. 173), пор.: «*Рыгор прыбірае, замітае, пірогоуов напэчэ, а сам з хаты утэчэ*» (ЅР, с. 143), «*Ны вырваты, (та)бы з вовчых зубыв*» (ППС, с. 166), «*W wtorok sporiw sorok pszenici nażala*» (SZ, с. 160).

Унаслідок редукції кінцевого приголосного фіналі постали структури *s'iet horody* (Z-4, с. 139), *s'ім хлѡ́нцу* (СДЗ, с. 31), пор.: «*S'iet horody zalożyła – jedna dynia urodyła*» (Z-4, с. 139). Поширення зауважених словоформ охоплює весь аналізований ареал, що підтверджують фіксації з розповідей поліщуків: *у̀зрив* (ГВП, с. 72), *си́нув* (ГП, с. 386), *австре́йцув* (ГП, с. 116), *па́ру мис'а́цу* (ГП, с. 74), *ку́мув* (ГП, с. 134), *от ду́боў* (ГП, с. 276), *сухо́стойув* (ГП, с. 230), *зна́кѡв* (ГП, с. 214), *з дру́чкѡв* (ГП, с. 242), *ба́ткѡв* (ГП, с. 266), *в н'і́мцив* (ГБ, с. 454), *каба́нив* (ГБ, с. 422), *н'і́мц'ув*, *з бе́женц'ув* (ГБ, с. 464), *до́ларов* (ГБ, с. 88).

При формотворенні аналізованої відмінкової позиції з огляду на високий ступінь уніфікації за допомогою закінчень **-овь*, **-евь* колишніх **-й*-основ оформлено субстантиви історично інших різновидів, зокрема чоловічого роду: *з слухів* (ПЗМ, с. 147), *на розбишакув* (ПТО, с. 137); жіночого роду: *зорув* (ŚP, с. 42), *сеструов* (КП, с. 4), *ножкуов* (ВП, с. 90), *копонецькув* (ВП, с. 101), *kurów, zorów* (PZB, с. 37), *голякув* (ПТО, с. 137), *bez kartów* (Z-4, с. 135), *з хустон'кув* (Н, с. 18), *рибув* (КТ, с. 83), *до петув* (КТ, с. 91); середнього роду: *чудов* (ВП, с. 86), *з діт'аткув* (Н, с. 18), *з вухів* (ПЗМ, с. 147); множинні іменники: *з вечорниців* (БП, с. 28), пор. у фольклорному контексті: «*A ja j bez kartów dobre znaju, szto miły rozkochaw мене*» (Z-4, с. 135), пор. аналогічну реалізацію флексійного *-ів* у говірках Західного Полісся: *со́рок зривн'ів* (ГВП, с. 70), *не́ма ко́рости'у* (ГВП, с. 204), *ха́ттив* (ГП, с. 76), *ха́тов* (ГП, с. 442), *ба́биу* (ГП, с. 168), *ба́буѡв* (ГП, с. 296), *кол'о́сив* (ГБ, с. 151), *ба́т'уш'к'ів* (ГБ, с. 91), *до́с'ін'ув* (ГП, с. 334).

Формотворення родового відмінка множини іменників із закінченням *-ей*, яким охоплені центральні й північні райони Рівненщини та берестейсько-пінські говірки, ілюструє наслідки індуктивного впливу відповідних виявів давніх **-й*-основ: *з рукэй*, *з ногэй*, *з мозгэй* (ПЗ, с. 110), *сэстрыцэй* (ПФ-1, с. 216), *сусідэй* (ПФ-2, с. 516), *квітэй* (ПФ-2, с. 23), *пчолэй* (ПФ-2, с. 41), *мухэй* (ПФ-2, с. 238), *козей* (НПР, с. 140), *бабэй* (ППС, с. 157), *шубей* (СДЗ, с. 154), пор.: «*Бабэй оно два разы на рик людьмы зовуть: як жяты йдуть і як топлеть*» (ППС, с. 157), пор. дані текстографічних праць Г. Л. Аркушина: *ду ха́теї* (ГВП, с. 404), *з чу́жих селеї* (ГП, с. 86), *биз но́геї* (ГБ, с. 188), *до ба́беї* (ГБ, с. 170), *чигу́неї* (ГБ, с. 228),

n'ii'c'am'comii (ГБ, с. 436). Зафіксовано структури з архаїчним закінченням *-ї-основ -ий: *ludyj* (РР, с. 77), *groshij* (ПТО, с. 222), *gostij* (ПТО, с. 248), пор. живомовні свідчення: *в л'удий* (ГП, с. 44), *грошій* (ГП, с. 406). Спостережена у фольклорних текстах розмаїтість набору флексій родового відмінка множини корелює з даними карт II тому АУМ: х'лопц'[у]й, х'лопц[и]й (АУМ, к. № 194), баб'[і]й, баб[и]й (АУМ, к. № 195), коз[ий], х(в)ороб'[і]й, сой, сов'[і]й, сов[еї] (АУМ, к. № 196), д'іт[еї], л'уд[ий], сви'н[ий], у підляському ареалі з відсутнім [ї]: [д'іти], [л'уди] (АУМ, к. № 197), гост[еї], гост[ий], гост[ий], [гости] (АУМ, к. № 198), кон[ий], [кони] (АУМ, к. № 199), грош[ий], грош'[і]й, [гроши] (АУМ, к. № 200).

Словозмінна парадигма давального відмінка множини на всій території західнополіського говору пов'язана зі збереженням та поширенням на іменники історичних різних типів відмінювання флексій *-омь, *-емь, *-ьмь, *-ьмь відповідно давніх *-о-, *-јо-, *-ї-, *-ї-основ з можливими фонетичними модифікаціями: *свинюм* (РПП, с. 1), *хлопцюм* (РПП, с. 47), *людюм* (КП, с. 42), *людюм*, *дітюм* (ПВ, с. 22), *дівчитюм* (ПВ, с. 24), *дівчитюм* (ФЗП-2, с. 2), *конюм* (ППЗ, с. 3), *свинюм*, *пырызвянюм* (ВС), *дітюм* (ППС, с. 161), *пырызвянюм* (ПФ-2, с. 497), *хлопцем* (ПФ-1, с. 23), *гусюм* (НОТ, с. 152), *ludziom* (РР, с. 67), *detkom* (РР, с. 89), *kolednyczkom* (PZB, с. 27), *hościom* (PZB, с. 78), *chłopciom* (PZB, с. 154), *koniom*, *koniuom* (PZB, с. 176), *d'ietiom* (Z-4, с. 64), *kurom* (Z-4, с. 65), *суханот* (Z-4, с. 117), *пырызвянюм* (ПФ-2, с. 497), пор.: «Скыдай, сванычко, шяты, да йды свинюм мышяты» (ВС). Подібні репрезентанти зафіксовано у зв'язних розповідях діалектоносіїв: л'уд'ом (ГВП, с. 286), д'ит'ом (ГВП, с. 62), л'уд'ум (ГП, с. 270), д'ет'ом, л'уд'ом (ГП, с. 116). Перевагу форм на -ом, -ум в ареалі Західного Полісся підтверджують скартографовані в загальнонаціональному лінгвістичному атласі матеріали: во'л[ам], си'н[ам], бра'т[ам] (АУМ, к. № 201–202), кон'[ум], кон'[ом], л'уд'[ом] (АУМ, к. № 203).

Із-поміж діалектних форм орудного відмінка множини відзначено збереження давнього *i після губних у текстах, співвідносних насамперед із Підляшшям та східною частиною західнополіських говірок: *za prypiewkami* (PZB,

с. 200), з сусідками (Н, с. 18), *za dwereńkami, z poduszczkami* (SZ, с. 159), *рожками* (ŚP, с. 16), *дулярами, за горами* (ŚP, с. 62), з *свіечами* (ВП, с. 73), з *морозами* (ТПУ, с. 71), *замками* (ПЗМ, с. 149), *кілімами, пирогами* (НПР, с. 76), *із дітоїками* (НОТ, с. 157), *dorożkami* (РР, с. 50), *kosciubiskami* (РР, с. 60). Зважаючи на підвищення та звуження артикуляції наголошеного [а] після м'яких і шиплячих приголосних, в орудному відмінку множини виступають флексії *-'еми*: з *калачеми, з паничеми* (ПТО, с. 141) та *-іми*: *ключіми, чеціми* (ПВ, с. 26), *пуд вишніми, пуд черешніми* (ФЗП-1, с. 46), пор.: «*Наїхала сваха з Ратня хорошая, вдатна. Із білейким сиром, із хорошейким сином, з білими калачеми, з хорошими паничеми*» (ПТО, с. 141). У діалектографічних описах із Західного Полісся зафіксовано такі вияви флексій аналізованої грамеми: *волам'і* (ГП, с. 100), *ц'іпам'і* (ГП, с. 314), *в'інкам'і* (ГП, с. 388), *бродам'і* (ГБ, с. 479), *словам'і* (ГБ, с. 153); *г'іст'[ми]*, *гост'[ами]*, *гост'[е]ми*, *гост'[і]ми* (АУМ, к. № 204).

Засвідчена в місцевому відмінку множини флексія *-'ох* чи її фонетичні модифікати поширилися від колишніх **-й-основ*: *по синьох* (РПП, с. 16), *в сватьох* (ВП, с. 3), *на яйцьох* (ВП, с. 33), *на шкурох* (ВП, с. 34), *пу дітьох* (ВВ, с. 45), *в воротюх, по сінюх* (ВС), *у боротьох* (ТПУ, с. 43), *у сінюх* (ПЗМ, с. 137), *по людюх* (ППС, с. 158), *на грошух* (ППС, с. 165), *в воротьох* (ФЗ, с. 173), *ro ś'ienioch* (PZB, с. 37), *na worotioch, w czobotioch* (PZB, с. 121), *на грудѣх* (ПФ-2, с. 507), *в Славатичох* (ВП, с. 19), пор.: «*Спыть на грошух, (та)бы собака на трысках*» (ППС, с. 165). Закінчення *-'іх* відображає наслідки підвищення і звуження артикуляції ['а] > [і]: *на воротих, в чоботих* (ПЗ, с. 38). Такі структури активно відзначено в мовній практиці поліщуків: *в чир'вишчох* (ГВП, с. 54), *в кор'телисох* (ГВП, с. 36), *на вичор'ниці'ох* (ГВП, с. 254), *по ц'ілих дн'ох* (ГП, с. 76), *на пал'ц'ух* (ГП, с. 178), *в д'верух* (ГП, с. 400), *на кон'ох* (ГБ, с. 447). В АУМ серед репрезентантів флексій місцевого відмінка множини в аналізованому ареалі превалюють форми із формантом *-ох*: на *кон'[ох]*, на *з'ат'[ах]*, на *з'ат'[ох]*, на *г'руд'[ох]*, на *д'вер[ох]*, на *д'вер[ах]* (АУМ, к. № 205–206).

Двоїна. У системі частин мови до найпоказовіших у морфологічному плані характеристик належать граматичні категорії та їх типи. Категорія числа виражає

загальне кількісне співвідношення предметів та явищ, ґрунтується на протиставленні значень одиничності / множинності і знаходить свій вияв у відповідних граматичних формах. Наявність двох співвідносних різновидів категорії числа – однини і множини – ознака сучасної української літературної мови, притаманна, окрім іменників, деяким іншим самотійним частинам мови.

Живомовні свідчення дозволяють говорити про тенденцію утримання архаїчних морфологічних явищ, не збережених літературною мовою внаслідок трансформації словозмінної системи. Найважливішим етапом у розвитку граматичної категорії числа став занепад двоїни, успадкованої ще з праїндоевропейської мови, і розвиток протиставлення однина / множина. Двоїна оформляла всі розряди відмінюваних слів, пов'язаних із поняттям про два предмети чи явища. У найдавніших писемних пам'ятках форми двоїни спостережено в трьох синтаксичних позиціях: 1) у сполученні з числівниками *два, оба* (хоч числівника могло й не бути, коли з контексту зрозуміло, що предметів два): *на обѣ сторонѣ, ку о(д)даню двѣ сукнѣ справити, двою брату дѣти, лось роґома боль, двѣ селѣ*; 2) при позначенні парності предметів, найчастіше назв симетричних частин людського тіла: *дявола под нозѣ подопѣтавши, и дати в руцѣ, о(т) главы до ногу, раны под очима*; 3) у сполученні з двома іменами, пов'язаними сурядними сполучниками: *съ сынма своима Юргемъ и Володимеромъ, къ тѣма мученикома Борису и Глѣбу* [17, с. 94; 101, с. 62].

Як відомо, пам'ятки кінця XIV століття ілюструють багато прикладів заміни двоїни множиною й набуття нових, недвоїнних, флексій (пор. *оковаль и руки, и ноги* замість *и руцѣ, и нозѣ*) [17, с. 94]. Відгомін давніх двоїнних утворень фіксує В. М. Мойсієнко в Луцькій замковій книзі 1560–1561 рр.: «Форми двоїни, треба думати, в мовленні волинян ще зберігалися, але лише в окремих відмінках. Так, у Н.-З. виявлено багато утворень, переважно середнього та жіночого роду: *двѣ радни, двѣ ребре, по двѣ волоцы, обе стороне, две ране, на две сестре, двѣ коне*. В інших відмінкових формах двоїна вже не представлена,

проте численні поплутування закінчень свідчать про її присутність ще в недалекому минулому: *три палце, двѣ дворища*» [131, с. 93].

Дуальні форми в другому томі АУМ представлено неповно: лише на двох синтаксичних картах окреслено ареали поширення двоїнних сполук, що, зрозуміло, не дозволяє на достатньому рівні простежити ступінь та умови збереження такого архаїчного явища. Зокрема, карта № 257 АУМ містить свідчення про вживання в говірках давніх двоїнних форм субстантивів жіночого роду з основою на задньоязиковий у сполучі з числівником *дві*. Представлені в АУМ матеріали із Західного Полісся збігаються з нормами літературної мови: [дв'і ру|ки] (АУМ, к. № 257). Просторову поведінку двоїнних виявів іменників середнього роду розкриває карта № 258 'словосполучення *два відра*'. Відповідно до живомовних територіальних рис західнополіські говірки – один із ареалів поширення двоїнної форми [дв'і в'ід|р'і] (АУМ, к. № 258).

Архаїчні двоїнні релікти знаходять підтвердження в сучасних записах мовлення поліщуків: *дв'і |хат'і* (ГВП, с. 435), *три слов'і* (ГВП, с. 451), *по дв'і в'ід|р'і* (ГБ, с. 103; ГВП, с. 533), *три губ'і, ш|тири губ'і* «міра довжини витканого полотна, близько 5 метрів» (ГБ, с. 229), *три вє|с'іл'і* (ГП, с. 221), *с ко|сима* (ГБ, с. 199), *з кос'т'мима* (ГП, с. 185), *с хлоп|ц'іма* (ГП, с. 352), *дв'і куба|с'і, три ма|шин'і* [6, с. 86].

У фольклорних текстах із Західного Полісся іменникова категорія числа, окрім закріпленого літературним стандартом протиставлення форм однини і множини, нерідко зберігає архаїчні дуальні сполуки.

В іменниках чоловічого роду називного-знахідного відмінків із флексією *-а* на зразок *ліса* (БП, с. 8), *холода* (ФЗП-2, с. 14), *вулусá* (СДЗ, с. 168), *три пса* (ЕСП-5, с. 82), *голоса* (Г-2, с. 161), *на чэрэта* (ПЗ, с. 111), *конца* (НПР, с. 27) не виключаємо зв'язку із колишніми дуальними сполуками називного відмінка **ǫ-*, **ǰ-*основ, пор.: «*Ішла баба Фестиліна і несла в руках зуба. З нею ішли три пса*» (ЕСП-5, с. 82). Мабуть, за аналогією до двоїнних виявів чоловічого роду оформлено структури *по ягода* (НПВ, с. 70), *конца* (НПР, с. 27), хоча не можна виключати штучного утворення останньої форми задля рими, пор.: «*Остануться*

конца гороб'ю на штанца» (НПР, с. 27). Серед спорадичних двоїнних виявів іменників чоловічого роду в досліджуваному фактажі зафіксовано словоформи орудного відмінка з флексіями -'іма, -іма: *трыма голосыма* (Б, с. 28), *сь двумя сватыма* (Б, с. 33), *з хлопціма* (ТПУ, с. 266), пор.: «*Да заспівавъ вінъ трыма голосыма: Ой вы, нэбеса, растворитэса*» (Б, с. 28), «*А въ концы стола отецъ Мыкола, отецъ Мыкола съ двумя сватыма*» (Б, с. 33), «*До роботи болять бокі, ще й до того голова, а з хлопціма погуляті, то й охвота моя*» (ТПУ, с. 266).

На відміну від поодиноких дуальних форм чоловічого роду в говірках усього досліджуваного ареалу значно більше залишків архаїчних форм двоїни в іменниках називного-знахідного відмінків жіночого роду, як-от: *руци, нозы* (ВП, с. 85), *на дві половині* (ЛУ-9, с. 126), *дві спідничині, дві сорочині* (ЛУ-9, с. 36), *три искрі* (ЕСП-6, с. 15), *три копі* (МДН, с. 50), *три долині* (ПЛК, с. 497), *три годін'і* (СДЗ, с. 140), *тре годён'і* (СДЗ, с. 141), *штири парі* (ЕСП-5, с. 201; НМ, с. 19), *штыры козѣ* (Б, с. 171), *руц'і, ноз'і* (СДЗ, с. 166), пор.: «*Штыры козѣ на одной нозѣ*» (Б, с. 171), «*Там у скринині дві сорочині, нехай беруть та й ходять*» (ЛУ-9, с. 36), «*Одну знаю на Вкраїні, другу на Волині, розкраяли мені серце на дві половині*» (ЛУ-9, с. 126), «*Лижёт' пán'і при дороз'і, розложіла руц'і й ноз'і*» (СДЗ, с. 166), «*А муй мілий недочоває, штири парі да запрегає*» (НМ, с. 19), «*Чаруківс'ка саранá зар'ізала баранá, пов'ісила на драбін'і, ц'ілувала три годін'і*» (СДЗ, с. 140), «*Сидить півень на шопі, да зніс яєць три копі, ше й накрився крильцем, а на завтра – з яйцем*» (МДН, с. 50), «*Й а з теї свичі три искрі впало*» (ЕСП-6, с. 15), «*І руци мої, що світ створили, будуть до крижа прибивати, і нозы мої будуть прибити*» (ВП, с. 85).

Рідше залишки двоїни репрезентовано іменниками жіночого роду з основою на твердий приголосний із флексією -іма, -іма в орудному відмінку: *сльозыма* (МДН, с. 101; ВОР, с. 123), *пчольыма* (ПФП, с. 40), *косыма* (Б, с. 43), *сь бровыма* (Б, с. 80), *стежичкама* (СБФ, с. 229), *слэзыма* (СБФ, с. 206), пор.: «*Оце примак все вислухав в сінях за дверима, а як вишов на улицу заліувса сльозыма*» (ВОР, с. 123), «*Ой, нэ хвалыса, панна Стефана, своима косыма*» (Б, с. 43).

Специфіка діалектного формотворення зафіксованих у підляських текстах лексем *за гусьмима* (НПП, с. 5), *з грошмима* (КТ, с. 88) позначена, ймовірно, наслідками контамінації структур на *-ми* та *-има*, пор.: «*За качками за гусьмима забавилася, за малими діточками загаїлася*» (НПП, с. 5), «*Король мієв велику скриню з грошмима*» (КТ, с. 88).

Морфологічним показником граматичного значення двоїни стала флексія *-i* в називному-знахідному відмінках субстантивів середнього роду: *три морі* (ЕСП-6, с. 15), *дв'і т'іст'і* (СДЗ, с. 157), *дв'і череви'і* (СДЗ, с. 158), *штири салі* (КТ, с. 70), *три зерні* (ЛУ-9, с. 65), *три яйці* (ФЗП-2, с. 33), *чрез три селіє* (ВП, с. 69), *кырыз тры сылі* (ВС), *штири селі* (НОТ, с. 150), *чотири селі* (НПВ, с. 52), пор.: «*Дв'і т'іст'і в одн'і боц':і і н'іколі не зм'ішайуц'і*» (СДЗ, с. 157), «*Чотири роги – дв'і череви'і*» (СДЗ, с. 158), «*Штири салі насолілі, сто кувбас наробилі, схабі припикалі, до столуов давалі*» (КТ, с. 70), «*Та бабуля дала йому три яйці*» (ФЗП-2, с. 33), «*Йіхав Колічка кырыз тры сылі, кырыз тры сылі, кырыз чотыры*» (ВС), «*Перейшов я штири селі, пята тут, не знайшов краснішої, як ти тут*» (НОТ, с. 150), «*Три искрі впало – три морі стало*» (ЕСП-6, с. 15).

Архаїчну двоїнну парадигму репрезентує форма орудного відмінка множини *гушыма* (ППС, с. 164), пор.: «*Прадэ гушыма*» (ППС, с. 164).

Категорія роду. Виразно маркованим явищем у морфологічній системі західнополіських говірок стали випадки, пов'язані зі специфікою родової диференціації окремих іменників порівняно з літературною мовою: *ол'ійом* (ж.р. > ч. р.) (ГБ, с. 171), *отейу шосойу* (ГБ, с. 116), *по гаїнувс'куї шос'іє* (ГБ, с. 344) (с. р. > ж. р.), *тáнка, л'ітра, сл'іда* (ч. р. > ж. р.), *такá лотáт', вáнна* (с. р. > ж. р.), *вуглó* (ч. р. > с. р.), *латáт' жóвтий* (с. р. > ч. р.) [6, с. 85].

У фольклорних текстах із Західного Полісся в давній формі чоловічого роду збережено іменник колишньої *-*jo*-основи *тополь*: *не бачив тополя* (БП, с. 10), *при тополю* (ТПУ, с. 216), *topolom* (Z-2, с. 90), *dwa topoli* (Z-3, с. 113). У поодиноких випадках субстантиви чоловічого роду перебирають на себе парадигму жіночого роду: *na jarmarku tuju* (Z-3, с. 107), *упала тумань* (ЕСП-4,

с. 218), *в стені гуляти* (ЛП, с. 38), пор.: «*Pojid', synku, na jarmarku tuju, kuru, synku, nahajku drotianku*» (Z-3, с. 107).

Відповідники до загальноновживаних іменників жіночого роду *блоха, стеля* – субстантиви чоловічого роду *блех* (ППЗ, с. 8), *понід стельом* (ТПУ, с. 187). Не позначений зміною родової приналежності при збереженні нульового закінчення на противагу набутій у літературній мові флексії *-a* іменник *вош* (ППЗ, с. 5).

Замість закріпленого в літературній мові вияву середнього роду іменник *слово* у родовому відмінку однини представлений із закінченням *-и* як формальним показником жіночого роду: *сло́ви* (СДЗ, с. 23), пор.: «*Ни посв́атана до Покр́ови вже ни в́арта д́обройі сло́ви*» (СДЗ, с. 23). Варіативність родової приналежності виявляє іменник середнього роду *латаття*, вживаний то в чоловічому роді: *lototiu* (SZ, с. 100), пор.: «*Łototiu, lototiu, czom ty ne rozviwsie, lubiw ja j diwczynu to j ne ozeniwsie*» (SZ, с. 100), то в жіночому: *лотаті* (ЕЧ-3, с. 297), пор.: «*Ой дозволь, Боже, да лотаті дождаті, да й поїдемо до Марусі в свати*» (ЕЧ-3, с. 297). Невідмінюваний за літературним стандартом субстантив середнього роду *шосе* у фольклорному тексті функціонує в жіночому роді, пор.: «*Воли ж мої недужі, не верніте в калюжі, да не йдіте по шосі до шинкарки Марусі*» (ЗП-2, с. 312). У структурі прислів'їв (можливо, з міркувань власне ритмічних або для забезпечення рими) варіації родового оформлення демонструють народні назви свят: «*Микóла забíла кóла*», «*Варв́ара нóчи вурв́ала, а Микóла дн'е доточíла*», «*Варв́ара нóчи вурв́ала, а С́ава дн'е припис́ала*» (СДЗ, с. 11), «*Прийшлó Сп́аса – готу́ї рукави́ц'і до п́аса*» (СДЗ, с. 20).

Відмінності в реалізації категорії роду на словотвірному рівні маніфестовано дериватами: *тополиком стала* (БП, с. 10), *пташок, на пташка* (ФЗП-2, с. 35), *пташок* (ЛП, с. 27).

3.2. Словозміна прикметників

У називному відмінку однини прикметників і дієприкметників виявлено чимало форм чоловічого роду із закінченням *-и* (після задньоязикових та фарингального – *-i*), яке відображає результати редукції кінцевого [й]: *harny* (РР,

с. 57), *szYROki* (PP, с. 78), *krywonoHi* (PZB, с. 56), *worony* (Z-2, с. 20), *rusy* (Z-4, с. 78), *suchi* (Z-4, с. 100), *mixi*, *молоды* (H, с. 11), *дурны* (H, с. 12), *za tisovy* (SZ, с. 119), *stary*, *borodaty* (Z-3, с. 45), *biluseńki*, *mołodeńki* (Z-3, с. 95), *чорни* (КТ, с. 71), *негороджани*, *неосаджани* (ТПУ, с. 99), *друобны* (ЅР, с. 14), *кровоноги* (ЅР, с. 39), *новы* (СБФ-86, с. 263), *високи* (ВОР, с. 105), *густы*, *тоўсты* (ВОР, с. 113), *солодки* (ПЗ, с. 51), *добры* (ПЗ, с. 64), *slawny* (К-36, с. 66), *низенькі*, *маленькі* (ТПУ, с. 128), *хороши* (ФЗП-2, с. 7), *малі*, *вилік'и* (СДЗ, с. 28), *угняни*, *вудяни*, *наслани*, *задумани* (Г-1, с. 304), пор.: «*Чорни крук, взявши друк, став гости гонити*» (КТ, с. 71). Флексію *-и* зрідка зауважено в присвійних прикметниках: *кумови* (КТ, с. 130). Такі форми стали набутком діалектного мовлення поліщуків, пор.: *йїден* *довш'и* (ГВП, с. 158), *сторош* *церковни* (ГП, с. 422), *повни рот* (ГБ, с. 298), *бат'ко* *покоїни* (ГВП, с. 188), *хліб* *чорни* (ГВП, с. 326), *мален'к'и* *кошичок* (ГП, с. 342). Аналізовану рису словозмінної парадигми ад'єктивів засвідчують матеріали АУМ: *добр[и]*, *молод[и]*, *вишнев[и]*, *широк[и]*, *силен:[и]* (АУМ, к. № 216).

Реалізація флексії *-ей* вказує на обниження й розширення артикуляції наголошеного [и] > [e]: *кустяней* (Г-1, с. 296), *старей* (СДЗ, 27), *на чужей* (СДЗ, 62), *сватей* (ПД-1, с. 107), *вітряней* (Г-1, с. 302), *мулудей* (ПД-2, с. 82), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *слабеї* (ГВП, с. 387). Прикметники з основами на задньоязиковий та фарингальний зберігають наслідки вторинного пом'якшення: *мылынській*, *сывенькій* (СБФ-86, с. 260), *тонесейкій* (ВСХ, с. 7), *добрийкій* (ВВ, с. 25), *хорошинській* (ПВП, с. 188), *мулуденькій* (ПД-3, с. 124), *міхій* (ПД-2, с. 100), *висок'ій*, *велик'ій* (СДЗ, с. 57), *пшенічнейкій* (ЗП-3, с. 87), *dorohij* (ЛО, с. 77), пор. словоформи з текстових записів діалектного мовлення: *катол'іцк'ій* (ГП, с. 54), *споровск'ій* (ГБ, с. 182). Флексія *-ій* у твердоосновних прикметниках чоловічого роду сигналізує про індукцію м'якого типу відмінювання: *сивій* (НПР, с. 50), *добрій* (ПД-3, с. 291). За аналогією до твердого словозмінного типу закінчення *-ий* поширено на репрезентанти м'якої групи *будний* (СДЗ, с. 55), *пузний* (ПФ-2, 37), пор. дію граматичної індукції в прикладах зі спонтанного мовлення діалектоносіїв: *теперішній ден'* (ГВП, с. 174), *в будний ден'* (ГБ, с. 100).

Взаємодію між типами відмінювання репрезентує також форма родового відмінка *ріднього* (ПЛК, с. 576). Історично первинну флексію родового відмінка зауважено в прикметнику *од Божэго* (ПЗ, с. 338). Структура *субáчуго* (СДЗ, с. 22) із фонетично модифікованим закінченням відображає посилення огубленої вимови ненаголошеного [о].

Фольклорне мовлення увиразнюють короткі прикметникові структури чоловічого роду на зразок: *пуд калинув* (ПД-3, с. 187), *комарів* (СДЗ, с. 41), *св'іж* (СДЗ, с. 43), *w zelon* (PZB, с. 205), *bił* (Z-2, с. 104), *ны высіл* (СБФ, с. 209), *за шовков* (ПТО, с. 71), *рад* (ПТО, с. 78), *ясен* (ГФЗ, с. 248), *сыв-нывылычок* (ПФ-2, 438), *вишньов* (НМР, с. 34), *макуў* (СДЗ, с. 44), *дыўнэньк* (ПДК, с. 13), *лепув* (ПД-1, с. 45), *зелін, весіл* (ПД-3, с. 261), *чырвін* (ВС), *у вишнюв* (ВОР, с. 93), *на каўпюв* (К-36, с. 82), пор. також структури, пов'язані з фонетичною еволюцією *о: *не діедув* (КТ, с. 40), *Iwanukiow, kutulkiow* (PZB, с. 103), *дякыв* (П, с. 502), *Василькув* (ВСХ, с. 56), пор.: «*Йіж, нок'і рот св'іж, бо йак зовіáne, то ї совá не загл'áne*» (СДЗ, с. 43). Спорадично такі прикметники виявлено в залучених діалектних записах: *новен нис* (ГВП, с. 342), *братув х'лопиц'* (ГВП, с. 106).

Як домінанту фольклорного мовлення відзначено практично послідовне й незалежне від наголосу оформлення членних нестягнених форм прикметників середнього роду за допомогою давньої флексії твердої групи *-оїе*: *za zelonoje* (PP, с. 48), *za twerdoje* (PZB, с. 43), *pszenucznoje* (P-1), *rozproklatoje* (Z-4, с. 80), *суhańskoje* (Z-4, с. 151), *mlinowoje* (SZ, с. 156), *osiennioje, jasneńkoje, zimneńkoje, wesnowoje, chturneńkoje, tepleńkoje* (Z-3, с. 30), *грудовое* (ПФ-2, с. 413), *дивное* (МДН, с. 66), *білоє, сывое* (СБФ-95, с. 374), *нытpівськое* (ВС), *w czystoje* (К-36, с. 82), *не вієрноє* (ТПУ, с. 95), *дивоцькое* (ГФЗ, с. 253), *чужоє* (ПЛК, с. 510), *кpивое, слыное* (ППС, с. 165), *гуркоє* (НОТ, с. 190), *зл'ойє* (СДЗ, с. 52). Виявлене поряд із *-оїе* закінчення *-ейє* вказує на уніфікаційний вплив форм м'якої групи: *кpуглеє, маленькеє* (МДН, с. 47), *на новеє, густеє, колосистеє, стеблистеє* (ВОР, с. 47), *чужеє* (ВВ, с. 15), *в золотеє* (Г-1, с. 292), *кльоновеє, сосновеє* (ПСП, с. 61), *меншеє, ромнеє* (ПСП, с. 20), *добреє* (ПСП, с. 26), пор.: «*Роди, Боже, жито на новеє літо, густеє, колосистеє, на стебло стеблистеє*» (ВОР, с. 47). Закінчення

-ейе внаслідок підвищення й звуження артикуляції ненаголошеного [e] може позиційно видозмінюватися: *свое рудные* (ПФ-2, с. 28), *ніщо складаные* (ПФ-2, с. 36). Сучасні записи діалектного мовлення переконують, що обидва флексійні варіанти стали типовими для більшості західнополіських говірок: *великоїе* (ГВП, с. 78), *добрейе* (ГВП, с. 38), *смол'а'нойе* (ГП, с. 220), *чеснойе* (ГБ, с. 348). В охопленій АУМ мережі пунктів підтверджено функціонування в ареалі Західного Полісся флексій -ойе, -ейе як домінантних показників оформлення прикметників середнього роду: багат[е], багат[ейе], доўг[ейе], ма'ло[ойе], бо'гат[ойе] (АУМ, к. № 217).

Індуктивний рух у напрямку твердого словозмінного типу засвідчують прикметники *пизне* (ВВ, с. 32), *за раннэ, у пызному* (ВС), *осіенное* (ТПУ, с. 82), *житнее* (ПСЦ, с. 37), *в сине* (ПТО, с. 230), *у синоє* (ПЛК, с. 529), пор.: «*Иди в сине море, водичкою обмийся, пісочком засипся*» (ПТО, с. 230).

Реалізацію давального-місцевого відмінків однини прикметників чоловічого та середнього родів визначають закінчення з різноманітними рефлексамі *o в закритому складі, а саме: а) -уом: *на woroniom, w zyloniom* (RP, с. 92), *w wyszniowiom* (PZB, с. 85), *na rokitowiom* (Z-4, с. 144), *po bohaćkiom, na siruoćkiom* (SZ, с. 179); б) -ом: *на золотом* (ПФ-1, с. 62); в) -ум: *на klonowum* (PZB, с. 162), *na szyrokim* (Z-2, с. 27), *в зел'онус'ен'кум* (Н, с. 18), *на vysokum* (SZ, с. 149), *у червонум* (КТ, с. 25), *на ліповум* (ŚP, с. 56), *в батьковум* (СБФ-86, с. 267); г) -им: *в вишневим* (ПК, с. 99), *в густим* (ПК, с. 100), *w ciotnym* (PP, с. 116), *на rysznum* (RP, с. 51), *у червоним* (КТ, с. 23), *в тэмным* (ŚP, с. 51), *в проклятым* (СБФ, с. 198), *на вороным* (ПЗ, с. 221), *в чыстым* (ПЗ, с. 257), *w kałynowum* (K-36, с. 72), *на роровум* (K-36, с. 170), *у жовтим* (ПТО, с. 104), пор.: «*Posadzona Hanula na tom rysznum posazi*» (RP, с. 51), «*Йїхав Исус Христос на вороным кони чэрэз лыпоў мист*» (ПЗ, с. 221), пор. фіксації з розповідей поліщуків: *в цер'ковном* (ГП, с. 122), *в 'пол'с'кум* (ГП, с. 314), *на ка'гатним* (ГВП, с. 176).

Домінантою називного-знахідного відмінків однини прикметників жіночого роду стали членні нестягнені форми з флексіями -айа, -уйу, які не

залежать від наголосу: *sizokrylaja*, *zażurliwaja* (PP, с. 68), *boseńkaja* (RP, с. 36), *slipaja*, *krywaja*, *zlaja* (PZB, с. 125), *шонайбільшая* (МДН, с. 40), *смутная* (ПЗВ, с. 72), *чорная* (СБФ, с. 202), *вітраная*, *вудяная* (ВСХ, с. 206), *шудравая*, *ласкавая* (ВОР, с. 86), *цицатая*, *губатая* (ВВ, с. 12), *чиритяная* (ВВ, с. 35), *навська*, *святая* (Г-1, с. 292), *мясная* (З, с. 169), *шчырая*, *жаркая*, *быстрая*, *колосыстая* (ВС), *вуднеjkaja*, *błyzejkaja* (К-36, с. 24), *дорогая* (ПВП, с. 144), *сонливая*, *линивая* (ТПУ, с. 138), *найсьвєйшая* (ПЗМ, с. 134), *восковая*, *крамная* (ПСП, с. 57), *радая*, *молодая*, *старая* (НОТ, с. 145), *нэ тупая*, *нэ сухая*, *лыхая* (Б, с. 58), *hołosniju* (SZ, с. 130), *хорошую*, *багатую* (МДН, с. 84), *сырую* (СБФ, с. 212), *за русую* (ПВП, с. 145), *рогатую*, *круторогую* (НПР, с. 35), *смоловую* (ПСП, с. 59), *hnywliwiju* (Z-4, с. 52), пор.: «*I slipaja, i krywaja szcze j do toho zlaja, i kryczyt, wereszczyt, jak wiedma licha*» (PZB, с. 125). Емпірична база записів мовлення поліщуків засвідчує відносно рівноправну реалізацію структур *до|роднайа*, *г|арнайа* (ГВП, с. 18), *хо|рошайа* (ГВП, с. 28), *с|ивайа* (ГП, с. 26), *ста|райа* (ГП, с. 368), *ма|лайа* (ГП, с. 150), *дере|вл'ана* (ГБ, с. 244), *дору|гайа* (ГБ, с. 392), *сли|с'ка* (ГВП, с. 72), *ви|лика*, *по|репана*, *ч|орнайа* (ГВП, с. 106).

Ад'єктиви жіночого роду м'якого типу відмінювання можуть мати тверді основи: *порожна* (СБФ, с. 204), *вычурная* (ПФ-1, с. 37), *госінная* (НПВ, с. 286), *семилітная* (ВОР, с. 42), *ранную*, *пызную* (ВС), *ранна* (ППС, с. 164), *п'ізна* (СДЗ, с. 39), натомість протилежне явище репрезентують структури *не рідня* (НПВ, с. 68), *не ридня* (ВСХ, с. 25), *ріднюю* (ПЛК, с. 586), *не рідня* (ПВП, с. 107), пор. «*Хоч мати моя, то й не рідня, і тепер моя головонька то й не бідная*» (ПВП, с. 107), пор. нівеляцію розрізнення твердості / м'якості словозміни в народнорозмовній стихії: *по|рожну* (ГВП, с. 52), *р|идн'а* (ГВП, с. 32), *ста|ро|житна* (ГП, с. 142), *д|авна* (ГП, с. 144), *о|с'ін:айа* (ГП, с. 392), *й|ачн'у кру|пу* (ГВП, с. 126).

Грамему родового відмінка однини прикметників жіночого роду твердої групи репрезентують флексії: а) *-ой*, яка вказує на усічення кінцевого [і] в історичному закінченні твердої групи *-ойі*: *темной* (Z-4, с. 122), *do czornobrywoj* (Z-4, с. 136), *staroj* (Z-3, с. 91), *к родной* (МДН, с. 94); б) *-уй*, з огляду на

рефлексацію *o > [y]: *к сыруй* (СБФ, с. 213), *білуй, зылёнынькуй* (СБФ, с. 203); в) *-ейі*, яка засвідчує індукцію колишніх форм м'якої групи: *старейі* (СДЗ, с. 23), *гуркеі* (ФЗ, с. 200), *зэленэи* (Б, с. 117), *do syreji* (RP, с. 51), *sered temnejі* (PZB, с. 160), *dla młodejі* (Z-2, с. 79), *zamczystejі* (Z-4, с. 55), *до новеі* (ПК, с. 104), *волынськэі* (СБФ-86, с. 255), *мылэйі* (СБФ, с. 199), *із важкеі* (Г-1, с. 295), *схиднэи, из чэронэи, чорнэи* (ПЗ, с. 112), *крутэйі, святэйі* (ВС, с. 210), *гйркеі* (ТПУ, с. 130), *з дошчовеі* (ПЗМ, с. 137), *густеі* (ГФЗ, с. 275), *зимнеі* (ПЛК, с. 599), *лыхэйі* (ППС, с. 159), *ля людськэйі* (ППС, с. 160); г) *-ейі*, походженням із *-ейі* шляхом усічення компонента [i]: *ярей* (НМР, с. 34), *до чужэйі* (ПФ-2, 156); г) *-ийі* як позиційний модифікат *-ейі*: *bohutyjі* (Z-2, с. 16), *меншиі* (МДН, с. 39), *солоденькиі* (МДН, с. 47), *з яриі* (ПК, с. 49), *с-пуд правыйі, с-пуд лівыйі* (СБФ, с. 209), *крынычнийі, пианычнийі* (СБФ-95, с. 342), *од чирвоніі* (Г-2, с. 158), *чорныи* (ПЗ, с. 343), *кумаровыйі* (ППС, с. 168), *до тэмныйі* (З, с. 171), *z chołodnyjі* (К-36, с. 60), *сириі* (ГФЗ, с. 286), *до бідниі* (ПЛК, с. 523); д) *-ий*, фонетичне оформлення якої склалося внаслідок редукції кінцевого [i]: *темний ниченьки* (МДН, с. 41); е) *-и* як стягнений вияв закінчення *-ийі*: *з біли кості, з чірвони крові* (Г-1, с. 303), пор.: «*Уріж, уріж, косы мэі, косы мэі волынськэі*» (СБФ-86, с. 255), «*Ни могу, дітятко, ни могу я встати, сириі земніци ни можу пудняти*» (ГФЗ, с. 286). Формотворення родового відмінка однини прикметникових структур *с сынейи* (ПЗ, с. 334), *z cziżejі* (P-1) позначене збереженням закономірного з погляду історичної морфології закінчення. Ад'єктиви з відповідною фонетичною реалізацією флексій зафіксовано в західнополіському ареалі, пор.: *до б'елорускоі* (ГП, с. 444), *кри|вейі* (ГП, с. 58), *|коло ши|рокейі* (ГП, с. 130), *та|тарскийі* (ГП, с. 52), *до укра|їнс'кийі* (ГП, с. 110), *з |бат'ковийі* (ГБ, с. 234), *пиш|ничнийі* (ГВП, с. 50), *пов|чайний, л'і|мон:оі* (ГБ, с. 364), пор. інформацію АУМ про варіювання в західнополіських говірках основних флексійних виявів у прикметниках: *моло|д[ейі]*, *|добр[ейі]*, *|добр[ийі]*, *моло|д[оі]*, *|добр[и]* (АУМ, к. № 218).

Форманти, що засвідчують різної якості рефлекси етимологічних *o, *e в історичних закінченнях, представлено в структурах давального-місцевого

відмінків: а) *-уої*: *w czużuoj* (RP, с. 91), *w małuoj* (PZB, с. 58), *po rownuoj* (PZB, с. 113), *nyszczasnuoj* (Z-2, с. 12), *na Nadinuoj* (Z-4, с. 53), *на біелуой* (Н, с. 12), *na szyroczeknuoj* (Z-3, с. 25), *в рабуой* (КТ, с. 50), *в новуой* (ŚP, с. 73), *по млодуой* (ŚP, с. 15); б) *-ої*: *w zelonoj* (PP, с. 44), *na krutoj* (PP, с. 58), *w Bielowieżskoj* (Z-4, с. 82), *в правої* (ŚP, с. 18), *на тэсової* (СБФ-86, с. 269), *в червоной* (СБФ-86, с. 272); в) *-уї*: *nywirnuj* (Z-2, с. 103), *na ranniuj*, *na riziuij* (Z-2, с. 36), *и nowuj* (Z-4, с. 15), *starszuj* (Z-4, с. 41), *na lyeuij* (SZ, с. 159), *в біелуї* (КТ, с. 46), *молодэйкуї* (СБФ-86, с. 274), *в дружнуї* (ППС, с. 157), *на гладынькуї* (ППС, с. 162), *юв тонкуї* (ПФ-2, с. 86), *в дядьковуї* (ППС, с. 166), *в тыхуї* (СБФ, с. 214); г) *-ий*, що ілюструє розвиток *o > [и]: *в далекий* (МДН, с. 100), *на крутый* (СБФ-86, с. 272), *молодий* (ВСХ, с. 45), або віддзеркалює підвищення та звуження артикуляції ненаголошеного [e]: *на Божий* (Г-1, с. 297); г) *-ей*, що поширилася від форм м'якого типу відмінювання: *молодэй* (ПФ-1, с. 288); д) *-ейї*, яка поширилася, найімовірніше, під впливом форм родового відмінка однини: *в чужейї* (ККП, с. 149), *в сирейї* (ВСХ, с. 52), *на крутейї* (НОТ, с. 132). Зіставлення мови фольклорних текстів із даними сучасних говорів дає підстави говорити про однакові тенденції формотворення аналізованої грамеми: *в скл'а'ної ск'ринц'ї* (ГП, с. 418), *в 'мидн'іц'ї вел'ікуї* (ГП, с. 250), *у 'чорнуї 'м'ісц'ї* (ГП, с. 302), *в:уїс'ковий ш'коли* (ГП, с. 80), *в чу'жзейї 'хати* (ГП, с. 190), *по стар'руї до'рози* (ГВП, с. 320), *на хо'лоднуї ти'чи* [6, с. 104], *'добруї 'жунци* [6, с. 103]. Подібну поведінку ад'єктивів цієї відмінкової позиції скартографовано в АУМ: *молод[уої]*, *молод[ий]*, *молод'[її]*, *у глибок[уї]* (АУМ, к. № 219), *у глибок'[ї]*, *молод'[ї]* (АУМ, к. № 220).

У говіркових виявах орудного однини прикметників жіночого роду центральне місце посідає флексія *-ейу* як морфологічний маркер індуктивного впливу м'якої відміни: *welikieju* (Z-4, с. 111), *чирвонею* (МДН, с. 49), *з жывьёю* (СБФ, с. 199), *старёю*, *слабёю* (СБФ, с. 202), *зулутею* (Г-1, с. 292), *за дурнею* (ППЗ, с. 6), *сырёю* (ВС), *добрею* (ТПУ, с. 149), *зеленею* (ПТО, с. 142), *левёю* (ПФ-1, с. 342), *тихею* (ПТО, с. 216), *над дурне́ю* (СДЗ, с. 40), *рабею*, *з тупею* (ФЗ, с. 169), *холоднею*, *солодкею* (Б, с. 119), *з золотею* (ПД-1, с. 75), пор.: «*Йихала Хыма з Русалыма, старёю конякыю, слабёю таряхтыкыю*» (СБФ, с. 202).

Зафіксовано структуру *ранюю росюю* (ПЗ, с. 40), де твердість кінцевого приголосного основи – результат аналогії до твердої групи. Ад’єктиви на *-ийу* демонструють процес підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного флексійного [e] > [и]: *холоднюю* (ПК, с. 51), *ны пъянюю, твырозыю* (СБФ-95, с. 341), *пуд Божюю* (Г-1, с. 308), *зеленюю* (ПЛК, с. 512), *під білюю* (ПЛК, с. 541), *дрібнюю* (ПЛК, с. 550). Редукція кінцевого [у] зумовила появу флексій *-ей, -ой*: *холоднэй* (ПФ-2, с. 260), *з ясной* (ПФ-1, с. 455). Закінчення *-уйу* віддзеркалює наслідки посилення лабіалізації ненаголошеного [о]: *холоднуйу* (СДЗ, с. 7). Інформаційний потенціал діалектографічних описів аналізованої відмінкової позиції підтверджує природну реалізацію фольклорних виявів, пор.: *сид’іла молодейу* (ГВП, с. 14), *балх’войу чир’вонийу* (ГВП, с. 158), *с:ирейу |бул’буйу* (ГВП, с. 408), *дур’нейу голо’войу* (ГП, с. 242), *з друшкоюу старш’ийу* (ГП, с. 252), *с’іро’тойу |б’іднейу* (ГП, с. 118), *ол’ейнийу |фарб’ийу* (ГП, с. 42).

Основними показниками називного-знахідного відмінків множини прикметників стали повні членні форми із флексіями: а) *-ійі*: *вірнейкіі, гострейкіі, бистрейкіі* (ЛУ-9, с. 15), *довгіі* (ПТО, с. 275), *малейкіі* (ГФЗ, с. 290); б) *-ийі*: *tesowyji, zetlanyji, wodennyji, zelenyji* (RP, с. 80), *вербовиі* (КТ, с. 49), *дорогиі, ворониі* (МДН, с. 44), *повныі* (СБФ-86, с. 274), *масляниі* (ВОР, с. 93), *чорниі* (ВВ, с. 20), *на бистриі* (Г-2, с. 159), *злыіі* (З, с. 171), *сымоновськыйі* (ВС), *skruplywyji* (К-36, с. 186), *бизрогиі, убогиі* (ПВП, с. 24), *сосновиі, валовиі* (ТПУ, с. 75), *тверезиі* (ПТО, с. 210), *вражиі, мідниі* (НПР, с. 371), *чудниі, дивниі* (ПЛК, с. 581), *чужиі* (НМР, с. 18), *тесовиі* (НОТ, с. 185), *срібниі* (ФЗ, с. 123); в) *-ейі*, що розвинулася з *-ийі* фонетично – в результаті обниження й розширення артикуляції [и] > [e]: *ни кривеі, ни чужеі* (МДН, с. 24), *лихеі, на сухеі* (Г-2, с. 159), *стареі* (ПД-2, 140); г) *-ийа* (після задньоязикових – варіант *-ийа*): *duwoćkija* (PZB, с. 65), *czorniawuja* (PZB, с. 178), *друобныя* (ŚP, с. 17), *на тихія, на жовтия* (Г-2, с. 162), *глубокія* (ТПУ, с. 57), *горнуовскія* (ТПУ, с. 68), *в чорния* (НПР, с. 303), *у густыя* (Б, с. 25); ґ) *-ийе* (після задньоязикових та шиплячих – модифікат *-ийе*): *bosyje* (PP, с. 101), *uzkije* (Z-2, с. 94), *kružastyje, pszenicznuye, sołodkije* (SZ, с. 78), *diwoćkije* (Z-3, с. 32), *білые* (СБФ-86, с. 271), *коханиє* (ВОР, с. 106), *за крутиє, за*

бистрие (Г-2, с. 162), *коровлячыє* (ПЗ, с. 110), *drybnyje* (К-36, с. 70), *носатие* (ТПУ, с. 145), *чуж'їе* (СДЗ, 28), *в новие* (ПТО, с. 175), *кам'яниє, гліняниє* (НПР, с. 306), *повниє* (ПСП, с. 49), *сятковиє* (НМР, с. 12), пор.: «*Ой ни намов'ят хлопці пудляшанці, тільки намов'ят горнуовскія хлопці*» (ТПУ, с. 68), «*Пожине воле й бизрогий, любе хлопчики й убогий*» (ПВП, с. 24), пор. спостережені в спонтанному мовленні діалектні форми множинної парадигми: *верби кривийі* (ГП, с. 58), *водянийі, бириговийі* (ГВП, с. 216), *діти малийа* (ГВП, с. 400), *йаблика сухийі* (ГП, с. 44), *роковийє св'ата* (ГП, с. 102), *хлопці молодийє* (ГП, с. 370), *старийє-старийє кол'оса* (ГБ, с. 150).

Багатьма прикладами передано повні стягнені форми прикметників називного-знахідного відмінків із закінченнями *-и*: *бујну* (РР, с. 64), *па тісowy, па кружасты* (РР, с. 60), *каліnowy* (Z-2, с. 14), *сосnowy, дубowy* (Z-2, с. 80), *ричowу* (SZ, с. 176), *сіви* (КТ, с. 31), *густи* (МДН, с. 25), *здоровы* (ЅР, с. 106), *сени* (ПД-3, с. 207), *в новы* (СБФ, с. 212), *чорни* (ВВ, с. 9), *коњачи, індичи, жаб'ячи, риб'ячи* (Г-1, с. 309), *кывляны* (ПЗ, с. 175), *залізны, тысовы* (ВС), *husty* (К-36, с. 86), *золоти* (ТПУ, с. 221), *крутороги* (ПТО, с. 234), *богати* (ГФЗ, с. 290), *широки* (НПР, с. 12), *кари* (ПЛК, с. 536), *яри* (ПСП, с. 56), *бєдни* (НМР, с. 45), *голи, гостри, пїани* (СДЗ, с. 47), *скл'ані* (СДЗ, с. 155), *здорови, дужи* (ФЗ, с. 126), пор.: «*Залізны мосты ковалі скують, тыновы сіны майстри складуть, тысовы столы столярі стэшуть, мыдяны кубкы з Орданя йдуть*» (ВС), пор. реалізацію в мовленні діалектоносіїв: *ради були* (ГВП, с. 80), *пис'н'і старожитни* (ГП, с. 176), *добри йайц'а* (ГВП, с. 362), *здорови зуби* (ГП, с. 170), *звони церковни* (ГП, с. 278), *типерішини йагоди* (ГВП, с. 172), *хлопци наїздоров'іши* (ГБ, с. 234). АУМ засвідчив побутування в ареалі Західного Полісся структур на зразок: *добр[и], гарн[и], чуж[ийі], добр[ийі], чуж[и], чуж'[ійі]* (АУМ, к. № 221). Унаслідок обниження і розширення артикуляції [и] розвинулося закінчення *-е*: *широке* (ПД-1, с. 52), *солодке* (ПД-1, с. 108), *сєве* (ПД-2, с. 116). В зумовленій аналогічним вирівнюванням формі *от сэнэх* (ПЗ, с. 214) голосний [и] внаслідок позиційних змін заступається звуком [е].

Діалектні вияви орудного відмінка множини позначені збереженням *i: з *maleńkimi* (PP, с. 89), *żowtymi* (RP, с. 65), *za druobnymi* (Z-4, с. 75), *z rownymi* (SZ, с. 137), *za lichimi* (SZ, с. 171), *живенькімі* (КТ, с. 52), *добрымі, з чорнымі* (ŚP, с. 106), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: з *д'іт^лми ма^ллим'і* (ГП, с. 362).

У компаративних та суперлативних формах прикметників засвідчено високу продуктивність морфа *-ійш-* та фонетичних модифікатів, що сягають колишнього **-ējъs-* > *-ѣиш-*: *najczorniej^szu* (RP, с. 89), *sycatejsze* (P-1), *slawnyjszy, bohatyjszy* (Z-2, с. 52), *najmilyejszoho, najbilyejszoho* (SZ, с. 156), *сивийша* (BCX, с. 57), *найгожійший* (ФЗП-2, с. 36), *hustijsza* (K-36, с. 78), *weselijsza* (K-36, с. 36), *каменнейше* (ТПУ, с. 152), *біднійша* (НПВ, с. 259).

Двоїна. Виразні залишки двоїнних прикметникових утворень орудного відмінка із флексією *-има* представлено у формах: *густыма садамы* (СБФ-86, с. 260), *за Божыма молитвамы* (ПЗ, с. 328), *сь чорныма бровыма* (Б, с. 80), пор.: «*А як пуйшла Бондарочка густыма садамы, а за ею вражы ляхы з гострымы шаблямы*» (СБФ-86, с. 260), «*Остановиў Господь зэмню и нэбо, остановиў за моимы рукамы, за Божыма молытвамы*» (ПЗ, с. 328).

3.3. Формотворення займенників

Оформлення займенника 1 особи однини називного відмінка в текстах із північної зони досліджуваного масиву сигналізує про підвищення й звуження артикуляції наголошеного [а] після м'якого середньоязикового [й] до [е]: *є запевся* (ВВ, с. 7), *є мав право* (НЗ, с. 27), *є ни пойду* (ГФЗ, с. 272), *є роду шляхецкого, люблю є* (ГФЗ, с. 274), *є приступаю* (Г-1, с. 298), *є буду мовчате* (ПД-3, с. 171), пор. говіркову паралель: *йе ка^лж'у* (ГВП, с. 20). Позиційну звукову зміну – підвищення артикуляції ненаголошеного [е] до [и] – практично послідовно простежено в родовому, давальному, знахідному відмінках займенників 1 та 2 осіб однини та зворотного займенника: *тибе* (ПВП, с. 46), *в мынэ* (ПВП, с. 157), *до сыбэ, мыні* (ВС), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *про си^лбе роска^лжу* (ГВП, с. 208), *ми^лн'і по^лгано* (ГВП, с. 102). Обниження та розширення артикуляції [е] зумовило реалізацію структур *в мина* (ПВП, с. 25), *табе* (НПВ,

с. 72). Наголошений голосний [и] внаслідок позиційних змін може заступатися звуком [е] в займенниках 1 особи множини та 2 особи однини: *поке ме ни веп'імо* (ВВ, с. 56), *те ни була* (ВВ, с. 52), *ме одкідаїмо* (Г-1, с. 312), пор.: «*Ой наша мулуда, ще те в біді ни була*» (ВВ, с. 52), пор. фіксації з розповідей поліщуків: *ме леж'ели* (ГВП, с. 14), *ме танц'ували* (ГВП, с. 208).

У давальному-місцевому відмінках домінантним виявом 1 особи однини стали закономірні форми з різними рефlekсами етимологічного **ě*: *мні, мнє* (в текстах, співвідносних із північною та північно-західною говірковими зонами), *мніє* (у фольклорі Підляшшя), пор.: *дай мни здороўя* (ПЗ, с. 302), *мні horko* (К-36, с. 173), *приснівся мніє* (ТПУ, с. 93), *мні нема коли* (НМ, с. 18), *мні спечіте* (МДН, с. 14), *постели мні* (ПК, с. 105), *мні знывага будэ* (ВС), *позволиш мні* (СБФ-86, с. 268), *обіцявся мніє* (ŚP, с. 22), *мнє бувати* (ЕСП-7, с. 190), *месяц мнє* (ВОР, с. 110), пор. інформацію з діалектних записів: *мн'і вбрали* (ГВП, с. 118), *мн'е виши'ла* (ГП, с. 338), *мн'є не казав* (ГП, с. 346), *мн'і пудорвала* (ГБ, с. 76), *мн'і рет'кова по'коїний розказував* (ГБ, с. 62). В АУМ перевагу займенника [мн'і] відзначено в північній частині досліджуваного мовного континууму, в інших говіркових групах домінують варіанти [ме^н'і], [ми^є'н'і] (АУМ, к. № 207). Розширення сфери вживання займенника *мні* в родовому-знахідному відмінках пов'язане з індуктивним впливом давального-місцевого відмінків: *до мні не притуляй* (НПВ, с. 99), *будуть мні доганяты* (ВС). Словоформа *мня* (ПЛК, с. 575), ймовірно, постала під впливом первісної енклітичної форми *мя*, пор. також фольклорні вияви: *дам ті хліба* (ПД-3, с. 249), *тя прибираю* (ВП, с. 62), *не рубай мя милий* (НПП, с. 11).

Закінчення *-'e, -ie, -и* в давальному-місцевому відмінках 2 особи однини та зворотного займенника віддзеркалюють локальну рефlekсацію давнього **ě*: *чи я тебе не прала* (НПР, с. 169), *собіє намовляєш* (ТПУ, с. 95), *узяв себе* (НМ, с. 42), *на тебе гілля кльоновеє* (ПСП, с. 62), *дякуй тебе, згодовала не себе* (НМР, с. 32), *na tobie dewczyno* (РР, с. 82), *sobie nas'ieje, tobie daju* (Р-1), *pry tob'ie brali* (Z-4, с. 23), *тобе розчиняв* (МДН, с. 14), *самі собі* (МДН, с. 14), *тобіє вспоможэ* (ŚP,

с. 26), пор.: «*Да й узяв себе красну панночку*» (НМ, с. 42), пор. живомовні свідчення: *зр^обил-и хату си^лби* (ГВП, с. 168), *то^лби йагоди ро^с:упле* (ГБ, с. 444).

Флексія *-ой* орудного відмінка займенників 1 та 2 осіб однини та зворотного займенника виникла внаслідок редукції кінцевого вокала: *зо тпој howoryty* (Z-2, с. 21), *woźmi мене z soboj, jdu за toboj* (Z-3, с. 109), *не стой надо мной* (МДН, с. 94).

У називному відмінку займенника 1 особи множини монофтонг [i] за походженням із давнього *у: *мі не вернемса* (ЕЧ-2, с. 316), пор. фіксацію з усної розповіді: *мі їх прогнали* (ГВП, с. 103). Численними прикладами у фольклорних збірниках представлено типово західнополіську форму займенника називного відмінка 2 особи множини з компонентом *-те*: *ви те ни збирете, ви те ни дбирете* (ВВ, с. 39), *вытэ нас ны просітэ* (ВС), *вiте в тіли* (Г-1, с. 311), *віти купите* (НОТ, с. 128), *віете поділі* (КП, с. 4), *віете дайтеся на згоду* (ВП, с. 25), *wiete ne prosiete* (РР, с. 48), *wiete howorite* (Р-1), *ві те виносіте* (МДН, с. 31), *вітэ хлопцы-молодцы* (СБФ-86, с. 272), *вiте справили* (ПТО, с. 138), пор.: «*Упала мла пу дурази, вже наша – в вози, ви те мле ни збирете, ви те нашої ни дбирете*» (ВВ, с. 39). Поширення зауважених словоформ охоплює весь аналізований ареал, що підтверджують фіксації з розповідей поліщуків: *вiте молодийі* (ГВП, с. 20), *ви^лте зр^обили* (ГВП, с. 36), *в^літе заїд^літе* (ГП, с. 136), *ви^лте заїехал^лі* (ГП, с. 408), *в^літе бу^лли там* (ГБ, с. 452). За П. Ю. Гриценком, словоформа *вiте* постала внаслідок «злиття займенника *ви* з формантом *те*, де *те* – континуант допоміжного дієслова **быти* у 2 особі множини (*те* < *сте* < *йесте* (*юсте*))» [60, с. 20]. На думку мовознавця, форма *вiте* «чітко відділяє західнополіський діалект від інших українських, білоруських і польських, об'єднуючи його з українськими берестейсько-пінськими та підляськими говірками, окреслюючи ареал західнополіського діалекту до його розділення державними кордонами. Значний за територією ареал поширення словоформи *вiте*, наявність фонетичних і акцентних варіантів свідчать про відносну часову глибину виникнення, а значить функціональну навантаженість в даному діалекті в

минулому» [60, с. 21]. Словозміну орудного відмінка 2 особи множини визначає збереження етимологічного *i: *z wami* (РР, с. 78).

У називному відмінку однини предметно-особових займенників зауважено паралельні форми з протезами [в], [й] та різноманітними наслідками рефлексії *o: *вын спывае* (З, с. 171), *вин любить* (ПТО, с. 221), *вон бачить* (НМ, с. 35), *вун сэдыть* (Б, с. 47), *вуон наїевсе* (ТПУ, с. 160), *цоловав він* (ТПУ, с. 259), *won prascije* (РР, с. 55), *ёны* (ПФ-1, с. 167), *ne jde wiop* (Z-4, с. 86), *вуон тэр* (ЅР, с. 60), *вын пубачыв* (СБФ, с. 200), зокрема із редукцією ненаголошеного [о] в початковому складі: *везлі вни* (ТПУ, с. 71), *вна й молоденька* (ПК, с. 106); структури без протетичного приголосного: *она пожурае* (Г-2, с. 162), *on howoryw* (РР, с. 89), *on turhaje* (РР, с. 66), *она ... ne bude* (ЛО, с. 159), *они думали* (ПД-3, с. 187), пор. територіальні варіанти особових займенників, виокремлені зі зв'язного мовлення діалектоносіїв: *вин заб'їе* (ГВП, с. 18), *вун та|к'і чис'т'у|хун'і* (ГП, с. 44), *вна та|ка маст|ка* (ГВП, с. 126), *вун ка|зав* (ГБ, с. 132), *по|їхал'і о|н'і* (ГБ, с. 86). У непрямих відмінках у післяприйменниковій позиції переважають форми предметно-особових займенників із відсутнім приставним [н]: *в їх ростуть* (З, с. 171), *pryjszow do joho* (К-36, с. 82), *із їмі походжала* (ТПУ, с. 139), *на йому шубка* (НМ, с. 46), *прышов к юй* (ПФ-1, с. 41), *із їм спати* (ПСР, с. 68), *з ёго ны вычавыш* (ППС, с. 159), *получыш в йїї* (ППС, с. 167), *з його здійняте* (НОТ, с. 127), *na jim suknia* (PZB, с. 27), *w ich oczu* (P-1), *w juot do szlubi* (Z-4, с. 134), *за йїм йездїт* (ЅР, с. 40), *над йїм коло* (СБФ, с. 198). Натомість протезу [н] відображено в безприйменниковій формі *неї згодувати* (НОТ, с. 169). Подібну реалізацію прийменниково-прономінативних комплексів спостережено в говіркових оповідях жителів Західного Полісся: *в |його бу|ло* (ГВП, с. 100), *в |її|ї |п|ростин' |б'іла* (ГП, с. 206), *при|шов до |їїх* (ГП, с. 422), *до |йо|го їду, у |йо|го жи|ву* (ГБ, с. 112), *з |йїм |довго жи|в'іти не |будеш* (ГБ, с. 80). Апеляція до матеріалів АУМ, де основними виявами знахідного відмінка з прийменником в ареалі Західного Полісся стали фонетико-акцентуаційні варіанти за [йо|го], за [його] (АУМ, к. № 208), підтверджує фольклорні дані.

Підвищення мовцями вимови ненаголошеного [o] в напрямку до [y] демонструє словоформа *на юго мите* (ВВ, с. 23), пор. народнорозмовну фіксацію: *йу¹го во¹зили* (ГВП, с. 192). Про результати типового для говірки с. Велимче Ратнівського району фонетичного явища – обниження та розширення артикуляції ненаголошеного [o] – можна говорити у випадках *яго мати, пудвисьте яго* (ПД-3, с. 235), пор.: «*Хай вин побачить широка, де яго мати гуляє, широкий загон займає*» (ПД-3, с. 235), пор. також звичний для жителів цього населеного пункту фонемний склад займенника 3 особи однини жіночого роду: *вана* (ВСХ, с. 56).

Типовими виявами родового-знахідного відмінків предметно-особового займенника жіночого роду стали історично виправдані форми *єї, єє* (< *єѣ*) з різними альтернантами колишнього **ѣ*, пор.: *против єї батенько* (ВОР, с. 56), *коло ейї посыдіты* (ВС), *jeji ne zapletut* (К-36, с. 90), *до ейї сваты ходять* (ПДК, с. 50), *узевъ ей* (Б, с. 94), *беруть єє* (НМ, с. 23), *єє просили, єє молили* (ПСП, с. 19), *в єї хустки нема* (НМ, с. 74), *єї катував, єї шанував* (НПР, с. 176), *poreriod jeje* (ЛО, с. 109), *на єї постарався* (ПЛК, с. 561), *кину єє в градочку* (СДЗ, с. 163), *єї запитайся* (ПК, с. 79), *ni z jeji hospodyni* (Z-3, с. 40), *єї вбив* (ЕСП-6, с. 95), пор. дані сучасних говіркових записів: *пок'інув йе¹йе* (ГВП, с. 306), *йейі ни б'ів* (ГВП, с. 106), *йейі вишив, ви¹зе йейі ду¹дому* (ГВП, с. 112), *нап'ічут йейі* (ГП, с. 164), *в йейі в хати* (ГП, с. 74), *воро¹жила в йейі* (ГБ, с. 80), *йейі спалили* (ГБ, с. 448). Займенники *йейі, йійіе* побутують у значенні присвійності: *Ванечка ііе* (ТПУ, с. 134), *матьонка ііе* (ТПУ, с. 127), *на єї поли* (ПТО, с. 189), *єї голосочок* (НМ, с. 110), *по душу єї* (НПР, с. 209), *єї матинька* (ФЗ, с. 62), *для єї родинойки* (ПТО, с. 34), *на jeji hołowoŋki* (RP, с. 63), пор.: «*Бегли, бегли братікі – не догнали, але єї голосочок вpoznали*» (НМ, с. 110), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *доч¹ка йейі вмир¹ла* (ГП, с. 116). Окремі форми аналізованих прономінативів склалися внаслідок звуження ненаголошеного [e] до [i]: *іє Господь стречає* (НПР, с. 163), *czerez jįje postrada* (SZ, с. 146), *ііе судити* (ТПУ, с. 210), пор. живомовні дані: *по¹сад'ат йі¹йе* (ГБ, с. 128), *привезл'і йі¹йе* (ГП, с. 384), *пилно¹вала йі¹йе* (ГБ, с. 292). Структура присвійного займенника *од єїної дочкі* (КТ, с. 104) ускладнена

суфіксом *-н-*. Підтверджують функціонування вказаної одиниці в діалектному середовищі фіксації *йейіна систра́, нейіна* [6, с. 110].

Унаслідок аналогічної взаємодії графем родового-знахідного та давального-місцевого відмінків розвинулися конструкції: *на її платтє* (ВВ, с. 7), *дала єї їсти* (ПК, с. 85), *дав її поклін* (ККП, с. 95), *на її челяда жала* (ПД-3, с. 257), *Богъ еи помагає* (Б, с. 108), *Біг єї дає* (ПТО, с. 86), пор.: «*Кудравы печь мете, хорошуха поправляє, Богъ еи помагає*» (Б, с. 108); вказане граматичне явище в діалектному дискурсі віддзеркалюють структури: *скажі́ ййі́* [6, с. 109], *ййі́ ти|сала, ййі́ тиш'е* (ГВП, с. 166). У знахідному відмінку простежено мовні релікти, які безпосередньо продовжують колишні форми предметно-особових займенників жіночого та середнього родів: *в є лізе* (ППЗ, с. 7), *ю польваты ж буду* (ПФ-1, с. 372), *є покуштувати* (ПД-2, с. 55), *вона ю вбила* (ЕСП-6, с. 95), пор.: «*Зарикалася жаба болота і всьоромно в є лізе*» (ППЗ, с. 7), пор. народнорозмовні відповідники: *йе згр'іб, йе 'нос'ат'* (ГВП, с. 112). Проаналізований фактичний матеріал засвідчив функціонування усіченої форми займенника *йі*: *положи ї спати* (ПК, с. 84), *взяв ї за ручку* (ПД-3, с. 139), *ведіте ї в коморойку* (ПТО, с. 197), пор. з даними діалектних хрестоматій: *йі знич'тожити* (ГВП, с. 76), *'бат'ко зло'вив йі* (ГБ, с. 130).

Давальний-місцевий відмінки предметно-особового займенника жіночого роду характеризує спорадичне функціонування форми *єй* < *єи* з редукцією кінцевого голосного, пор.: *купив єй серпика* (ТПУ, с. 146). Частіше зауважено структури, детерміновані розвитком **e* в [yo]: *записав би юой* (ТПУ, с. 41), *на јуој спати* (Н, с. 13); [o]: *даруw јој* (Р-1), *на йой сорочка* (ПСП, с. 23); [y]: *мняса в юй ны куса* (З, с. 171), *юй отслужыла* (ВС), *юй гочы выбрали* (ППС, с. 164), *кажі́ йуй* (СДЗ, с. 35), *јуј дає* (Н, с. 14), пор.: «*Наша Меланка – не робоча, на йой сорочка парубоча*» (ПСП, с. 23), пор. народнорозмовну паралель: *йуй спє'вайут* (ГБ, с. 128).

Орудний відмінок предметно-особового займенника жіночого роду зазвичай маркований репрезентантом *єю*, пор.: *под єю земля* (ПСП, с. 41), *за јеји wede* (РР, с. 101), *з єю зв'язали* (ЕСП-7, с. 135), *rud јеји woda* (Z-2, с. 112).

Трапляються також структури, які віддзеркалюють варіативність рефлексії *e в [o]: з ёю жартують (ПФ-2, с. 40) або [y]: за юй дружэчкы (ПФ-2, с. 135). На карті № 209 АУМ відображено такий просторовий вияв аналізованої грамеми в ареалі Західного Полісся: форма [нейу] властива центральній та південній групі волинськополіських говірок; [йейу] – репрезентант, який превалює на Підляшші, Берестейщині, півночі Волинського Полісся та в перехідних західно-середньополіських говірках, пор. спостереження над мовленням поліщуків: *ми ху^ч ії з йейу* (ГБ, с. 80), *били йейу* (ГП, с. 160).

У збірниках із берестейсько-пінського ареалу привертають увагу «специфічно східнослов'янські новотвори на зразок *вушчо, в'ушчо* – результати злиття займенника *что* > *шчо* із прийменником *въ* > *во* > *ву* (в'у)» [66, с. 289], пор.: *по вуце прііхалы* (Б, с. 97), *по вюшчо йдэтэ* (ПФ-1, с. 62), пор.: «*Пановэ, сватовэ, по вуце вы да прііхалы: чи по бубь, чи по сочевицу, чи по красну дэвицу?*» (Б, с. 97).

В аналізованому фактажі переважають форми заперечних займенників із закономірною з погляду історії мови часткою *ни-* [17, с. 177]: *ничого не сказала* (ЛП, с. 6), *нычого ны выйдэ* (П, с. 512), *нихто ни поможе* (МДН, с. 80), *никій* (ПЗМ, с. 138). Аналізовані структури, як свідчать записи мовлення діалектоносіїв, активно функціонують у західнополіських говірках: *них^то нас не зга^не* (ГБ, с. 72), *не^чого не бол'іло* (ГВП, с. 266), *ни^йакої в'лаги* (ГВП, с. 80). Представлено також займенники з акцентованою часткою *ни-*: *никому дати* (ВВ, с. 21), *никого збудити* (К, с. 110), *никому послати* (НПВ, с. 88). Рідше трапляються демінутивні похідні, як-от: *ни вродило ничугусійко, ни боюся никогусійко* (ВСХ, 23), *нікомутку не кажи* (КТ, с. 29), *нима никогенько* (ПД-3, с. 162). Заперечні структури *ниц не спали* (БП, с. 7), *ниц не робить* (РПП, с. 41), *ныц ны згубыла* (З, с. 171) зумовлені впливом польської мови.

У текстах, співвідносних із берестейсько-пінською групою говірок, зауважено архаїчне творення неозначених займенників за допомогою наголошеної частки *н'і-* або її варіанта *н'е-* [17, с. 178]: *ніхто з йії роду 'хтось'* (ПФ-2, с. 27), *нішчо тяжкые 'щось'* (ПФ-2, с. 36), *нішчо складаные* (ПФ-2, с. 36),

до нечого доблюдуса 'чогось' (ПФ-1, с. 134), пор. паралелі з говірок західно-середньополіського суміжжя: *н'ёшо* || *н'ішчо* 'хтось, щось', *н'іхто* 'хтось' [6, с. 111], пор. свідчення діалектоносія: *н'ак'ії ... чолов'ік*, *н'ішо молодеїе* (ГБ, с. 242).

Різноманітний арсенал відмінково-числових структур указівних займенників пов'язаний із побутуванням у фольклорі Західного Полісся відповідно до давніх **сь*, **се*, **си* членних нестягнених виявів, як-от: *поклонімся за сюю* (ВВ, с. 40), *на сее не погляне* (НМ, с. 39), *сяя пасика* (НМ, с. 115), *сіє чоботи* (НМ, с. 140), *сюю горешину* (НПР, с. 178), *сеї дороженьки* (ПСП, с. 36), *сее бжолоньки*, *сее девоньки* (ПСП, с. 37), *сія слава* (СБФ-86, с. 273), *siaja oseń* (Z-4, с. 150). Указівний займенник чоловічого роду представлено фонетично зумовленим варіантом *с'ой*: *с'ой мед* (ВВ, с. 25), *с'ой рай-коровай* (НПР, с. 196). Те саме звукове явище відображають форми непрямих відмінків: *и сіоти доми* (К-36, с. 59), *сіoho dnia* (К-36, с. 96), *в сім дому* (ПТО, с. 99), *в с'ого пана* (НМ, с. 38), *на с'ом боци* (НМ, с. 69), *у с'уом року* (ТПУ, с. 70). Багатством форм марковані аналізовані прономінативи в західнополіських говірках: *с'ого дн'е* (ГВП, с. 172), *в с'у с'торону* (ГВП, с. 144), *село с'ейе* (ГВП, с. 28), *в се в'ремн'е* (ГВП, с. 264), *в с'ум рокови* (ГП, с. 246), *до с'іх пур* (ГБ, с. 102). Структура таких прономінативів для увиразнення вказівки може бути ускладнена препозитивним формантом *-о*: *осю вечеройку* (ПТО, с. 70), пор. говірковий відповідник: *о'сайа хата* (ГБ, с. 64). Широко представлено нестягнені форми інших вказівних займенників жіночого та середнього родів однини: *тоє сіно* (НОТ, с. 138), *тая годинонька* (ПВП, с. 104), *taja maty* (К-36, с. 48), *тую березойку* (ПТО, с. 30), *тая хата* (МДН, с. 44), *тую діўку* (СБФ-86, с. 255), *тоє свято* (ППС, с. 161), *kalinońka taja* (RP, с. 36), *toje wyderce* (Z-2, с. 76), *такая техая* (ВВ, с. 26), *такоє богатство* (КТ, с. 102). Спільну з фольклорними виявами тенденцію зауважено в західнополіському діалекті: *та'кайя в йо'го кров* (ГБ, с. 96), *за туйу роботу* (ГБ, с. 78), *туйу купу* (ГП, с. 416), *та'койе озеро* (ГБ, с. 76). Проміжний етап виникнення сучасних стягнених форм зберігають займенники *теє відерце* (НПР,

с. 324), *теє покривайло* (К, с. 67), пор. живомовне свідчення: *тейе м'н'асо* (ГП, с. 185).

Генетичною рисою найперше говірок берестейсько-пінського Полісся та спорадично північно-західної частини Рівненської області стали вказівні займенники «з частками *ге-*, *йе-* < псл. **(h)e*, **(j)e*, що поєднуються з коренем давнього займенника **ть*» [66, с. 191]: *hetu storonoszku* (РР, с. 88), *в гэтуй хаты* (СБФ-95, с. 349), *гэтому дам, гэтой ны ходыв* (СБФ-95, с. 378), *гэтой вынок, гэтой Божый дар* (ВС), *гэтэ пальто* (ППС, с. 158), *за гэту шкоду* (ППС, с. 160), *гэто золото* (Б, с. 98), *на гэтой хлібэць* (ППС, с. 162), *на гетім слові* (МДН, с. 66). Структура займенника *такий* факультативно може бути ускладнена вказівною часткою *ге-*, пор.: *вдовонькы гэтокои* (Б, с. 111), пор. паралелі з діалектних оповідей: *о гэтака була баба* (ГБ, с. 232), *була йа гэтака, шо в мене все полу'чалос* (ГБ, с. 230), *гэтакий лу:г* (ГБ, с. 230). На базі діалектографічних збірників Г. Л. Аркушина та матеріалів АУМ підтверджено просторовий розподіл таких структур у говірках берестейсько-пінського ареалу та рідше – Рівненського та Волинського Полісся: [гета], [гето], [гетої] (АУМ, к. № 210), *в кват'іру гету, за гете гриха нема* (ГБ, с. 116), *можна сказати для гетого* (ГБ, с. 240), *гетої л'іс* (ГБ, с. 220), *ето ш алко'гол' йа'ки'с'* (ГВП, с. 58), *в 'ірив'етому* (ГВП, с. 306). Натомість практично в усьому ареалі релевантними виявились форми [с'а], [се], [с'айа], [сейе], [о'с'а], [о'се], [с'ої], [ц'а], [ц'айа], а в західній частині – [тайа], [о'та], [те] (АУМ, к. № 210).

Особливості формотворення давального-місцевого відмінків однини вказівних займенників пов'язані зі специфікою рефлексії **о* в новозакритому складі в [о]: *в гетом краю* (НМ, с. 54); [и]: *в етий хаті* (НМ, с. 92), *по гэтым двору* (ВС), *на тут jawori* (К-36, с. 65), *в тий комірці, на тим окенці* (НПР, с. 40), *на тым світы* (ППС, с. 161), *w тут teremi* (ЛО, с. 68); [yo]: *по туом слідочку* (Н, с. 17), *в туом садочку* (КТ, с. 65), *на туой шуби, в туой калітці* (ТПУ, с. 49), *на туой каліноньці* (ŚP, с. 31); [y]: *на туй скалі* (СБФ, с. 213), *w тут sadoczki* (PZB, с. 23), *в туй вэжи, гэтуй пары* (ВС), пор. народнорозмовні форми: *по туй до'рози* (ГБ, с. 76), *в тий хати* (ГП, с. 476).

Заступлення ненаголошеного [e] > [и] віддзеркалює аналогічна флексія орудного відмінка однини *-ийу*: *гэтыю булочкою* (ПФ-2, с. 33). Структура *pid tojeju* (Z-3, с. 25) могла розвинутися за аналогією до *моєю*.

Означальні та присвійні займенники чоловічого роду виступають у членних нестягнених формах: *на всьой стіл* (МДН, с. 17), *наший князь* (К, с. 95), *всій дэнь* (ПФ-2, с. 441), *ваший півень* (МДН, с. 50), *наший Іванко* (, с. 128), пор. засвідчені в записах спонтанного мовлення структури: *наший бат'ушка* (ГВП, с. 364), *вс'ої згор'ів* (ГВП, с. 34). Нестягнені структури широко представлено в аналізованих прономінативах жіночого та середнього родів: *самая дойди* (ПСП, с. 50), *нашая в вози* (ВВ, с. 39), *waszaja maty* (РР, с. 89), *na naszymi robotońki* (Z-3, с. 27), *нашое прибраное* (ПТО, с. 199), *вашое злотечко* (ГФЗ, с. 269), *у вашую, самую* (ФЗ, с. 203), пор.: «*Daj nam, Boże, pohodońki na naszymi robotońki*» (Z-3, с. 27). У формах середнього роду вживано такі територіальні варіанти відповідно до давнього означального займенника *всь*: *всьо з вишеньочок* (КТ, с. 64), а також похідні *всеньке горе* (ПК, с. 89), *всейке горе* (ККП, с. 159), пор. словоформи з розповідей поліщуків: *вал'анки и вс'о* (ГП, с. 144), *налит' у'с'о* (ГВП, с. 84). Фонетичне оформлення присвійних та вказівного займенників може відображати типові для окресленого ареалу зміни в акцентованій позиції кореневого *o в [и]: *свий розум* (ВСХ, с. 27), *твій батынько* (ВС), *мый панойко* (СБФ-86, с. 262), *свий вынэць* (СБФ, с. 212), *твій дом* (СБФ, с. 214); [у]: *гэтуї кый* (ПФ-2, с. 27), *луй козачэ* (СБФ-86, с. 275); [о]: *котрий твой* (ПСП, с. 65), *той Boże* (РР, с. 111); [yo]: *тuoї bateńko* (РР, с. 90), *na тuoї czovon* (SZ, с. 149), *свuoї хлeб* (ТПУ, с. 93), *твuoї нэлюб* (ŚP, с. 33), пор. народнорозмовні форми: *миї бат'ко* (ГВП, с. 50), *то ж ни фaйно // муї / твуй* (ГВП, с. 358), *мyї д'ет* (ГП, с. 116).

У родовому відмінку однини присвійних займенників чоловічого та середнього родів виявлено варіанти з архаїчним суфіксом *-йе-*: *до моєго роду* (ПТО, с. 235), його фонетичним модифікатором *-йо-*: *здоров'я свойого* (ТПУ, с. 223), *do bateńka swojoho* (PZB, с. 37), *до моєго роду* (СБФ, с. 203). Спорадично представлено стягнену форму *до мего* (ПЛК, с. 584), а також частково стягнений вияв із редукованим суфіксальним голосним: *з свойго матэр'яла* (ПФ-2, с. 23).

Посилення лабіалізації й підвищення мовцями артикуляції ненаголошеного флексійного [o] до [y] в складі аналогічно зумовленого закінчення ілюструють займенники *в нашуго* (ВВ, с. 20), *ду генчуго* (ВВ, с. 25).

Однаковою фонетичною реалізацією в досліджуваних фольклорних текстах позначені давальний-місцевий відмінки присвійних займенників чоловічого та середнього родів з усіченням голосного в структурі суфікса *-йе-*: *твойму батыньку, мойму батыньку, к свойму лычку* (ВС), *свойму кучырявому* (П, с. 514), *на моймум серденьку* (ЕЧ-2, с. 293), *свойму батюхну* (Б, с. 101), *на твойму дворе* (НМ, с. 35), пор.: «*Я стояла на мосту, на мосту дырявому, шо хотіла говорила свойму кучырявому*» (П, с. 514) або скороченням цілого звукосполучення: *тоти тудейкоти* (К-36, с. 93), *мети serdeńki* (К-36, с. 60), *мому миленькому* (ПВП, с. 18), *свему татойку* (ПТО, 17), *мети sercu* (РР, с. 87), пор. говірковий відповідник: *в мему горóди* [6, с. 110]. Історичну еволюцію **e* в суфіксальній морфемі віддзеркалено в словоформах: *свойому дитяти* (ВВ, с. 45), *у мойому язиченьку* (НПР, с. 364), *свойому сину* (ПСП, с. 73), *swojoti* (РР, с. 51), *ворогу своёму* (СБФ, с. 205). Різноманітність рефлексії етимологічного **e* в новозакритому складі, а також наслідків підвищення і звуження артикуляції сучасного ненаголошеного [e] представлено в займенниках *po wsium horodoczki* (Z-2, с. 110), *pry twojuom boczeńki* (PZB, с. 150), *на моюом полю* (ŚP, с. 137), *у нашим селі* (ПТО, с. 75), пор. живомовні вияви: *в 'нашим 'л'іси* (ГВП, с. 256), *в сво'йум си'л'і* (ГП, с. 252), *в 'нашом си'л'і* (ГП, с. 62).

Розгалуженість флексійної системи родового відмінка присвійних та означальних займенників жіночого роду пов'язана насамперед із такими чинниками: поряд зі збереженням давнього **e* в лексемах *у нашеї печи* (ВСХ, с. 20), *нашеї молодеї* (НОТ, с. 169), *и naszeji peczy* (Р-1), *ни вашеї плати* (ТПУ, с. 191), аналізовані прономінативи засвідчують розвиток ненаголошеного [e] > [и]: *од нашыйі йіжы* (ППС, с. 163), *у вашиі* (ФЗ, с. 125), *у нашійі Ганечки* (МДН, с. 26); унаслідок усічення флексійного сегмента [i] постали форми: *в нашой Ганночки* (ПВП, с. 160), *в нашей молодеї* (МДН, с. 30). Зауважені вияви корелюють з діалектографічними даними: *ба'гато по'били з 'нашейі 'тейі* (ГВП,

с. 330], *ни|ма |хати вже |нашейі* (ГП, с. 292). Індуктивний вплив з боку прикметників м'якого типу відмінювання засвідчують флексії родового відмінка займенників *такеї честі* (МДН, с. 45), *такеї дружинойки* (ККП, с. 56), *до саміі* (ПЛК, с. 531), *не з кожнійі* (ПЛК, с. 535), *няякыі горілки* (ПФ-2, с. 22), пор. свідчення діалектоносія: *та|кейі кул'тури* (ГБ, с. 80).

Домінантою родового відмінка однини вказівного та присвійних займенників жіночого роду в більшості фольклорних текстів стали стягнені форми: *ду sweї доми* (ВВ, с. 33), *от тэйи дытыны* (ПЗ, с. 51), *свэйі воли* (ВС), *до teji nehıdnycı* (К-36, с. 125), *із sweї хати* (ПЗМ, с. 148), *твеї смертейки* (ПТО, с. 290), *для меї жовтокосої* (НПР, с. 31), *в теї дівчиноньки* (НПР, с. 111), *з твеї хати* (ПЛК, с. 571), *меї бабусяі* (НОТ, с. 126), *с тэйі бидіі* (СДЗ, с. 49), *з teji stebelyc'ı* (Р-1), *до teji hranyczeńki* (Z-2, с. 112), *коло тэйі лыбыдыны* (ВС), *до тэйі дівчыны* (П, с. 507), *теї горилиці* (ТПУ, с. 199), *з теї мазі* (ЕЧ-2, с. 305), *w teji susidońki* (Z-4, с. 132), *з теї яблунькі* (КТ, с. 112), *до sweї хати* (КТ, с. 113), *у теї увдовоньки* (ПК, с. 77), *свэйі нэвісткы* (СБФ-86, с. 270), *с тэйі неволі* (СБФ-86, с. 258), *ля sweї родыны* (СБФ-95, с. 376), пор.: «*Забэры велькый подарок от тэйи дытыны*» (ПЗ, с. 51). Інформація діалектних хрестоматій та свідчення АУМ підтверджують закономірність функціонування на Західному Поліссі аналізованої ланки формотворення займенників: [сеї], [тейі], [цейі], [теї], [гетейі] (АУМ, к. № 211), *|мейі |матера* (ГВП, с. 194), *до |тейі ге^андл'овийі* (ГП, с. 64), *до |мейі |хати* (ГП, с. 158), *|мейі |жинки сист|ру* (ГБ, с. 110), *|тейі |дири|зи* (ГВП, с. 110). У ненаголошеній позиції флексійне [е] може заступатися [и]: *до гэтыйі потравы, з гэтыйі гыронькы* (ВС), *з гетийі хати* (МДН, с. 31), *з гэтыйі кобылы* (СБФ, с. 202), пор. фіксацію Г. Л. Аркушина: *|гетийі ро|боти* (ГБ, с. 226).

Форми родового відмінка без суфіксального сегмента *-йе-* на зразок *для всьої родинойки* (НПВ, с. 64), *мої доли* (ПФ-1, с. 217), *ля всэйі родыны, всэйі правдонькы* (ВС) кваліфікуємо як найдавніший історичний вияв аналізованої грамеми [17, с. 170]. У формах із суфіксом *-йе-* часом трапляється усічення кінцевого [і]: *swojej, tojej żony* (RP, с. 90), *моєй дочки* (НПВ, с. 173).

У давальному-місцевому відмінках однини зафіксовано безпосередні відповідники історично первинних форм: *моєй матери* (ВОР, с. 105), *naszemu korowaju* (P-1), проте більш продуктивними виявилися структури з різним розвитком *e: [o]: *у мойой головоци* (НПР, с. 364); [yo]: *wsiuoj rodynoŋci* (PZB, с. 72), *своюой родіні* (ТПУ, с. 151), *на нашуой чэрэшэнци* (ЅР, с. 55), *svojuoj matuli* (SZ, с. 136), *ро тоjuoj kosie* (ЛО, с. 64); [y]: *по всюй крайіны* (СБФ, с. 199), *моюй матыры* (ППС, с. 158). Спостережена у фольклорних текстах розмаїтість набору флексій місцевого відмінка множини корелює з даними записів зв'язного мовлення: *будеш мо'йої дочкоюу* (ГП, с. 126), *на сво'йуї ш'куру* (ГП, с. 134), *в нашуї хати* (ГБ, с. 142).

Фольклорні фіксації *на постілэньцы моі* (ПФ-1, с. 257), *свэі дытыны выночок початы* (ПФ-2, с. 393) засвідчують результати індуктивного впливу відповідних форм родового відмінка, пор. діалектні вияви: *в нашойі церкви* (ГВП, с. 364), *зробили ко'ров'і мейі* (ГВП, с. 454).

Формотворення орудного відмінка однини присвійних та вказівних займенників жіночого роду позначене наслідками стягнення основ: *твею бородою* (ВОР, с. 42), *свею дочкою* (ВВ, с. 25), *за твею дитеную* (ВВ, с. 51), *свею рукою* (ПЗ, с. 145), *пырыд свею матёнкью* (ВС), *з свею жоною* (НОТ, с. 153), *мею вірною* (ТПУ, с. 64), *z sweju materoju* (Z-2, с. 34), *свею косою* (ПК, с. 51), *тэю ожэною* (ЅР, с. 45), *твэю порадыю* (СБФ, с. 200), пор. вияв аналізованої відмінкової позиції в діалектографічних описах західнополіського діалекту: *свейу ма'шинийу* (ГБ, с. 116), *з мейу голо'войу* (ГБ, с. 76), *тейу до'рогойу* (ГВП, с. 116), *с тейу го'рицелк'ійу* (ГП, с. 50), пор. безваріантність реалізації в АУМ: [тейу] (АУМ, к. № 213). З огляду на збереження голосного [e] у флексії архаїчною можна вважати структуру *nad waszeju kołyskoj* (PZB, с. 203). Наслідки індуктивного впливу прикметників м'якого різновиду відмінювання маніфестовано в орудному відмінку однини відносного займенника жіночого роду *якэю сажалы* (ПФ-2, с. 24), пор. реалізацію прономінативів у спонтанному мовленні: *та'кейу мовойу* (ГП, с. 156), *ота'к'ейу / йак до вас гово'ру* (ГП, с. 322).

Діалектна специфіка оформлення присвійного займенника *йїхного* (ПФ-2, с. 21) зумовлена аналогією до прикметників твердої групи.

Відносний займенник *котрий* може виступати в архаїчних виявах, пор.: *у котрий остров* (НМ, с. 31), *которая чорнобрива* (ПТО, с. 252), *котрий багатий, котрий бідніший* (ПТО, с. 157), *сама ни знаю – которею* (ПТО, с. 253), *na kotory kum pryluoh* (PZB, с. 97), *kotoryje huorki* (PZB, с. 115), пор.: «*Котрий рід багатий, той воликом рогатим, а котрий бідніший – не ганьбуємо грішми*» (ПТО, с. 157). Мовну практику поліщуків маркують також структури означальних займенників, як-от: *жадноє не полізло* (ККП, с. 42), *гинча не кохала* (ККП, с. 108), *кажон доктор* (ППС, с. 167), *кажний з їх покинув* (ПТО, с. 286), *každaja* (PZB, с. 201), *прывіта каждый* (СБФ, с. 198), пор. живомовні свідчення: *кажен ден'* (ГВП, с. 198), *в'каждум сил'і* (ГП, с. 60), *кажда ко'рова* (ГБ, с. 102), *г'інчи* (Б, с. 110); питально-відносних: *за той посаг, што од батька пригнала* (ТПУ, с. 69), *шо я ... зроби'ла, шо то ... зашумі'ло* (ВС), *што юой дати* (ТПУ, с. 46). Матеріали АУМ переконують, що більшість західнополіських говірок марковані варіантами: [шчо], [шо] (АУМ, к. № 215).

Наслідки зрощення передано в прономінативах *сьту зозульку «цю»* (СБФ-86, с. 267), *стэй зозульцы* (СБФ-86, с. 268), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *с'тойе бро'но* (ГВП, с. 34), *с'ети-о ку'сок 'цей'* (ГП, с. 294), *с'етаі' мови* (ГП, с. 346). Структура *тото* склалася внаслідок редуплікації: *тото для тэбэ* (Б, с. 131). У підляському фольклорі вживано дериват, який виник шляхом складання прислівника *там* < *тамо* із займенником *той*: *по тамтой бік мора* (НПП, с. 16), *tamtoho* (К-36, с. 158), *po tamtim boci* (К-36, с. 162), *tamta ranieneczka* (PZB, с. 208), *на тамтой світ* (ВП, с. 81), пор. народнорозмовні структури: *там'той світ* (ГВП, с. 84), *там'туйу'церков* (ГП, с. 150). Відзначено безпрефіксні похідні, оформлені за допомогою суфікса *-ко*: *kuolko hroszy* (PZB, с. 76), *куолько маєтності, туолько мудрості* (КТ, с. 87), *куолько грошы* (ŚP, с. 101), пор. паралель з діалектної розповіді: *кул'ко нам бу'ло л'ім?* (ГБ, с. 78).

Специфіку підляської рефlekсації давнього **ě* відображають множинні словоформи *на моїе очи* (ТПУ, с. 252), *своїе посушив* (ТПУ, с. 265), *своїе очка*

(КТ, с. 30), *twoj`ie sliwy* (Z-4, с. 61), *swoj`ie d`ietońki* (Z-4, с. 146), *всіє жарти, всіє хороши* (ТПУ, с. 128), *усіє вишли* (ТПУ, с. 70), *всіє куосточки* (КТ, с. 111), *всієм людям* (ŚP, с. 25), пор. засвідчений у говірках Підляшшя репрезентант: *вс'іє вти'кал'і* (ГП, с. 296). З огляду на рефлексію **ě* > [e] в суміжних західно-середньополіських говірках у знахідному відмінку відповідно до давнього вияву *сиѣ* зауважено структуру *ціє свята святкуй* (НМ, с. 25).

Множинна парадигма вказівного займенника *той* пов'язана з функціонуванням у називному-знахідному відмінках множини членних нестягнених форм із виявами різних флексій: *тыйї жарты* (ВС), *тия воли* (НПР, с. 201), *на тие гроши* (НМР, с. 13), *тиї роги* (НОТ, с. 148), *tyje żarty* (РР, с. 45), *тыје дієті* (Н, с. 18), *tyja husy* (Z-2, с. 115), *тис слідки* (МДН, с. 43), *тиї жарти* (ПК, с. 65), *тыя воробейкі* (ŚP, с. 17), *за тыї варэньці* (ŚP, с. 145), *тыйї мідьвіді* (СБФ, с. 216), *на тия звіри* (Г-2, с. 162), *тиї чари* (ГФЗ, с. 281). Живомовні свідчення на зразок *тийе бѹра'ки^е* (ГВП, с. 22), *тийа |кони* (ГВП, с. 414), *тийе стар'ейши* (ГП, с. 316), *тийї бара'ни* (ГБ, с. 142) дозволяють говорити про збіг тенденцій у мові фольклору та говірковому мовленні. Вказівна частка *-о* поширила структуру прономінатива *отиї* (ФЗП-2, с. 25).

Нестягнені флексії визначають оформлення в називному-знахідному множини інших родових займенників: *waszyi czoboty* (К-36, с. 23), *такіје госці* (Н, с. 15), *не такіє пробувалі* (КТ, с. 100), *нашиї подарочки* (ВОР, с. 87), *такіі кумы* (СБФ-86, с. 256), *самия знайте* (ЕЧ-2, с. 210), *чарує усякіі* (ПТО, с. 252). Зафіксовано також нечленні форми називного-знахідного множини: *гэты ручэнькы* (СБФ-84, с. 230), *naszy niožki* (PZB, с. 27), *samy tylut* (Z-2, с. 50), *inszy ny kochali* (Z-2, с. 85), *нашы діточкы* (СБФ, с. 204), *наши діти* (ВВ, с. 14), *самы поздыхають* (П, с. 497).

Двоїна. Про факт побутування двоїни свідчать займенникові сполуки *нема з єма* (ЕСП-6, с. 99), *за моима плѣчима, своима очима* (Б, с. 115), *своима косыма* (Б, с. 43), пор.: «*Ой хвалыласа панна Стефана своима косыма*» (Б, с. 43), «*Оно нема з єма да сьватоґо Ілля, треба Петра слати да Ілля шукати*» (ЕСП-6, с. 99), пор. діалектну паралель: *мойіма бат'камі* [6, с. 110].

3.4. Формотворення дієслів

У неозначених формах дієслів із відкритими інфінітивними основами в підляських, берестейських та говірках східної частини досліджуваного ареалу відзначено паралелізм суфіксів *-ті*, *-т'*: *подавати* (ТПУ, с. 68), *посушиті*, *повозиті* (ТПУ, с. 92), *перестерегати* (ПЗМ, с. 134), *гостриті*, *просіті* (НМР, с. 48), *obrywati*, *obtresati* (PZB, с. 24), *дождать*, *погулять* (ЕСП-7, с. 136), *боліть* (ЛП, с. 7), *плакати* (ЛП, с. 39), *сказати*, *брати* (БП, с. 17), *не любить*, *жати*, *не в'язати*, *лежати* (ЕСП-7, с. 139), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *роска|зат'* (ГВП, с. 200), *ночє|ват'* (ГП, с. 260). В охоплених мережею АУМ населених пунктах Західного Полісся відзначено перевагу інфінітивів на *-ти*: *сиді|ти* [ти], *ходи|ти* [ти], *сиді|т'* [т'], *ході|т'* [і] (АУМ, к. № 232). У випадках *сісті*, *їсті* (РПП, с. 2), *місті* (ПФ-1, с. 156), *імті* (ПФ-2, с. 23) суфікс *-ті* поширив інфінітиви з закритими основами. Спорадично виявлено неозначені форми дієслів із типологічною рисою білоруського консонантизму, коли м'який *т'* перед голосними переднього ряду та в абсолютному кінці слова переходить у *ц'*: *рубаци*, *копаци*, *зліваці* (НПР, с. 77), *шукаці* (НПР, с. 282), *косіць*, *просіць* (ФЗП-1, с. 45). У суміжних західно-середньополіських говірках фонетична реалізація постфікса в інфінітивах може віддзеркалювати ствердіння [с]: *наражатиса*, *дивоватиса* (ЕЧ-1, с. 223), *оголятиса* (МДН, с. 28), *смеятиса*, *триматиса* (НМР, с. 52).

Інфінітиви із закритими інфінітивними основами на задньоязиковий чи фарингальний у говірках Підляшшя та крайніх північних і західних говірках досліджуваного мовного континууму оформлені за допомогою форманта *-чи*: *впечи* (ФЗП-2, с. 32), *товчы-молоты* (ВС), *утечи* (ТПУ, с. 101), *стовчы* (ППС, с. 164), *втичи* (НОТ, с. 189), *не стовчи* (НОТ, с. 190), *uteszy* (PZB, с. 210; Z-2, с. 97), *печи* (КТ, с. 115), *втечи* (КТ, с. 71), пор.: «*Ой оддала мынэ маты на чужую сторону. Я ны вміла пычы' хліба — помырала з голоду*» (П, с. 504). Через контамінацію давніх форм на *-чи* та нових на зразок *пекти* виникли вторинні гібридні інфінітиви *присягчи* (ППЗ, с. 13), *лягчи* (РПП, с. 16), *sterechczy* (P-1), *lasczy* (Z-2, с. 111), *біегчи* (КТ, с. 114), *лягчы* (ŚP, с. 134), *побігчи* (РПП, с. 32), *стерегчи* (ФЗП-1, с. 16), пор.: «*Стоїть палка, на юй галка, можу присягчи, що*

там тисячи» (ППЗ, с. 13); у таких структурах можлива регресивна асиміляція [гч] > [жч]: *побіжчи* (РПП, с. 33). Аналізовані структури, як свідчать записи мовлення діалектоносіїв, активно функціонують у західнополіських говірках: *б'іхчи* (ГП, с. 222), *спе^лчи* (ГП, с. 302), *нат'егчі́*, *прит'егчі́*, *попечі́*, *товчі́* (б, с. 120), *не вте^лчи* (ГВП, с. 240). Перевагу форм на *-чи* підтверджують скартографовані в загальнонаціональному лінгвістичному атласі матеріали із Західного Полісся: пе^нк[ти], стри[чи], стри[ш]ти, ст^лри[х]чи, пе[чи] (АУМ, к. № 234). Оформлення інфінітива *стырэжты* (ВС), ймовірно, маніфестує аналогію до форм теперішнього часу, які зазнали чергування [г] > [ж] перед голосними переднього ряду, на зразок *стережеш*, *стережи*.

Переважно в підляських та берестейських говірках у дієсловах I дієвідміни теперішнього-майбутнього часів 1 особи однини та 3 особи множини з основами на задньоязикові приголосні [г], [к] збережено архаїчне явище: відсутність чергування цих приголосних із шиплячими: *бигуть* (ФЗП-2, с. 36), *лягу* (ТПУ, с. 229), *не могу* (ПЛК, с. 506), *spekusia* (RP, с. 91), *uteku* (PZB, с. 50), *ostruhut* (Z-4, с. 142), *не могу* (Н, с. 16), *помогу* (КТ, с. 98), *запрагу* (ŚP, с. 48), *тэкут* (ŚP, с. 72), *лягу* (СБФ-86, с. 258), пор.: «*Jak woźmut mene u rekrutiki ostruhut, pobryjut żowty kudryki*» (Z-4, с. 142), пор. живомовні свідчення: *пе^лкут'* (ГВП, с. 90), *мо^лгут'* (ГВП, с. 70), *бе^лгут* (ГП, с. 290), *воло^лкут* (ГП, с. 372).

У більшості аналізованих говірок у дієсловах II дієвідміни та дієслівних формах із суфіксом *-ан-* (*-ян-*) відзначено відсутність чергування приголосних основи [д], [т], [з], [с] із шиплячими насамперед у 1 особі однини теперішнього-майбутнього часу за аналогією до форм решти осіб: *отходю* (ВСХ, с. 52), *повисю* (ВСХ, с. 67), *просю* (ВВ, с. 10), *сходювэли* (ПЗ, с. 112), *хрэстюса* (ПЗ, с. 610), *сходю* (ПВП, с. 150), *прусю* (Г-2, с. 161), *родю* (НМ, с. 26), *помостю* (НМ, с. 41), *заплатю* (МДН, с. 35), *попросю* (МДН, с. 89), *одпущю* (МДН, с. 95), *зморозю* (МДН, с. 102), *розкусю* (НПВ, с. 284), *подходю* (МДН, с. 114), *погатю*, *нагостю*, *виноватю* (ЕЧ-1, с. 214), *покосяно* (ЕЧ-1, с. 220), *пустю* (ЕЧ-1, с. 229), *плодю*, *ходю*, *сходю* (ПД-3, с. 269), *погостю* (ЕЧ-1, с. 246), *не вкусю* (ЕЧ-2, с. 313), *припросяє* (ЕЧ-2, с. 318), *покою* (ЕЧ-2, с. 204), *просю* (ЕСП-7, с. 175), *полетю*

(ЕЧ-3, с. 183), *засвітю* (ЕЧ-3, с. 271), *пригостю* (ЗП-1, с. 257), *скося*, *перепросю* (Б, с. 117), *спустю* (Б, с. 49), *приходю* (Б, с. 86), *поморозю* (Б, с. 87), пор: «*Я по хлевах ходю, да й худібку плодю*» (ЕЧ-1, с. 243), пор. також дієслівну форму з результатами прогресивної контактної асиміляції за способом творення [с'т'] > [с'ц']: *ма́с'ц'у* (СДЗ, с. 142). За спостереженнями Ю. Шевельова, «утрата цих чергувань – передовсім у 1 ос. одн. – спостерігається в трьох діалектних зонах: на Середньому та Західному Поліссі (приблизно між Овручем і Ковелем). В усіх цих говірках 1 ос. одн. має вигляд *ходю́, крутю́, носю́, лазю́* тощо; у випадку дієприкметників такої консеквентності бракує, але в ітеративних дієсловах знов-таки досить регулярно виступають форми на кшталт *накру́тювати, обла́зювати* тощо» (ІФУМ, с. 936). Подібні репрезентанти без переходу зубних основи в шиплячі зафіксовано у зв'язних розповідях діалектоносіїв: *блуд'у, лаз'у* (ГВП, с. 328), *сид'у, хрис'т'ус'а* (ГВП, с. 24), *оп'сад'ани* (ГБ, с. 392). Інформаційний потенціал АУМ підтверджує побутування таких форм у говірках західно-середньополіського суміжжя: *но[с'у], си[д'у]* (АУМ, к. № 235). Заступлення африкати [ʒ] фрикативним [ж] відображено словоформами *проважав* (ЛП, с. 4), *хожу* (КП, с. 27), *проважаті* (ФЗП-2, с. 24), *наражати* (РПП, с. 28), *зсажу* (ПВП, с. 141), пор.: «*Сталъи батька наражати – став син поминки справляти*» (РПП, с. 28).

У розрізнених говіркових масивах у 3 особі обох дієвідмін теперішнього та майбутнього часу простежено тверде флексійне *-т*: *ни куртет* (ВВ, с. 49), *мигают* (ТПУ, с. 123), *вици́т, кричи́т* (НМ, с. 61), *говори́т, ро́бит, пла́тит* (СДЗ, с. 54), *рјут, wedut* (РР, с. 67), *dilyt, ne wiryt* (РР, с. 57), *wјut* (Z-4, с. 18), *боли́т, горат* (КТ, с. 92), *vorožyt* (SZ, с. 163), *висохнут* (МДН, с. 90), *лежыт* (ŚP, с. 18), *даст, біжит* (СБФ-86, с. 275), *мнут, сіют, волочат, приют* (ЕЧ-1, с. 221), *трублят, не люблят* (ЕЧ-1, с. 222), *тешут, чешут* (ЕЧ-2, с. 206), *зашумлят, забражчат* (ЕСП-6, с. 93), *лљют* (ЗП-1, с. 260), пор. засвідчені в записах спонтанного мовлення структури: *да'йут* (ГВП, с. 140), *ни м'н'ійут* (ГВП, с. 326).

У формах II дієвідміни 3 особи однини теперішнього-майбутнього часів флексія *-е* поширилася від дієслів I дієвідміни: *біже* (ТПУ, с. 116), *постэлэ* (П,

с. 511), пор.: «*Тыпэр мыні погуляты — коло мэнэ моя маты. І постэлэ, і надэнэ, сама сядэ коло мэнэ*» (П, с. 511), пор. живомовне свідчення: *при|ходе* (ГВП, с. 430). Зрідка представлено усічені форми дієслів 3 особи однини теперішнього часу I дієвідміни: *загра* (ВП, с. 47), *прывіта* (СБФ, с. 198). Форми 3 особи множини *люблют* (ВП, с. 63), *мочуть* (ПФ-1, с. 96) засвідчують результати вирівнювання до відповідних форм I дієвідміни, пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *бачут'* (ГВП, с. 66), *кормут'* (ГВП, с. 274). На противагу попередньому типові взаємодії дієслова I дієвідміни 3 особи однини переоформлені за зразком відповідних форм II дієвідміни: *цвірчит*, *ревчит* (НМ, с. 61), *мурыть* (ППС, с. 160), пор.: «*А в колісци дитя кричѣт, а у хлєві тєля ревчѣт*» (НМ, с. 61). Факультативно спостережено випадки творення форм теперішнього часу від основи інфінітива зі збереженням її повністю: *ne dawaju* (Z-2, с. 65), *ліє* (КТ, с. 88; ТПУ, с. 88), пор. говіркові паралелі: *облийут'* (ГВП, с. 92), *злийє* (ГВП, с. 126). Як свідчить карта № 236 АУМ, уживання таких структур маркує крайні західні говірки досліджуваного масиву: [лйу], [лйеш] (АУМ, к. № 236).

У текстах із Берестейщини ствердіння губних як результат розвитку епентези [й] після депалаталізації [б'], [п'], [в'] спостережено у формах 3 особи однини майбутнього часу: *posypjetsa* (РР, с. 76); 3 особи множини теперішнього часу дієслів 2 дієвідміни: *рыпьять*, *кыпьять* (П, с. 512), *люб'ят* (КТ, с. 15), *роб'еть* (ВС), а за аналогією – в 1 особі однини майбутнього часу: *поставью* (СБФ, с. 217), *просп'юся* (ВС), пор.: «*Купыв мыні чырывычкы, аж зап'яткы рып'ятъ, як я выйду на гульцыю, усі хлопці кып'ятъ*» (ДС, с. 512), пор. свідчення діалектографічних описів західнополіського діалекту: *купйу'* [б, с. 122], *поробйат* (ГП, с. 288), *висипйут* (ГП, с. 372), *л'у[б'й]у*, *ло[й'й]ат'* (АУМ, к. № 238). Розвиток звукосполуки *губний + л'* у дієслові *пльвлю* (СБФ-86, с. 260) зумовлений вирівнюванням за зразком форм типу *ловлю*. Розвиток додаткової артикуляції [н] спостережено в дієсловах із основами на губний приголосний, які постали внаслідок індукції: *ламны́*, *в'іламну* (ППС, с. 159), *ламнють* (ПФ-2, с. 54), пор.: «*Дэ хоч быры́, хоч с колі́на ламны́*» (ППС, с. 159). В АУМ лінгвогеографічно підтверджено функціонування в берестейсько-пінському

ареалі форми теперішнього часу дієслова *ламати* у варіантах: ^lло[мн']ат', ^lло[мн']у (АУМ, к. № 239).

У формах теперішнього та майбутнього часів дієслів I дієвідміни практично послідовно простежено звуження й підвищення артикуляції ненаголошеного [e] > [i] в позиції після [й]: *марнуїш* (ПЛК, с. 501), *пошиїш* (ВСХ, с. 50), *ни витаїте* (ВВ, с. 46), *помагаїмо, одкідаїмо, посилаїмо* (Г-1, с. 311), *ны змотаїш* (З, с. 172), *розлыгайїцьця, устылайїцьця, кончяйїцьця* (ВС), *пітаїться* (ПВП, с. 100), *розвиваїться* (ТПУ, с. 133), *обливаїшса* (НПР, с. 192), *купайїцьця* (ППС, с. 159), *ны одмахайїсься* (ППС, с. 163), *обиймаїться, цилуїться* (НОТ, с. 187), *почуїїмо* (СДЗ, с. 56), *ни маїмо, ни ховаїмо* (ПК, с. 62), *одійжджяїш* (СБФ, с. 197), *ны прощяйїсься* (СБФ, с. 217), *схавайїцьця* (СБФ-95, с. 375), *ізвоюїмо, розграбуїмо* (ФЗ, с. 74), пор.: «*Ми тестя ізвоюїмо, ой, комірочку розграбуїмо*» [ФЗ, с. 74], пор. парадигму 2 особи однини теперішнього часу в АУМ: з^lна[йе^uш] – з^lна[йіш] (АУМ, к. № 237) та діалектологічні фіксації: *за^lсол'уйім* (ГВП, с. 72), *пови^lчерайім* (ГВП, с. 344).

Унаслідок підвищення і звуження артикуляції [’а] < *ε до [’е] найперше в текстах, співвідносних із говірками берестейсько-пінського Полісся, форми 3 особи множини дієслів II відміни мають у своєму складі флексію *-’еть*: *ны йїдеть, стоеть, брашчеть, отчэплеть, ставлеть, лытеть* (ВС), *хвалеть, ны болеть* (ППС, с. 157), *судеть, гучеть, мучеть* (ППС, с. 161), *родеть, ходеть* (СБФ, с. 208), *ны звынеть* (СБФ, с. 209), пор. народнорозмовні паралелі: *бол’ет’, си^lд’ет’* (ГВП, с. 26). З локалізацією на Берестейщині аналізовану формотвірну рису подано в АУМ: ^lло[ўй]ет (АУМ, к. № 238). У кінці основ на губний засвідчено збереження історичної м’якості цих консонантів: *спеть* (ППС, с. 161), *заспеть* (ППС, с. 164), *ны шуметь* (СБФ, с. 209), *шуметь* (ППС, с. 168), пор.: «*Проты нocy і так засп’еть гочы*» (ППС, с. 164), пор. говірковий відповідник: *сп’ет’* ‘сплять’ (ГВП, с. 256).

Постфікс *-са* зі стверділим свистячим – домінантний засіб творення зворотних дієслів у берестейсько-пінських та говірках східного масиву Волинського Полісся: *посваруса* (ВСХ, с. 57), *обмийса, вступи́са* (Г-1, с. 293),

лэчыўса, родыўса (ПЗ, с. 265), *посватаймаса, побратаймаса* (ПЗМ, с. 134), *не випинайса, дорубавса* (НМ, с. 43), *качатіса, венчатіса* (НМ, с. 68), *вернуса, замочуса* (НПР, с. 299), *поженихавса* (НПР, с. 307), *приволокса, наєвса* (НМР, с. 52), *ни вродівса, навчівса* (СДЗ, с. 42), *schililosa* (РР, с. 76), *запикса, попитаймоса* (МДН, с. 15), *покориласа* (МДН, с. 45), *нап'юса, прихилюса* (ЕЧ-1, с. 233), *сподобавса, сушиласа* (ЕЧ-2, с. 299), *купалоса* (ЕСП-7, с. 166), *присуньса, подивиса* (ЕСП-7, с. 189), *змордувавса* (ЕСП-6, с. 100), *žuratsa* (РР, с. 76), *стелитса, женитса* (МДН, с. 97), *зліпаютьса* (ВОР, с. 112), *поколаласа, покохаласа* (ЕЧ-3, с. 184), *розлівса, купавса, наражавса* (ЕСП-2, с. 33), *стрівса* (ЕСП-2, с. 88).

Оформлення дієслів з вокалічною фіналлю дієслівної основи може відображати усічення сегмента зворотної частки: *розходьмос* (ЕСП-7, с. 191), *потеліліс, народіліс* (ЕЧ-1, с. 253), *будут сміятис* (МДН, с. 27), *знеслас, напілас* (МДН, с. 37), *подівітес* (ЕЧ-2, с. 205), *побратаймос, посватаймос* (ПЗМ, с. 140), *стенулас* (ЕЧ-2, с. 217), *покотіліс* (НМР, с. 17). У дієсловах минулого часу середнього роду спостережено модифікат *-со*, а за аналогією до форм минулого часу середнього роду на зразок *було, ходило* – *-с'о*: *чосалосо* (ПФ-2, с. 309), *прихілілосьо* (ТПУ, с. 144), пор. фіксації з діалектних хрестоматій: *звалос'о* (ГП, с. 294), *отправл'алос'о* (ГП, с. 82). Живомовні свідчення на зразок *набравса* (ГВП, с. 58), *обозваласа* (ГВП, с. 60), *натомилосо* [6, с. 122] та подана в АУМ (к. № 248) безваріантна реалізація постфікса *-ся* в суміжних західно-середньополіських говірках у модифікатах *-са, -со* з можливим відпаданням кінцевого вокала дозволяють говорити про збіг тенденцій у мові фольклору та говірковому мовленні.

Фонетична реалізація постфікса у варіанті *-с'е* засвідчує еволюцію ненаголошеного **ε > [ε]*: *клявсє, присягавсє, не журисє, напітісє* (ТПУ, с. 95), *не вдавсє, умивсє, впросивсє* (ТПУ, с. 114), *не боюс'е, выслужус'е, ожен'ус'е* (Н, с. 11), *дівоваліс'е, л'убіліс'е, позросталіс'е* (Н, с. 18), *схватівсє, вчэпівсє, нэ бавсє* (ЅР, с. 141), пор. фіксації Г. Л. Аркушина: *н'е по|добалос'е* (ГП, с. 316), *прохо|вавс'е* (ГП, с. 318), *у'ч'ім'іс'е* (ГП, с. 348). Зворотна частка *ся* насамперед у

підляських говірок не завжди лексикалізована з дієсловом і може стояти у препозиції: *sia skinczyła* (RP, с. 70), *sia pokłoniu* (RP, с. 82), *ся одчиняли* (ВОР, с. 49), *sia zyjdemo* (Z-2, с. 87), *ся бою* (КТ, с. 46), *ся схілила*, *ся кохали*, *ся любили* (БП, с. 12), *ся вмивати*, *ся втирати* (ПВ, с. 13), *ся збиральи* (ПВ, с. 43), *ся обувала* (ФЗП-2, с. 2), *ся здригають*, *ся розсьміла* (ФЗП-1, с. 16), пор.: «*Вже окна мигають, лави ся здригають, піч ся розсьміла, бо корова хотіла*» (ФЗП-1, с. 16). Це підтверджує АУМ: ми с'а над'їяли (АУМ, к. № 248).

Трансформація на діалектному ґрунті зворотних дієслів типу *ни нагучиса*, *ни наму́чиса* (СДЗ, с. 39) пов'язана з комбінаторними змінами в консонантних групах [шс] > [с:] > [с]. Зворотні дієслова 3 особи теперішнього та майбутнього часів часто зазнають асиміляції за місцем і способом творення переважно з подальшим ствердінням і можливим стягненням свистячого [т'с'] > [ц:] > [ц]: *зростеця*, *минеця* (ПК, с. 47), *скачеця*, *плачеця* (ЗП-1, с. 260), *доведеця*, *прийдеця* (НМ, с. 70), *гнеця* (ПСП, с. 41), *стенуця*, *нап'юця* (ЕЧ-2, с. 217), *човпеця* (ЕСП-6, с. 92), *наплачеця*, *забудеця* (ЕЧ-3, с. 169). Одиначним випадком засвідчено [и]-рефлекс ненаголошеного *ε: *теліпаєци* (ЕСП-7, с. 173).

Відповідно до флексії *-емь в 1 особі множини дієслів майбутнього часу представлено фонетичні варіанти -юм, -'ом, -уом: *пуойдюм* (ФЗП-2, с. 28), *не забудюм* (БП, с. 7), *будюм панувати*, *будьом* (РПП, с. 29), *поїдюмо*, *покинюмо* (ВП, с. 44), *дійдюм* (БП, с. 29), *будьуом* (КП, с. 39), пор.: «*Вже ми, Марисю, поїдюмо, тебе молодую покинюмо*» (ВП, с. 44). У підляських говірках спорадично зауважено архаїчні форми так званого передмайбутнього часу: *будии бачив* (ТПУ, с. 202), *bide dokuczaw* (RP, с. 82), *budesz baczuw* (PZB, с. 163), *budesz lubiw* (PZB, с. 199), *будемо шукалі* (Н, с. 11), *буде міела* (КТ, с. 109), *budesz tiyew* (SZ, с. 159), *будьом мали* (БП, с. 6), *буду виглядала* (ФЗП-1, с. 38), пор.: «*Oj, sydy, tuoј tyły, sydy, tuoј choroszy, budez baczuw peredaczu, jak ja twoј'ie hroszy*» (PZB, с. 163). Інформація АУМ підтверджує закономірне функціонування на Підляшші аналізованої ланки формотворення дієслів: ¹буду браў (АУМ, к. № 244). У формах колишнього першого майбутнього часу допоміжне дієслово *имати* не лексикалізоване з інфінітивом: *меш дмухати* (ППЗ, с. 12), *муть*

говорити (РПП, с. 37), *меи мати, му пасти, меи завертати* (ФЗП-2, с. 51), *спокидати му* (КП, с. 33). Зауважені форми корелюють зі спостереженнями І. Ігнатюка: *му їсти, мѣте піти, ме спати, муть сміятися* [98, с. 232]; пор. дані АУМ: *му косити* (АУМ, к. № 244).

Збереження етимологічного **i* визначає специфіку формотворення множинної парадигми минулого часу в підляських і перехідних західно-середньополіських говірках: *напеклі, навертієлі, витесали* (ТПУ, с. 154), *положили, нарадили, засветили, схоронили* (НПР, с. 282), *пілі, говорили, не розлучіли* (НМР, с. 34), *rozdzirali, poszyli* (РР, с. 55), *zabyli, nawaryli* (PZB, с. 76), *zbudowali* (P-1), *ukwytowali, dywowali* (Z-2, с. 46), *жили, танцювали* (КТ, с. 113), *vyvojovali* (SZ, с. 89), *zhanuli* (SZ, с. 149), *насоліли, припикали, давали* (КТ, с. 70), *полоскали, похлебали* (ЕЧ-1, с. 218), *горали, сіяли* (ЗП-1, с. 259), пор.: «*Vyvojovali sobiye try rodolanki*» (SZ, с. 89), пор. народнорозмовні форми: *говорил'и* (ГВП, с. 214), *виган'ал'и* (ГП, с. 239), *бул'и* (ГВП, с. 16), *наказал'и* (ГВП, с. 316), *приказувал'и* (ГП, с. 286).

Вірогідно, простежені у фольклорних збірниках І. Ігнатюка написання *стальи, повмиральи, позуроставляльи* (ЛП, с. 28), *оддавальи, приказовальи* (РПП, с. 4), *вийшьи* (РПП, с. 26), *взяльи, розстріляльи, розпитальи, наробильи, забильи* (БП, с. 3), *настальи, покидальи* (БП, с. 6), *прильитильи, з'ільи* (ВП, с. 25), пор.: «*Ах що ж бо ми наробильи: свого швагра та й забильи*» (БП, с. 3), відображають специфічну препалатальну вимову плавного бокового [л], що спорадично трапляється в західнополіських говірках, або ж [и^і]-рефлекс **i*, типовий для говірок Правобережного Полісся, пор. свідчення діалектної текстографії: *тримал-и* (ГВП, с. 88), *ховал-и, пал-ил-и, с'кубал-и* (ГВП, с. 100).

Зрідка зауважено форми передминулого часу, як-от: *была-позабыла* (ŚP, с. 33), *була знала, була б не сіяла* (ТПУ, с. 179), пор. факти діалектних хрестоматій: *вмер був* (ГВП, с. 216), *були прили^т'или* (ГВП, с. 58). У підляському ареалі в дієсловах минулого часу факультативно засвідчено збереження формальних залишків перфекта: «До дієслів додані елементи форм дієслова **jesti* в теперішньому часі. Так, із *єсмь* (1 ос. одн.) залишився тільки елемент *м*, з *єси* (2

ос. одн.) – *с*, із *єсмо* (1 ос. мн.) – *смо*, *єсте* (2 ос. мн.) – *сте*; тепер ці збережені елементи указують на особу виконавця» [6, с. 122], пор.: *була-м* (ФЗП-2, с. 8), *стала-м* (ФЗП-2, с. 11), *випаслісте* (ПВ, с. 11), *казалісте* (ФЗП-2, с. 3), *де-сьте забавляли*, *чи-сьте доставали* (ВП, с. 68), пор. локальні підляські форми: *робів-ем*, *ходів-ем*, *говоріла-м*, *брала-м*, *казали-сьмо*, *були-сьте*, *напеклі-сьте* [98, 233].

Закінчення *-имо* або *-емо* з фонетично виправданими відповідно до особливостей рефлексії **ѣ* в ареалі Західного Полісся флексійними сегментами [и], [е] визначають специфіку формотворення дієслів 1 особи множини наказового способу: *колышымо*, *однэсымо* (ПФ-1, с. 332), *ходэмо* (ПФ-1, с. 288). У 2 особі однини в різних говіркових групах засобом вираження наказового способу стали дієслова з відкритими односкладовими інфінітивними коренями на [и] (або, зважаючи на фонетичні особливості говірки, [е]) з усіченим кінцевим [й]: *ны* (ПДК, с. 41), *ны бы* (ВС), *не рі* (SZ, с. 70), *выні* (ЅР, с. 128), *вині* (ТПУ, с. 124), *отруй* (НМР, с. 44). Такі форми зауважено у свідченнях інформаторів-поліщуків: *би* ‘бий’, *пи* ‘пий’, *ли* ‘лий’ [6, с. 123]. Дієслова 2 особи множини *бітэ* (П, с. 500), *ны побітэ*, *ны розлітэ* (ВС) зазнали впливу граматичної аналогії. Дієслівну парадигму наказового способу 2 особи однини маркують також форми з нульовою флексією, поширеною зокрема на дієслова з наголошеним префіксом *ви-*: *винесь* (ВСХ, с. 33), *вынезь* (ПЗ, с. 35), *випусть* (ТПУ, с. 64), *зарізь* (ТПУ, с. 202), *поведь* (НМ, с. 65), *віведь* (НПР, с. 11), *высьльса* (ПФ-1, с. 426), *не шум* (ПЛК, с. 534), *вистель* (НПВ, с. 303), *висуш* (ПЛК, с. 564), *вивидь* (НОТ, с. 136), *выпуіст’* (Z-2, с. 26), *вылет’* (SZ, с. 116), *не шум* (SZ, с. 178), *вызволь* (СБФ-86, с. 258), *вывыдь* (СБФ-95, с. 377), *викоть* (ФЗ, с. 131), *вылыть* (ВС), *не шумь* (Б, с. 137), пор. говірковий відповідник: *вивед’* (ГВП, с. 262). Давнє закінчення дієслів 2 особи множини наказового способу *-ѣте* залежно від територіальних особливостей ятевої рефлексії репрезентують модифікати *-ите*, *-іете* або *-ите*, *-уете*: *беритесья*, *ідите* (НПР, с. 10), *не кажіте* (НПР, с. 145), *не толочіте* (НОТ, с. 130), *приступите* (НОТ, с. 189), *ожен’іете* (Z-4, с. 42), *дыw’іетеś* (Z-4, с. 76), *спичіте* (МДН, с. 14), *не пиліте* (ПЗВ, с. 85), *вернітеса* (ЕЧ-2, с. 316), *зажэніетэ* (ЅР, с. 84), *пуст’іэтэ*, *верн’іэтэ* (ЅР, с. 108), *зожнітэ*, *скосітэ* (СБФ, с. 212), *ни*

гомоните, ни розбудите (ТПУ, с. 200), *не сушите, ни гризете* (ТПУ, с. 237), *скачите* (ВВ, с. 41), *злужите* (ВВ, с. 50), *покажете, скажете* (ВВ, с. 54), пор. дані сучасних говіркових записів Г. Л. Аркушина: *пуї^д'іте* (ГВП, с. 140), *вуз^м'іте* (ГП, с. 136), *пла^т'іте* (ГП, с. 370), *ї^д'іте* (ГБ, с. 298). З огляду на підвищення артикуляції ненаголошеного [e] до [и] представлено фонетичний варіант аналізованого закінчення *-іти*: *живітися, ни дивітися* (ВВ, с. 29), *їдіты* (СБФ-86, с. 255), *одчиніти-но* (НОТ, с. 169).

У дієслівних префіксах часто з'являється приставний [i]: *издрыгаўса* (ПЗ, с. 113), *izbudyt* (К-36, с. 117), *ізлякався, ізсушила* (ТПУ, с. 177), *іздохати* (НМ, с. 133), *ізбуї* (НПР, с. 293), *izmarniyela* (SZ, с. 146), *ізмис* (МДН, с. 90), *ізвоюїмо* (ФЗ, с. 74), *іскунавши, ісповивши* (ЕСП-6, с. 86). Свідченням мовної архаїки стали дієслівні форми зі збереженим суфіксом *-ова-*: *покоштовати* (ВСХ, с. 12), *czastowaty* (К-36, с. 64), *żartowała* (К-36, с. 188), *згововала* (ТПУ, с. 81), *горовати* (ТПУ, с. 187), *цоловав, міловав* (НПР, с. 340), *torhowaty* (RP, с. 52), *budowaty* (PZB, с. 58), *zaboronowaw* (Z-4, с. 78), *szkodowała, szmarowała* (Z-3, с. 52), *ночовати* (ŚP, с. 51), *вчаровала* (СБФ-86, с. 263), *куповати* (ЕЧ-2, с. 206).

Висновки до розділу 3

Залучений для дослідження фольклорний матеріал дає підстави стверджувати, що специфіка формотворення іменників, прикметників і займенників позначена продуктивністю фонетичних модифікатів давніх флексій. Ще однією вагомою причиною розгалуженого арсеналу закінчень стало явище граматичної індукції, яке виникло внаслідок нівеляції архаїчних закінчень певної відмінкової позиції, родового переосмислення іменників, різноспрямованого взаємовпливу на флексійному рівні та стиранням диференціації між твердим та м'яким різновидами відмінювання (у дієсловах – флективного переоформлення за зразком I або II дієвідмін) й набуттям нових афіксів.

Кількісно-якісні характеристики корпусу говіркових елементів словозмінного рівня діалектної системи неоднаково системно й послідовно

відображено в різних упорядників. Серед морфологічних одиниць діалектної системи виділено такі, які властиві лише частині аналізованих говірок (у підляських текстах – флексії дифтонгічного походження; передусім у берестейському фольклорі – позиційно зумовлена флексія *-ийу* в іменниках I відміни орудного відмінка однини; у текстах, співвідносних із говірками Берестейщини та перехідного західно-середньополіського типу, – дієслівний постфікс *-ca*), і такі, які маркують увесь західнополіський мовний континуум (форми давального та місцевого відмінків однини іменників з флексією *-ови*; індивідуальна парадигма відмінювання субстантива давнього консонантного типу на **-r-* *мати*; фонетично видозмінені внаслідок місцевих особливостей рефлексії давні флексії, зокрема родового відмінка множини іменників; нестягнені прикметникові форми прикметників називного відмінка жіночого і середнього родів та множини; відсутність протетичного у формах непрямих відмінків особових займенників).

Отже, інформаційний потенціал проаналізованих із опорою на діалектографічні джерела західнополіських народнопоетичних текстів яскраво відображає різноманітні діалектні одиниці граматичного рівня.

Основні положення розділу викладено у восьми публікаціях [40; 44–45; 49–50; 53; 55–56].

ВИСНОВКИ

Фольклорні тексти мають значний інформаційний потенціал для дослідження репертуару одиниць живого народного мовлення, тому цілком очевидно, що діалектний компонент мови українського фольклору перебуває в центрі наукових зацікавлень сучасних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Одна з найбільш гострих теоретичних проблем, щодо якої досі сперечаються вчені, – співвідношення мови фольклору та діалектної мови. Дослідники трактують фольклор по-різному: як літературний варіант діалекту (діалект у його естетичній функції); як наддіалектне утворення; як інтердіалект, окремий художній діалект; як функційно-стильовий різновид діалекту, генетично однорідний із діалектно-побутовим мовленням і відмінний від останнього своєю функційною та жанровою диференціацією. Синтезуючи висновки різних праць, вважаємо, що одна з головних причин існування різних поглядів на природу мови усної словесності та її відношення до інших форм загальнонаціональної мови полягає в тому, що упорядники фольклорних збірників з різною мірою відповідальності ставляться до передачі народного мовлення. Висновок про фольклор як один із функційних різновидів діалектного мовлення очевидний, якщо аналізувати матеріали тих фольклорних збірників, у яких упорядниками максимально збережено говіркові риси на всіх мовних рівнях. Підготовлені в такий спосіб видання в україністиці визнано точним, цінним і перспективним діалектографічним джерелом.

Великий за обсягом, проте різний за якістю фактичний матеріал, дібраний із текстів західнополіського фольклору, виявився надійним підґрунтям для концептуального осмислення цієї загальнотеоретичної концепції та її верифікації. Аналіз джерел такого типу виразно засвідчив, що не всі тексти мають однакову фактографічну цінність у плані точного відображення в них фонетичних, морфологічних, синтаксичних і лексичних особливостей місцевих говірок.

Найбільшою скрупульозністю відзначено фольклорні записи відомих мовознавців-діалектологів Г. Л. Аркушина та Ф. Д. Климчука. Ці упорядники

дотрималися настанови максимального відтворення особливостей усного народного мовлення на різних рівнях, зокрема послідовно проставили наголос у багатоскладових словах. Зрозуміло, що такі сумлінно записані тексти – графічно переданий аналог мовлення західних поліщуків. Ключові маркери підляських говірок об'єктивно, детально й різнопланово висвітлено в збірниках фольклору І. Ігнатюка, Л. Лукашенко, А. Артем'юк, Д. Фіоніка, С. Копи. Досить повно корпус говіркових одиниць заманіфестували інші упорядники фольклору, зокрема з Підляшшя – Я. Кондаревич, О. Кольберг, А. Олещук, В. Стахвюк, Ю. Гаврилюк; Берестейщини – Д. С. Губаревич, В. В. Шепелевич, В. Й. Рогович, Д. Г. Булгаковський; Волинського Полісся – Л. М. Назарчук, І. В. Гунчик, В. М. Мойсієнко; Рівненського Полісся – В. Г. Кравченко, П. П. Чубинський, Ю. А. Цехмістрок, В. П. Ковальчук, Ю. П. Рибак, Т. В. Гнатюк, Н. О. Супрун-Яремко, Р. В. Цапун. Збірник «Полесские заговоры (в записях 1970-1990 гг.)», мережа населених пунктів якого охоплює весь поліський ареал, – перспективне джерело насамперед для вивчення народної медичної номенклатури.

Промовистим видається факт, що відповідно до трьох складових частин Західного Полісся з високим ступенем достовірності упорядниками відтворено фонетичну, граматичну та лексичну системи говірок Підляшшя та Берестейщини, натомість менш вартісними для проведення діалектологічних досліджень виявилися записи, співвідносні з територією Волинського Полісся.

В академічному виданні фольклорних записів Лесі Українки, де едиційна політика мала б спиратися на засади точного відтворення зафіксованих в оригіналі самою письменницею особливостей народної мови, проведено уніфікацію в напрямку до літературного стандарту зі збереженням лише окремих відмінностей.

Незважаючи на фахову підготовку експлораторів, не можна зарахувати до надійних текстологічних джерел про організацію репертуару західнополіських говіркових репрезентантів на підставі невідповідності вимогам однозначного, філологічно точного відтворення насамперед фонетичного та морфологічного рівнів, а почасти – лексичного через необізнаність із мовленням респондентів-

поліщуків студентські записи, зібрані під керівництвом фундаторів двох фольклористичних шкіл при університетах – професорів І. О. Денисюка, В. Ф. Давидюка.

Відносно невелику кількість діалектизмів відображено у фольклорному арсеналі О. Ф. Ошуркевича. Непослідовно, із різним ступенем частотності, що не дає змогу науково об'єктивно визначити місце діалектних явищ у структурі волинсько-поліських пісенних текстів, віддзеркалюють говіркові риси упорядники О. П. Кондратович, О. І. Коменда, Л. С. Семенюк, В. В. Галайчук.

Псевдонаукові, далекі від істини висновки з'являються крізь призму перекладу білоруською мовою (зі свідомим насиченням упорядниками текстів типологічними рисами білоруської мови – «аканням», «дзеканням», «цеканням») автохтонного українського фольклору з Берестейщини («Песні Беластоцьчини» М. Гайдука, «Беларускі фальклор у сучасних записях. Брэсцкая вобласць. Традыцыйныя жанры»). Білоруський дослідник В. Й. Рогович виявив максимальну ретельність, зафіксувавши фольклорні зразки в Кобринському та Пінському районах Брестської області, однак помилково кваліфікував їх як такі, що зберігають лінгвальні особливості південно-західних білоруських говірок (імовірно, на тій підставі, що тексти записано на території Республіки Білорусь).

У текстах найбільш послідовно проаналізовано явища фонетичного та морфологічного рівнів. Лінгвальна інформація фольклорних видань дає змогу змодельовати набір таких фонетичних рис західнополіського говору, які системно відображено в текстах і які співвідносяться з усіма або більшістю говіркових груп: наявність дифтонгічних (у підляських текстах та в окремих записях із Рівненщини) та монофтонгічних рефлексів наголошених **o*, **e*, **ě*; підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [e] до [и]; звукосполюки [г'і], [к'і], [х'і] на місці колишніх **zyl*, **kyl*, **xyl*; поширеність приставних [в], [г], [й]; вияв структур із наслідками асимілятивно-дисимілятивних змін, афери, метатеми, епентези; непослідовність процесу депалаталізації історично м'яких шиплячих; ствердіння в більшості позицій африкати [ц'] та вібранта [р']; ствердіння губних і передньоязикових приголосних перед рефлексом

ненаголошеного *ě; депалаталізація губних (зокрема з розвитком епентези) та передньоязикових перед наголошеними рефлексами *ě та *e тощо.

Водночас опрацьовані тексти на фонетичному рівні відображають протиставлення різних говіркових груп Західного Полісся: підляські тексти марковані можливістю дифтонгічної рефлексації *o, *e, *ě в наголошеній позиції; розвитком *i в [i] після передньоязикових [д], [т], [з], [с], [л], [н]; волинськополіським текстам властиве «укання»; фольклор із північної частини досліджуваного ареалу детермінують явища позиційної реалізації наголошеного [a] > [e] (на Підляшші – [ie], [ie]) після м'яких приголосних; «укання». Розвиток [e]-континуанта ненаголошеного *ę притаманний насамперед підляським та берестейським текстам тощо.

Залучений для дослідження матеріал зберігає деякі архаїчні загальнозахіднополіські явища словозмінної підсистеми: форми родового відмінка однини субстантивів чоловічого роду *ǫ-основ із флексією -a; колишні іменникові форми на *-bje > -e; флексію -u у формах родового однини колишніх *-ǫ-основ; іменникові словоформи називного відмінка множини з закінченнями -e, -ове; дуальні форми іменників, прикметників, займенників; повні нестягнені форми прикметників; історичні форми непрямих відмінків прикметників м'якої групи; особовий займенник пошанної множини *vite*; закінчення дієслів 2 особи множини наказового способу на *-ite* (з можливими фонетичними модифікаціями); інфінітиви на *-чи* тощо.

Натомість тільки в текстах із берестейсько-пінського ареалу спостережено творення неозначених займенників за допомогою наголошеної частки *n'i-* або її варіанта *n'e-*. Дієслівна морфологія лише підляського фольклору репрезентована формальними залишками колишнього перфекта та виявом конструкцій так званого передмайбутнього часу.

Водночас іменна та дієслівна словозміна аналізованих словоформ позначена радше численними наслідками граматичної аналогії (у системі іменного відмінювання – передусім взаємною індукцією форм твердого та м'якого різновидів, у дієслівних формах – взаємодією I та II дієвідмін на

флексійному рівні), а також виявами типових для аналізованого ареалу фонетичних процесів.

Тексти фольклору обмежено відображають склад діалектної лексики (усе розмаїття народних назв в уснопоестичних текстах просто й не може бути представлене з огляду на призначення й іншу специфіку самого фіксованого матеріалу): *дивоснуб* ‘староста у весільному обряді’, *волочобне* ‘подарунок хрещеникам на другий день Великодня’, *штурка* ‘сало’, *парши* ‘страва із запареної (гречаної) муки’, *палюхі* ‘маленькі вареники; страва у вигляді різаних або рваних шматків прісного тіста, зварених на воді або на молоці’, *квастка* ‘невелика бочка для зберігання солоного сиру’, *шихля*, *шендя* ‘лихорадка’, *храпи* ‘перенісся’, *обрус*, *настільник* ‘скатертину’, *нагавици* ‘штани’, *жешкій* ‘гарячий’, *ливий* ‘сірувато-білий’, *пукати* ‘лопатися; тріскати’, *судосити* ‘зустріти’, *ввинутись* ‘встигати виконувати якусь роботу’, *рихтичок* ‘присл. так само; точно так’ та ін.

Виявлено окремі семантичні діалектизми: *нічогий* ‘поганий’, *каліти* ‘білити’, *сторона* ‘відгороджене місце у хліві, куди складають сіно, снопи’, *книга* ‘орн. чайка; *Vaellus vaellus*’, *губа* ‘1. міра довжини витканого полотна; 2. гриб-трутовик; *Poliporaceae*’, *подошва* ‘низ весільного короваю’, *ягоди* ‘тільки чорниця; *Vaccinium myrtillus*, L.’, *запорожці* ‘незапрошені на весілля гості’, *беседа* ‘гостювання; весілля, хрестини, родини і т. ін.’, *дружба* ‘головний розпорядник на весіллі’, *рукавець* ‘торбинка зі скошеною нижньою частиною для віддавлення сиру’, *хоронгва* ‘деревце з гілками, прибране дзвіночками і стрічками, яке на весіллі носить хоронжий’, *статок* ‘худоба’, *гарбузики* ‘гарбузове насіння’, *проща* ‘магічний текст, замовляння, молитва’, *лицо* ‘ікона, образ’, *лобок* ‘перша відрізана від паляниці скибка’, *гоня* ‘згряя собак під час парування’, *діди* ‘дні пам’яті померлих’, *колода* ‘полотно, яке кладуть на кришку труни’, *спрут* ‘наслана ворожінням на кого-небудь хвороба, при якій весь час ломить’, *метр* ‘міра ваги – 100 кг’, *груба* ‘вагітна’, *лихий* ‘дірявий’, *мусить* ‘мабуть’ та ін.

Аналізовані фольклорні збірники обмежено відображають відмінності від літературної мови на синтаксичному рівні. У текстах підляського фольклору відзначено випадки заміни літературних безприйменникових конструкцій давального відмінка словосполученнями родового відмінка з прийменником *для*: *bożysie dla мене, дікуємо для вас за капуста, ne roby gla nas krywdu, скажи для мене такую казку, люди далі для єй знати*; конструкціям родового відмінка з прийменником *у* (*в*) відповідають структури давального відмінка без прийменника типу *połamawsia jimi wuoż, mn'ie wsochła, bolit jeji, porad' мене, болить мене палець, живуот мене болит*. У берестейсько-пінських текстах активно функціонують прийменникові структури на зразок *кырыз тры сылі, кырыз стыл, кырыз вэрх; ля дівчыны, ля людськэйі, ны ля пса, ля сыроты*. У низці текстів, співвідносних із різними західнополіськими говірками, зауважено прийменник *без* відповідно до *через*. Сполучник *би* 'як, ніби, немов' притаманний фольклорним зразкам із Берестейщини та Підляшшя. Таку ситуацію можна, очевидно, пояснити тим, що західнополіські говірки, як і народна українська мова загалом, на синтаксичному рівні не так виразно протиставляються літературному стандарту, як на фонетичному та морфологічному рівнях.

Як бачимо, фольклорний текст за умови фахової його фіксації в основному співвідноситься з місцевою говіркою, відповідає їй за набором релевантних рис, зокрема фонетичного і морфологічного рівнів. Це підтверджує надійність, цінність та перспективність фольклорних записів як діалектографічних джерел.

Запропонований підхід до прочитання аналізованого фактичного матеріалу з відсиланням до діалектографічних праць для встановлення кореляції з відповідними одиницями найперше фонетичного та словозмінного (принагідно – лексичного, синтаксичного, акцентуаційного) рівнів говіркового мовлення уможливорює констатацію високого ступеня територіального варіювання мови фольклорних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айдачич Д. Про польського мовознавця Єжи Бартмінського // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2011. Вип. 16. С. 3–12.
2. Аркушин Г. Підляські семантичні діалектизми // Діалектологічні студії. 2003. Вип. 3 : Збірник пам'яті Ярослави Закревської. С. 87–104.
3. Аркушин Г. Межі західнополіського діалекту // Волинь філологічна : текст і контекст. 2007. Вип. 4: Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. С. 9–31.
4. Аркушин Г. Про статус підляських говірок (межиріччя Володавки і Нареві) // Gwary Północnego Podlasia. Bielsk Podlaski ; Puchły, 2008. S. 62–69.
5. Аркушин Г. Українські діалектні тексти (до питання методології) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки : Мовознавство. 2011. № 1. С. 3–8.
6. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навчальний посібник з регіональної діалектології. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 256 с.
7. Аркушин Г. Л. Фольклорно-діалектологічні матеріали з Підляшшя // Міфологія і фольклор. 2010. № 1 (5). С. 88–96.
8. Аркушин Г. Мова фольклору і говіркове мовлення // Народна творчість українців у просторі і часі : матеріали Міжнародної наукової конференції в рамках VI Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» / за ред. проф. Г. Аркушина. Луцьк : ВМА «Терен», 2010. С. 206–214.
9. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2014. 236 с.
10. Артеменко Е. Б. Еще раз о диалектном / наддиалектном характере языка фольклора // Филологические записки. 1994. Вып. 3. С. 106–116.
11. Барабаш-Ревак О. В. Мовний образ парубка в українських фольклорних і етнографічних текстах. Львів, 2013. 364 с.

12. Баранникова Л. И. Русские народные говоры в советский период (К проблеме соотношения языка и диалекта). Саратов : СГУ, 1967. 206 с.
13. Баранникова Л. И. К вопросу о функционально-стилевых различиях в диалектной речи // Вопросы стилистики. Саратов, 1965. Вып. 2. С. 145–167.
14. Баранникова Л. И. Народнопоэтическая речь и её место в системе функционально-стилевых различий диалектной речи // Вопросы теории и методики изучения русского языка: труды 7-й научной конференции кафедр русского языка пединститутов Поволжья. Саратов, 1965. С. 251–259.
15. Бартминьский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике / пер. с пол. ; отв. редактор С. М. Толстая. Москва : Индрик, 2005. 528 с.
16. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : підручник. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
17. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород : Ужгородський держ. ун-т, 1960. 416 с.
18. Беценко Т. П. Мова фольклорних пісенних пам'яток у наукових студіях Світлани Яківни Єрмоленко // Одеський лінгвістичний вісник. 2017. № 10. Т. 2. С. 12–15.
19. Беценко Т. П. Лінгвофольклористика в системі сучасної філологічної науки: поняття, завдання, напрями дослідження // Лінгвістичний вісник. 2016. Вип. 5. С. 15–26.
20. Беляева Н. В. Конструкции с семантико-грамматическим опосредованием в языке русских былин : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Воронеж, 1994. 194 с.
21. Бігусяк М. Динамічні фонетико-морфологічні діалектні процеси в мікротекстах «Галицько-руських народних приповідок», зібраних І. Франком на Гуцульщині та Покутті // Рідне слово в етнокультурному вимірі : зб. наук. праць. Дрогобич : П'світ, 2016. С. 5–15.
22. Білоконенко А. І. Архаїчні граматичні форми іменних частин мови в українській фразеології : дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Кропивницький, 2016. 176 с.

23. Бобунова М. А. Методология выявления «фольклорных диалектов» : Словарь языка фольклора об идиолектной и диалектной дифференцированности былинной лексики [Электронный ресурс] / М. А. Бобунова, А. Т. Хроленко // Локальные традиции в народной культуре Русского Севера : материалы IV Международной научной конференции «Рябининские чтения – 2003». Петрозаводск, 2003. URL: <http://kizhi.karelia.ru/library/ryabinin-2003/74.html>.

24. Богатырев П. Г. О языке славянских народных песен в его отношении к диалектной речи // Вопросы языкознания. 1962. № 3. С. 75–86.

25. Богатырев П. Г. Язык фольклора // Вопросы языкознания. 1973. № 5. С. 106–116.

26. Богословская О. И. Язык фольклора и диалект : уч. пособие по спецкурсу. Пермь : Изд-во Перм. гос. ун-та, 1985. 72 с.

27. Бойчук О. Фольклорні тексти як джерело вивчення діалектного мовлення західних поліщуків (фонетичні особливості) // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2016. Вип. 21. С. 35–38.

28. Василько З. С. Символіка фольклорного образу. Львів : «ДПА. Друк», 2004. 392 с.

29. Веселовский А. Н. Историческая поэтика : монография. Москва : Высшая школа, 1989. 648 с.

30. Видайчук Т. Л. Фонетичні особливості східнополіського говору північного наріччя української мови (на матеріалі етнографічної спадщини Бориса Грінченка) // Studia Philologica (Філологічні студії) : зб. наук. праць. 2017. Вип. 8. С. 11–16.

31. Вівчар Н. Супровідна глосографія в серійних виданнях українського фольклору // Слобожанська бесіда : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листоп. 2017 р.). ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 29–33.

32. Волощенко О. В. Языковые основы фольклора в свете явлений традиционной народной культуры : (на материале русской волшебной сказки) :

автореф. дисс... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Воронеж, 2006. 21 с.

33. Воронич Г. В. Західнополіський говір // Українська мова : енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 196–197.

34. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2004. 21 с.

35. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.

36. Говірки Чорнобильської зони : системний опис. Київ : Довіра, 1999. 271 с.

37. Гороф'янюк І. Зі спостережень над фольклорними текстами як джерелом вивчення діалектного мовлення подолян // Волинь філологічна : текст і контекст : зб. наук. пр. Луцьк, 2013. Вип. 15 : Лінгвостилістика ХХІ століття : стан і перспективи розвитку. С. 66–74.

38. Грайворонська О. В. Мова дитячого фольклору. Структурний та прагматичний аспекти (віршовані жанри) : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2000. 16 с.

39. Грицевич Ю. В. Фонетичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». 29–30 вересня 2013 р. : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 141–143.

40. Грицевич Ю. В. Граматичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі». 10–11 жовтня 2013 р. : збірник наукових праць у 8 т. Т. 6: Наукові дослідження з філології. Дніпропетровськ, 2013. С. 25–28.

41. Грицевич Ю. В. Фонетичні особливості підляських говірок у записах місцевого фольклору // Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. Луцьк, 2014. № 1. С. 55–66.

42. Грицевич Ю. В. Особливості волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Калиновий квіт Полісся» // Молодий вчений. 2014. № 5 (8). С. 56–59.

43. Грицевич Ю. В. Особливості консонантизму підляських говірок у фольклорних записах І. Ігнатюка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. Вінниця, 2014. Вип. 19. С. 102–107.

44. Грицевич Ю. Особливості говірок Волинського Полісся у фольклорних записах О. Кондратович // Студії з філології та журналістики. Випуск 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 62–67.

45. Грицевич Ю. В. Діалектні явища іменної словозміни в українських підляських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Молодий вчений. 2014. № 12 (15). Ч. 1. С. 212–217.

46. Грицевич Ю. В. Діалектна лексика волинськополіських говірок у фольклорних записах О. Кондратович // Scripta manent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики : зб. наук. пр. / уклад. Л. Б. Лавринович. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. Вип. 2. С. 13–15.

47. Грицевич Ю. Комбінаторні звукові зміни у волинськополіських говірках (на матеріалі фольклорних записів із Ратнівщини) // Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17–18 травня 2016 р.) : у 3 т. Луцьк, 2016. Т. 3. С. 269–271.

48. Грицевич Ю. В. Відображення позиційної реалізації голосного [’а] в текстах західнополіського фольклору // Лінгвістика : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. № 1 (34). С. 43–51.

49. Грицевич Ю. Варіації родової приналежності іменників у західнополіських фольклорних текстах // Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 303–305.

50. Грицевич Ю. Діалектна специфіка онімного простору західнополіських фольклорних текстів // Лінгвостилістичні студії : наук. журнал. Луцьк, 2016. Вип. 5. С. 33–42.

51. Грицевич Ю. Назви хвороб у західнополіських фольклорних текстах // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. пр. Херсон, 2017. Вип. LXVIII. С. 18–22.

52. Грицевич Ю. В. Дифтонгічні рефлексии *o в західнополіських фольклорних текстах // Мовознавство. 2017. № 3. С. 76–80.

53. Грицевич Ю. В. Діалектна природа конструкцій мовленнєвого етикету в західнополіських фольклорних текстах // International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research» : Conference proceedings, October 20–21, 2017. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 11–14.

54. Грицевич Ю. В. Тенденції наголошування в західнополіських говірках (на матеріалі фольклорних текстів) // Слобожанська бесіда : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листоп. 2017 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 38–42.

55. Грицевич Ю. Множинна парадигма іменників у фольклорних текстах із Західного Полісся // Spheres of Culture : Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2017. Vol. XVI. P. 430–437.

56. Грицевич Ю. Залишки двоїни в західнополіських фольклорних текстах // Міфологія і фольклор : загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. № 1–2. С. 71–82.

57. Грицевич Ю. Метатеза в західнополіських фольклорних текстах // Scripta manent : молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики : зб. наук. пр. Луцьк, 2018. Вип. 5. С. 9–10.

58. Грицевич Ю. В. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві // Львівський філологічний часопис : науковий журнал. Львів, 2018. № 3. С. 72–76.

59. Гриценко О. В. Текстотвірні та стилістичні функції етикетної лексики і фразеології в мові українського пісенного фольклору : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2016. 237 с.

60. Гриценко П. Е. Грамматический портрет диалекта // Исследования по славянской диалектологии. Москва, 2013. Вып. 16. С. 9–36.

61. Гриценко П. Ю. Моделивання системи діалектної лексики. Київ : Наукова думка, 1984. 227 с.

62. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст : тези доповідей міжнародної конференції / За ред. П. Ю. Гриценка ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : КММ, 2014. С. 145–154.

63. Гриценко П. Ю. Текст як простір вияву діалектних явищ // Збірник лінгвістичних праць : до 60-річчя О. А. Колесникова. Ізмаїл, 2000. С. 9–15.

64. Громик Ю. В. Особливості вокалізму українських говірок Берестейсько-Пінського Полісся в записах місцевого фольклору // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. 2004. № 6. С. 109–119.

65. Громик Ю. В. Особливості консонантизму українських говірок Берестейсько-Пінського Полісся в записах місцевого фольклору // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. 2006. № 6. С. 221–231.

66. Громик Ю. В. Особливості іменної словозміни українських говірок Берестейсько-Пінського Полісся (на матеріалі записів місцевого фольклору) //

Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. 2006. № 7. С. 282–291.

67. Громик Ю. В. Особливості консонантизму волинськополіських говірок у записах місцевого фольклору // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. 2007. № 9. С. 7–9.

68. Громик Ю. В. Особливості дієслівної словозміни в українських говірках берестейсько-пінського Полісся (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. 2008. № 10. С. 30–34.

69. Громик Ю. В. Фольклорні матеріали з Берестейщини як діалектографічний матеріал // Справа : беларуска-ўкраінскі альманах Таварыства українскай літаратуры пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў. Мінск, 2015. № 1. С. 162–169.

70. Громик Ю. Фольклорний текст як діалектографічне джерело (на матеріалі фонетичної системи поліської говірки села Липне Ківерцівського району Волинської області) // Народна творчість українців у просторі та часі : Матеріали Міжнародної наукової конференції, проведеної в рамках VIII Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» (Луцьк, 10–11 серпня 2018 р.) : науковий збірник / Управління культури, з питань релігії та національностей Волинської ОДА ; Волинський краєзнавчий музей ; Обласний науково-методичний центр культури ; Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Упоряд. А. Силюк. Наук. ред. В. Зубович. Луцьк, 2018. С. 138–146.

71. Данилюк Н. Діалектні явища у фольклорних записах Оскара Кольберга // Волинь філологічна : текст і контекст. Луцьк, 2007. Вип. 4 : Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. С. 289–295.

72. Данилюк Н. Діалектні явища у мові волинських народних пісень // *Ukrainiskie i polskie gwary pogranicza*. Lublin ; Łuck 2001. S. 119–125.

73. Данилюк Н. Мовні особливості колодажненських пісень з рукописного зошита в записах Лесі Українки та Ольги Косач // *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Луцьк, 2008. Т. 4. Кн. 2. С. 197–209.
74. Данилюк Н. О. Поетичне слово в українській народній пісні : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2010. С. 9–132.
75. Делюсто М. Граматика говірки у світлі тексту : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 20 с.
76. Десницкая А. В. Наддиалектные формы устной речи и их роль в истории языка : монография. Ленинград : Наука, 1970. 90 с.
77. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (Вступні розділи) : навчальний посібник. Ужгород, 1966. 100 с.
78. Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ужгород, 1965. Ч. I. Фонетика. 126 с.
79. Дзензелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські паралелі : монографія. Київ : Наукова думка, 1969. 212 с.
80. Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області України (лексика). Ужгород, 1993. Ч. 3. 464 с.
81. Дзензелівський Й. О. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць. Львів : НТШ, 1996. С. 397–435.
82. Доброва С. И. Эволюция художественных форм фольклора в свете динамики народного восприятия : монография. Воронеж, 2004. 175 с.
83. Дядищева-Росовецька Ю. Б. Про необхідність методологічного розмежування між сучасними українськими лінгвофольклористикою та етнолінгвістикою // *Актуальні проблеми української лінгвістики. Теорія і практика*. 2008. Вип. XVII. С. 15–22.
84. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / рэд. Г. А. Цыхун. Мінск : Бел. навука. 2004. Т. 9 : П. 367 с.
85. Евгеньева А. П. Очерки по языку русской устной поэзии в записях XVII–XX вв. : монография. Москва ; Ленинград, 1963. 348 с.

86. Евгеньева А. П. Новые задачи изучения фольклора в связи с диалектологией (Публикация Я. В. Зверевой) // Из истории русской фольклористики. Институт русской литературы (Пушкинский Дом) РАН. Санкт-Петербург : Наука, 2014. Вып. 9. С. 81–111.

87. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова : монографія. Київ : Наукова думка, 1987. 245 с.

88. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. С. 15–130.

89. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук // Мовознавство. 2004. № 5–6. С. 23–25.

90. Журавльова Н. М. Зв'язок народнопоетичної мови ліричних пісень з територіальними діалектами // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : тези доп. і повід. XV Респ. діалектологічної наради. Житомир, 1983. С. 151–153.

91. Журавльова Н. М. Рід іменників у мові фольклору // Культура слова. Київ, 1987. Вип. 32. С. 49–52.

92. Зайцева И. К. Соотношение языковых особенностей народно-песенной и обиходной речи диалекта (на материале русских народных песен и говорів Воронежской области) : автореф. дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Воронеж, 1965. 28 с.

93. Зінчук Р. Особливості ад'єктивної словозміни у західнополіських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Волинь філологічна : текст і контекст : зб. наук. пр. Луцьк, 2007. Вип. 4 : Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. С. 384–389.

94. Зінчук Р. С. Особливості субстантивної словозміни в західнополіських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Літопис Волині. Луцьк, 2008. Ч. 4. С. 150–153.

95. Зінчук Р. С. Діалектна специфіка іменної словозміни західнополіського говору (на матеріалі замовлянь) // Лінгвістичні студії. Донецьк, 2009. Вип. 18. С. 203–207.

96. Зінчук Р. Фонетичні та морфологічні особливості займенників у західнополіських і суміжних говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Народна творчість українців у просторі і часі: матеріали Міжнародної наукової конференції в рамках VI Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня». Луцьк : ВМА «Терен», 2010. С. 283–295.

97. Зінчук Р. С. Словозміна іменників у західнополіських говірках : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2010. 20 с.

98. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. Луцьк, 2010. Вип. 9. С. 231–238.

99. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя: опис, тексти і словничок. Люблін : Episteme, 2013. 108 с.

100. Іовхімчук Н. В. Мовні засоби вираження простору в українській народній пісні : монографія. Луцьк : Вежа, 2014. 192 с.

101. Історія української мови. Морфологія : монографія / С. П. Самійленко та ін. Київ : Наукова думка, 1978. 539 с.

102. Історія української мови. Фонетика : монографія / відп. ред. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1979. 367 с.

103. Калашникова Е. А. Параллелизм как составляющее формульности эпического текста // Язык русского фольклора. Межвузовский сборник. Петрозаводск : Изд-во Петрозаводского ун-та, 1988. С. 71–82.

104. Кірілкова Н. В. Рівненське Полісся: зразки мовлення, тексти : навч. посіб. / Н. В. Кірілкова, Н. М. Поліщук. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 340 с.

105. Киселева О. И. Язык фольклора как источник диалектной лексикографии : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Томск, 1988. 17 с.

106. Климас И. С. Ядро фольклорного лексикона : монографія. Курск, 2000. 96 с.

107. Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся. Мінск : Навука і тэхніка, 1983. 128 с.
108. Коваленко Б. О. Діалектна основа жартівливих пісень з Поділля // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія (Мовознавство). Івано-Франківськ, 2009. Вип. XXI–XXII. С. 42–45.
109. Коваленко Б. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень // Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних питань. 2013. Вип. 24. С. 32–40.
110. Коваленко Б. О. Морфологічні особливості казок з Поділля // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2013. Вип. 34. С. 138–141.
111. Коваленко Б. О. Рівень вияву діалектності у фольклорних записах ХІХ ст. // Діалекти в синхронії та діахронії : текст як джерело лінгвістичних студій. Київ : КММ, 2015. С. 172–185.
112. Коваленко Б. О. Фонетичні особливості казок ХІХ ст. з Поділля // *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 3 / red. naczelny dr hab. Irena Mytnik. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2015. S. 47–56.
113. Козачук Г. Вокалізм надбузько-поліських говірок // Проблеми сучасної ареалогії. Київ : Наук. думка, 1994. С. 260–263.
114. Колесник Н. Проблема специфіки фольклорної мови та фольклорної онімії як її структурного елемента // Записки з українського мовознавства. Одеса, 1999. Вип. 8. С. 103–112.
115. Колесник Н. С. Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти : автореф. дис... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2018. 39 с.
116. Колесник Н. С. Особові імена в українських народних обрядових піснях : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Тернопіль, 1998. 20 с.
117. Коцюба З. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження // Мовознавство. 2009. № 2. С. 35–47.

118. Кравчук Д. В. Мова фольклору як джерело вивчення діалектного мовлення подолян // Поділля. Філологічні студії : зб. праць. Хмельницький : ХмЦНП, 2013. Вип. 5. С. 51–56.

119. Кравчук Д. Лінгвістичне портретування подільського говору і усна народна творчість Вінниччини // Студії з філології та журналістики. Вип. 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2014. С. 95–97.

120. Крашеніннікова Т. Українська літературна казка як скарбниця діалектних елементів української мови // Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних питань. 2015. Вип. 26. С. 56–60.

121. Кузнецова О. Д. Инструкция для составления Словаря русских народных говоров // Словарь русских народных говоров. Санкт-Петербург, 1994. Вып. 28. С. IV–XXXII.

122. Кумахов М. А. К проблеме языка эпической поэзии // Вопросы языкознания. 1979. № 2. С. 48–60.

123. Кумеда О. П. Ідіолект П. О. Куліша на тлі східнополіського діалекту : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 20 с.

124. Курило О. Матеріяли до української діалектології та фольклористики. Київ, 1928. 135 с.

125. Кумахов М. А. К проблеме языка эпической поэзии // Вопросы языкознания. 1979. № 2. С. 48–60.

126. Ларин Б. А. Материалы по литовской диалектологии // Язык и литература. Ленинград, 1926. Т. 1. Вып. 1–2. С. 92–170.

127. Лесів М. Мова фольклору на польсько-українському пограниччі // Наша культура. Варшава, 1974. № 192. С. 4.

128. Лесів М. Українські говірки Польщі : монографія. Варшава, 1997. 492 с.

129. Лесів М. Теоретичні засади розгляду фольклорної антропонімії (на основі українських народних загадок) // Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних питань. 2005. № 14. С. 211–225.

130. Лотман Ю. Структура художественного текста : монографія. Москва : Искусство, 1970. 384 с.

131. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук ; відп. ред. В. В. Німчук. Луцьк, 2013. 733 с. (Серія актових документів і грамот) (Пам'ятки української мови).

132. Ляшук В. М. Мова фальклору ў функцыянальнай моўнай дыферэнцыяцыі // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 5 : Да 70-годдзя з дня нараджэння доктара філалагічных навук, прафесара Арнольда Яфімавіча Міхневіча. Мінск : РІВШ БДУ, 2006. С. 111–117.

133. Ляшук В.М. Фальклорнае кайнэ ў фарміраванні славянскіх літаратурных моў // Мовазнаўства. Літаратура. Культуралогія. Фальклорыстыка : XIII Міжнар. з'езд славістаў (Любляна, 2003) : Дакл. бел. дэлегацыі / НАН Беларусі. Мінск : Бел. навука, 2003. С. 70–86.

134. Малыхіна Т. М. Еще раз о региональной самобытности былинной лексики // Теория языка и межкультурная коммуникация. Курск, 2018. № 1. С. 58–65.

135. Маліневська Н.П. Фонетична система української мови XVII – початку XVIII ст. (за текстами пісень, записаних латиницею) : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 171 с.

136. Мальцева Т. И. Конструкции, репрезентирующие персонажей русской волшебной сказки : дисс... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Воронеж, 2002. 213 с.

137. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ, 1974. 184 с.

138. Матвіяс І. Відображення говорів у мові українських історичних пісень і народних дум // Українська мова. 2005. № 1. С. 52–59.

139. Матвіяс І. Мова українських колядок і щедрівок // Культура слова. 2012. Вип. 75. С. 148–155.

140. Матеріали для етнографії Сѣдлецкой губернії. Собраль И. В. Бессараба. Санктпетербургъ : Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1903. 324 с.

141. Мацюк З. Особливості вокалізму клубочинської говірки, відбиті у прислів'ях та приказках // Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах: зб. наук. пр. 2007. Вип. 4. С. 395–397.

142. Митнік І. Говір мешканців Холмщини. Ч. 1 : словник весільної лексики // Тенденції розвитку української лексики та граматики. Видавнича серія кафедри україністики Варшавського університету та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «W kręgu języka, literatury i kultury» / pod red. I. Kononenko, I. Mytnik. Варшава ; Івано-Франківськ, 2015. Ч. 2. С. 146–161.

143. Михайлова Л. П. Фольклорное слово в отношении к диалектной лексической системе // Язык и поэтика фольклора. Петрозаводск, 2001. С. 118–122.

144. Мишуренко П. Є. Варіювання структури українських народних прислів'їв у живому мовленні // Сучасні говори Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1969. С. 39–49.

145. Мойсієнко В. Про мову гуцульських приказок (спостереження над фонетичними особливостями оповідань, зібраних В. Шухевичем) // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Філологія. 2004. Вип. XIX–XX. С. 102–104.

146. Мойсієнко В. М. Фонетичні особливості поліського наріччя // *Ukraiskie i polskie gwary pogranicza*. Lublin ; Łuck : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2001. С. 51–59.

147. Мойсієнко В. М. Про південноукраїнський ікавізм та поліські дифтонги : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2007. 94 с.

148. Мойсієнко В. М. Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 284 с.

149. Набатчикова Т. П. Наречие в былинном тексте. Курск, 2003. 144 с.
150. Німчук В. В. Діалектна стилістика // Стилiстика української мови : зб. наук. праць. Київ, 1990. С. 12–18.
151. Никитина С. Е. Устная народная культура как лингвистический объект // Известия АН. Серия литературы и языка. 1982. Т. 41. № 5. С. 420–429.
152. Носко І. І. Діалектна лексика берестейсько-пінського Полісся в записках місцевого фольклору // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2008. № 10. С. 92–94.
153. Носко І. Діалектні явища волинськополіських говірок у фольклорних записках Лесі Українки та К. Квітки // Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє», 13–14 травня 2009 р.: у 3-х т. Луцьк : РВВ «Вежа» ВНУ імені Лесі Українки, 2009. Т. 3. С. 256–258.
154. Оссовецкий И. А. Об изучении языка русского фольклора // Вопросы языкознания. 1952. № 3. С. 93–112.
155. Оссовецкий И. А. О языке русского традиционного фольклора // Вопросы языкознания. 1975. № 5. С. 66–78.
156. Оссовецкий И. А. Язык фольклора и диалект // Основные проблемы эпоса восточных славян. Москва, 1958. С. 172–193.
157. Оссовецкий И. А. Некоторые наблюдения над языком стихотворного фольклора // Очерки по стилистике художественной речи. Москва, 1979. С. 201–210.
158. Павлюченкова Т. А. Прилагательные со значением цвета в языке русских былин : дисс... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 1984. 195 с.
159. Петенева З. М. Язык и стиль русских былин. Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1985. 209 с.

160. Петров А. М. Петрозаводская школа лингвофольклористики : Теоретические основы, методы, жанры // Славянская традиционная культура и современный мир. 2011. Вып. 14. С. 110–120.

161. Пикалюк Л. А. Лінгвістичні маркери фольклорних текстів (на прикладі весільних пісень Західного Полісся) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Одеса, 2015. Вип. 16. С. 35–39.

162. Поповський А. М. Південноукраїнські джерела в історії формування української літературної мови : монографія. Дніпро : ЛПРА, 2018. 323 с.

163. Поповський А. М. Фольклорні фіксації полтавських говорів та значення їх у розвитку української мови // Лінгвістичне та історико-культурне значення полтавських говорів у формуванні української літературно-національної мови : монографія. Дніпропетровськ : ЛПРА, 2015. С. 55–87.

164. Поповський А. М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України ХІХ – початку ХХ століття : навчальний посібник. Дніпропетровськ, 1987. 84 с.

165. Поповський А. М. Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України ХІХ – початку ХХ століття : навчальний посібник. Дніпропетровськ : ДДУ, 1988. 92 с.

166. Порошина В. А. Выделительно-ограничительные частицы и их стилистические функции в языке былин : дисс... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Петрозаводск, 1983. 205 с.

167. Потебня О. О. Эстетика і поетика слова. Київ, 1985. 302 с.

168. Праведников С. П. Формирование фольклорных диалектов [Электронный ресурс]. URL: www.scientific-notes.ru/pdf/010-10.pdf.

169. Праведников С. П. Основы фольклорной диалектологии : монография. Курск : Изд-во Курск. гос. ун-та, 2010. 231 с.

170. Праведников С. П. Устно-поэтическое слово как объект изучения фольклорной диалектологии // Вестник Московского государственного областного университета. Серия : Русская филология. 2010. № 2. С. 53–56.

171. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура. In *memoiam*. Санкт-Петербург : Петербургское Востоковедение, 2003. 464 с.

172. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2015. 214 с.

173. Росовецький С. К. «Фейкlor», «фольклоризмус», «фолксінес» та деякі мовні аспекти їх функціонування в Україні // *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2002. Вип. 5. С. 133–142.

174. Рудницький Я. Матеріали до українсько-канадійської фольклористики й діалектології. Вінніпег, 1956–1963. Ч. 1–4.

175. Руснак Н. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок : монографія. Чернівці, 2009. 448 с.

176. Руснак Ю. Категорія інтертекстуальності у діалектних текстах про весільну обрядовість // *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 475–477 : *Слов'янська філологія*. С. 622–629.

177. Савицкий С. С. Словообразование нарицательных названий лиц в украинском фольклоре : автореф. дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык». Киев, 1990. 19 с.

178. Сенько І. Фольклор як джерело інформації у мовознавчих дослідженнях Й. О. Дзендзелівського // *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 24. С. 44–48.

179. Сердега Р. Л. Мова фольклору – діалект чи наддіалект? // *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. № 1 (38). С. 49–62.

180. Славянские древности : этнолингвистический словарь в 5-ти тт. / под общей ред. Н. И. Толстого. Москва, 1995. Т. 1. 449 с.

181. Собинникова В. И. Конструкции с однородными членами, лексическим тождеством и параллелизмом в народных говорах. Воронеж, 1969. 103 с.

182. Сороколетов Ф. П. Произведения фольклора и диалектные словари // Диалектная лексика 1973. Ленинград : Наука, 1974. С. 193–204.
183. Тарланов З. К. Язык русского фольклора как предмет лингвистического изучения // Язык жанров русского фольклора : межвузовский научный сборник. Петрозаводск, 1977. С. 3–31
184. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике : монография. Москва : Индрик, 1995. 512 с.
185. Українська мова : енциклопедія / уклад. : В. М. Русанівський та ін. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
186. Фроляк Л. Д. До питання про корпус українських текстів з Холмщини та Підляшшя: проблеми та завдання його створення // Діалекти в синхронії та діяхронії : текст як джерело лінгвістичних студій. Київ : КММ, 2015. С. 413–427.
187. Фроляк Л. Адаптація текстів загальноукраїнських пісень носіями підляських говірок // TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych. Lublin, 2015. Vol. X. S. 98–104.
188. Фроляк Л. До питання про народні пісні з Підляшшя як джерело діалектологічних студій // TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych. Lublin, 2016. Vol. XI. S. 35–42.
189. Фроляк Л. Д. Тексти з Підляшшя як джерело діалектологічних досліджень // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Одеса, 2015. Вип. 19. С. 61–65.
190. Холмщина і Підляшшя : історико-етнографічне дослідження. Київ : Родовід, 1997. 384 с.
191. Холтобина А. С. Лексика былинного текста: жанровый, диалектный и идиолектный аспекты (на материале эпических текстов Т. Г. Рябина) : автореф. дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Белгород, 2015. 20 с.
192. Хроленко А. Т. Что такое лингвофольклористика? // Русская речь. 1974. № 1. С. 36–41.

193. Хроленко А. Т. Проблемы лингвофольклористики: к вопросу о комплексном подходе к изучению языка фольклора // Очерки по стилистике русского языка. Курск, 1974. Вып. 1. С. 9–23.

194. Хроленко А. Т. Изучение региональных особенностей языка русского фольклора // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Гомель, 1985. С. 156–157.

195. Хроленко А. Т. Наддиалектен ли язык русского фольклора? // Фольклор в современном мире: аспекты и пути исследования. Москва, 1991. С. 59–69.

196. Хроленко А. Т. Словарь языка фольклора как инструмент выявления “фольклорных диалектов” // Проблемы региональной лексикологии, фразеологии и лексикографии. Орёл, 1994. С. 114–115.

197. Хроленко А. Т. Введение в лингвофольклористику : учебное пособие. Москва : Флинта ; Наука, 2010. 192 с.

198. Черевченко В. В. Діалектні риси в дитячих фольклорних текстах (на матеріалі української народної казки) // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. Черкаси, 2011. Вип. 12–13. С. 244–248.

199. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови : монографія / пер. з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка. Харків : Акта, 2002. 1054 с.

200. Шульжук К. Ф. Обращения в украинских народных песнях : автореф. дис...канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык». Київ, 1969. 21 с.

201. Яворський А. Ю. Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2015. 20 с.

202. Яворський А. Ю. Морфологічні особливості волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова» // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 22 (270). С. 150–155.

203. Яворський А. Українська підляська говірка в поезії М. Сарнацької // Український літературний провулок. Люблин, 2017. Т. 17. С. 179–186.

204. Яворський А. Ю. Фонетичні особливості волинсько-поліської говірки в романі В. Лиса «Століття Якова» // Волинь філологічна : текст і контекст : зб. наук. пр. Луцьк, 2012. Вип. 14 : Актуальні проблеми сучасного мовознавства. С. 279–289.

205. Якобсон Р. О. О соотношении между песенной и разговорной народной речью // Вопросы языкознания. 1962. № 3. С. 87–90.

206. Янів Г. Я. Точність запису народного твору та її відтворення в науковому виданні фольклорних матеріалів // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science. 2014. Вип. 18. С. 134–137.

207. Adamowski J. Funkcjonowanie tekstów folkloru na obszarze wschodniego pogranicza // Spotkania polsko-ukraińskie. Chełm, 2006. S. 75–85.

208. Adamowski J. Folklor na wschodnim pograniczu kulturowym // Gdzie bije źródło...: pieśni ludowe pogranicza Polski i Białorusi. Lublin ; Wisznice : Polihymnia ; Gminny Ośrodek Kultury i Oświaty, 2015. S. 25–36.

209. Bartmiński J. O języku folkloru. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973. 286 s.

210. Bartmiński J. O derywacji stylistycznej (na przykładzie poetyckiego interdialektu folkloru i “gwary” w literaturze // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze. 1978. Z. 54. S. 87–111.

211. Bartmiński J. O języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim. // Między Wschodem a Zachodem. Cz. 4. Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim / pod red. Jerzego Bartmińskiego i Michała Łesiowa. Lublin : Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 1992. (Dzieje Lubelszczyzny; T. 6). S. 141–153

212. Bartmiński J. Ludowy styl artystyczny // Współczesny język polski / pod red. Jerzego Bartmińskiego. Lublin : Wyd-wo UMCS, 2001. S. 223–233.

213. Bartmiński J. Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej // Tekst. Problemy teoretyczne. Lublin : Wyd-wo UMCS, 1998. 233 s.

214. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. Lublin, 1994. 467 s.

215. Łesiów M. O przenikaniu się wzajemnym przejawów kultury słownej na pograniczu etnicznym // Treści i mechanizmy przenikania kultur na pograniczu polsko-ukraińskim. Ryki, 2003. S. 179–185.
216. Oravec J. Reč ľudových piesní a nárečová norma // Jazykovedné štúdie. 2. Dialektológia. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957. S. 74–85.
217. Sierociuk J. Interdialekt a styl folkloru // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. 1987. Vol. VI. S. 37–50.
218. Sierociuk J. Pieśń ludowa i gwara. Lublin, 1990. 182 s.
219. Šrámek R. Vlastní jména ve folklórních textech // Zborník acta facultatis Paedagogicae universitatis Safarikanae. Slavistika. Onomastika a škola. Annus XXVIII. Volúmen 3. Presov : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Pedagogická fakulta, 1992. S. 125–133.
220. Wrocławski Krz. Folklorystyka, etnolingwistyka, etnofilologia? // Etnolingwistyka : problemy języka i kultury. Lublin, 2006. Nr. 18. S. 117–120.

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Грицевич Ю. В. Фонетичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». 29–30 вересня 2013 р. : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 141–143.

2. Грицевич Ю. В. Граматичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі». 10–11 жовтня 2013 р. : збірник наукових праць у 8 т. Дніпропетровськ, 2013. Т. 6: Наукові дослідження з філології. С. 25–28.

3. Грицевич Ю. В. Фонетичні особливості підляських говірок у записах місцевого фольклору // Типологія та функції мовних одиниць : науковий журнал. Луцьк, 2014. № 1. С. 55–66.

4. Грицевич Ю. В. Особливості волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Калиновий квіт Полісся» // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 5 (8). С. 56–59.

5. Грицевич Ю. В. Особливості консонантизму підляських говірок у фольклорних записах І. Ігнатюка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). Вінниця, 2014. Вип. 19. С. 102–107.

6. Грицевич Ю. Особливості говірок Волинського Полісся у фольклорних записах О. Кондратович // Студії з філології та журналістики. Випуск 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). Ужгород, 2014. С. 62–67.

7. Грицевич Ю. В. Діалектні явища іменної словозміни в українських підляських говірках (на матеріалі записів місцевого фольклору) // Молодий вчений. Херсон, 2014. № 12 (15). Ч. 1. С. 212–217.

8. Грицевич Ю. В. Діалектна лексика волинськополіських говірок у фольклорних записах О. Кондратович // Scripta manent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. Вип. 2. С. 13–15.

9. Грицевич Ю. Комбінаторні звукові зміни у волинськополіських говірках (на матеріалі фольклорних записів із Ратнівщини) // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17–18 травня 2016 р.) : у 3 т. Луцьк, 2016. Т. 3. С. 269–271.

10. Грицевич Ю. В. Відображення позиційної реалізації голосного [’а] в текстах західнополіського фольклору // Лінгвістика : збірник наукових праць. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. № 1 (34). С. 43–51.

11. Грицевич Ю. Варіації родової приналежності іменників у західнополіських фольклорних текстах // Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 303–305.

12. Грицевич Ю. Діалектна специфіка онімного простору західнополіських фольклорних текстів // Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2016. Вип. 5. С. 33–42.

13. Грицевич Ю. Назви хвороб у західнополіських фольклорних текстах // Південний архів. Філологічні науки : збірник наукових праць. Херсон, 2017. Вип. LXVIII. С. 18–22.

14. Грицевич Ю. В. Дифтонгічні рефлекси *o в західнополіських фольклорних текстах // Мовознавство. 2017. № 3. С. 76–80.

15. Грицевич Ю. В. Діалектна природа конструкцій мовленнєвого етикету в західнополіських фольклорних текстах // International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research» :

Conference proceedings, October 20–21, 2017. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 11–14.

16. Грицевич Ю. В. Тенденції наголошування в західнополіських говірках (на матеріалі фольклорних текстів) // Слобожанська бесіда : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 23 листопада 2017 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. Вип. 10. С. 38–42.

17. Грицевич Ю. Множинна парадигма іменників у фольклорних текстах із Західного Полісся // Spheres of Culture : Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2017. Vol. XVI. P. 430–437.

18. Грицевич Ю. Залишки двоїни в західнополіських фольклорних текстах // Міфологія і фольклор : загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. № 1–2. С. 71–82.

19. Грицевич Ю. Метатеза в західнополіських фольклорних текстах // Scripta manent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики. Луцьк, 2018. Вип. 5. С. 9–10.

20. Грицевич Ю. В. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві // Львівський філологічний часопис : науковий журнал. Львів, 2018. № 3. С. 72–76.

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Всеукраїнська наукова конференція «Лінгвостилістика ХХІ століття: стан та перспективи розвитку», Луцьк, 4–5 жовтня 2013 р., виступ із доповіддю.

2. ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Наука в інформаційному просторі», Дніпропетровськ, 10–11 жовтня 2013 р. заочна участь, публікація.

3. Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики», Ужгород, 10–11 квітня 2014 р., виступ із доповіддю.

4. X Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень», Луцьк, 17–18 травня 2016 р., виступ із доповіддю.

5. VI Міжнародні наукові читання «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука, Рівне, 25 травня 2016 р., виступ із доповіддю.

6. Міжнародна наукова конференція «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія», Луцьк, 28–30 червня 2016 р., виступ із доповіддю.

7. Всеукраїнська наукова конференція «Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки», присвяченій пам'яті професора Дмитра Бучка, Тернопіль, 3 листопада 2016 р., виступ із доповіддю.

8. Міжнародна науково-практична конференція молодих учених, студентів та аспірантів «Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук», Луцьк, 15 грудня 2016 р., виступ із доповіддю.

9. XV Всеукраїнська наукова конференція молодих філологів «Vivat academia: Національно-визвольні змагання в українській літературі», Львів, 28 квітня 2017 р., виступ із доповіддю.

10. III Міжнародна наукова конференція «Лінгвостилістика XXI століття: стан та перспективи розвитку», Луцьк, 2–4 вересня 2017 р., виступ із доповіддю.

11. X Всеукраїнська наукова конференція «Слобожанська бесіда», Старобільськ, 23 листопада 2017 р., заочна участь, публікація.

12. Міжнародна наукова конференція «Modern philology: relevant issues and prospects of research», Люблін, 20–21 жовтня 2017 р., заочна участь, публікація.

13. XVI Всеукраїнська наукова конференція «Vivat academia: Тенденції розвитку української філологічної науки нової доби (до 220-ліття виходу «Енеїди» Івана Котляревського)», Львів, 20 квітня 2018 р., виступ із доповіддю.

14. Міжнародна наукова конференція «Народна творчість українців у просторі та часі», Луцьк, 10–11 серпня 2018 р., виступ із доповіддю.

15. Фестивалі науки СНУ імені Лесі Українки, Луцьк, 2014–2018 рр., виступи з доповідями.